

«Det monterløse museum»

En etnografisk undersøkelse av et arkeologisk
universitetsmuseum som møtested for arkeologiske
praksiser og museal gjøren

av

Lise Johnsen

Thesis submitted in fulfillment of
the requirements for degree of
PHILOSOPHIAE DOCTOR
(PhD)



Universitetet
i Stavanger

Arkeologisk Museum

2022

Universitetet i Stavanger
Postboks 8002, Ullandhaug
N-4068 Stavanger
NORWAY
www.uis.no

©2022 Lise Johnsen

ISBN: 978-82-8439-072-7

ISSN: 1890-1387

Maleri omslag: «Landskap i sol» © BONO / Finn Egil Eide 1977

Foto omslag: © Dan Edvard Halvorsen

Forord

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger (AM-UiS) ga meg en mulighet av de helt sjeldne i form av en stipendiatstilling innen museologi, museumsarkeologi og forskningskommunikasjon. Jeg vil rette en stor takk til ledelsen ved museet for å ha lagt forholdene til rette og fulgt meg gjennom hele prosessen. Jeg vil takke kolleger ved museet for deres støtte og imøtekommenhet og bibliotekarene for deres veiledning og hjelpsomhet. I den anledning retter jeg en ekstra stor takk til informantene, som lot meg bli kjent med deres arbeid ved museet og som bidro til at forskningsprosjektet kunne bli en realitet.

I perioden som stipendiat har jeg hatt gleden av å bli veiledet av professor Brita Brenna ved Universitetet i Oslo og professor emerita Grete Lillehammer ved AM-UiS. Det har vært et privilegium for meg å bli fulgt opp av veiledere med lang fartstid innen sine fagfelt. Deres trygghet har gitt meg den styrken jeg har trengt for å kunne arbeide tverrfaglig og utforske et nytt landskap. Dere har gitt meg rom for en faglig kreativitet balansert med kritiske skråblikk og faglig entusiasme. Dette er lærdom jeg vil ta meg videre. Jeg er takknemlig for at dere har loset meg trygt i havn.

Videre vil jeg takke professor Marie Louise Stig Sørensen. Sørensen la forholdene til rette for et lærerikt opphold hvor jeg fikk anledning til å ta del i undervisning og være gjest ved Cambridge Heritage Research Centre ved Division of Archaeology, University of Cambridge. Jeg vil takke fagmiljøet for innspill og for mottakelsen av meg og min datter.

Jeg vil dernest takke fagmiljøet ved Universitetet i Bergen. En helt spesiell takk går til professor Haci Akman ved UiB. Akman har siden hovedfagsstudiet inkluderte meg i prosjekter og nettverk, og ivret for at jeg skulle satse videre på en doktorgrad. En stor takk går også til professor Tor Halfdan Aase ved Universitetet i Bergen (UiB), som gikk bort sommeren 2021. Aase delte sine tanker rundt bruk av deltagende

observasjon og foreslo grep som hjalp meg videre i arbeidet med metodekapittelet. En særskilt takk rettes til professor emerita Bente Alver ved UiB som døde vinteren 2020. Hun tok seg tid til å lytte til en tidligere student og bidro til prosjektet med verdifulle refleksjoner vedrørende valg innen kvalitative metode og etikk. En særlig takk vil jeg rette til professor Torunn Selberg ved UiB som foretok en grundig gjennomlesning av teksten som del av avslutningsseminaret. Hennes kritiske blikk og innspill til metode, teori og analyser var avgjørende for arbeidet i den siste fasen av prosjektet.

Videre vil jeg takke fagmiljøet ved Universitetet i Stavanger. En stor takk går til professor Siv Kristoffersen og professor Kristin Armstrong Oma ved AM-UiS. Som del av midtveisevalueringen bidro de med verdifulle og kritiske innspill til det første utkastet av innledende kapitlene, samt råd for det videre arbeidet. Jeg vil også takke førsteamanuensis Turid Rødne for gode innspill til metodekapittelet. Rødne bidro med viktige betraktninger både på struktur og valg av perspektiv. En takk går også til førsteamanuensis Astrid J. Nyland for nyttige råd og litteraturtips helt på tampen av arbeidet. Jeg vil rette en takk til PhD forum og forskerskolen ITEM ved UiS. Det har vært helt avgjørende å få støtte fra hver og en av dere som vet hvor skoen trykker for en stipendiat. Jeg takker dere for gode samtaler og digitale kaffekopper. En stor takk går også til Linn Ramberg, Isabella Foldøy og Sara Westling som har vært mine nærmeste samtalepartnere på stipendiatkontoret.

En stor takk går til Kiellandsenteret på Sølvberget for lån av skrivestue i to perioder.

Tusen hjertelig takk til gode venner som har hatt troen på at jeg ville lykkes til slutt. Jeg vil rette en ekstra stor takk til mine nærmeste familiemedlemmer, mor og søstre som har stilt opp og hjulpet meg gjennom alle disse årene. Min datter og kjæreste fortjener en helt spesiell takk. Helene, du må ha et hjerte av gull. Bård, du er det beste reisefølge jeg kunne hatt med meg på ferden.

Sammendrag

Avhandlingen undersøker prosesser som er virksomme i kunnskapsproduksjonen i det tverrfaglige fagmiljøet og i formidlingen ut mot publikum ved Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger. Dette gjør den ved å studere hva som skjer i møter på museets utendørs kunnskapsarenaer. Mine undersøkelser befinner seg i skjæringspunktet mellom arkeologi, museologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Jeg trekker frem nyere perspektiver på publikum, kunnskap og sted ved hjelp av analytiske begrep som kunnskapsproduksjon, møtested, involvering, minne, fortelling, besøkende og stedsmuseum. Undersøkelsen har blitt gjort ved hjelp av kvalitative metoder som deltagende observasjon, intervjuer og visuell analyse. Møter mellom aktører i tilknytning til universitetsmuseets utgravninger blir i analysen presentert gjennom mine gjenfortellinger og med utgangspunkt i observasjoner, samtaler og intervjuer med museets ansatte. Jeg foretar en etnografisk analyse av hva som skjer i kunnskapsproduksjonen i arkeologisk feltarbeid innenfor en museal kontekst.

Gjennom undersøkelsene har jeg funnet en særegen museo-arkeologisk kunnskapsproduksjon. Særpreget ved aktørenes arbeid ute i felt er hyppigheten og mangfoldet av steds-, tids- og erfaringstilknyttete tolkninger. Tolkningene tar aktørene med seg fra felt i form av fortellinger eller minner fra arbeidet med arkeologiske strukturer eller utvalgte, betydningsfulle steds-elementer. Ekspertmøter mellom museets fagfolk skjer i form av omvisningsmøter i lokalitetene. Eksterne aktører bidrar inn i prosjektene med lokal kunnskap, og gir ny forståelse av spesifikke steder i lokalmiljøet. Kunnskapen blir overført gjennom aktiv formidling fra arkeologenes side og danner grunnlag for samarbeid og utvikling av metode.

I møter mellom arkeologer og publikum oppstår imaginære tidsreiser. Publikum blir innlemmet direkte eller indirekte i museets

kunnskapsproduksjon, som del av stedets omvisningsfortelling, gjennom aktiviteter eller improviserte omvisningsformer. Universitetsmuseets forvaltningsutgravninger inngår i institusjonens museale prosesser, og er midlertidige steder for vitenskapelig kunnskapsproduksjon. Lokalitetene blir omgjort til møtesteder for produksjon, overføring og videreutvikling av kunnskap, hvor aktørenes samhandling er stedstilknyttet. Eksterne aktører er publikummere som overfører, utforsker og samproduserer kunnskap om steder universitetsmuseet graver ut. Samhandlingen med museets fagfolk er en form for involvering som forvandler lokalbefolkningen eller museumspublikummet til amatørarkeologer eller museo-arkeologiske medforskere. I et musealt utendørsrom blir publikummere oppdagere, gjennom å bli involvert i en pågående museo-arkeologisk kunnskapsproduksjonsprosess. Tidsreiser er slik sett ikke begrenset til aktiviteter i permanente museumsinstitusjoner, men oppstår i omvisningsfortellinger og utgravningsaktiviteter, som deler av et temporært formidlingstilbud. Gjestene blir presentert for og involvert i fortolkninger som er tilgjengelige i dette museet uten vegger.

Universitetsmuseets utgravningssteder blir omgjort til temporære stedsmuseer. På denne måten åpnes det for publikums egne opplevelser og fortidsforståelser, samtidig som slike møter involverer publikum i samproduksjon av kunnskap. Publikummerne blir omgjort til medskapere eller medprodusenter i et samproduksjonsmuseum. Universitetsmuseets utgravningssteder muliggjør en annen form for publikumsinvolvering i et «monterløst museum», enn hva museet kan tilby i sine permanente utstillinger. Et monterløst museumsrom oppstår. Museet får en utendørs kunnskapsarena som fungerer som et post-museum (Hooper-Greenhill, 2000) og tilbyr åpenhet, samarbeid, kunnskapsdeling og aktualisering av steder og fortellinger.

Summary

This thesis examines processes at play in the knowledge production in the interdisciplinary academic community, as well as the dissemination directed towards the general public, at the Museum of Archaeology at the University of Stavanger. It does so by examining what takes place during meetings at the museum's outdoor knowledge arenas. My study is located at the intersection between archaeology, museology, and cultural studies/culture history. I highlight recent perspectives on audience, knowledge, and place by the use of analytical terms such as knowledge production, meeting place, involvement, memory, narration, visitors and site museum. The study has been conducted using qualitative methods such as participatory observations, interviews, and visual analyses. In the analysis, encounters between actors in connection with the university museum's archaeological excavations are presented through my own confessional and impressionist tales, which are based on observations, conversations, and interviews with museum staff. I have conducted an ethnographic analysis of what occurs in knowledge production in a museal context.

My study has uncovered a distinct museo-archeological form of knowledge production. The unique characteristic of the actors' archaeological fieldwork is the frequency and diversity of interpretations connected to place, time, and experiences. The actors retain these interpretations from the field in the form of stories or memories from the work with archaeological structures, or through a selection of significant site elements. The museum experts have multidisciplinary meetings through walking tours of the sites. External actors contribute local knowledge to the project and provide a new understanding of specific places in the local community. The knowledge is transferred through active dissemination on the part of the archaeologists and creates the basis for collaboration and the development of new methods.

Imaginary time travel occurs in encounters between archaeologists and the public. The public is directly or indirectly included in the museum's knowledge production, as a part of the guided tour narrative, through activities or improvised forms of presentation. The archaeological excavations at the university museum are a part of the museum's museal processes and are temporary places for scientific knowledge production. The sites are converted into meeting places for the production, transfer, and development of knowledge, in which the actors' interaction is place-specific. External actors are members of the public who transfer, explore and take part in producing knowledge about the places being excavated by the university museum. Co-operation with the museum's professional staff is a type of involvement that changes the local population or museum visitors into amateur archaeologists or fellow museo-archaeological researchers. In museal outdoor spaces, members of the public become discoverers, through becoming involved in an ongoing museo-archaeological knowledge production process. As such, imaginary time travel is not limited to activities in permanent museum institutions but is also tied to guided tour narratives and excavation activities, as parts of a temporary form of museum dissemination. The guests are presented with and involved in interpretations that are accessible in this museum without walls.

The university museum's excavation sites are converted into temporary site museums. This opens up for the public's own experience and understanding of the past, at the same time as such encounters involve the public in knowledge co-production. Members of the public become co-creators or co-producers in a co-production museum. The university museum's excavation sites enable another way of involving the public in a 'museum without cabinets' than that which can be offered through its permanent exhibitions. A museum space without cabinets is formed. The museum gains an outdoor knowledge arena that functions as a post-museum (Hooper-Greenhill, 2000), offering openness, co-operation, knowledge sharing and the actualisation of places and stories.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	v
Summary	vii
1 Innledning	1
1.1 Bakgrunn.....	1
1.2 Utstillingsvindu for Rogaland	2
1.3 Problemstilling	6
1.4 Avgrensning.....	7
1.5 Kapittelinndeling.....	9
2 Teori og tidligere forskning	11
2.1 Innledning	11
2.1.1 Et hamskifte: museologi og arkeologi i ny drakt	13
2.2 Involvering av publikum og produksjon av kunnskap	17
2.2.1 Samfunnskontakt og publikumssamarbeid	18
2.2.2 Det deltagende museumspublikummet.....	24
2.3 Relasjonelle møtesteder i et musealt utendørsrom	26
2.3.1 Møtesteder for arkeologisk kunnskapsproduksjon	27
2.3.2 Møtesteder for ulike aktører i et utendørs museumslandskap.....	30
2.3.3 Møtesteder for samproduksjon av kunnskap	33
2.3.4 Involvering av publikum i temporære arkeologiske stedsmuseer	39
2.4 Oppsummering.....	42
3 Metode og etikk	43
3.1 Innledning	43
3.2 De første stegene.....	45
3.2.1 Å bli bedre kjent.....	46
3.2.2 Å velge ut.....	49

3.3	De neste stegene.....	53
3.3.1	Å være der ute	54
3.3.2	Å prøve å se gjennom en fotolinse	58
3.3.3	Å velge ut samtalepartnere	60
3.3.4	Å notere, diktere og intervju	61
3.3.5	Å gå gjennom foto i ettertid.....	62
3.3.6	Å grave som en arkeolog.....	65
3.4	De siste stegene.....	66
3.4.1	Å gå inn i et datamateriale.....	66
3.4.2	Å anonymisere og tilbakeføre til et arbeidsmiljø.....	71
3.5	Oppsummering.....	74
4	Hjem, kjære hjem – et møtested for museets utgravningsteam.....	77
4.1	Innledning	77
4.2	Kunnskapsstedet – utveksling, opplæring og kunnskapsutvikling.....	77
4.2.1	«Å få med seg personer som er flinke»	79
4.2.2	«Å være involvert».....	80
4.2.3	Analyse.....	82
4.3	Kunnskapsproduksjon – etableringen av en produksjonslinje	83
4.3.1	«Å arbeide ut fra hypoteser»	84
4.3.2	«Å arbeide i lag»	85
4.3.3	Analyse.....	88
4.4	Kunnskapsoverføring – etableringen av stedstilknyttede tolkninger	90
4.4.1	«Å legge på tallerkener».....	91
4.4.2	«Å sette S på».....	95
4.4.3	«Å tegne»	96
4.4.4	«Å være årvåken».....	98
4.4.5	«Å overføre kunnskap»	101
4.4.6	Analyse.....	104
4.5	Diskusjon	108
4.5.1	Stedstilknyttet samhandling i et utgravningsteam	108

4.5.2	Stedslelementenes betydning i en museal produksjonsprosess.....	110
4.5.3	Stedstilknyttede tolkninger, fortellinger og minner	113
4.6	Oppsummering.....	118

5	Å holde gjestebud – utgravningsfeltet som møtested for besøkende	121
5.1	Innledning	121
5.2	Vertskaps- og gjesteroller i besøks- og møtesituasjoner	122
5.2.1	Ordning och reda!.....	123
5.3	Familien kommer innom – interne aktørers stedstilknyttete kunnskap.	125
5.3.1	Laboratorieforskerne kommer!.....	127
5.3.2	Analyse.....	128
5.3.3	Laboratorieforskerne kommer tilbake!	130
5.3.4	Analyse.....	135
5.4	Kjentfolk kommer innom - eksterne aktørers stedstilknyttete kunnskap	137
5.4.1	Entreprenørene kommer!.....	137
5.4.2	Analyse.....	142
5.4.3	Tiltakshaverne kommer!.....	145
5.4.4	Analyse.....	148
5.5	Fremmedfolk kommer innom – eksterne nettverk, tolkninger og fremgangsmåter.....	150
5.5.1	Detektoristene kommer!	151
5.5.2	Analyse.....	155
5.6	Diskusjon	158
5.6.1	Et møtested for yrkeserfaringer og arbeidsminner.....	158
5.6.2	Et møtested for overføring av spesialkunnskap	161
5.6.3	Et møtested for akademisk og ikke-akademisk kunnskap	162
5.6.4	Et møtested for samproduksjon av kunnskap	167
5.7	Oppsummering.....	171

6	Å dra på reise i tid og rom – skolebesøk i et musealt utendørsrom	175
6.1	Innledning	175
6.2	Nabobarna kommer innom – omvisning, involvering og museal kunnskapsproduksjon.....	176
6.2.1	Elevene kommer!	176
6.2.2	Analyse.....	183
6.2.3	Elevene kommer tilbake!.....	188
6.2.4	Elevene stopper opp!.....	191
6.2.5	Analyse.....	197
6.3	Diskusjon	200
6.3.1	Tidsreiser, oppdagelser og samproduksjon av kunnskap.....	201
6.3.2	Forestillinger, yrkesfortellinger og stedstilpassete omvisninger.....	205
6.3.3	Stedsmuseet - et temporært monterløst utstillingslandskap	208
6.4	Oppsummering.....	210
7	Konklusjon - møtesteder for arkeologisk praksis og museal gjøren	211
7.1	Innledning	211
7.2	Utgravningsfeltet som møtested for universitetsmuseenes kunnskapsproduksjon.....	211
7.3	Refleksive møtesteder	214
7.4	Ekspertise, teori og praksis	220
7.5	Norske universitetsmuseer i en særstilling?	224
7.6	Et arkeologisk stedsmuseum?	228
7.7	Refleksjon over egen forskningsprosess	230
8	Litteraturliste.....	237
	Vedlegg.....	257
	Vedlegg 1 Informasjon til informantene	257
	Vedlegg 2 Temaguide	260

Vedlegg 3 Godkjenning fra NSD	263
Vedlegg 4 Code Structure Report	266
Vedlegg 5 Analyseskjema	269
Vedlegg 6 Feltarbeidsoversikt.....	272

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

En sommer på midten av 1980-tallet foregikk det en arkeologisk utgravning på Hundvåg i Stavanger. Som nysgjerrig tenåring og nærmeste nabo til utgravningsområdet ruslet jeg en dag bort til arkeologene som var i arbeid ute på utmarka som tilhørte Austbøgården. En dame med mørkt hår, to lange fletter og dongeriselebukse kom imot meg. Jeg lurte på hva de gjorde på, og hun viste meg rundt på marka. Jeg kjente godt til marka, myra og høyden som tilhørte onkelen til min far. Her hadde vi lekt og plukket bær i «Klampen» om sommeren, og stått på skøyter på «Heiå» om vinteren. Arkeologen fortalte om hvordan de jobbet og tok meg med til et sted nede ved steingjerde mot «Løabakken». Her spylte de jorden de hadde gravd opp ren, i en stor teramme med hønsenetting. Jeg husker at jeg etter hvert begynte å fortelle, jeg også. Jeg fortalte arkeologen om at det ikke het «Dragaberget», men «Klampen» og «Heiå». Jeg pekte og forklarte hva som var hva. Jeg fortalte videre at familien til min far pleide å koke egg i Klampen i påsken, i hvert fall hadde de gjort det før i tiden. Jeg fortalte om en stor stein som hadde vært plassert der hvor huset til mine foreldre nå sto, og om flint. Og ja, kanskje det var pilspisser min far hadde funnet i jorden under hagearbeid? Jeg husket i hvert fall å ha blitt fortalt at steinen var så stor at den ikke kunne flyttes, men måtte sprenges bort.

Alt dette her som jeg fortalte, hørte hun på. Arkeologen ville også gjerne være med inn i hagen vår og se, så jeg tok henne med inn. Jeg husker også at jeg viste henne flere hull som var nedi steinene i steingjerdet og fortalte henne om slike hull i berget like ved. Arkeologen kunne fortelle at det var «groper», eller var det «skåler» hun sa, som var brukt under ofring. Jeg kan fortsatt huske hvor spennende jeg syntes det var å møte henne, og at hun lyttet til meg og alt det jeg hadde å fortelle.

De arkeologiske undersøkelsene på Austbø ble gjennomført av Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) i perioden 1987–1990 (Juhl, 2001). Noen år senere befant jeg meg selv i rollen som formidler. På midten av 1990-tallet, som omviser ved Norsk Hermetikkmuseum avdeling ved Museum Stavanger (MUST), møtte jeg et publikum som hadde detaljert kunnskap om hermetikkindustrien og erfarte deres engasjement og kunnskapsfulle bidrag underveis i omvisningene. Erfaringene vekket en faglig nysgjerrighet for kommunikasjon, dialog og møter mellom museum og publikum.

Utgangspunktet for doktorgradsprosjektet «Det monterløse museum» er nysgjerrigheten jeg har med meg for kunnskapsoverføring i museer og i arkeologiske utgravningsprosjekter. Temaet jeg ønsker å undersøke er hva som skjer når kunnskap blir etablert og formidlet i regi av et arkeologisk universitetsmuseum, Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger (AM-UiS). Metoden min har vært å følge ansatte ved museet i deres forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og i deres formidling til ulike typer publikum. Jeg har valgt meg ut de årlige forvaltningsutgravningene, som har utgangspunkt i utbyggingsprosjekter. Dette er eksterne oppdrag hvor både forskning og formidling av forskningsresultater inngår. Jeg ønsker å undersøke hva som skjer i møter hvor fagfolk fra museets avdelinger blir involvert og hvor museets publikum møter museets ansatte imens utgravningene pågår. Forvaltningsutgravningene er *møtesteder* hvor fagfolk fra museets ulike avdelinger blir involvert, og hvor museet møter ulike samfunnsgrupper og publikummere utendørs i et midlertidig *musealt* rom.

1.2 Utstillingsvindu for Rogaland

Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) fikk 1. januar 2009 status som fakultet som følge av fusjonen med det ferske Universitetet i Stavanger (etablert 2004). Navnet ble samtidig endret til Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger (AM-UiS) (Nitter & Pedersen, 2009). Museet,

som var underlagt Kultur- og kirkedepartementet fram til 2009, er nå et universitetsmuseum underlagt Kunnskapsdepartementet. Universitetsmuseenes samfunnsoppdrag er forskning, forvaltning og formidling. De seks norske universitetsmuseene er akademiske institusjoner integrert i de ulike universitetene i Norge, men de har også store forvaltningsoppgaver knyttet til først og fremst naturforvaltning og forvaltning av kulturhistorie fram til reformasjonen i 1536. AM-UiS er ett av fem universitetsmuseer i Norge med oppgaver knyttet til kulturminnevernet i regi av Miljøverndepartementet (Kultur- og kirkedepartementet, 2009). Mandatet til de kulturhistoriske forvaltningsmuseene «er å ivareta automatisk fredete kulturminner fra førreformatorisk tid (eldre enn 1537 e.Kr.) i henhold til kulturminneloven, og som organisatorisk er underlagt Miljødepartementet og direktoratet Riksantikvaren i det statlige forvaltningssystemet» (Lillehammer et al., 2016, s. 17).

AM-UiS er inndelt i avdelinger for konservering, samlinger, fornminne og formidling med cirka 80 ansatte. Fornminneavdelingen er rådgivende kompetansesenter for Rogaland og utfører årlige forvaltningsutgravninger. Avdelingen gir:

... faglig bistand til fylkeskommunene, Sametinget og Riksantikvaren i kraft av å være faglige kompetansesenter for Rogaland, særlig i forbindelse med plansaker og miljøkriminalitet, sikrer arkeologisk kildemateriale og utfører sikringsgravninger av truede og verna arkeologiske kulturminner, deltar i planlegging og gjennomføring av skjøtsel av fornminner i samarbeid med fylkeskommune, sameting eller Riksantikvar, gir tilrådning til Riksantikvaren når det gjelder søknader om dispensasjon fra lov om kulturminne (Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger, 2020).

AM-UiS er flerfaglig sammensatt, og tverrfaglighet ligger til grunn for universitetsmuseets FoU-aktiviteter (Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger, 2016; Nitter & Pedersen, 2009, s. 5). Museet huser flere

fagområder, som arkeologer, konservatorer, etnolog, meteorolog, botanikere, teknikere, fotograf, formgiver, formidlere og pedagoger, samt økonomer og administratorer (Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger, 2020). Museet skal formidle Rogalands forhistorie og tilbyr utstillinger, spesialarrangementer, foredrag, omvisinger og åpne dager i utgravingsfeltene. Formidlingen tar utgangspunkt i museumsbygget på Våland, Jernaldergården på Ullandhaug og i årlige utgravninger på ulike steder i Rogaland fylke (Bøe, Hollund, Lillehammer, Ruud & Sandvik, 2020, s. 149).

Feltarkeologi har en sentral rolle i museets FoU-aktiviteter. Utgravningsprosjektene involverer fagfolk fra flere disipliner og avdelinger ved museet. Forvaltningsutgravningene er slik sett museale møtesteder utendørs ettersom de involverer ansatte fra flere av museets fag og trekker inn deres erfaringer og kunnskap i de pågående aktivitetene. Museets utgravninger blir åpnet opp for ulike grupper av besøkende og forskningskommunikasjon er knyttet til de stedene museet til enhver tid graver ut. På ulike steder i Rogaland fylke blir museale rom etablert i landskapet ettersom prosjektplanene definerer hvor museets FoU-aktiviteter skal finne sted.

AM-UiS åpner opp utgravningsstedene for museets publikummere gjennom å tilby ekskursjoner, omvisninger og undervisningsaktiviteter i løpet av feltsesongen. I dette «museale utendørsrommet» er det duket for møter mellom museets ansatte, og for møter mellom ansatte og museets publikum. Ved å følge utvalgte forvaltningsutgravninger skal jeg se nærmere på hva som skjer når kunnskap blir etablert og formidlet i tilknytning til stedene museet graver ut. Jeg arbeider ut ifra en hypotese om at møter/møtested spiller en nøkkelrolle i museets aktiviteter. Dette er et område som i liten grad er undersøkt, og forskningen befinner seg faglig mellom museologi, arkeologi og kulturvitenskap/kulturhistorie.

Universitetsmuseet AM-UiS spiller en viktig rolle innenfor forskning, forvaltning og formidling. Forskningskommunikasjonen foregår gjerne i et grenseområde på flerfaglige og tverrfaglige arenaer, både innenfor og

utenfor museets vegger.¹ Museet har en historie med ulike publikumstilbud på utendørsarenaer som går langt tilbake i tid. I påvente av egnede utstillingslokaler i de tidligere lokalene til Frue Meierier på Våland utviklet museet i perioden 1975 til 1991 nye formidlingstilbud ved å skape steder for formidling utenfor museumsbygget. Formidlingstilbudet «Der folk ferdes» var en form for nye «thirdspaces», som er «hybrid spaces of museality made up of a mixture of materiality and immateriality from the past collected as scientific evidence, and then recirculated and staged as cultural artefacts in the present» (Bøe et al., 2020, s. 148). Formidlingen hadde gjerne tilknytning til arkeologiske utgravninger og/eller fornminner i området, og kunne ta form av aktiviteter hvor publikum ble involvert (Lillehammer et al., 2016, s. 85-92, 217). Denne delen av museets historie kan bli forstått som en fortelling om introduksjonen av en ny museumsstrategi, med desentralisering av formidlingstilbud og nyskapning av FoU-aktiviteter. AM-UiS kan vise til en særegen tilstedeværelse i samfunnet utenfor museets vegger, gjennom de ulike temporære publikumstilbud som har hatt tilknytning til museets arkeologi.² Med dette historiske bakteppet kan vi forvente at aktiviteten ved museet også i dag kan fortelle om publikumskontakt ute i felt. Jeg tenker da på praksiser som omhandler aktiviteter hvor feltarkeologien og folk møtes. Publikumsarkeologi er praksiser som setter publikum i kontakt med arkeologi (Franklin & Moe, 2012), og i norsk sammenheng er en slik formalisert publikumskontakt et relativt nytt fenomen (Oldham, 2017) selv om vi altså ved AM-UiS kan spore en slik aktivitet helt tilbake til 1975. I dette perspektivet er det interessant å foreta en undersøkelse ved AM-UiS og se nærmere på hva som skjer i møter som oppstår på utgravningsstedene.

¹ Her er flerfaglig forstått som multi-disiplinær til forskjell fra tverrfaglig som blir forstått som inter-disiplinær.

² Jeg tenker her på de øvrige fire universitetsmuseene ved Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Universitetet i Tromsø og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

1.3 Problemstilling

Undersøkelsen er avgrenset til en studie av møter, som involverer interne og eksterne aktører i universitetsmuseets FoU-aktiviteter, i tilknytning steder hvor AM-UiS utfører sine årlige forvaltningsutgravninger. Resultatene vil gi en forståelse av prosessen med å etablere og formidle kunnskap i tilknytning til de stedene museets graver ut. Studien tar utgangspunkt i en overbyggende problemstilling;

Hvordan produseres kunnskap gjennom møter på arkeologiske utgravingssteder i regi av et universitetsmuseum? På hvilken måte etableres utgravingsfeltet som et møtested? Hvordan kan vi forstå relasjonen som oppstår i møter mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av gravearbeidet?

I denne undersøkelsen vil det mest sentrale begrepet være «møtested». Andre viktige begrep er «kunnskapsproduksjon» og «involvering». Jeg vil også forklare hvordan jeg forstår og vil bruke begreper som «minne», «fortelling» og «besøkende» i relasjon til begrepet om arkeologiske stedsmuseer. Dette er en undersøkelse som befinner seg i et skjæringspunkt mellom museologi, arkeologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Studien skal bidra til ny forståelse av vitenskapelig kunnskapskonstruksjon og hvordan arkeologisk kunnskapsproduksjon kan bli forstått i en museal kontekst. Tidligere etnografiske studier av arkeologisk praksis har vist hvordan kunnskap blir produsert gjennom besøk og møter mellom aktører i utgravningssituasjonene (jf. kap. 2.1, kap. 2.3.2). Denne forskningen sier ikke noe om norske forhold vedrørende praksisene, og gir oss heller ikke svar på hvordan møter og besøk foregår ved et arkeologisk universitetsmuseum.

På bakgrunn av tidligere studier av museal praksis ser jeg en mulighet for å gjennomføre en undersøkelse av kunnskapsproduksjon i et utstillingslandskap utenfor tradisjonelle institusjonelle rammer gjennom ideen om «et monterløst museum». Hva ligger i det å etablere og

formidle kunnskap før vitenskapelig materiale deponeres innenfor museets fire vegger? Er det en egen form for eller representasjon av vitenskap som blir konstruert, representert og oversatt? Er det en representasjon som er uavhengig av utstillingsarkitektur ettersom dette skjer ute i et monterløst museum på et arkeologisk utgravningssted? Det kan hende at et monterløst museum har en særegen form i kraft av å være direkte i tilknytning til utgravningsstedet.

1.4 Avgrensning

Undersøkelsen vil derfor bli avgrenset til FoU-aktiviteter slik som de utspiller seg på de stedene museet graver ut i løpet av sesongen. Jeg vil se nærmere på hva som skjer i møter mellom interne og eksterne aktører i tilknytning til utgravningssteder i Rogaland i løpet av sesongen, og vil ikke undersøke aktiviteter i for- eller etterkant av prosjektperioden. Museal gjøren og/eller arkeologisk praksis er i denne forbindelse forstått som FoU-aktiviteter som inngår i museets dokumentasjons- og formidlingsprosess ute i feltet, og hvor fagfolk fra museets øvrige avdelinger møter eksterne aktører fra lokalsamfunnet eller interne aktører i museets utgravningsteam.

Landskapet blir i løpet av utgravningssesongen omgjort til møtesteder for universitetsmuseets museale gjøren og arkeologiske praksis. En kan stille spørsmål ved hva som er musealt og hva som er arkeologisk i de aktivitetene som finner sted ute i utgravningsfeltene. Et skille her er med andre ord ikke så enkelt å få øye på og overgangene er glidende. For det første er det verdt å merke seg at AM-UiS i norsk sammenheng er spesielt fordi aktiviteten først og fremst er knyttet til arkeologi og brorparten av de ansatte er arkeologer. For det andre skiller AM-UiS seg fra de øvrige universitetsmuseene som driver forvaltningsarkeologi ettersom Universitetet i Stavanger har en annen organisering av institutter og fagtilbud enn de øvrige universitetene. Selv om museet har fakultetsstatus og avholder kurs på ph.d.-nivå, så har ikke UiS et

arkeologisk institutt som kan tilby undervisningstilbud innen arkeologi på bachelor- eller masternivå. For det tredje er det en forskjell mellom Norge og museenes rolle i arkeologiske utgravningsaktiviteter i nordisk sammenheng, for eksempel i Sverige og Danmark. Førstnevnte har arkeologer ansatt ved sine museer, men oppdragsarkeologien er privatisert og defineres som kommersiell arkeologi. Sistnevnte har arkeologer ansatt ved sine museer som gjennomfører oppdragsarkeologi, men forskjellen er her at museene ikke er tilknyttet universitetsmiljøene.

Slik jeg ser det, er utgravningene ikke avgrenset til møtesteder for arkeologisk aktivitet alene, slik som vi kan se innen den svenske kommersielle feltarkeologien eller i andre europeiske land, som for eksempel i England. Utgravningene ved AM-UiS blir i løpet av feltsesongen omgjort til møtesteder ettersom organiseringen av museets aktiviteter i utgravningsprosjektene legger opp til at flere av de museale innendørsaktiviteter blir flyttet utendørs. Som en midlertidig organisering åpner utgravningsplanene opp for å flytte museets spesialister eller eksperter samt pedagoger ut på ulike steder i fylket, slik at de kan komme museets utgravningsteam og lokale publikum i møte. Som del av universitetsmuseets institusjonelle organisering av de årlige forvaltningsutgravningene strukturerer utgravningsplanene hver sesong en rekke mulige møtesteder. Planene gir derfor en mulighet for å få på plass et temporært musealt rom utendørs hvor de interne aktørene møtes og kan komme sitt publikum i møte, og da på andre steder og i andre former enn ved de permanente møtestedene inne på museet.

I det museale rommet utendørs er funn som blir presentert del i et slags monterløst utstillingsrom, hvor for eksempel pedagogen kan tilby et lokalt og stedstilpasset museumsbesøk, som del av museets FoU-aktiviteter. Et slikt publikumstilbud inngår som del av museets pågående etablering og formidling av kunnskap. Det er et stedstilpasset tilbud ettersom det oppstår eller skjer underveis, som del av et møte og i tilknytning til gjestenes nær-, jobb-, skole- eller bomiljø. Dette er dette

museale utendørsrommet som etableres av AM-UiS som står i sentrum for denne avhandlingen.

1.5 Kapittelinnledning

Innledningsvis har jeg begrunnet valget av en studie innen forskningsformidlingen ved AM-UiS. Jeg har gitt en introduksjon til undersøkelsesobjektet og presentert problemstillingen. I kapittel to skal jeg presentere aktuelle teoretiske perspektiver vedrørende museal gjøren og arkeologisk kunnskapsproduksjon innen feltarkeologisk praksis. I kapittel tre begrunner jeg de metodiske valgene og gir en forklaring på hvordan kvalitativ metode kan bli brukt for å besvare problemstillingen. I den første analysen «Hjem kjære hjem», ser jeg nærmere på hva som skjer i møter mellom aktørene i museets utgravningsteam. I den andre analysen «Å holde gjestebud» begynner jeg med forberedelsene som teamene gjør for å ta imot besøkende. Det er ikke bare kollegaene fra museet som kommer ut på besøk, men også aktører med yrkesmessig relasjon til utgravningsstedet, slik som entreprenører og tiltakshavere. Her skal vi også bli kjent med besøkende som dukker opp mer tilfeldig, slik som for eksempel detektoristen. I den tredje analysen «Å dra på reise i tid og rom» skal vi bli med nabobarna/skoleelevene inn i arkeologenes verden. I det siste kapittelet skal jeg trekke sammen analyseresultatene og konkludere med hva undersøkelsen har brakt frem av nye perspektiver.

2 Teori og tidligere forskning

2.1 Innledning

I teorikapitlet vil jeg presentere perspektiver og begreper som vil bli sentrale i analysen. Jeg vil forklare hvordan jeg forstår de teoretiske perspektivene og hvordan jeg kan bruke begrepene i en analyse av hva som *skjer* når kunnskap blir etablert og formidlet til museets publikum.

Som nevnt tidligere befinner studien seg i et skjæringspunkt mellom museologi, arkeologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Undersøkelsen er kulturanalytisk og hører hjemme i en kulturvitenskapelig og kulturhistorisk fagtradisjon, og jeg er inspirert av en fenomenologisk innfallsvinkel. Nordisk etnologi er en del av denne tradisjonen og perspektivene er her å se på kultur nedenfra, ta den andres perspektiv, tenke med føttene og å forstå *kulturen i bruk* (Frykman & Gilje, 2003). Denne studien søker å komme nærmere den arkeologiske praksisen og den museale gjøren gjennom å ta del i arbeidshverdagen til museets fagfolk på steder med arkeologiske kulturminner som de graver ut. Fremgangsmåten vil jeg gjøre nærmere rede for i metodekapitlet.

Den museologiske forskningen ligger gjerne i et skjæringspunkt mellom flere disipliner. Det er ikke uvanlig at teorier, metoder og problemstillinger blir hentet fra kunsthistorie, vitenskapshistorie, medievitenskap, sosiologi, antropologi, arkeologi og kulturhistorie (Macdonald, 2008). Forløperne til undersøkelser av vitenskapelig kunnskapsproduksjon i museer, universiteter og forskningsinstitusjoner er å finne i sosiologisk og antropologisk forskning (Knorr-Cetina, 1983; Latour, 1987, 1993, 1999; Latour & Woolgar, 2013). Diskusjoner rundt mening, materialitet og «agency» er sentrale i antropologisk og samfunnsvitenskapelig teori (Yarrow, 2008) med ulike teoretiske perspektiv på «agency» og «non-human agency» (Knappett & Malafouris, 2008). Aktør- og nettverksteorier (ANT) har gitt nye

perspektiver til en rekke fagfelt, og har fått relevans både for museologi og arkeologi. Museologisk forskning har for eksempel tatt utgangspunkt i tre forhold «grundtanken om et nettverk og ‘relationell materialitet’; for det andet ANT’s ide om en ny empirisme og endelig begrepet om non-humane aktører» (Damsholt, Mordhorst & Gert Simonsen, 2009a, s. 22). Fra studier av «being» har enkelte forskere gått over til å studere «becoming». Undersøkelsene har gått fra å ta for seg «enheter» til å se nærmere på «relasjoner» (Leeuw, 2008, s. 226). I et slikt perspektiv er det prosessene og ikke enhetene som er studieobjektet. Å studere hva som *skjer* er ikke å studere hva som *er*, sier S.E. van der Leeuw, og viser til Iilya Prigogine sin bok *From Being to Becoming* fra 1980.

For meg er etnografisk forskning på kunnskapsproduksjon som skjer underveis i utgravningssituasjoner av særlig interesse. Innen forskningsfeltet som driver etnografisk forskning på arkeologisk praksis har forskerne valgt å ta i bruk etnografiske metoder som forutsetter at de selv arbeider ute på utgravningsstedet. Dette er studier av materialitet og praksis innenfor den profesjonelle arkeologien, og forskerne studerer arkeologene gjennom å selv være til stede, «being there» (Edgeworth, 2006). Arkeologen Matthew Edgeworth (1991, 2003) undersøkte kunnskapsproduksjon ved å se på handlinger tilknyttet oppdagelser («act of discovery»). Som jeg har argumentert for, er den arkeologiske praksisen del av universitetsmuseets gjøren (Maurstad & Hauan, 2012).

Avhandlingens sentrale perspektiv er produksjon av kunnskap i en museal kontekst. For å få innblikk i de museumsansattes arbeidshverdag henter jeg de sentrale begrepene fra forskning på museal gjøren og arkeologisk praksis, går frem «teoretisk eklektisk» (Öhlander, 2011)³ og låner inn begreper fra sosiologi, antropologi, filosofi og kulturteori. I dette kapitlet har jeg derfor valgt å legge vekt på «møtested» og trekke

³ Etnologen Magnus Öhlander (2011) forklarer hvordan kulturanalytiske studier benytter seg av analyseredskaper fra flere teorier. Det er denne sammenføyningen han definerer som «teoretisk eklekticism».

inn begrepene «kunnskapsproduksjon» og «involvering» i analysene. Jeg vil dernest forklare hvordan jeg forstår begrepene «minne», «fortelling», og «besøkende» i tilknytning til temporære arkeologiske «stedsmuseum». Jeg vil begynne med å rette oppmerksomheten mot tidligere etnografiske undersøkelser av museal gjøren og arkeologisk praksis. Etersom museologien og arkeologien har vært gjennom store endringer de siste førti årene, vil jeg starte med å se nærmere på hva endringene består i.

2.1.1 Et hamskifte: museologi og arkeologi i ny drakt

Fra 1980-tallet og fremover kan vi se flere endringer innen fagfeltene museologi og arkeologi. Endringene har betydning for mine perspektiver på vitenskapelig kunnskapsproduksjon og publikumsinvolvering. Forandringene som kommer til syne, har enkelte fellestrekk som jeg vil se nærmere på. Jeg tenker da på den økte refleksiviteten i disiplinene og hvilken rolle museene og arkeologien kan ha i samfunnet.

Det som etter Peter Vergos bok *New Museology* fra 1989 har gått under navnet ny museologi var basert på kritikk av museenes ideologi og praksis (Vergo, 1989). Kritikken som ble rettet mot museenes praksis, førte med seg en større refleksivitet. Museene begynte i større grad å reflektere over hvilke vitenskapelige modeller som lå til grunn for deres virksomhet og tok blant annet opp spørsmål rundt museets representasjon av kunnskap og stemmer fra andre grupper i samfunnet (Macdonald, 1996). Museenes utstillinger ble nå ansett å være del av en kunnskapsproduksjonsprosess (Stephanie Moser, 2010). En rekke museale praksiser består i innsamling av objekter (Macdonald, 2006). En aktuell problemstilling for ny museologi har derfor vært hvordan museumsobjektene inngår i museenes utforming av kunnskap

(Macdonald, Gerbich & Von Oswald, 2018).⁴ Nyere forskning har satt søkelyset på museenes innsamling og ordning av objekter (Bennett et al., 2017). Både samlings- og utstillingspraksiser blir i dag forstått som måter å strukturere ulike former for kunnskap på. Å akkumulere objekter til museet vil derfor involvere en konstruksjon av kategorier, og enkelte vil hevde at slike prosesser virker inn på hvordan kunnskap blir presentert i museumsutstillingene.⁵ Ny museologi viser med andre ord hvordan museumsobjekter gjennom ulike innsamlings- og formidlingspraksiser inngår i en museal kunnskapsproduksjonsprosess.

Med den nye museologien kommer også kritikken av objektiviteten i de arkeologiske museenes representasjon av fortiden (for eksempel i utstillingene) (Skeates, 2017a, s. 14).⁶ Museene blir ikke lenger oppfattet som statiske institusjoner som kun omhandler gjenstander og samlinger. Institusjonene blir i stedet ansett å være i en stadig endring, samtidig som de er med på å endre samfunnet rundt seg. Museer handler ikke kun om museumsobjekter, men også om mennesker og deres lidenskap for å samle inn (Knell, MacLeod & Watson, 2007). Endringene som kom i kjølvannet av et nytt faglig perspektiv, førte således til en ny bevissthet i de arkeologiske museene rundt innsamling, representasjon og institusjonenes forhold til og rolle i samfunnet. Fagfeltet etterspør museumsinstitusjoner som åpner opp for publikum.

Slik antropologen Sharon Macdonald beskriver det, retter museene nå i økende grad sitt fokus mot tilgjengelighet, mangfold, samfunnsinvolvering, interaktivitet og publikumsinvolvering

⁴ Macdonald, Gerbich, & Von Oswald, (2018) Etnografiske undersøkelser av museenes praksis, etnografisk vending i organisasjonsstudier og en ny museumsmetodologi som er «multi-sited», «multi-linked», «multi-researcher ethnography».

⁵ Hentet fra Lecture 2 Museum and Knowledge (12.10.2017) ved Johanna Zetterstrom-Sharp i forelesningsrekken G30 Museums: History, Theory and Practice, ved Department of Archaeology and Anthropology, Division of Archaeology, University of Cambridge.

⁶ Robin Skeates (2017) velger her å bruke begrepet «archaeological museology» (i.e. the study of the history, theory, and practice of museum).

(Macdonald, 2008). Det å samarbeide med museets publikum blir ikke nødvendigvis ansett å gå på bekostning av de museumsansattes ansvar og kompetanse. Samarbeid blir heller forstått som en form for samfunnskontakt som involverer både museumsansatte og publikum i nye former (Golding, 2013). Brukerne av museene blir i denne sammenhengen oppfattet som aktive kommunikasjonsparter i museenes tolkningsprosesser (Iervolino, 2013). Nyere museumsstudier viser eksempler på at publikum er med å skape fortellinger. Slike «museumsfortellinger» blir skapt i museets dialog med forskjellige aktører (Modest, 2013). Det er mange eksempler på at museer involverer publikum i *hele* arbeidsprosessen, og at de besøkende kan ta del i oppbyggingen av nye museumsutstillinger (Fouseki & Smith, 2013; Golding & Modest, 2013; Ingemann, 2013; Modest, 2013). På denne måten blir publikum «medkurator» og «medprodusent». En slik bruk av publikum er eksempler på «medskabelse» og «inklusion», som også kan knyttes til steder på en arena utendørs, slik som en by eller del av et bymuseum (Egholk, 2016). Skiftet som kom med den nye museologien besto med andre ord i at museene ble bevisst sin egen rolle i kunnskapsproduksjonen og valgte å åpne seg opp mot samfunnet på nye måter.

Samtidig med den nye museologiens kritikk av museene oppsto en kritikk av de arkeologiske praksisene (Skeates, 2017a). De arkeologiske utgravningsaktivitetene hadde gjennomgått en metodeutvikling som førte med seg et fokus på effektivisering, ferdigstillelse samt en oppdeling av administrasjon og forskning, slik arkeologen Mads Ravn beskriver denne utviklingen i de arkeologiske museene i Danmark. Han hevder at situasjonen i museene på 1980- og 90 tallet førte til en vitenskapelig forsinkelse innen fagfeltet og en lovadministrasjon som ikke tok hensyn til en fornyelse av arkeologien (Ravn, 2004, s. 24-25).

Kritikken innen den arkeologiske disiplinen førte til at en synliggjøring av *alle* delene av utgravningsprosessen fra begynnelse til slutt ble etterspurt. Blant annet skjedde en ontologisk vending i deler av

disiplinen som introduserte en symmetrisk arkeologi (Shanks, 2007; Webmoor, 2007; Witmore, 2007)⁷ og som førte til at arkeologi ble forstått som noe praktisk. En rekke undersøkelser så nå nærmere på hva arkeologene *gjør* (Olsen et al., 2012), og kompleksiteten i det arkeologiske feltarbeidet ble trukket frem (Larsen, Olsen, Hesjedal & Storli, 1993). Forskjellige verktøy ble foreslått for å kunne reflektere over og gripe om prosessen og å synliggjøre når avgjørelsene ble tatt på veien fra en arkeologisk praksis og over til arkeologisk teori. Tanken var at en slik synliggjøring av prosessen ville muliggjøre produksjon av kunnskap om ulike typer fortid (Cobb, Harris, Jones & Richardson, 2012).

Et spørsmål som har vært stilt er om den refleksive feltpraksisen, som ble introdusert av Ian Hodder (2000), er mulig å gjennomføre ved offentlige museer eller innen den kommersielle arkeologien i de nordiske landene. Innenfor feltarkeologisk praksis har postprosessuell arkeologi vært sentral i de nordiske land (Andersson & Gustavsson, 2002; Feldt, 2002, Madsen, 2003; Jensen, 2005; Lekberg, 2002, Lillehammer, 1999; Lindstrøm, 2002; Olsen 1997). Torsten Madsen (2003) mener at arkeologisk praksis/gjøren er å reflektere over utgravningen som en vitenskapelig praksis og anerkjenne at arkeologiske kilder eksisterer på grunn av en interaksjon mellom subjekt og objekt, mellom arkeologen og materialet. Å gjøre arkeologi blir i dette perspektivet ikke forstått som noe teknisk eller noe som er adskilt fra den arkeologiske vitenskapen (Madsen, 2003). Trine Borake og Anna Beck (2006) hevder at en reflektiv feltpraksis er en forutsetning for å i det hele tatt å kunne nyansere og utvikle den arkeologiske forskningen. De mener at reflektiv feltpraksis ikke er overførbar til den feltarkeologiske praksisen ved museene i Danmark og etterspør en holdningsendring og en praksis hvor

⁷ Ontologi behandler spørsmål om virkelighetens vesen og hva som er mulig å vite om den, til forskjell fra epistemologi som behandler spørsmål om hva kunnskap er (Kaijser & Öhlander, 2011, s. 13).

refleksive data inngår i feltarbeidsprosessen på lik linje med målbare eller positivistiske data. Claus Kjeld Jensen (2005) hevder at arkeologer ved danske museer har lite kontakt med universitetsmiljøene og at brorparten av de museumsansatte fortsatt praktiserer innenfor en prosessuell arkeologi. Vi kan anta at det av naturlige årsaker i løpet av de siste 16 årene har skjedd en forandring her med tanke sammensetning av arbeidsstokken ved de danske museene, og at det i dag i mindre grad vil bli ansatt arkeologer som er utdannet innenfor en prosessuell arkeologi. Skiftet innen arkeologien og museologien fra 1980-tallet og frem til i dag forteller altså om refleksjoner rundt egen praksis og rolle i samfunnet. Dette er en bakgrunn som er viktig for å undersøke museal gjøren og arkeologisk praksis på AM-UiS. I hvilken grad har disse endringene blitt innreflektert i universitetsmuseets praksis og kan de aktivitetene jeg observerer på utgravingsfeltet forstås i lys av denne utviklingen?

2.2 *Involvering av publikum og produksjon av kunnskap*

Jeg skal nå se nærmere på hvordan det tenkes rundt samfunnskontakt i det arkeologiske fagfeltet. Her skal jeg ta opp involvering av publikum og hvordan kontakten med ulike samfunnsgrupper blir behandlet. Deretter vil jeg se på hvordan involvering av publikum blir omtalt innen museumsforskningen. Her skal jeg undersøke hvordan samarbeid med samfunnsgrupper blir behandlet. Jeg vil ta for meg begge kunnskapsfeltene med tanke på hvordan de forholder seg til publikum og kunnskapsproduksjon, og i hvilken grad de omhandler universitetsmuseer og arkeologisk praksis spesielt.

2.2.1 Samfunnskontakt og publikumssamarbeid

Hvilken tilstedeværelse har publikummeren i møte med arkeologien? I løpet av 1900-tallet har amatører i større eller mindre grad medvirket i arkeologisk feltarbeid gjennom ulike samarbeidsformer og på forskjellige trinn i prosessen (Christenson, 2013, s. 68). Ifølge Andrew L. Christenson (2013) skjer det en «samproduksjon» av arkeologisk kunnskap i et samarbeid mellom profesjonelle arkeologer og amatørarkeologer. For å begrunne sitt syn bruker han en modell utviklet av sosiologen Michel Callon (1999) for å forklare nivåene av deltagelse fra befolkningen («lay-people»). Christenson har sett på forholdet mellom amatører og profesjonelle og fant at slike «samarbeidsrelasjoner» («co-operative relationships») i enkelte tilfeller har vært en forutsetning for å kunne bygge opp akademiske miljø. Videre hevder Christenson (2013) at amatøren er en ekspert, som innehar en «folkelig arkeologikunnskap» («folk archaeological knowledge») i tilknytning til landskapet. En lokal kunnskap er bygget opp gjennom et yrkesliv av aktører som har lang erfaring fra arbeid som ikke er akademisk, men som innebærer daglige aktiviteter og en arbeidspraksis nært tilknyttet jorda (Christenson, 2013, s. 65).

En tett samhandling blir til, slik jeg forstår det, gjennom en gjensidig utveksling mellom interne og eksterne aktører som er knyttet til et utgravningssted. Christenson (2013) vektlegger koblingen mellom amatørerne og stedene i landskapet, som de er en del av gjennom sine aktiviteter i lokalmiljøet. Amatørerne er således godt kjent med landskapet hvor arkeologenes utgravning foregår. Til gjengjeld kan de profesjonelle arkeologene tilby bred antropologisk⁸ kunnskap, tilgang til vitenskapelig litteratur og tilgang til publisering og kontakt med kollegaer i et nasjonalt nettverk (Christenson, 2013, s. 65). Det er ikke

⁸ Artikkelen til Christenson (2013) skriver seg fra et amerikansk fagmiljø (Prescott, Arizona, USA) som ikke opererer med det samme akademiske skillet mellom fagene antropologi og arkeologi som vi bruker i europeisk og skandinavisk akademia.

nødvendigvis bare arkeologene som har ledet an i forskningsarbeidet, men også amatører som bygningsarbeidere/entreprenører og bønder (Christenson, 2013, s. 66). Amatører og profesjonelle kan med andre ord inngå i et utfyllende forhandlingsforhold og samarbeid i møte med hverandre. Et slikt perspektiv problematiserer, slik jeg ser det, hvem som til enhver tid er amatøren eller ekspertene i tilknytning til et utgravningssted. Eksterne aktører er med andre ord eksperter, med en lokal kjennskap til landskapet, ervervet gjennom yrkes- og familierelasjoner, som innehar en stedstilknyttet spesialkunnskap om plasser og lokaliteter ute i terrenget eller i nærmiljøet. Som jeg vil vise er dette sentrale problemstillinger også i universitetsmuseets gravinger.

Publikum kan med andre ord som amatørarkeologer samarbeide gjennom å ta del i forskningsprosesser sammen med profesjonelle arkeologer. Publikumsinvolveringen påvirker således den arkeologiske fagdisiplinens forskningspraksis. Det er dette som ifølge filosofen Alison Wylie (2014) skjer når aktører i lokalsamfunnet utfordrer og stiller ikke-vitenskapelige spørsmål til etablerte sannheter i den arkeologiske disiplinen. Slik åpenhet og raffinering av disiplinens praksis er ifølge Wylie (2014) en kontinuerlig prosess. Hun kan vise til samarbeidsprosjekter som har konkludert med at andre aktører enn arkeologer har gitt bidrag inn i fagfeltet. Slike bidrag oppstår når aktørene i lokalbefolkningen møter arkeologene med en tenkemåte som setter arkeologenes tenkning i relieff. Involvering av publikum blir med andre ord en påvirkningsprosess hvor bidraget fra publikum også tar form av endring i tenkning og forskning. Aktører fra lokalsamfunnet er således i posisjon til å delta i refleksjonene som oppstår i en tolkningsprosess. Spørsmålet blir da hvor aktivt eksterne aktører kan bidra i forskningspraksisen på utgravningsstedet.

I en rekke bransjer i flere europeiske land har ikke-vitenskapelige samfunnsgrupper ikke bare deltatt i en innsamling av data, men også i vitenskapelige analyserings- og tolkningsprosesser. Dette kommer frem i en undersøkelse Andres S. Dobat og Astrid T. Jensen (2016) har gjort

om publikumssamarbeid. De bruker formuleringene «borgervitenskap» og «samfunnsdeltagelse i vitenskapelig forskning». Det er de profesjonelle aktørene som tar initiativet til og som designer «samproduksjonen» eller «samskapelsen» med publikum (2016, s. 82). Dobat og Jensen hevder at den enerådende presentasjonen av arkeologisk ekspertkunnskap av arkeologiske utgravningssteder skjer i form «utadrettet arkeologi», enten presentasjonen er i en museal kontekst eller i media.⁹ Men denne enveiskommunikasjonen, hevder Dobat og Jensen, vil stå i motsetning til forventningene i samfunnet. De hevder på sin side at dagens publikum er blitt vant med å bli inkludert gjennom å få delta i de arkeologiske prosessene (Dobat et al., 2020). Jeg mener at et sentralt spørsmål da blir hvordan formidlere av arkeologisk kunnskap møter aktører med andre forventninger, som ønsker seg en annen formidlingsform eller en annen form for samarbeid. Jeg vil begynne med å undersøke hvordan man innenfor disiplinen beskriver at arkeologien kan gå frem for å involvere ulike samfunnsgrupper, for eksempel i de pågående aktivitetene som foregår ute på en arkeologisk utgravning.

En slik utadrettet arkeologi eller samfunnskontakt som Dobat og Jensen (2020) kritiserer, blir definert som en av flere former for publikumsarkeologi (Moshenska, 2017a)¹⁰. Publikumsarkeologi kan både bli forstått som en akademisk disiplin og en måte å praktisere arkeologi på (Moshenska, 2017a). Publikumsarkeologien involverer grupper i samfunnet gjennom samhandling (Skeates et al., 2012a) og er forstått som en av flere grener eller subkulturer som utfordrer den gjengse kunnskap om og forståelse av hva arkeologi er og burde være

⁹ Andres S. Dobat og Astrid T. Jensen (2016) bruker her begrepene «citizen science», «public participation in scientific research (PPSR)», «co-creation» og «archaeological outreach».

¹⁰ Gabriel Moshenska (2017, s.6) har utarbeidet en figur som viser fagfeltet publikumsarkeologi inndelt i syv forskjellige «typer» (1) arkeologer som arbeider med publikum, (2) arkeologi utført av publikum, (3) arkeologi i offentlig sektor (4) arkeologiske utdannelsestinstitusjoner, (5) åpen arkeologi, (6) populær arkeologi og (7) akademisk publikumsarkeologi.

(Guttormsen & Hedeager, 2015). I den forbindelse er det viktig å huske at arkeologene praktiserer innen ulike områder av samfunnet, fra offentlige museumsinstitusjoner og kulturarvsforvaltning, til ulike engasjement i privat regi (Guttormsen & Hedeager, 2015, s. 189). Noen stiller spørsmål ved om ikke all arkeologi er publikumsarkeologi og en grunnholdning som er til stede i alle arkeologiske disipliner (Grima, 2016)? Arkeologen Mark Oldham (2017, s. 227) etterspør mer forskning for å få frem flere og mer kritiske perspektiver. Publikumsarkeologien blir også fra norsk hold omtalt som *et tankesett eller en holdning* mer enn en spesialisering innen den arkeologiske disiplinen. Jeg tenker at dette synet på publikumsarkeologi gir meg et teoretisk grunnlag for å betrakte eksterne aktører som aktive bidragsyttere i prosesser hvor ny kunnskap blir etablert.

Aktører fra en lokalbefolkning har en annen forståelse av og tilknytning til landskapet enn arkeologene. Som vi har sett, førte et hamskifte innen den arkeologiske disiplinen til en større selvrefleksjon. En slik erkjennelse av at arkeologiske tolkninger er subjektive, ledet frem til en forståelse av at ikke-arkeologene vil «reappropriere», «refortolke» og «reforhandle» arkeologiske kilder og tilpasse dem til sin personlige agenda (Merriman, 2004a, s. 7).¹¹ En rekke forskningsprosjekt har vist hvordan profesjonelle arkeologer møter ikke-arkeologer som i større eller mindre grad har kunnskap om eller kjennskap til fortidige steder i landskapet (Fadem & Diederichs, 2020; Ganciu, 2018). Enkelte innen disiplinen anser slike alternative tolkninger fra ikke-arkeologene som uviktige faktorer for arkeologisk kunnskapsproduksjon (Schadla-Hall, 2004). Alternative tolkninger av arkeologiske kilder fra eksterne aktører kan således bli avvist.

¹¹ Nick Merriman sier i denne sammenhengen at «non-archaeologists will re-appropriate, re-interpret and re-negotiate meanings of archaeological resources to their own personal agendas» (2004, s.7).

Private metallsøkere i Norge er en gruppe i samfunnet som i dag definerer seg både som *amatørarkeologer* og *amatørhistorikere* (Aarmo, 2019). Bruken av detektor er med årene blitt en populær hobby (Dobat et al., 2020), og det har vist seg å være store variasjoner, både knyttet til utfordringer ved og de positive effektene av denne aktiviteten. Enkelte beskriver et komplekst bilde av samarbeidet mellom detektorister og arkeologer og omtaler hvor uheldig detektoraktiviteten kan være (J. Gundersen, Rasmussen & Lie, 2016). Sentralt i diskusjonene om metallsøking står problemstillingene rundt en «folkelig medvirkning» (Martens & Ravn, 2016).

Løsfunn eller løse kulturminner i lagene med pløyejord fra metallsøking indikerer mulige funn i grunnen (under kulturlaget), og private aktører blir her ansett som en mulig ressurs (Martens & Ravn, 2016). Arkeologen Caroline Fredriksen (2019) har tatt for seg den faglige diskusjonen rundt privat metallsøking i norsk sammenheng de siste årene. Hun fant i sine studier av diskursen at den ene gruppen «fokuserer på sikring av pløyelagsfunn og deres kunnskapsverdi, mens den andre fokuserer på lovverket tilknyttet forvaltningen av automatisk fredete kulturminner» (Fredriksen, 2019, s. 77). Hun konkluderer med at hovedutfordringen for forskningen er å utarbeide verktøy for å håndtere representativitetsproblemene tilknyttet pløyelagsfunn. En helhetlig praksis for forvaltning av pløyelagslokaliteter vil ifølge henne kunne gagne fremtidig kunnskapsproduksjon. Detektoristenes forståelse av pløyelagsfunn som viktig kulturarv er ifølge henne nærmest fraværende i den faglige diskusjonen. Hun sier at hvis vi skal «forholde oss til seriøse privatpersoner og bruke dem som ressurser for arkeologien, er det også nødvendig at vi setter oss inn i deres motivasjon og ståsted» (Fredriksen, 2019, p. 77). Hun mener at detektoristene har en interesse av forhistorie, og at fagmiljøet har et samfunnsansvar her.

Det har vist seg at profesjonelle aktører har ulike utfordringer med «ikke-profesjonell» aktivitet i de ulike europeiske landene. Det kan se ut som om det i dag er oppstått en polarisering av debatten om hvorvidt

detektoristene enten er «snille» eller «slemme» (Dobat et al., 2020). Detektoristene blir forstått enten å være drevet av et begjær etter å bidra til den vitenskapelige prosessen med å skrive historie og få erkjennelse for sine funn, eller å gå på skattejakt, eventuelt å plyndre. Dobat og Jensen hevder imidlertid at felles for amatører og arkeologer er at de anser detektorfunn som vitenskapelige data og kunnskapskilde til forståelse av fortiden (Dobat & Jensen, 2016, s. 72-73). I skandinavisk sammenheng har Ravn (2014) argumentert for at metallsøking av frivillige i pløyejord kan redde funn fra å bli ødelagt samtidig som det involverer samfunnet i aktiviteten. Iulian Ganciu (2018) mener at løsningen i Romania ligger i utdanning og opplæring i regi av museene hvor amatørarkeologer, detektorister og arkeologer deltar. Han tenker at en bevissthet kan gi et mer komplett bilde av et område og objektene. Med andre ord oppstår en *samproduksjon* av kunnskap mellom samfunn og kulturminneforvaltning i møter mellom museumsansatte og et deltagende publikum. For å nå en bredere del av samfunnet hevder Dobat et al. (2020) at vi må finne måter å komme detektorister i møte som allerede er involvert og forklare hvilke metoder som blir brukt for å ta vare på fortiden. Involvering kan med andre ord innebære metodeutveksling i møtet mellom museumsansatte og detektorister (jf. kap. 5.5).

Som vi har sett, innebærer involvering av samfunnsgrupper i arkeologiske prosesser at museene kommer i kontakt med publikum gjennom et samarbeid. Grupper av særlig interesserte publikummere kan for eksempel bli involvert i de arkeologiske museenes arbeidsprosesser, for eksempel i deres dokumentasjon av kulturspor og funn fra fortiden. I min undersøkelse vil jeg bidra til mer kunnskap om disse problemstillingene vedrørende involvering av publikumsgrupper i museale prosesser.

2.2.2 Det deltagende museumspublikummet

Ny museologi har preget tenkningen rundt publikumsinvolvering og kunnskapsproduksjon og hvordan tematikken blir omtalt innen museal forskning. Et nytt syn er at museets gjester selv definerer hvilken kunnskap og forståelse de trenger (jf. kap. 2.1.1). Å samarbeide med publikum kan være en krevende øvelse for museets ansatte (Pabst, Johansen & Ipsen, 2016). Det å møte publikum gjennom å ta utgangspunkt i deres intellektuelle interesser eller nysgjerrighet er for øvrig en opplevelse museene kan gi til sine gjester (Macdonald, 2008). Alternative former for utstilling og engasjement blir i økende grad brukt av museene, nettopp for å skape rom for deltagelse for eksempel gjennom en *samproduksjon* (Simon, 2010). Slik jeg ser det, omhandler dette synet et deltagende musealt rom hvor en samproduksjon av kunnskap er mulig. Nysgjerrigheten hos den enkelte gjest blir dermed utgangspunktet for møtet mellom ansatte og publikum. Denne opplevelsen av å få være med å bidra i en kunnskapsproduksjon er således en slags gavepakke som museets ansatte kan gi tilbake til samfunnet. Et slikt museumsrom tar utgangspunkt i nysgjerrighet og opplevelse og åpner opp for kunnskapsbidrag fra publikum til utstillinger, arkiv og samlinger. Et arkeologisk universitetsmuseum er med andre ord en mulig arena for opplevelse, deltagelse og samproduksjon ifølge denne ny-museologiske tenkningen.

Samarbeid med publikum gjennom involvering i museal kunnskapsproduksjon inngår i universitetsmuseenes utgravningsaktiviteter. Ravn (2013) hevder at universitetsmuseene (i Norge, Sverige og delvis i Danmark), gir det beste utgangspunktet for utgravningsenhetene for organisering og produksjon av kunnskap. Han diskuterer forutsetningene universitetsmuseene har for produksjon av ny kunnskap innen nødgravning («rescue archaeology») avhengig av om de arkeologiske utgravningsenhetene er stats- eller markedsfinansiert. Han påpeker at arkeologiske undersøkelser er viktige, men at museene ikke må glemme at det er universitetsmuseene og deres utstillinger som kan

få frem de lokale narrativene og involvere lokalsamfunnets «stemmer». Til gjengjeld kan universitetsmuseene komme tilbake med nye forskningsspørsmål til samfunnet (Ravn, 2013, s. 650). Publikum kan potensielt inngå som aktør i en pågående museal samproduksjon hvor ny kunnskap blir etablert. Aktører fra lokalsamfunnet kan oppleve å få delta i museets innsamlings- og dokumentasjonsprosess med egen kunnskap, kjennskap, minner og fortellinger tilknyttet hjemstedet.

Universitetsmuseene kan med dette tilby arenaer hvor lokale stemmer og fortellinger kommer frem på forskjellige møtesteder. Arkeologen Jean-Olivier Gransard-Desmond (2015) beskriver møter mellom forskere og befolkningen gjennom en tilrettelegging av «utadrettete vitenskapelige aktiviteter» i et slags «vitenskapsverksted». I aktivitetene er både voksne og barn involvert. Verkstedene er etablert i museer, men også ute på steder som aktivitetssentre og skoler. Gransard-Desmond mener at slike vitenskapsverksteder sjelden blir benyttet innenfor arkeologien. Formidlingsaktivitetene mellom det vitenskapelige arkeologiske fagmiljøet og samfunnet skjer i hans studie i arkeologiske vitenskapsverksteder innendørs.¹² Spørsmålet jeg stiller meg, er hva denne berikelsen kan bestå i og hvordan det eksperimentelle eller skapende aspektet kan inngå i møter mellom aktørene på en museal utendørsarena. I vårt tilfelle utspiller formidlingen seg i et vitenskapelig miljø ved et arkeologisk universitetsmuseum og på utgravningssteder hvor arkeologer, naturvitenskapelige forskere og formidlere/pedagoger opptrer.

Samproduksjonen som skjer mellom museum og samfunn står sentralt i ideen om et «samproduksjonsmuseum» (Graham, 2016). Jeg forstår Helen Graham (2016) slik at det er museets og publikums ulike innfallsvinkler (ontologisk, epistemologisk og politisk) som aktualiserer viktigheten av et samarbeid. Med andre ord er det partenes ulike

¹² Jean-Olivier Gransard-Desmond (2015) velger her å bruke begrepene «science outreach activities», «workshop» og «science educator».

forståelse av hva kunnskap er eller kan være som er viktig i en samproduksjon av ny kunnskap. I samarbeidet blir interaktiviteten eller toveiskommunikasjonen mellom aktørene sentral, og publikum blir involvert gjennom partnerskap med museumsinstitusjonen. De involverte partene ved arkeologiske utgravninger i norske universitetsmuseer er for eksempel naboer, bønder, grunneiere, oppdragsgivere, tiltakshavere, vernemyndigheter med mer. Et viktig spørsmål i denne avhandlingen er derfor hvilken samproduksjon og hvilke partnerskap som blir etablert i utgravningssesongen i tilknytning til steder hvor universitetsmuseets fagfolk er engasjert.

Vi har sett hvordan et museumsfaglig perspektiv kan vokse frem hvor publikum blir involvert gjennom rollen som skapende og samproduserende «kunnskapsaktør». På utendørsarenaene kan meningsdannelse og fortidsforståelse eksistere innenfor en annen ramme enn inne på universitetsmuseet, hvor publikum møter museets samlinger i form av utstillingsmontre og magasiner. I et slikt perspektiv blir etablering og formidling av kunnskap satt i sammenheng med arkeologiske utgravninger og stedlige iscenesettelser hvor minner og fortellinger kan inngå. I de påfølgende delkapitlene skal jeg fortsette utforskningen av møtestedsbegrepet og undersøke hvordan kunnskapsproduksjon kan forstås i sammenheng med arkeologisk praksis i et musealt utendørsrom. Som vi så over, så har involvering av publikum i kunnskapsproduksjon blitt et ideal innenfor både museer og i arkeologisk feltarbeid. Et viktig spørsmål i denne avhandlingen er hvorvidt og hvordan involveringen foregår ved et arkeologisk universitetsmuseum.

2.3 *Relasjonelle møtesteder i et musealt utendørsrom*

Universitetsmuseets utgravninger er møtesteder for arkeologisk kunnskapsproduksjon. Utgravningene er steder som gir rom for møter

mellom ulike aktører hvor forskjellige former for besøksrelasjoner inngår. Møter mellom interne og eksterne aktører er en form for iscenesettelse hvor både minner og fortellinger kan inngå. Arkeologiske utgravninger gjør landskapsområder om til steder som aktualiserer aktiviteter tradisjonelt knyttet til arkeologiske stedsmuseer. Vi skal innom ulike perspektiver på et relasjonelt *møtested*, og jeg skal forklare hvordan jeg i analysen skal bruke begreper som «kunnskapsproduksjon», «minner, «fortellinger» og «besøkende» i relasjon til temporære arkeologiske «stedsmuseer».

2.3.1 *Møtesteder for arkeologisk kunnskapsproduksjon*

Flere arkeologer har fremhevet betydningen av det praktiske arkeologiske feltarbeidet (jf.kap.2.1.1) og enkelte mener at arkeologisk kunnskap er del av en produksjonslinje (Edgeworth, 2003; Olsen et al., 2012). Arkeologen Matthew Edgeworth (2003) forstår arbeidet som en produksjonsprosess hvor fokuset ligger på formings-, omformings- eller forandringsprosesser. Han introduserer derfor begreper som produsenter og produkter, hvorpå arkeologene blir gjort om til kunnskapsprodusenter. Produktene er fakta, data, teorier og kunnskap om fortiden, som fremkommer under graving eller «produksjon», ved hjelp av arbeidskraft og aktørenes bruk av verktøy. Arkeologene blir omtalt som «oppdagelsesaktører» og utgravningen er et «handlingsområde», med stadige forandringer og skiftninger i oppmerksomheten.¹³ Utgravningsstedene fremtrer og oppdages av aktørene i interaksjonene mellom natur og kultur og mellom subjekt og objekt. I et slikt perspektiv kan også objekter virke tilbake på subjektet, og de ideer, modeller og teorier som blir anvendt (Edgeworth, 2011, s.

¹³ Matthew Edgeworth (2003) bruker begrepet «circuit-diggers» og uttrykkene «multitude of manual practices», «agents of discovery» og «field of action».

45). Med et slikt fokus på feltarbeid kommer Edgeworth med et nytt syn på materialitet og hvordan aktører forholder seg til hverandre. Det vil si hvordan aktørene «er» i sin tilstedeværelse underveis i en kunnskapsproduksjonsprosess.

I universitetsmuseets utgravningsprosjekter er forskjellige aktører og fagdisipliner til stede. Interdisiplinær kunnskapsproduksjon avhenger av at ulike aktører inngår i prosesser hvor fagdisiplinene møtes (Ling, 2010). Universitetsmuseets utgravninger er møtesteder for arkeologisk kunnskapsproduksjon. I europeisk sammenheng foregår arkeologiske utgravninger gjerne i privat regi, og i mindre grad ved arkeologiske universitetsmuseer (Swain, 2007). I de nordiske landene stiller det seg noe annerledes enn i Norge med tanke på den institusjonelle organiseringen av det arkeologiske feltarbeidet (jf. kap. 2.1.1).

Et viktig spørsmål i avhandlingen vil være hvilke aktører kunnskapen blir delt mellom og hvordan en slik kunnskapsproduksjonen *skjer* i direkte tilknytning til et utgravningssted. Antropologen Thomas Yarrow (2006) introduserer sin forståelse av såkalte «kunnskapslokaliteter» i tilknytning til arkeologiske utgravninger.¹⁴ Yarrow fokuserer på hvordan menneskene både skaper og blir skapt av de arkeologiske lokalitetene. I dette perspektivet beveger ideene og de personlige relasjonene seg mellom aktørene. Det er således de personlige relasjonene som da blir basis for tolkningene som blir gjort. Tolkningene skjer i en pågående prosess hvor folk, ideer og ting enten blir innlemmet eller utelatt (Yarrow, 2006, s. 20). Arkeologene Chris Fowler og Oliver J. T. Harris (2015) har også fundert på hvordan objekter som inngår i arkeologiske utgravninger kan bli forstått. De spør seg om objektene eksisterer og så

¹⁴ Yarrow (2006) bruker uttrykket «sites of knowledge». Han henviser til Tilley (1989) Gero (1996) Bender et. al (1997) og Hodder (1997) som også har forsket på relasjoner og satt søkelyset på de sosiale og subjektive aspekt ved arkeologiske utgravninger. Yarrow (2006) viser til Edgeworth (1990) Lucas (2000) Holtorf (2002), når han forklarer hvordan kunnskap blir produsert gjennom spesielle relasjoner, folk, ting og praksiser.

inngår i relasjoner, eller om det er relasjonene som er det primære (Fowler & Harris, 2015, s. 133). Spørsmålet er om funnobjektene «er» til eller «blir» til underveis i forflytningen fra lokalitetene og inn til museet. De arkeologiske funnene fra utgravningen Yarrow (2006) undersøkte, ble fraktet til et lokalt museum. Han sier at tolkningene av disse funnene fant veien til tidsskriftene, men at det virket på ham som om mye var usagt vedrørende de komplekse forhandlingene som hadde funnet sted (Yarrow, 2006:20). Fokuset blir også av Fowler og Harris (2015) flyttet over på relasjonene, og det som skjer mellom aktørene i løpet av en utgravningsprosess. I dette perspektivet «er» således arkeologiske funn del av et landskap samtidig som objektene kan «bli» del for eksempel av et universitetsmuseums innsamlings- og dokumentasjonsprosess.

I tillegg til øvrige kollegaer fra universitetsmuseet inngår i vårt tilfelle eksterne aktører i interaksjonen. Slik jeg ser det, blir møtestedet helt sentralt i denne tenkningen, ettersom interaksjonen mellom aktørene skjer som del av faste, stedlige elementer i et utendørs landskap. En arkeologisk utgravning er ifølge Yarrow (2006) ikke bare til for arkeologene. På samme måte som det er et mangfold av utgravninger/lokaliteter («sites») er det et mangfold av mennesker i tilknytning til slike steder. Utgravningene blir formet gjennom forhandlinger mellom alle aktører som kan bli assosiert med utgravningsstedene. Det er utgravningenes kontekster som legger forutsetningene for hvilken kunnskap som blir skapt på stedet. Utgravningslokalitetene er med andre ord steder som blir til gjennom forhandlinger hvor også ikke-arkeologene og ikke-spesialistene inngår.

Ovenfor har jeg omtalt forholdet mellom arkeologisk praksis og teori. Refleksiv feltpraksis blir i denne sammenhengen forstått som en gjøren hvor subjektive refleksjoner og objektive data sidestilles. Arkeologer er kunnskapsprodusenter som er del av en utendørs produksjonslinje. En slik kunnskapsproduksjon innebærer for øvrig et mangfold av aktører og lokaliteter i et landskap. Den kollektive forståelsen av en fortid kan

således stå i relasjon til steder i et landskap og skille seg fra personlige erindringer, minner og fortellinger, om det samme landskapet.

2.3.2 Møtesteder for ulike aktører i et utendørs museumslandskap

Vår forståelse av fortid henger sammen med en vitenskapelig konstruksjon eller produksjon av kunnskap, slik den kommer til uttrykk i praktiske og teoretiske sammenhenger. Universitetsmuseets arkeologiske praksiser og museale aktiviteter er handlinger som oppstår på ulike steder i forskjellige landskap og lokalsamfunn i en avgrenset tidsperiode. Arkeologen Christopher Tilley (1994) mener at et rom blir sosialt konstruert og står i relasjon til *alle* aktører som opptrer i det. Dette betyr at rommet inngår *i* og blir endret *av* menneskelige relasjoner og praksiser, som for eksempel gjennom aktiviteter fra dag til dag. Landskap og steder er i dette perspektivet naturlig knyttet til en eksistensiell kroppslige væren i et sosialt rom. Alle aktører som er tilknyttet et sted som graves ut, inngår derfor i såkalte sosiale praksislandskap («social practices-landscapes») (Tilley, 1994, s. 22-23). Utgravningsstedet kan således inngå i relasjon til arkeologenes aktiviteter eller «praxis» slik begrepet er brukt hos Tilley (1994) og Anita Synnestvedt (2014).

Tilley mener at kunnskap og aktivitet er noe som oppstår på samme tid. Han mener for øvrig at en slik kulturell konstruksjon ikke nødvendigvis involverer forklaringer eller en diskurs. Steder i et lokalsamfunn, slik som arkeologiske utgravningssteder, vil således være knyttet til *alle* aktører som opptrer på en arena og være konstituerende for *alle* praksiser og aktiviteter i et midlertidig musealt utendørsrom. Slik jeg forstår dette synet, blir kunnskap kulturelt konstruert og knyttet til steder. Sosialantropologen Tim Ingold kommer med et syn på landskap som aktualiserer det temporære fenomenet midlertidighet (Ingold, 1993). Han diskuterer kunnskap i relasjon til steder og bevegelse, og tar opp

betydningen av historiefortelling («storytelling») (Ingold, 2011). Arkeologiske lokaliteter er midlertidige relasjonelle steder hvor bevegelse og fortellinger inngår. Steder i et landskap står i relasjon til aktørenes praksiser og aktiviteter i et utendørsrom, for eksempel som del av daglige hendelser eller aktiviteter i et arbeidsmiljø på universitetsmuseets utgravninger. Aktørene forflytter seg fra sted til sted innenfor lokalitetene, fra temporære kontorfasiliteter til utgravningsfeltet, fra utgravning til utgravning og fra museet og ut i felt. Alle aktører som er knyttet til universitetsmuseets utgravningsprosjekt på ulike steder i løpet av en sesong kan inngå i sosiale praksis-landskap.

Kunnskapsproduksjonen i en utgravningssituasjon henger også nøye sammen med forestillinger om tid, og hva som er fortid og nåtid. Arkeologene har en tidsforståelse som står i direkte tilknytning til de ulike lagene i jorda (Simonetti, 2014, s. 305). En slik arkeologisk forestillingsevne omhandler sensibilitet og en kreativ praksis «that cuts across science and the humanities, the past and the present» (Shanks, 2012, s. 149). Slik jeg ser det, produserer arkeologene kunnskap samtidig som de skaper forestillinger om at stedlige elementer er del av forskjellige tidsaldre. Slike forestilte eller imaginære grep muliggjør reiser tilbake i tid etter hvert som jordlagene blir tatt bort. Eksterne aktører som tar del i universitetsmuseets utgravningsaktiviteter er ikke nødvendigvis kjent med slike forestillinger mellom jordlag og reiser i tid.

Steder er relasjonelle og er således møtesteder i et landskap (Berg & Dale, 2004). Vi lever «stedlig» og erfarer både oss selv og andre i stedssammenhenger i vårt arbeid og ellers i livet (Wiestad, 2002, s. 106). Filosofen Else Wiestad (2002) hevder at vi som mennesker er mer eller mindre forankret i den konkrete omverdenen, for eksempel på bo- og arbeidssted. Rom, sted og plass blir således satt i relasjon til menneskenes meningsdannelse, deres erfaringer og forståelse av verden. Steder er sosialt konstruerte og inngår i prosesser og relasjoner (Harvey, 1993) (Massey, 1993, 1997). Samfunnsgeografen Doreen Massey (2005) omtaler konstruerte steder for vitenskapelig kunnskapsproduksjon, og

det flyktige eller temporære ved slike steder og viser for eksempel til vitenskapsparken i Cambridge.

Steder blir av kulturvitere/kulturhistorikere forstått som noe som *skjer* (Selberg, 2007, s. 19) og at de er både materialitet og fortelling. Å snakke om steder impliserer en komparasjon ettersom de blir opplevd og tematisert i forhold til andre steder. Det vil si at mennesker beskriver steder ved å si at de minner om andre steder (Selberg, 2007, s. 19). Slik jeg ser det, er dette et syn på steder som åpner for en forståelse av arbeidsminner i tilknytning til universitetsmuseets nåværende eller tidligere utgravningssteder. Underveis i et arbeidsliv vil aktørene ikke bare kunne knytte kunnskapskonstruksjon, kunnskapsproduksjon og meningsdannelse i relasjon til hverandre, men også til minner fra utgravningssteder i nåtid og fortid. Slik jeg forstår det, blir gjerne minner fra arbeidssteder videreført (jf. kap. 4.2, 5.3 og 6.2).

Gjennom fortellinger kan steder representere verden og bli gjenskapt og fornyet. Imaginære steder kan for eksempel bli skapt gjennom litterære fortellinger om stedene (Gilje, 2007, s. 92). Jeg tenker at en slik gjenfortrylling av steder også er mulig gjennom muntlige fortellinger som ikke enda er nedskrevet i lokale bygdebøker eller i arkeologenes feltrapporter. Gjenfortryllingen skjer gjennom at arkeologene skaper fortellinger om steder de er eller har vært med på å grave ut. Opplevelsene kan bli gjenfortalt til kollegaer eller til et publikum. Slike personlige erfaringer og historier bidrar til at en fortid blir opplevelsesmessig nær (Eriksen, 1999, s. 50). Slike fortellinger kan omhandle opplevelser fra eget arbeids- og yrkesliv og være knyttet til tidligere eller samtidige utgravningssteder (jf. kap. 5.3).

Kollektive erindringer har til forskjell fra personlige erindringer, en tilstedeværelse i bøker, arkiv og museer. Kanskje er det slik at en vitenskapeliggjøring har skapt et skille mellom minne og historie, følelser og intellekt, og mellom privat og offentlig forståelse av fortiden (Eriksen, 1999, s. 84). I min undersøkelse vil jeg bidra med mer kunnskap om forholdet mellom kollektive og personlige erindringer,

både når jeg ser skal se nærmere på hva som skjer i møter som oppstår mellom museets fagfolk, og i deres formidling i møte med et publikum.

2.3.3 Møtesteder for samproduksjon av kunnskap

Jeg skal videre diskutere begrepene «besøk» og «møte» innenfor et arkeologisk, antropologisk og musealt perspektiv. Formålet med diskusjonen er å forstå hvordan utgravningene kan bli til møtesteder for museumsansatte og besøkende. Den ene gruppen besøkende er museets ansatte, som er de første som ankommer stedene som skal graves ut. En annen gruppe er de øvrige ansatte ved universitetsmuseet som inngår i prosjektgruppen og som reiser ut til stedene i løpet av prosjektperioden. Den tredje gruppen av besøkende er eksterne aktører som kan ha, eller som får, en relasjon til prosjektet gjennom å være grunneiere, tiltakshavere, entreprenører og medlemmer av historielag eller detektormiljø. En fjerde gruppe er besøkende lærere og skoleelever. Et sentralt spørsmål i avhandlingen er hvordan vi kan vi forstå relasjonen som oppstår i møter mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av gravearbeidet.

I løpet av en sesong drar ansatte fra universitetsmuseets avdelinger ut på besøk til utgravningsteamene. Sosialantropologen Thomas Yarrow (2017) mener at kulturarvsforskningen ikke har fokusert så mye på kulturarvseksperternes praksiser. Det vil si hvordan ekspertene og institusjonene de tilhører medvirker til å produsere fortidskunnskap. Han beskriver ulike møteformer og mener at det er institusjonens kunnskap som kommer til syne. Møtene oppstår gjennom en rekke relasjoner mellom folk, verktøy, dokumenter og steder og Yarrow introduserer i

denne sammenheng begrepene «møtestedet», «lokalitetsmøtene» og «gåturer».¹⁵

Besøk mellom aktører i et utgravningsteam oppstår når feltarkeologene beveger seg inne på lokalitetene. Ifølge Edgeworth (2003) foretar feltarkeologer «besøk» når de går bort til hverandre og gir direkte eller indirekte innspill i prosessen. Disse innspillene blir så forhandlet og reforhandlet gjennom at hver enkelt feltarkeolog utforsker materialet de arbeider med. Utforskningen skjer ved at aktørene først setter sammen ulike tolkninger for så å teste dem ut i praksis (opp mot det materielle funnet) (Edgeworth, 2003, s. 47). Slike besøk mellom feltarkeologer er annerledes enn dem som oppstår mellom dem og utgravningens ledelse.¹⁶ Oppdagelsesakten er den første transaksjonen mellom en arkeolog og et materiale idet det kommer frem fra grunnen (Edgeworth, 2003, s. 25). Materialet vil kunne bidra til å reprodusere eller omforme eksisterende kunnskap. Arkeologiske funn kan således eksistere både kulturelt og naturlig (før oppdagelsen i utgravningen). Det arkeologene ser, vil henge sammen med deres evne til å se eller forstå hva de ser (Edgeworth, 2003, s. 58, 65). Edgeworth (2003) setter besøk i sammenheng med kunnskapsproduksjon og jeg forstår det slik at kunnskapsproduksjonen kan stå i relasjon til stedfaste elementer.

I dette perspektivet er besøk sosiale transaksjoner mellom aktører tilknyttet et utgravningsteam. Slike besøk oppstår når aktører beveger seg fra sted til sted, eller fra person til person (Edgeworth, 2003, s. 114). Arkeologer som beveger seg mellom eget og andres graveområde (strukturer, røyser o.l.) ute i lokalitetene vil således inngå i

¹⁵ Yarrow (2017) bruker her begrepene «site meeting», «meeting place» og «walking tour». Dette tankegodset bygger de videre på grunnlag av arbeid fra Latour (1993), Law (1994) og Mol (2002).

¹⁶ Edgeworth (2003) bruker i sin etnografiske undersøkelse av arkeologisk praksis begrepet «diggers» og «act of discovery» og uttrykkene «director visit» og «supervisory visits», som jeg har oversatt til feltarkeologer, oppdagelsesakten og besøk fra ledelsen.

besøksrelasjoner. Jeg forstår det slik at besøksrelasjoner mellom funnstedene i utgravningsfeltet muliggjør uttesting av ulike hypoteser. Dette er et perspektiv på besøk mellom aktører i utgravningsteam som også aktualiserer utprøving av nye fremgangsmåter. Forhandlinger og utvalg skjer ikke bare i besøksrelasjonene mellom subjektene, men også i en vekselvirkning i relasjonen mellom subjekt og objekt. Slik jeg forstår Edgeworth (2003) blir kunnskap etablert fortløpende «in situ» etter hvert som kunnskapen blir knyttet til utvalgte funn eller «funnsteder». Stedene befinner seg innenfor et rom som er avgrenset av prosjektplanens lokaliteter i et landskap.

Aktørenes kunnskapsperspektiver blir endret når ekspertene beveger seg ut. Møter utenfor institusjonens kontorlokaler tar form av «gåture» og formålet er å få på plass prinsipper og metodologi som skal danne grunnlaget for det videre arbeidet. Slike gåture ute på lokalitetene innebærer en rekke organiserende praksiser. Ekspertene objektiviserer stedet på ulike måter for å tydeliggjøre og synliggjøre egenskaper ved objektet de ønsker å forstå. De planlegger møtet som en omvisning gjennom å velge ut elementer som skal sette søkelys på overordnede tema (Yarrow, 2017, s. 99-100). Dette perspektivet på møter synliggjør dynamikken som er virksom når ulike former for kunnskap og praksiser skaper og reproducerer for eksempel historiske bygningsmiljø. En institusjonell kunnskap er således ikke noe man «legger til», men en kunnskap som blir transformert og tilpasset situasjonen («materially specific circumstances») (Yarrow, 2017). Jeg tenker at et slikt perspektiv kan kaste et nytt lys på kulturarvsteder og på hvordan en arkeologisk utgravning fungerer som møtesteder hvor ekspertmøter oppstår.

I løpet av en utgravningssesong møter museets fagfolk hverandre og sine gjester i ulike besøksituasjoner. Edgeworth (2003) omtaler gjestene fra lokalbefolkningen som vanlige besøkende. Aktørene som er utenfor («outsiderne») blir av utgravningsteamene oppfattet å være annerledes enn dem selv («insiderne»). Han mener at *alle* besøk ved arkeologiske utgravninger er intersubjektive aktiviteter, og at aktivitetene inngår i et

nettverk av sosiale interaksjoner (2003, s. 42-43). I en forvaltningsutgravning ved et arkeologisk universitetsmuseum inngår forsknings- og formidlingsaktiviteter hvor aktører, funn, gjenstander, dokumentasjons- og formidlingsmateriell inngår. Med andre ord kan museumsansatte, besøkende fra lokalsamfunnet og arkeologiske funn inngå i sosiale relasjoner.

Hvordan kan arkeologene møte vanlige besøkende eller andre utenfra? Besøk på steder med arkeologisk materiale kan ifølge arkeologen Michael Shanks og performanceforskeren Mike Pearson organiseres på ulike måter. Arkeologien kan gi tilgang til publikum gjennom å ikke si noe, men ved å la sporene tale for seg (Pearson & Shanks, 2001, s. 158). De besøkende får da se og forstå levninger fra fortiden på sin egen måte. Alternativt kan arkeologien tilby de besøkende en orientering i landskapet og avhjelpe dem med en lesning av terrenget. De besøkende blir da orientert gjennom at de blir gitt en retning de skal gå i. Gjestene kan også få et kart som de kan bruke for å manøvrere seg rundt i terrenget. En slik regissert orientering gir gjestene muligheten til selv å bevege seg rundt på en lokalitet («site»). Regisseringen av besøket er ifølge Shanks og Pearson nærmest en slags koreografi hvor de besøkende følger stier, krysser dørterskler og går inn i rom. Samtidig kan de besøkende bevege seg annerledes i lokalitetene, bruke sansene i sin bevegelse på stedet og dermed få frem helt andre perspektiver. De besøkende kan kaste et nytt lys på stedet gjennom å stille spørsmål og gjennom bruk av «kart» («deep map») (Pearson & Shanks, 2001, s. 159). De tenker ikke her på en vanlig guidebok, men på et kart som fungerer som en alternativ «feltrapport» fra utgravningen. Kartet er proaktivt, åpent for tolkning og gir rom for de besøkendes fantasi eller «forestillingsevne». Formålet med et slikt kart er å ikke ta monopol på meningene gjennom ikke å nekte gjestenes egne instinkter for å tolke

under besøket.¹⁷ Arkeologer bruker sine forestillingsevner (Shanks, 2012) og forholder seg til imaginære objekter i etablering av kunnskap om «ting» (Sartre, 2004). Besøket åpner således opp for deltagelse i tolkningsprosessen. I enkelte tilfeller innebærer iscenesettelser at publikum blir invitert til å ta i bruk egne forestillingsevner. Museumsansatte konstituerer slik jeg ser det ideer om objekter som har hatt tilknytning til funn i jorda. Slik vil de kunne konstituere ideer om stolpehull i forhistoriske langhus og deres besøkende vil forholde seg til steder gjennom en forestilling om forestilte eller imaginære objekter.

En tredje løsning er ifølge Pearson og Shanks (2001) å bli med de besøkende rundt på lokalitetene. Gjestene kan bli med på en runde gjennom å delta i en performance eller «samtidsforestilling» og være del av en tolkningsprosess. Publikum blir da med i en slags «forestillingsakt» gjennom en gjenfortolkning av lokaliteten. Det er *fortelleren* som står i sentrum i en performanceforestilling, men Pearson og Shanks hevder at en slik form ikke bare åpner opp for en fortelling. En performance stimulerer tilhørernes sanser, refleksjoner, minner og henter frem andre historier (og historier *om* historier) (Pearson & Shanks, 2001, s. 159). Dette er definisjoner på publikumsbesøk og omvisninger av besøkende på lokaliteter som er gjort tilgjengelige av arkeologer for besøkende, for eksempel i etterkant av en utgravning har funnet sted. Slik jeg ser det kan et slikt performanseperspektiv åpne opp for en forståelse av besøk og besøkende også *før* en utgravning er avsluttet og arkeologene har forlatt stedet. Iscenesettelser i museumsrom utendørs innebærer således en scene hvor kulisser og rekvisitter inngår.

Ved omvisninger og publikumsbesøk er derfor fortellinger helt sentrale. Å fortelle er del av noe helt grunnleggende og allmennmenneskelig forståelig. I hverdagslig tale blir «fortelling» brukt like løst som «kultur» og «identitet» (Klein, 2006), og ordet inngår både i en akademisk og en

¹⁷ Pearson & Shanks (2001) velger å bruke begrepene «deep map», «site-report» og «imagination».

dagligdags forståelse. Folkloristen Barbro Klein (2006) sier at vi alle bruker store narrativer som vi omformer. De små narrative er gjerne sammenvevd med store narrativer rundt oss, som vi så kommuniserer videre til andre. Dette kan for eksempel skje når vi forteller andre om våre egne opplevelser eller erfaringer (Klein, 2006, s. 7). Memorering er en representasjon av en persons egne opplevelser eller erfaringer, men kan også ta inn andre historiesituasjoner (Klein, 2006, s. 19). Fortellingene kan således være inngangsporter til å forstå mennesker og hvordan de former sitt liv, sin historie og sine kulturelle minner. Fortellinger er en opplevelse i seg selv, men også representasjoner av erfaringer eller opplevelser.¹⁸ Som følge av dette perspektivet på begrepet «fortelling» blir ulike former for gjøren og opplevelser/erfaringer sammenvevd i hverdagslige situasjoner.¹⁹ En historie er en presentasjon av hendelser eller opplevelser/erfaringer som blir fortalt, enten skriftlig eller muntlig, som for eksempel akademisk historiefortelling (Finnegan, 1998, s. 9-13, 21-23). Jeg forstår det dithen at fortellinger er representasjoner av erfaringer eller opplevelser som blir formidlet fra eget liv. Dette kan således oppstå som del av en persons fortellinger fra eget yrkesliv, som blir fortalt og/eller gjenfortalt til ulike aktører tilknyttet arkeologiske utgravningssteder. Personlige fortellinger fra personers yrkes- eller akademiske liv kan således bli sammenvevd med andre fortellinger i møte med publikum, for eksempel som del av omvisninger på arkeologiske lokaliteter i regi av et universitetsmuseum.

¹⁸ Barbro Klein (2006) bruker ordene «experience narratives» som jeg har oversatt til opplevelses- og erfaringsfortellinger.

¹⁹ Barbro Klein (2006) viser til studier av fortelling i «small-scale interaction», utført av folklorister og antropologer, som har vært fruktbare gjennom at de tar i bruk et bredere teoretisk perspektiv, og kobler sammen begrep som «fortelling», «opplevelse/erfaring» og «gjøren».

2.3.4 *Involvering av publikum i temporære arkeologiske stedsmuseer*

Besøksrelasjonene i et utgravningsteam, ekspertmøtene i lokalitetene og planlagte eller tilfeldig publikumsbesøk gjør utgravningsstedene om til møtesteder. Jeg vil hevde at allerede etablerte museumsdefinisjoner kan kaste lys over hvordan steder og arkeologiske lokaliteter kan forstås.

I et europeisk perspektiv er *stedsmuseer* i mindre grad behandlet i den museologiske forskningen. I en rapport fra UNESCO²⁰ fra 1949 etterspurtes «museums of the monument» og på begynnelsen av 1950 tallet ble «le musée de site» og «site museum» omtalt i amerikansk og fransk faglitteratur (Moolman, 1996; Shafernich, 1993). Museene er varierende i størrelse og stil. Noen er rene forsøk på å gjenskape fortiden, noen er restaurerte bygninger på et nytt sted, mens andre igjen bevarer bygningene på det opprinnelige stedet og tilfører bygninger annensteds fra (Shafernich, 1993, s. 43). I en definisjon fra 1982 beskriver ICOM²¹ såkalte arkeologiske stedsmuseer («on-site museum»). I slike museer er funnene og funnstedet autentisk til stede på samme tidspunkt (Shafernich, 1993, s. 44). Arkeologiske stedsmuseer viser hvordan delene fra historien hører hjemme i en større kontekst eller helhet. Det har blitt hevdet at arkeologiske stedsmuseer egner seg for iscenesettelser som involverer publikum i ulike læresituasjoner (Shafernich, 1993). Dette er et perspektiv som åpner opp for en fremvisning av universitetsmuseets arkeologiske utgravningssteder.

Et landskap som er under utgravning kan bli forstått som et musealt rom. En rekke studier fra Latin Amerika gir verdifull innsikt i etableringer av museer i landskapsområder (Haas, 2008). Helaine Silverman mener at både dalfører og arkeologiske utgravninger kan forstås som *stedsmuseer*

²⁰ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).

²¹ International Council of Museums (ICOM).

(Silverman, 2006).²² I dette perspektivet blir deler av et landskap forstått som en museumsarena. Slike stedsmuseer blir skapt som del av arkeologiske utgravninger, men formålet er en permanent eksistens også etter at utgravningsprosjektet er avsluttet. Lawrence S. Coben (2006) har i sin studie sett at denne type museer gjerne ender opp som folketomme områder etter at gravearbeidet er over. Han problematiserer stedsmuseer som er tilknyttet utgravninger og spør om museene kun er *temporære* institusjoner som assisterer arkeologene i deres undersøkelser og forskning (2006, s. 252). Silverman (2017) viser til museumskritikken de siste tyve år. Hun sier at det innen museumsstudier har vært rettet liten oppmerksomhet mot arkeologiske stedsmuseer. ICOM-definisjonen på disse stedsmuseene går som vist helt tilbake til 1982, og den definerer dem som museer lokalisert der utgravninger *har* funnet sted (Hudson, 1987, s. 144).²³

Silverman (2017) viser også til UNESCOs definisjon, som tar inn produksjonen av kunnskap som skjer i stedsmuseene.²⁴ Jeg tenker at stedsmuseene i dette perspektivet er omgjort til steder for arkeologisk kunnskapsproduksjon hvor interne og eksterne aktører inngår i en samproduksjon innenfor en avgrenset tidsperiode. Slik jeg forstår det, blir stedsmuseene i realiteten temporære stedsmuseer, hvor også eksterne aktører fra lokalsamfunnet inngår i undersøkelses- eller forskningsprosesser. Hvorvidt et kulturarvsted²⁵ er eller ikke er et museum, er ifølge antropologen Sharon Macdonald (1996) et spørsmål som fortjener en kulturanalyse. Hun refererer til Kevin Hetherington

²² Helaine Silverman bruker begrepet «site museum» som viser til museer som blir etablert landskapsområder i tilknytning til arkeologisk utgravningsaktiviteter. Andre stedsmuseer som er anerkjent av ICOM, er etnografiske, ecological og historiske (artikkel 2, ICOM Statutt, 1989, 1995, 2001)

²³International Council on Monuments and Sites (ICOMOS) <https://www.icomos.org/en> .

²⁴ Helaine Silverman mener for øvrig at UNESCO sin definisjon som mer imøtekommende eller åpen («more welcoming»).

²⁵ Sharon Macdonald (1996) bruker i denne sammenhengen begrepet «site».

(1996) som beskriver kulturarvstedet Stonehenge som et museum uten vegger («‘museum without walls’»). Hetherington hevder at slike museer bryter ned «the disciplinary powers of the classical museum». Ulike «utopics» er assosiert med et slikt rom og de romlige relasjonene er til stede gjennom ulike sosiale aktører. Et slikt museum vil ifølge ham invitere til deltagelse og sier at «we can now begin to see that the multivocality of modernity, the producers of these varied utopics, is revealed through these different visions of modernity through a control of all that it saw as Other» (1996, s. 173). Simonsen (2014) mener at besøkende i temporære museale rom eller «heterotopia» kan oppleve situasjoner som de ikke møter på ellers i hverdagen. Dette er et syn på formidling i et musealt utendørsrom som åpner opp for minner og fortellinger. Aktørenes personlige erindringer og kunnskap blir i dette perspektivet sentralt for en forståelse av fortiden i tilknytning til de stedene museet graver ut. Temporære arkeologiske stedsmuseer er slik sett museale utendørsrom som muliggjør en annen form for *involvement* enn hva universitetsmuseet kan tilby i sine permanente utstillinger og samlinger innendørs.

Ovenfor har vi sett hvordan besøk, ekspertmøter og publikumsbesøk kan bli forstått som analytiske begreper. Alle disse besøksformene som oppstår, er relasjonelle og utgravninger kan ses som relasjonelle møtesteder for arkeologisk kunnskapsproduksjon. Utgravningsteamets aktører flytter på seg og inngår i besøksrelasjoner med hverandre, kollegaer forflytter seg fra museet og inngår i ekspertmøter som del av en gåtur og publikum får en orientering eller blir tatt med rundt i terrenget ute i lokalitetene. Med dette perspektivet kan vi si at besøkende ved norske universitetsmuseer inngår i relasjoner i museale rom og deltar i universitetsmuseenes pågående kunnskapsproduksjon. De er gjester som har sitt første møte med museumsansatte gjennom universitetsmuseenes forskningsformidling. Et besøk kan også oppstå mer tilfeldig i møte med et utgravningsprosjekt eller på arrangement i et samarbeid mellom ledelsen i utgravningsprosjektene og museets skoletjeneste. Arenaen for

besøk skjer i tilknytning til universitetsmuseets kunnskapsproduksjon i deres museale rom eller på møtesteder i friluft. Et museum uten vegger.

2.4 Oppsummering

Som jeg har beskrevet, har involvering av publikum i kunnskapsproduksjon blitt et ideal i museer og i arkeologisk feltarbeid. Universitetsmuseets kunnskapsproduksjon skjer på møtesteder hvor museets fagfolk og et lokalt publikum. Slike møtesteder har jeg beskrevet som temporære museale utendørsrom som har noen fellestrekk med arkeologiske stedsmuseer. ICOMs definisjon beskriver slike museer som steder hvor utgravningen *har* funnet sted, og ikke hvor utgravninger fortsatt pågår. UNESCO definisjonen tar inn produksjonen av kunnskap i stedsmuseene, men ikke en «museo-arkeologisk» samproduksjon av kunnskap mellom arkeologiske universitetsmuseer og eksterne aktører. Teoretiske perspektiver på møtested, kunnskapsproduksjon, besøk samt begreper som minne, fortelling og besøkende kan reaktualisere synet på museumsansatte, publikum og møtesteder i et midlertidig musealt utendørsrom – et (temporært arkeologisk) stedsmuseum. Før jeg foretar analyser av det empiriske materialet skal jeg reflektere rundt forskerrollen og hvilke fremgangsmåter som er egnet til å få en nær forståelse av universitetsmuseets kunnskapsproduksjon.

3 Metode og etikk

3.1 Innledning

Å trå inn på en ekstern kunnskapsarena innebærer å reflektere rundt forskerens inntreden og tilstedeværelse. Her vil jeg beskrive hvorfor jeg har valgt å være til stede i et forskermiljø og hvordan valgene egner seg til å belyse kunnskapsproduksjon på en utendørsarena. Siden det er møtene på arkeologiske utgravningssteder som skal undersøkes tenker jeg både på møter mellom ansatte ved museet og på museumsansattes møter med andre aktører. Møter er i denne sammenhengen forstått som situasjoner hvor aktører etablerer relasjoner med hverandre i tilknytning til (utgravnings)steder. I analysen blir møter forstått som besøk mellom aktørene i utgravningsteam, ekspertmøter mellom kollegaer ved museet og publikumsbesøk. Dette er møter mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av gravearbeidet. Jeg vil først avklare min faglige bakgrunn, hva som kjennetegner kulturvitenskapelig forskningsarbeid og hva slags fremgangsmåte som egner seg best for å besvare problemstillingen. Etter hvert som fremgangsmåten blir beskrevet reflekterer jeg over de etiske utfordringene som følger med meg på veien gjennom de valgene jeg tar.

Perspektivene jeg har med meg fra Bergen (AHKR UiB), er hentet fra etnologi, folkloristikk, kulturvern og kulturformidling (inkl. kulturteori, museologi, arkivkunnskap, med mer). Kulturvitenskap er et tverrfaglig felt (Høystad, 2010) som tar i bruk begrep som erfaring, kropp, følelser, sted, handling og materiell kultur (Frykman & Gilje, 2003). Hvordan noe skjer og meningene ved det som skjer, vil stå i sentrum av observasjonene. Å søke etter ulike eller nye perspektiver står sentralt innen fagtradisjonen. Jeg har valgt en refleksiv og intuitiv begrepsbruk, som gjerne er del av et forskningsarbeid som er deskriptivt og kreativt (Høystad, 2010). Dette grepet gir meg som forsker en mulighet til å forandre egne perspektiver underveis (Blehr, 2001).

Å arbeide multimetodisk er å komplementere og videreutvikle, snarere enn å forkaste (Holgersson, 2011, s. 217). Metodeutvikling, nyskaping eller kreativitet er betegnende for en fenomenologisk måte å arbeid på (Frykman & Gilje, 2003). Fremgangsmåten åpner muligheten for et «jag» (Sokolowski, 2000) og min egen tilstedeværelse i forskningen (Blehr, 2001).²⁶ Jeg velger derfor å være *synlig og personlig til stede i beskrivelser, tolkninger og analyser*. I avhandlingen velger jeg med andre ord en «dybderealistisk tilnæringsmåte» hvor undersøkelsen blir personlig gjennom at jeg som forfatter står i første person (Fjell, 1996).²⁷ Ved å innta denne tilnæringsmåten blir jeg en aktivt deltagende og nær forsker som er orientert mot individene jeg studerer. Jeg inkorporerer meg selv i beskrivelsene i analysekapitlene, både når jeg observerer hva som skjer *mellom* aktørene og i mine fortolkninger av aktiviteter og hendelser på museets utgravningssteder. Det er dette som gir forskningsarbeidet et nært innenfra-perspektiv hvor alle subjektene er til stede (Fjell, 1996, s. 15-16). Samtalene ute i utgravningsfeltene blir således interne kilder på lik linje med intervjuene inne på AM-UiS, ettersom kildene blir skapt gjennom samhandlingen mellom meg og aktørene (Fjell, 1998).

Min tilstedeværelse blir særlig synlig i beskrivelsene av egne opplevelser og i gjengivelser av samtalene ute i de arkeologiske lokalitetene. Slike nære beskrivelser kan jeg gjøre om til en redegjørende manusform (Krogstrup & Kristiansen, 2015) som «bekjennende fortellinger» (Van Maanen, 1988) (jf. kap. 4.-6.). Mine fortellinger er således

²⁶ Jonas Frykman og Nils Gilje (2010) viser til Hans-Georg Gadamer som sier at man ikke nødvendigvis må insistere på at det man gjør er fenomenologisk, men at man arbeider fenomenologisk – deskriptivt, kreativt og intuitivt.

²⁷ Tove Fjell (1998) velger å omskrive begrepet «deltagende observasjon» og beskriver i stedet i sin doktoravhandling en «observerende deltagelse og datainnsamling» i sin studie av et arbeidsmiljø. Hun beskriver hvordan hun som forsker med fagbakgrunn fra antropologi går over til en tverrfaglig posisjon i møte med kulturvitenskapelig/folkloristisk forskningstradisjon med en deltagelse gjennom observasjon.

gjenfortellinger av informantenes samtaler med meg i løpet av deres arbeidsdag. I møte med informantenes beskrivelser *av* og fortellinger *fra* eget arbeidsliv må jeg være oppmerksom på at historiene blir omformet (Fjell, 2008; Mikaelsson & Stegane, 1992). I min studie er det avgjørende at jeg er til stede på utgravningene når de museumsansatte produserer vitenskapelig kunnskap som del av en museal praksis (Macdonald, 2002). Hovedforskjellen fra liknende studier av museal praksis er at den intersubjektive samhandlingen jeg skal observere vil foregå utendørs. Det foreligger en nyere studie av skolebesøk på utgravninger i Norge i regi av museer (Andreassen & Pierroux, 2013). Undersøkelsen er forankret i et utdanningsvitenskapelig perspektiv og tar utgangspunkt i besøkendes læring og engasjement. Min undersøkelse tar derimot utgangspunkt i museumsansattes kunnskapsproduksjon ved et arkeologisk universitetsmuseum og har et tverrfaglig perspektiv. Til forskjell fra liknende studier av arkeologisk praksis (Edgeworth, 2003) er jeg ikke ansatt for å utføre arbeidsoppgaver tilknyttet de praksisene jeg observerer. Edgeworth (2003) opplevde hvor utfordrende det var å skulle innta rollen som en naiv utenforstående samtidig som han var en del av utgravningsteamet. En utfordring for meg er hvordan jeg, som ikke er arkeolog, kan gå frem for å undersøke hva som *skjer* i en feltarkeologisk praksis. Relasjonen jeg vil ha til aktørene i museets utgravningsteam, er som forsker i og av et forskermiljø som er til stede på utgravningene, og samtaler med dem om deres opplevelser i tilknytning til et arbeidssted.

3.2 De første stegene

I denne delen vil jeg først beskrive utgangspunktet for valg av avhandlingstema. Spørsmålet er hvilke personlige og faglige motiv som kan ligge til grunn for at jeg vil se nærmere på museets kunnskapsproduksjon. Deretter skal jeg beskrive hvordan jeg gikk frem for å bli kjent med museet. Jeg vil også gå inn på bruken av

utvalgsriteriene for å finne frem til utgravningssteder ved AM-UiS som kan egne seg i en studie.

3.2.1 Å bli bedre kjent

Jeg kjente til det arkeologiske museet på Våland fra før. Da jeg vokste opp i Stavanger, var navnet Arkeologisk Museum i Stavanger (AmS) og som ungdom ble jeg kjent med museets utgravningsaktiviteter (jf. kap. 1.1). Våren 1998 var jeg igjen i kontakt med museet. Jeg var da utplassert i formidlingsavdelingen ved AmS, som del av en obligatorisk praksisperiode ved grunnfag i Kulturvern- og kulturformidling ved institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap (AHKR) Universitetet i Bergen (UiB). Sommeren 2014 var jeg tilbake i Stavanger etter 16 år i Bergen, og gjennom et rådgiverengasjement ved kulturavdelingen i Rogaland Fylkeskommune (RFK) var jeg i kontakt med museets konserveringsavdeling.

I hovedfagsarbeidet (ved AHKR, UiB) hadde jeg foretatt en kulturvitenskapelig undersøkelse av to industrimuseer i Stavanger (Norsk Hermetikkmuseum, Museum Stavanger (MUST) og Norsk Oljemuseum). Dialogbegrepet ble sentralt i denne kvalitative studien, som var tematisk oppbygd rundt begrepene narrativ, minne, historie og kunnskap (Johnsen, 2002). Det var tankegodset fra dette arbeidet som lå til grunn for utformingen av en prosjektskisse til søknaden på ph.d.-stillingen ved AM-UiS, i 2015. Jeg ønsket å undersøke produksjon av vitenskap ved museet, men forstått som produksjon av kunnskap. Inspirasjonen til å se nærmere på kunnskapsproduksjon var hentet fra en antropologisk studie av museal praksis (Macdonald, 2002). Jeg var med andre ord opptatt av museets etablering og formidling av kunnskap i et «utendørs utstillingsrom». Denne gjennomgangen av mulige inspirasjonskilder fungerer derfor som en refleksjonsrekke over personlige og faglige motiv for doktorgradsprosjektet.

Stipendiatstillingen ble organisatorisk lagt til formidlingsavdelingen ved AM-UiS. Jeg skulle være til stede med kontor plass i samme bygg og i samme organisasjon hvor undersøkelsen skulle finne sted. Dette var en annerledes situasjon enn under hovedfagsarbeidet. Jeg ble tidlig klar over at situasjonen ville stille særlige krav til meg som forsker i et forskermiljø (Alver & Øyen, 1997). Jeg var bevisst fra dag én på de ulike grepene jeg måtte ta for å ikke involvere de ansatte unødvendig i alle detaljene rundt prosjektet, som for eksempel problemstilling, forskningsspørsmål og intervjuguide. Jeg var klar over effekten en slik involvering kunne ha på prosjektet (Repstad, 2007). Som stipendiat valgte jeg å delta på avdelingsmøter, allmøter og formidlingsarrangement. Ved anledning har jeg bidratt inn i ett av museets programområder for forskning²⁸ og deltatt på fagmøter, fagseminarer og konferanser i inn- og utland. Gjennom å delta i ulike fora ble jeg kjent med de ansattes fagområder og fagsjargong som var ukjent for meg, ettersom jeg ikke har arkeologi i fagkretsen. Slik sett var jeg en som kom utenfra. Et røyseseminar i regi av AM-UiS i 2017 ga for eksempel innblikk i distinksjoner mellom fagord som «røys», «gravrøys» og «rydningsrøys» (Prøsch-Danielsen, Pedersen, Oma & Petersson, 2020).

Like viktig som å være til stede på museets formelle møtesteder var det å bli kjent med ansatte gjennom den uformelle praten i gangen, heisen eller i lunsjen. Samtalene var særlig til hjelp i forbindelse med utarbeidelsen av en endelig prosjektplan for doktorgradsprosjektet og en tematisk avgrensning på et tidlig tidspunkt (Repstad, 2007). Et utenlandsopphold ved Department of Archaeology and Anthropology, University of Cambridge høsten 2017 er et eksempel på en mulighet til å få utforske teori på egenhånd. I tillegg ga deltagelse i obligatoriske

²⁸ BEAM – Biological Environmental and Archaeological inter-disciplinary research on life-course, Material and materiality in human depositions. (Biologi, miljø og arkeologi – tverrfagleg forskning på mennesket sitt livsløp, material og materialitet).

ph.d.-kurs ved UiS, og eksterne kurs gjennom Universitetet i Oslo (UiO) mulighet for å legge frem prosjektet. Ph.d.-forum ved AM-UiS var en arena for faglige innspill fra stipendiater, ansatte og fagfeller ved museet. Forskerforum ga også mulighet for innspill og inspirasjon, samt møter med representanter fra fagdisipliner fra inn- og utland. For å sikre arbeidets selvstendighet og en fri og selvstendig forskning (Alver & Øyen, 1997; De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH), 2018) har jeg vært åpen for perspektiver fra andre innen fagfeltet. Deltagelsen har gitt meg en mulighet til å bli kjent med museet og har fungert som en akkumulering av kunnskap (Aase & Fossåskaret, 2014).

Første gang jeg besøkte forvaltningsutgravingene var i forbindelse med en befarings i regi av museets fornminneavdeling. Gjennom befaringsen fikk jeg et førsteinntrykk av museets utgravningsaktiviteter. Mitt neste besøk var som del av en «åpen dag» i regi av museet. Formidlingsavdelingen hadde annonsert arrangementet og samarbeidet med fornminneavdelingen om gjennomføringen. Publikumsaktivitetene innebar at gjestene fikk vandre i en forhåndsbestemt rute inne på utgravningsområdet, og at barn ble invitert til å prøve ut arkeologiske arbeidsverktøy utenfor utgravningsområdet. Denne dagen hadde jeg tatt med meg min datter på 8 år, og vi kom som gjester, på lik linje med andre som hadde tatt turen med sine familier. Disse første besøkene på museets utendørsarenaer var verdifulle for meg. Jeg fikk både se museets utgravningsaktiviteter og en situasjon hvor en utgravning ble gjenstand for museets formidling. Jeg var i en fase med uformelle samtaler (Repstad, 2007) på «uformelt besøk» i utgravningene. Besøkene gjorde det lettere for meg å visualisere hva arbeidet i et utgravningsfelt besto i og hvordan aktørenes formidling av slike områder kunne utfolde seg. Etter hvert tok prosjektplanen form. Jeg fikk godkjenning av prosjektet fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) og måtte finne ut hvilke utgravningsprosjekter jeg skulle velge (jf. vedlegg 3, Godkjenning fra NSD).

3.2.2 Å velge ut

Den første sesongen tok jeg direkte kontakt på e-post med prosjektlederne som var ansvarlige for de enkelte forvaltningsutgravningene i Rogaland. Leder og koordinator ved fornminneavdelingen ble informert både muntlig og skriftlig om at jeg nå planla å observere utgravningsaktivitetene (jf. vedlegg 1, Informasjon til informantene). Jeg uttrykte at det var viktig for meg at de ansatte selv tok stilling til om de ønsket å delta i undersøkelsen uavhengig av hvordan museet som organisasjon stilte seg til prosjektet. Denne våren deltok jeg på kurs i forskningsetikk og var oppmerksom på ulike typer av «opplevd press» (Alver, Fjell & Øyen, 2007) som kan være til stede i «den strukturelle konteksten», som i dette tilfellet er museumsorganisasjonen.

Av de fem utgravningene jeg besøkte påfølgende sommer anså jeg den ene for å være «utypisk» (jf. vedlegg 6, Feltarbeidsoversikt). Her var det to prosjektledere og flere feltledere i sving over et større område i tillegg til et større apparat med feltarkeologer sammenlignet med de øvrige utgravningene jeg besøkte. Jeg opplevde utgravningen som uoversiktlig, og det fremsto som uhandterlig for meg å skulle utføre mine undersøkelser i dette arbeidsmiljøet. Under et besøk på en av de andre utgravningsprosjektene nevnte en ansatt kompleksiteten i dette store prosjektet. For å gi meg et bilde av dette dro arkeologen en sammenligning med organisasjonen «Statoil». Dette ble sagt med et glimt i øyet, for at jeg skulle forstå hvilket apparat som var satt i gang. Jeg kan fortsatt huske at jeg satte pris på arkeologens beskrivelser, betraktninger og sammenlikning.

Kanskje dette utsagnet var den støtten som jeg trengte for å bli trygg på å velge bort et prosjekt som ikke var representativt for museets forvaltningsutgravninger? Kanskje var det en usikkerhet hos meg knyttet til det å foreta en empirisk undersøkelse av mennesker og sted i et komplekst prosjekt? Slike forhold kunne få utslag på nærheten jeg ville

etablere til aktørene. Jeg vurderte utgravningen som tilhørende en kategori av prosjekt som jeg ville avlegge få og korte besøk.

De to neste prosjektene jeg besøkte denne sesongen så i utgangspunktet ut til å være mer oversiktlige. Her sto jeg overfor en annen utfordring med tanke på utvalg. Prosjektene hadde en utstrekning i tid som falt utenfor stipendiatperioden. Da var jeg i en situasjon hvor jeg var oppe i totalt tre utgravninger som jeg ville avlegge få og korte besøk. Det ble etter hvert tydelig for meg at jeg opererte med to kategorier. Den ene var utgravninger tiltenkt få og korte besøk mens den andre kategorien var for flere og lengre besøk. Jeg var med andre ord ute etter mindre utgravninger med færre personer og prosjekter som var oversiktlige og overkommelige i tid og rom for en utenforstående. Jeg kom frem til at jeg nok var ute etter den type forvaltningsutgravninger som det var mest av i løpet av hver sesong og som var mest typiske, alminnelige eller representative. De to utgravningene jeg til slutt endte opp med den første sesongen, falt innenfor utvalgskriteriene. Det ene prosjektet hadde planlagt formidlingsaktiviteter i samarbeid med skoletjenesten og pekte seg ut som aktuell også på dette punktet.

Undersøkelsens problemstilling skisserer en studie hvor både etablering og formidling av kunnskap på museets utendørsarena inngår (jf. kap. 1.3). Kanskje lå det også et ønske til grunn for å få sikret de ytre forholdene til å gjennomføre empiriske studier og å samtale med museumsansatte i tilknytning til utgravningsstedene? Relasjonene *mellom folk, gjenstander og steder* slik, akkurat slik som de blir opplevd, erfart og skapt kommer også tydeligere frem i nyere forskning (Frykman & Gilje, 2003). Studier i skjæringspunkt mellom folkloristikk og antropologi *kombinerer aktørenes fortellinger, gjøren, erfaringer og opplevelser* (Palmenfelt, Klein & Kaivola-Bregenhøj, 2006).

Aktørenes naturlige omgivelser utgjør i denne undersøkelsen et arbeidsmiljø (Wadel, 1991). Her inngår arkeologiske lokaliteter inne i selve utgravningsområdet inkludert arbeidsbrakker, utstyrscontainere og oppmøtested/parkeringsplass. Stedene representerer museets

utendørsarena hvor møter oppstår og menneskelig utveksling foregår. I løpet av utgravningssesongene deltok jeg gjennom å observere med hele meg. Gjennom å se, høre, lukte, smake og kjenne/føle gikk jeg inn i en arbeidshverdag med alle sansene åpne. Å delta var for meg å ikle meg verneklær, gå ute i vind og regn, og ta velfortjente kaffepauser sammen med arkeologene. Innen kulturstudier benyttes etnologiske perspektiv i studier av arbeidsplasser. Arbeid ses på som en konkret situasjon for møter og samhandling mellom mennesker (Arvidsson, 2001). Oppfatningen er at møtene som oppstår gjennom arbeidet, skaper erfaringer som er felles. Viktige begreper og holdninger blir definert og felles erfaringer i arbeidet blir tillagt en symbolverdi. I slike studier av arbeidsplasser er arbeid og møter noe som skaper mening.

Jeg hadde som nevnt bestemt meg for å tilbringe tilstrekkelig med tid i to utvalgte utgravningsfelt den første sesongen. Jeg ville ha tid til å være til stede over flere dager, gjennom å tilbringe flere arbeidsøkter sammen med de ansatte. Jeg ønsket å følge dem gjennom morgenøkten, formiddagsøkten, middagsøkten, ettermiddagsøkten og når de pakket sammen sakene sine for å dra for dagen. Jeg ville å ha tilstrekkelig med tid til å kunne følge dem i arbeidssituasjoner, men også til å være med dem i spise- og kaffepauser. Jeg ønsket å bruke tid sammen med dem både gjennom å *henge* og å *gå* med dem ute i utgravningsområdet, mens vi snakket om arbeidet og møter på utgravningsstedet, akkurat slik som de forløpte gjennom arbeidsdagen. Å gå gjennom et landskap utendørs i samtale med aktører kunne gi meg tilgang til samtalepartenes opplevelser og erfaringer som er knyttet til et utgravningssted.

Metodene «hang-around» og «go-along» er kvalitative grep innen deltagende observasjon som er brukt for eksempel i «urban anthropology» (Schwanhäußer, 2016). Go-along metoden er mer avgrenset, fokusert og systematisk enn den etnografiske praksisen «hang-around». Forskeren henger for eksempel ikke med *alle* informantene men velger ut informanter og er mer stedsspesifikk og orientert rundt aktivitetene tilknyttet utvalgte steder (Kusenbach, 2003,

s. 463). Metoden er i bruk ved undersøkelser av for eksempel samhandling i (by)rom og er en etablert fremgangsmåte i antropologisk forskning som kalles for «street phenomenologi» (Kusenbach, 2016). Metoden er nært knyttet til studier av *fenomener som skjer i tilknytning til sted*. Helene Holgersson påpeker at det ofte er «en bedre ide å gjennomføre intervjuer i miljøer som personene er kjent i, enn å ta dem med til et grupperom i en universitetsbygning» (Holgersson, 2011, s. 217). Margareth Kusenbach (2003) utviklet go-along-metoden ettersom den ga «forutsetninger for en bedre forståelse av hvordan mennesker tolker og bruker sitt fysiske nærmiljø i hverdagen» (Holgersson, 2011, s. 217).

Den andre fremgangsmåten innebærer altså «å henge» med mennesker. Holgersen forklarer hvordan forskeren hele tiden ber «personene fortelle om miljøet de beveger seg i, og å observere nøye hvordan de forholder seg til omgivelsene og til menneskene de møter» (Holgersson, 2011, s. 218). Kusenbach (2003) forklarer hvordan hun opplevde begrensninger ettersom hun ikke fikk aktørene til å kommentere egen aktivitet under deltagende observasjon. Tradisjonelle intervju var for øvrig også begrensende, ettersom aktørene ble tatt bort fra aktivitetene intervjueren ønsket å snakke om. Hun utviklet go-along-samtalene slik at aktørene både kunne snakke om hva de gjorde samtidig som de utførte sine aktiviteter «in situ». Slik fikk forskeren tilgang til aktørenes aktiviteter, erfaringer, opplevelser og tolkninger (Kusenbach, 2003, s. 458-463). Metoden har vist seg å være egnet for å *få en rikere forståelse av stedet enn ved tradisjonelle intervju* (Evans & Jones, 2011). Et nærliggende eksempel fra arkeologiske utgravningssted er «go-along conversational interviews» brukt innen «public archaeology» (Winkley, 2016). I intervjusamtaler med detektorister fant forskeren at slike gående samtaler på steder og i landskap både ga en innsikt av aktørenes fremgangsmåte og deres opplevelse av egen praksis (Winkley, 2016). Å gå gjennom et landskap utendørs i samtale med aktører er således et grep som jeg kan bruke for å få tilgang til samtalepartenes beskrivelser av møtene som oppstår i utgravningssituasjonene.

Etter metodeutprøvingen første sesong planla jeg hvilke prosjekt jeg skulle følge den andre sesongen. Jeg satte meg inn i prosjektplanene, utførte samtaler med to av prosjektlederne og en samtale med skoletjenesten. Formålet var å finne ut hvilke aktiviteter som var planlagt i hver enkelt utgravning og hvor det var mest sannsynlig at skolebesøk kunne bli en realitet. Denne andre sesongen ville jeg forsikre meg om at jeg fikk observert prosjekter som planla ulike formidlingsaktiviteter ute i felt inkludert skolebesøk. Gjennom samtalene kom det frem at den ene utgravningen hadde tidligere oppstart enn de øvrige. Prosjektet fremsto også som aktuelt med tanke på de planlagte formidlingsaktivitetene. Jeg falt ned på å følge dette ene prosjektet tett og kun besøke et par andre prosjekt etter hvert som de tok imot besøk fra skoler, historielag, cruiseskip og andre publikumsgrupper.

Jeg endte altså også den andre sesongen opp med to prosjekt. Det ene prosjektet fulgte jeg tett, mens det andre fulgte jeg kun under et skolebesøk. I skolebesøket hadde jeg notert meg at jeg ønsket å komme ut til utgravningen samtidig med elevene. I ettertid tenker jeg at dette grepet også ga meg muligheten til å se hvordan arkeologene og formidleren tar imot og presenterte seg for klassene. Dette er et grep som kan bidra til å sikre et utenfra perspektiv, ettersom jeg kommer inn som gjest til utgravningen samtidig med andre besøkende for å undersøke hvordan «de» museumsansatte tar imot «oss».

3.3 De neste stegene

Vi skal nå gå nærmere inn på hvordan det oppleves for en forsker å være til stede på arkeologiske utgravninger. Erfaringene henter jeg fra de fire utgravningsstedene som ble valgt ut for en nærmere undersøkelse (jf. vedlegg 6, Feltarbeidsoversikt). Gjennom å vandre i et utendørs landskap og henge med aktørene skulle jeg forsøke å kombinere samtaler med å gå omkring å observere. Jeg skulle prøve ut fremgangsmåter som var helt nye for meg. I begynnelsen var det avgjørende å bli kjent med aktørene i utgravningsteamene og de ulike rollene museets fagfolk har i

prosjektene. Samtidig skulle jeg bli kjent med min egen rolle som forsker i et forskermiljø. Jeg vil ta frem eksempler på situasjoner som jeg opplevde som særlig utfordrende.

3.3.1 Å være der ute

Den første utfordringen dukket opp da jeg møtte tidligere kollegaer fra RFK ute på besøk på et av utgravningsstedene. Nærheten jeg hadde til dem fra før, førte til en situasjon hvor observatørrollen opplevdes som unaturlig. Det ble kunstig for meg å skulle gå fra en personlig samtale for så å gå over til å fortelle om prosjektet og be om deres samtykke. Tematikken i min studie omhandler også museumsansattes møter med eksterne aktører representert ved fylke, stat, oppdragsgivere og eiere av kulturminner og –miljøer. Forforståelsen av relasjonene mellom disse aktørene kan ha farget synet på kulturminneforvaltningen. I ytterste konsekvens kan en slik nærhet føre til fortolkninger som går i favør av aktørene fra forvaltningen og museet. Kulturvitenskapelig forskning er erfaringsnær og søker å forstå den *andre*. En slik nærhet kan også komme i veien for forskerens behandling av vanskelige fakta og kan påvirke tematikken (Alver & Øyen, 1997).

Ansatte ved museet kan dessuten ha opplevd det som et krav å bidra i studien (Alver et al., 2007). Enkelte kan ha kjent på en forpliktelse til å stille som samtalepart eller å stille opp til intervju. Kanskje var de kjent med min tilknytning til min biveileder, som har hatt en lang karriere ved museet og universitetet? Undersøkelsen som jeg skal utføre kan defineres som forskning i «små sosiale system» (Aase & Fossåskaret, 2014). Hovedutfordringer i min situasjon er at jeg studerer egen organisasjon eller (arbeids)sted, og inviterer involverte personer til å møte meg «i en miks av lokale og faglige statuser» (Aase & Fossåskaret, 2014, s. 203). Et grep for å motvirke effekten av opplevd press er å være åpen om frivillighet, et frivillig informert samtykke (Alver et al., 2007, s. 88). De ansatte fikk derfor utdelt et skriv om samtykke som jeg både gikk gjennom med dem i plenum og med hver enkelt.

På mine daglige gåturer i utgravningslokalitetene fikk jeg anledning fortløpende til å forklare hver enkelt ansatt hva det innebar å delta. Dette ga dem flere anledninger til å spørre om detaljer uten at kollegaene eller ledelsen i felt overhørte samtalen mellom oss. Jeg var tydelig på at de når som helst kunne ta kontakt for å se gjennom loggbøker, fotografier og feltnotater som omhandlet dem, og at de sto fritt til å trekke seg helt frem til prosjektslutt. Jeg var opptatt av å kontinuerlig be om samtykke, gjennom å spørre underveis i observasjons- og samtalsituasjonene om aktørene kunne utdype ytterligere (Allmark et al., 2009). Aktørene ble informert skriftlig og muntlig om prosjektet. Den muntlige formen viste seg å være mest naturlig ettersom jeg møtte de fleste for første gang i arbeidssituasjoner utendørs. Ved senere anledninger, som for eksempel i forbindelse med et avtalt intervju, ble de også spurt om de ønsket å gi samtykket skriftlig. I etterkant har erfaringen min vært at ingen av aktørene har benyttet seg av tilbudet om å se gjennom materialet som beskriver situasjoner og samtaler eller fotografier hvor de er avbildet.

En annen utfordring ved å være forsker i dette forskermiljøet var vervet jeg hadde som tillitsvalgt. I samme periode som jeg utførte undersøkelsene var jeg aktiv i fagforeningsarbeid sammen med to andre ansatte ved museets fornminneavdeling. En slik situasjon medførte at jeg så vel som aktørene, måtte være særlig bevisst statusene våre, slik at det ikke føltes ukomfortabelt (Aase & Fossåskaret, 2014). Det å inneha verv som tillitsvalgt i en 12 måneders periode kan også ha ført til at jeg havnet i en dobbeltrolle overfor dem av de ansatte som var organisert. Dette kan ha medvirket til et opplevd press, og kan ha blitt oppfattet som en rollesammenblanding. For når var jeg i rollen som forsker og når var jeg i rollen som representant for fagforeningen?

For å håndtere denne situasjonen valgte jeg helt bevisst å ikke ta opp tematikk relatert til fagforeningsarbeid med dem av medlemmene som jeg møtte ute i utgravningsfeltene. Jeg valgte å holde dette til egne fagforeningsmøter inne på museet eller e-postkorrespondanse. Ettersom vi i denne perioden var tre ansatte som delte på fagforeningsarbeidet,

rullerte vi mellom vervene som tillitsvalgt og vara. I ett tilfelle lot dette seg ikke gjøre. Jeg ble koblet inn i et møte utenom utgravningssesongene for å bistå et medlem som også var en av mine informanter. Jeg hadde på forhånd forsøkt å få inn en annen fra tillitsvalgtapparatet for å unngå en uheldig sammenblanding, men lyktes ikke i dette. I dette tilfellet var jeg passiv tilhører og ikke en aktiv part. Et annet tilfelle jeg vil trekke frem er samarbeidet jeg hadde med en annen av mine informanter i forbindelse med en fagforeningssak. På grunn av omfang og kompleksitet ble denne saken løftet opp og fikk støtte på et høyere nivå i fagforeningsapparatet. En annen mulig bieffekt ved å inneha tillitsverv i denne perioden var at dette ga meg en mulighet til å komme inn i ansattegruppen og arbeidsmiljøet på museet gjennom en annen rolle enn forskerrollen. Dette kan defineres som en egenposisjonering i et fagmiljø og frembringer særlige etiske hensyn.

Min faglige bakgrunn ga meg også visse utfordringer. Kulturviteren i meg trekkes mot konteksten de arkeologiske funnene er en del av og særlig funnene og deres relasjon til immaterielle kulturminner i nærmiljøet. Jeg tenker da på stedsnavn, lokale sagn, fortellinger, tradisjoner og skikker, samt håndbåret kunnskap knyttet til stedene. Som kulturviter i et dokumentasjonsprosjekt ville jeg ha gitt lokalsamfunnets immaterielle og materielle kulturminner like mye plass i en rapport. Dette stiller seg annerledes innenfor arkeologifaget som har hovedvekten på materiell kultur. Et eksempel var et tilfelle hvor lokale forestillinger og lokalhistorisk kunnskap ble diskutert av de ansatte (jf. kap. 5). Jeg måtte se bort fra egne faglige interesseområder, slik at jeg ikke endte opp som «medfortolker» (Maxwell, 2009). Jeg var bevisst faren som lå i en slik innvirkning og «overinvolvering». Selv om jeg ikke uttrykte med ord min begeistring for arkeologenes gjenfortellinger av lokal folkløse og lokalhistorie, så kan nok nærheten jeg hadde til aktørene ha medført at de fanget opp at samtaleemnet fikk særlig oppmerksomhet fra meg.

Samtidig som jeg besøkte utgravningene deltok jeg i et ph.d.-kurs i kvalitativ metode ved UiS. Et sosiologisk, kultursosiologisk og

sosialantropologisk perspektiv lå til grunn for kurset. Tankegodset fra kurset kom til å påvirke forskerblikket mitt. Jeg fikk litteraturtips og så nærmere på antropologiske undersøkelser av arbeidssituasjoner i forskermiljø hvor forskere ble observert av eksterne forskere (Latour & Woolgar, 1986). Likeledes ble litteratur om deltagende observasjon i eget samfunn, kultur og organisasjon anbefalt. Jeg valgte derfor å ha med meg boken til Katrine Fangen (2010) om deltagende observasjon oppi vesken sammen med penn, loggbok og kamera. I en tidligere kvalitativ studie hadde bruken av observasjon vært sekundær (Johnsen, 2002) og nå opplevde jeg å stå på utrygg grunn. Jeg ble tryggere da jeg kunne trekke inn fremgangsmåter for å observere grupper med en antropologisk vinkling.

Jeg fikk også øynene opp for uformelle roller og rollepar aktørene kunne inngå i (Wadel, 1991). Innlånet fra sosiologien viser seg derfor i analysen hvor jeg omtaler uformelle rollepar som «lærer og elev», hvor for eksempel en erfaren arkeolog går inn og viser, demonstrerer og lærer opp en mindre erfaren arkeolog (jf. kap. 4.2.2). Selv opplevde jeg å bli tildelt rollen som «gjest». Rollen kom i tillegg til andre uformelle roller som utviklet seg underveis i prosjektene, som for eksempel rollen som hjelper. Dette kunne bestå i å hjelpe utgravningsteamet med forskjellige tjenester, som for eksempel å sette på kaffe, å kjøre ansatte til lege eller inn til museet, å hjelpe til med å kjøpe ny kaffetrakter eller å kjøpe inn flere sorte søppelposer. Det er gjerne slik, i nær deltagelse som strekker seg over lang tid, at forskeren gir en hjelpende hånd. Forskeren inngår i praktiske gjøremål ved å gå inn i en «hjelperolle» (Arvidsson, 2001). Jeg opplevde også at ansatte spurte hva jeg syntes om formidlingstilbudene til publikum og om jeg kunne gi noen konkrete råd etter å ha observert publikumsbesøk på utgravningsfeltene.

Det har vært utfordrende hvorvidt jeg skulle være objektiv, deltagende, rådgivende, beskyttende eller støttende overfor aktørene (Allmark et al., 2009) fordi aktørene jeg observerte også var mine kollegaer i tiden jeg var engasjert som stipendiat. Deltagerrollen innebærer en veksling

ettersom rollen kan variere og være uklar. Samtidig er idealet å bygge opp en så «intim kunnskap» som mulig, uten å «go native» (Fangen, 2010). Det er de subjektive opplevelsene ved et fenomen jeg ser etter som kulturviter. Subjektiviteten som forskerens nærhet medfører, vil også kunne brukes i analysen (Alver, 1990) og egen kropp blir således brukt som redskap for å få tilgang til aktørenes kunnskap (Briggs, 1986). Det er nettopp denne kroppslige nærheten som åpner opp for «opplevelses- og erfaringsbasert kunnskap» (Gustavsson, 2005). «Subjektivitet» og «forskerens personlige nærvær» er tema som står sentralt i debatten om kulturvitenskapelig refleksivitet (Ehn & Klein, 1994). Denne nærheten gir studien en særlig refleksiv karakter.

3.3.2 Å prøve å se gjennom en fotolinse

Det var helt sentralt for meg som utenforstående å forstå ord og uttrykk som ansatte brukte i sitt arbeid. Jeg måtte få på plass en måte å arbeide på som sikret at jeg både forsto og husket utgravningsaktivitetene. Samtidig ønsket jeg å få til en så naturlig samtale som mulig gjennom en åpen tilnærming. Det var i løpet av min første sesong utendørs at jeg prøvde ut visuell metode. Visuelle metoder er gjerne brukt i studier av det nære (Epstein, Stevens, McKeever & Baruchel, 2016). De kan brukes for å favne om interaksjon mellom «selvet og de andre», men også mellom «selvet og det materielle» (Knowles & Sweetman, 2004). Fremgangsmåten hadde jeg fått kjennskap til i metodekurset. Jeg ønsket å ta i bruk metoden i kombinasjon med feltsamtaler gjennom å ta foto underveis i samtalene med de ansatte.

Da jeg kom frem til utgravningsstedene, var det første jeg gjorde å finne frem speilreflekskamera og ta et oversiktsbilde. Jeg la meg til en vane med å velge en fast rute eller sti gjennom lokalitetene. Jeg gikk fra en person eller gruppe og så videre til den neste etter hvert som samtalene «dabbet ut» eller vi gikk tom for samtaleemner. Fra tid til annen ble jeg stående eller sittende på huk ved siden av personene for å se på hvordan de arbeidet og ta billedserier av aktiviteten, for eksempel det «å renske».

For hvert trinn i min rute på utgravningsstedet, tok jeg et nytt fotografi før jeg la bort kamera og gikk over til den neste som gravde. Som regel spurte jeg personene om hva de arbeidet med og hvorfor de gjorde de valgene de gjorde, eller så startet personene selv å fortelle. Dersom de forklarte detaljer rundt arbeidsmetodene eller for eksempel viste meg gjenstander eller strukturer/kulturspor, tok jeg opp kamera for å få avbildet den arkeologiske situasjonen som de beskrev, før jeg la kamera bort igjen. Jeg hadde fokus på den som jeg snakket med og holdt blikket til personen. Dette var for å vise at det var dem og deres beskrivelser som var i fokus, og ikke kamera. Jeg fikk ofte en oppdatering på hva som hadde skjedd tidligere på dagen eller siden sist jeg hadde vært ute på utgravningen.

Den første sesongen brukte jeg også aktivt notatbøker/loggbøker. Jeg skrev ned alle observasjoner og samtaler for hånd. Jeg prøvde også å ta i bruk såkalte «headnotes» i kombinasjon med å ta fotografier. Jeg gjentok viktige utsagn i hodet for meg selv og valgte å supplere med å ta fotografier, dersom situasjonen omhandlet en konkret hendelse eller handling i deres arbeid. Å bruke headnotes var en arbeidsmåte jeg var ukjent med. Jeg lærte meg å memorere stikkord (Fangen, 2010) og valgte unntaksvis å ta opp notatblokken (Repstad, 2007). I feltnotatene mine har jeg beskrevet at denne metoden møtte mitt ønske om å få på plass en naturlig tilnærming til aktørene (WS330160, 1:33(-)7:32). Etter hver dag ute i utgravningsfeltet brukte jeg fotografiene for å hjelpe meg å memorere situasjoner og feltsamtaler. Fotografier ble brukt aktivt for å hente frem de headnotes jeg hadde gjentatt for meg selv. Fotografierne var til god hjelp ved utskriving av feltnotater på ettermiddags- og kveldstid, eller inne på kontoret dagen etter. Å kombinere kamera og headnotes ga meg en mer naturlig tilnærming.

Hvor naturlig denne tilnærmingen er i de ansattes arbeidsmiljø kan selvsagt diskuteres. Metoden innebærer at jeg som observatør uansett vil virke inn på situasjonene. Innfallsvinkelen min er en etnografisk studie hvor observasjonene mine foregår i de ansattes naturlige arbeidsmiljø,

ettersom det er jeg som trer inn i en kontekst som allerede eksisterer. Jeg befinner meg med andre ord på et arkeologisk utgravningssted fullt og helt på de ansatte sine premisser. Jeg måtte derfor være forberedt på uforutsigbare situasjoner, da dette er et arbeidsmiljø hvor det er andre enn meg som kontrollerer situasjonene. Det vil si at det i undersøkelsen er ustrukturerte relasjoner mellom meg og dem jeg observerer (Krogstrup & Kristiansen, 2015).

3.3.3 Å velge ut samtalepartnere

Hvordan kan aktører bli valgt ut til et forskningsprosjekt gjennom samtaler? Å samtale med aktører som blir observert er en samproduksjon (Alver & Øyen, 1997; Aase & Fossåskaret, 2014) hvor jeg produserer versjoner av en fortelling sammen med aktørene (Briggs, 1986). Kulturstudier kombinerer aktørenes fortellinger, gjøren, erfaringer og opplevelser (Briggs, 2003). Spørsmålet er hvordan jeg kunne gå frem i praksis for å velge ut samtalepartnere i et arbeidsmiljø med tilknytning til universitetsmuseets utgravningssteder.

Selv opplevde jeg situasjoner hvor personer uttrykte overfor meg at de ikke ønsket å bidra. Dette uttrykte de gjennom kroppsspråk og tale, som for eksempel ved å begrense sine svar eller ikke tilføre svarene på mine spørsmål «noe ekstra». De begrenset seg til å gi korte beskrivelser av strukturen/kultursporet de arbeidet med og kunne for eksempel vise til generelle trinn i dokumentasjonsprosessen eller til prosjektplanen. For meg ville «noe ekstra» i en samtale bety at de ansatte delte tanker om hvorfor de gjorde som de gjorde og ikke kun ga meg en kort beskrivelse av en konkret handling. Personene kunne for eksempel gi uttrykk for å ikke ha noen tanker og begrense seg til å svare kort ved for eksempel å si «jo, akkurat nå rensker jeg» eller «jeg snitter stolpehullet». Dette var ofte utsagn som kom i sammenheng med et tydelig kroppsspråk som for eksempel at personene så bort, snudde seg bort fra meg, henvendte seg til andre som gravde eller til prosjektlederen. Jeg tolket situasjonene som uttrykk for at de ikke ønsket å samtale med meg, til forskjell fra

personene som mer enn gjerne ville fortelle meg om hva de gjorde og hvorfor. Aktørene som tydelig fremviste et ønske om å snakke med meg og som delte sine opplevelser/erfaringer/fortellinger i samtale med meg, utgjør derfor undersøkelsens utvalg. Utvalget av aktører utviklet seg naturlig underveis og har bidratt til at enkelte personers stemmer, samtaler, beskrivelser, opplevelser og fortellinger har fått en sentral plass i materialet (jf. vedlegg 6, Feltarbeidsoversikt).

3.3.4 Å notere, diktere og intervju

I ett tilfelle hadde jeg valgt å ha notatblokken fremme under hele arbeidsøkten. Begrunnelsen for dette valget var at jeg ville notere hvem som deltok, hva de enkelte gjorde underveis, uttalelser de hadde og deres faglige diskusjoner. Jeg vurderte det dithen at det fikk heller ha den effekten det hadde at blokken var synlig. I dette tilfellet var det viktig for meg å ta gode notater underveis for å klare og henge med i de faglige diskusjonene. Jeg ønsket å kunne gjenta så mye som mulig av observasjonene ettersom denne typen møter mellom ansatte på utgravningsfeltet og ansatte inne på museet var verdifulle for meg (jf. kap. 5.3). Møtene var verdifulle ettersom jeg opplevde det som om det ikke er så mange av disse møtene.

I ettertid husker jeg at en av de tilreisende til utgravningsfeltet kommenterte min tilstedeværelse. Jeg husker ikke ordrett hva som ble sagt, men tilbakemeldingen gikk ut på at det å bli iaktatt i sitt eget arbeid var en situasjon som vedkommende var ubekvem med (WS330160, 1:33(-)7:32). Det er vanskelig å si om bakgrunnen for ubehaget var knyttet til at jeg var til stede som «flue på veggen», eller om det var på grunn av at jeg tok frem kamera eller notatblokk eller begge deler. Uttalelsen fremsto uansett for meg som en ærlig tilbakemelding på hvordan det kan oppleves å bli observert, selv om personen hadde gitt sitt skriftlige samtykke.

I et annet tilfelle prøvde jeg å foreta et halvstrukturert intervju i en av arbeidsbrakkene ute i utgravningsområdene. Det viste seg raskt at disse fellesarealene ikke egnet seg til gjennomføring av intervjuer. Utgravningsprosjektens knapphet på tid og ressurser ble også lagt til grunn for å ikke gjennomføre intervjuer ute i arbeidsbrakkene. Gående intervjusamtaler var derimot både gjennomførbare og hindret ikke deltagerne i å gjennomføre sitt arbeid. Etter forsøket med intervju i arbeidsbrakken vurderte jeg derfor å ta med diktafonen ut og feste en mikrofon på jakkekragen. På grunn av at sesongen var preget av regn og vind og uheldige forhold for lydopptak ble løsningen å bruke diktafon ved å spille inn muntlige notater underveis.

Diktafonopptak ble innarbeidet som fremgangsmåte den andre sesongen. I løpet av dagen gikk jeg inn i bilen på parkeringsplassen for å ta lydopptak til en audiodagbok. I stedet for samtaler med aktørene som var sikret i form av lydspor fra lydopptak i utgravningsfeltet, ble dette en situasjon som tvang seg frem. Resultatet er en rekke lydspor som inneholder mine egne fortløpende gjenfortellinger av dagens samtaler. Imens jeg tok opptak, kikket jeg på fotografiene som var lagret i digitalkameraets minnebrikke og tatt underveis i samtaleøktene. Lydsporene inneholder referanser til fotonummer. Det var viktig å dokumentere nøyaktig hvilke endringer som oppsto underveis i feltarbeidet ettersom endringer i kvalitative undersøkelser ofte fører til at problemstillinger, spørsmålsstillinger og perspektiver også må forandres (De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH), 2018).

3.3.5 Å gå gjennom foto i ettertid

De få intervjuene som er gjennomført på tradisjonelt vis, ble av praktiske hensyn til informantene gjennomført inne på museet etter endt utgravningssesong. I det ene tilfellet benyttet jeg sjansen til å prøve ut en ny metode underveis i intervjusituasjonen og tilpasset den til nytt format. Det var ikke bare jeg som fikk hjelp til å hente frem minner fra arbeidssituasjoner gjennom å titte på foto. Fotografiene fra de ansattes

arbeidshverdag skulle også vise seg å være til hjelp i et intervju som del av en skjermfremvisning i ettertid.

I løpet av vinteren mellom sesongene fikk jeg anledning til å intervju en sentral informant. Jeg ønsket å bruke fotografiene jeg hadde tatt underveis på utgravningsstedet som del av vår samtale innendørs. Halvstrukturerte intervju er egnet i samtaler med aktører hvor det er ønskelig med en samtale som er åpen for innspill og hvor oppfølgingsspørsmål kan oppstå underveis (Kvale & Brinkmann, 2015). Jeg tenkte at dette var en egnet form for intervju hvor fotomateriale kunne bli brukt i tillegg til intervjuguidens temaliste. Dette grepet er også kjent som «fotomaning» (Aase & Fossåskaret, 2014). Å ta i bruk intervju som metode for å undersøke mening ved visuelle motiv kan utføres gjennom å presenteres foto og undersøke aktørenes reaksjoner (Rose, 2001).

I dette tilfellet var fotografiene fra situasjoner på et utgravningssted som aktøren selv var kjent med. Intervjuet var todelt, og jeg utførte første del i henhold til temaguiden (jf. vedlegg 2, Temaguide) for å så gå over til å presentere foto fra en situasjon som var nøye dokumentert. Fotografiene som ble tatt inne på utgravningsområdene, inneholdt en rekke motiver. Slike fotomotiver kan være bærere av ulike meninger og si noe om de begrepene og kategoriene som er sentrale for aktørene (Aase & Fossåskaret, 2014). Formålet med å trekke inn fotografier fra aktivitetene i utgravningsområdet var for å hjelpe den ansatte til å fortelle om og diskutere situasjoner som oppsto i tilknytning til utgravningsstedet. Jeg hadde i dette intervjuet valgt ut foto fra et skolebesøk og et besøk fra en tiltakshaver (jf. kap. 5.4.3, 6.2.4). Fotografiene bidro til å hente frem minner om den ansattes møter med skoleklassen og besøksgruppen som representerte tiltakshaver. Dette ga intervjuet mer informasjon og kalte frem smil og latter, det vil si følelser knyttet til minnene (Harper, 2002). Jeg fikk således tilgang til opplevelsene aktøren hadde fra besøkene.

I intervjuet tok jeg i bruk skjerm og prosjektør og lot fotografiene fra rulle over lerretet på veggen bakerst i møterommet inne på museet.

Fotografiene kom opp i kronologisk rekkefølge og fulgte besøket sin tidslinje fra begynnelse til slutt. Jeg brukte ikke temaer fra temaguiden, ettersom tematikken ble styrt av motivene som fremkom på de ulike fotografiene. Fotografiene fungerte med andre ord som et supplement til og en erstatning for temaguiden (jf. Aase og Fossåskaret (2014)) i siste del av intervjuet. De avbildete situasjonene ble således de naturlige utgangspunktene for vår samtale. Jeg opplevde denne delen av intervjuet som frigjørende og åpen der informantens og mine assosiasjoner og tanker kunne flyte fritt. Dette var en intervjusituasjon hvor den ansatte ble til en aktør som kunne delta i en aktiv tolkning av aktiviteter tilknyttet utgravningsstedet.

Jeg vil beskrive intervjuet som en situasjon hvor aktøren får muligheten til å delta i en dekonstruksjon av sine egne fenomenologiske forestillinger om seg selv (Harper, 2002). Douglas Harper hevder at når fokuset for intervjusamtalen er noe både intervjuer og informant gjenkjenner vil forskjeller i tilnærminger komme frem, for eksempel til bilder av arbeidssituasjoner på utgravningsstedet. I et tradisjonelt intervju ville ikke det være mulig. I intervjusituasjoner kan fotografier eller bilder i enkelte tilfeller nærmest fungere som «en bro mellom en kulturell og sosial verden» (Vassenden & Andersson, 2015, s. 99). Fotografiene ble del av samtalen mellom oss og bidro til å «verifisere observasjoner» (Aase & Fossåskaret, 2014).

Jeg fikk med andre ord bekreftet og avkreftet beskrivelsene mine i feltnotatene fra to av besøkene ute i felt. Å kombinere halvstrukturerte intervjuer med skjermfremvisning av foto («lysbildefremvisning») åpnet således opp for at aktøren selv kunne delta, dekonstruere, reflektere og verifisere situasjonene knyttet til et utgravningssted. Fotomaningen bidro til å ta aktørene med på en reise tilbake i tid til utgravningsstedet gjennom å hente frem arbeidsminner og opplevelser fra utgravningsprosjektet inne i et møterom på universitetsmuseet etter endt sesong.

3.3.6 Å grave som en arkeolog

Etter at undersøkelsene av de utvalgte prosjektene var avsluttet ville jeg prøve ut «autoetnografi». Autoetnografi er et begrep som blir satt i sammenheng med begreper som «ikke-verbal erfaring», «tauskunnskap», «observasjon», «selv-narrativ» og «arbeidskunnskap» (Ehn, 2011). Autoetnografi hadde vært med i planen fra starten av studien ettersom jeg ville forsøke å sette meg inn i arbeidssituasjonene aktørene er en del av (Briggs, 1986) gjennom å prøve ut rollen som fersk feltarkeolog. Spørsmålet var hvilket av prosjektene som kunne ta imot en uerfaren person, og som hadde kapasitet til tett opplæring.

Noen dager etter henvendelsen fikk jeg positivt svar. Iført feltarkeologenes arbeidstøy fikk jeg en omvisning i utgravningens lokaliteter. Etter omvisningen ble jeg presentert for to av de ansatte som jeg skulle arbeide ved siden av. I rollen som «fersk feltarkeolog» fikk jeg en unik mulighet til både å se og å oppleve arbeidsmiljøet innenfra. Jeg fikk tett opplæring i konkrete arbeidsteknikker, som jeg tidligere kun hadde sett bli utført. Jeg lærte hvordan jorda i grunnen kjentes ut ved rensing, hvordan jeg kunne bruke graveskjeen og hva arkeologene så etter i jordlagene og ved soldestasjonen. Jeg fikk en innføring som åpnet opp for en helt annen forståelse av begrepene og aktivitetene på museets utgravningsfelt (Briggs, 1986). Jeg gikk i denne situasjonen inn som deltagende observatør på en helt annen måte enn tidligere. Arbeidssituasjonene ga en annen nærhet ettersom jeg utførte arbeidsoppgavene selv. Gjennom å avslutte to sesongers undersøkelser med dette autoetnografiske grepet åpnet jeg opp for en «perspektivering», som kan hjelpe meg med å forstå arbeidsmiljøet fra de ansattes perspektiv. Jeg kunne å ha valgt ut et utgravningsprosjekt helt i begynnelsen av første sesong for utprøving av autoetnografi. Dette kunne ha vært nyttig for å få en forforståelse. Ved å prøve ut metoden på slutten av andre sesong fikk jeg en unik anledning til å verifisere alt materialet jeg hadde samlet inn. En slik nærhet kan bli viktig i analysene av det empiriske materialet.

3.4 De siste stegene

I etterkant av to sesonger med undersøkelser utendørs gjensto et større arbeid med å systematisere det innsamlete materialet: dagboknotater, loggbøker, digitale lydfiler og fotografier. I tillegg kom etterarbeidet med transkribering av intervjuer og arbeid med å skrive ut innholdet i lydfilene til audiodagbøker. I denne sammenhengen er det sentralt at det blir gjort rom for refleksjoner rundt de metodiske og etiske utfordringene som kan melde seg i etterarbeidet. Jeg vil her gå nærmere inn på hvordan jeg ordnet materialet og gikk frem for å bearbeide og tilføre materialet «noe mer» i analysearbeidet (jf. vedlegg 6, Feltarbeidsoversikt).

3.4.1 Å gå inn i et datamateriale

Datamaterialet foreligger både i skriftlig og digital form. Det skriftlige datamaterialet består av feltdagbøker (notatbøker/loggbøker samt utskrift av audiodagbøker fra lydfiler tatt opp med diktafon) og transkriberte intervjuer.²⁹ Intervjuene er få, og jeg har derfor valgt å transkribere dem selv. I transkriberingen av intervjuene har jeg foretatt nedtegnelser av lydsporene i sin helhet, og all lyd, alle ord, alle pauser, latter, refleksjoner og digresjoner er tatt med. I utskriften vektla jeg intervjuets «muntlige fremførelse» og lot aktørene snakke (Klein, 1990). Intervjusitatene jeg har tatt inn i analysens beskrivelser er skrevet om for å sikre lesbarheten og meningsinnholdet.

²⁹ Notat eller loggbøker som ble brukt ute i felt for å notere stikkord er referert med henvisning til ON (observasjonsnotat), S (sesong), P (prosjekt) LO (loggbok) og løpenummer tildelt dager ute i felt (f.eks. ONS2P2LO-2-1) Audiodagbøkene er referert med henvisning til lydspor (WS330152), seksjon i lydopptaket (2) og tidsspenn (2,0:00,0(-)12:38,5) (f.eks. WS330152,2,0:00,0(-)12:38,5). Dette er gjort for å sikre sporbarheten tilbake til notater, loggbøker, transkribert materiale og for å lette gjenfinningen av situasjonsbeskrivelser og de utvalgte delene av de utskrevne intervjuene.

Det er bruken av feltdagbøker som står sentralt i denne undersøkelsen. I analysene har jeg redigert observasjonene fra feltdagbøkene. Jeg har med andre ord skrevet om notatene for å sikre innholdet av det aktørene sier i intervju- og feltsamtaler. Redigeringer av observasjoner eller omskrivinger gjør teksten mer leservennlig og tilgjengelig. Metoden blir brukt i analyser hvor forskeren vil illustrere innholdet i det aktørene sier eller snakker om og de tematiske poengene i hendelsesforløpet (Fangen, 2010). Rapporteringen av samtaler med museets fagfolk fremkommer derfor som fortellende beskrivelser i analysekapitlene. En slik fortellergenre er anvendt innen etnografisk rapportering fra feltarbeid innenfor sosiologi og antropologi (Van Maanen, 1988). Slike selvrefleksive tekster fra feltarbeid er ansett som en sub-disiplin innen etnografisk skriving (Clifford, Marcus & School of American Research, 1986).

I analysekapitlene har jeg omarbeidet feltdagbøkernes notater til et manus (Krogstrup & Kristiansen, 2015). Ved å velge en slik fortellende manusform vil jeg kunne oppnå både å gi en god leseropplevelse og en selvrefleksiv beskrivelse fra samtalene. En slik omarbeiding fra feltdagbok til redegjørelse er definert som «den bekjennende fortelling». Slike *fortellinger* har derfor vendinger som «jeg så», «jeg hørte», «jeg gjorde» og *bekjenner seg til leseren*. Denne formen for redegjørelse formidler funn og muliggjør en transparens som synliggjør forskeren (Krogstrup & Kristiansen, 2015) og forskerens bekjennende fortellinger («confessional tales») (Van Maanen, 1988), det vil si mine egne fortellinger fra utgravningsstedene. Det er forskerens blikk og perspektiv som kommer til syne. Jeg oppnår en form for meddelelse hvor jeg som forsker blir nær, synlig og til stede. I det siste analysekapittelet inntar mine redegjørelser en fortellerform som er *impresjonistisk* («impressionist tales»). Van Maanen forklarer det slik at leseren blir «tatt med inn» i beskrivelsene og opplevelsene blir gjengitt fra begynnelse til slutt (Van Maanen, 1988). Slike impresjonistiske fortellinger får ifølge Van Maanen en essayliknende form som del av bekjennende fortellinger fra etnografiske studier av arbeidsmiljø.

En forskjell fra første til andre sesong var at jeg startet med å skrive feltnotater for hånd fra dag til dag. Refleksjoner, for eksempel tanker om de aller første analysene av observasjonene, ble skrevet inn på baksiden av notatarkene i dagboken. Enkelte fotoserier har egen fotoliste. Jeg valgte bort denne fremgangsmåten da jeg var blitt fortrolig med å ordne foto i NVivo³⁰. Jeg startet med å ordne fotomaterialet og tildelte prosjektene fra første sesong prosjektnumrene (1) og (2) og (3) og (4) for andre sesong³¹. Foto tatt i arbeidssituasjoner vil lett kunne gjenkjennes. På samme vis som feltnotatene og lydfilene har fotografiene i studien blitt definert av NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, som data som inneholder personopplysninger. Bruken av foto kan gi en direkte gjenkjenning og anonymiseringskravet vil dermed tre inn. Alle involverte fikk informasjon om hvorfor jeg brukte kamera og hvordan fotografiene er anvendt i analysearbeidet. Det er universitetets rutiner vedrørende sikring av digital informasjon jeg følger (De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH), 2018).

En annen forskjell i ordning av materialet er at jeg valgte å ta ut digitale rapporter fra NVivo fra prosjektnummer (3) og (4), sortere dem etter dato for hvert av prosjektene, og legge dem inn i en mappestruktur på et sikret område (det såkalte F-området). Dette ble gjort i henhold til råd fra IT-avdelingen ved UiS for sikring av sensitivt lyd, foto og skriftmateriale. NVivo-rapportene fra prosjektnummer (3) ble i tillegg skrevet ut på A4 papir. Prosjektet ble samlet i en egen arkivmappe og sortert etter måned og dato. Alt skriftlig materiale var oppbevart forskriftsmessig innelåst i eget skap på AM-UiS. Begrunnelsen for å gå inn i prosjektet i papirform var et behov for å kunne bla frem og tilbake i arkene i en arkivmappe. Samtidig var dette et tiltak for å avlaste arbeidet i databasen og redusere skjermtid.

³⁰ NVivo er en programvare for arbeid med kvalitative data.

³¹ I beskrivelsene er foto som ble lagret i NVivo referert til med henvisning til fil og løpnummer (f.eks. IMG 2613 eller DSC_2855).

I den andre sesongen valgte jeg å dele notatene inn i observasjonsnotater (ON), teoretiske notater (TN) og metodiske notater (MN) (Fangen, 2010). I all hovedsak består observasjonsnotatene av situasjoner gjenfortalt av meg. I tillegg kommer beskrivelser av aktiviteter som ikke har en direkte tilknytning til utgravningsaktivitetene. De teoretiske notatene er beskrivelser av teorier som jeg tenkte at kunne bli relevante i en senere analyse. I de metodiske notatene beskriver jeg utfordringer jeg møtte på rundt metodebruken. De metodiske notatene har vært en kjærkommen kilde i ettertid for å analysere min egen rolle som forsker i et forskermiljø og ved «samproduksjonen» som skjedde underveis (Alver, 1990; Fangen, 2010; Fjell, 1998; Aase & Fossåskaret, 2014).

Etter at undersøkelsene var avsluttet, så jeg på nytt igjennom materialet. Jeg så etter gjentakelser av samtaleemner med tanke på om det var en tematikk i det aktørene uttrykte som kunne systematiseres og deles opp i emner. I analysearbeidet leste jeg gjennom dagboknotatene samtidig som jeg lyttet til lydopptakene fra audiodagbøkene. Samtidig så jeg på fotografiene av situasjonene og brukte således fotografiene aktivt som en etisk og analytisk ressurs (Gradén & Kaijser, 2011). I denne gjennomgangen la jeg til teoretiske begreper underveis for å forstå og forklare situasjonene jeg observerte mellom aktørene. Informantenes egne begreper og kategorier ble på denne måten oversatt til et formelt språk som er et analytisk grep som åpner opp for å sammenligne analyser (Aase & Fossåskaret, 2014).

Denne systematiseringen har gitt det første analysekapittelet en tematisk struktur som tar utgangspunkt i aktivitetene slik som de er beskrevet av aktørene selv. For eksempel utsagnet «å sette S på» (jf.kap 4.4.2), som kan stå for et «erfaringsnært» begrep (Fangen, 2010). Enkeltord, uttrykk og setninger er som følge av dette arbeidet kodet i Nvivo (Gibbs, 2002). Kodene speiler situasjonene i utgravningsfeltene som for eksempel aktiviteten «å involvere» (jf. vedlegg 4, Code Structure Report). Ordene er virkelighetsnære og hjemmehørende i aktørens livsverden og begreps- og metaforbruk. Jeg hentet siden inn «erfaringsfjerne» begreper

og forsøkte å bevege meg fra et beskrivende til et «teoriskapende nivå» (Fangen, 2010; Aase & Fossåskaret, 2014). Jeg tok først utgangspunkt i det teoretiske rammeverket som jeg hadde vurdert som relevant før undersøkelsene startet opp, for deretter å låne inn begreper jeg hadde gjort meg kjent med underveis i studien.

Fellesnevneren for de erfaringsfjerne begrepene jeg prøvde ut, var at jeg forsøkte å bruke dem for å definere aktørenes aktiviteter som del av museets kunnskapsproduksjon. Kategoriene var begreper fra relevant teori som jeg i utgangspunktet hadde tenkt at kunne tilfredsstille problemstillingen (Krogstrup & Kristiansen, 2015). Begrepene «kunnskap», «museum», «utendørsarena», «publikum» og «ansatte» ble hentet fra undersøkelsens problemstilling (jf. kap. 1.3). Begrepene ble satt opp i en egen kolonne i rapportene som jeg hentet ut fra NVivo (Gibbs, 2002). I tillegg supplerte jeg med begreper fra det teoretiske rammeverket som jeg hadde vurdert som relevant for analysen og satte inn begreper som «kunnskapsproduksjon», «møte», «sted», «besøk» med mer. Jeg markerte situasjoner som jeg ville analysere nærmere og skrev i margin hvilke hovedtemaer de kunne inngå i. Rapportene fra NVivo ble utgangspunkt for analyseskjemaene som er oppdelt i kolonnene «Timespan» og «Content» fra NVivo i tillegg til «Tema» «Meningsfortetning og betydning» og «Sub-tema». I vedlagt utsnitt av et av skjemaene er stedsnavn tatt bort og aktører anonymisert (jf. vedlegg 5, Analyseskjema). Dette skjemaet bygger på skjemaer for analyser som er benyttet i etnografiske undersøkelser, og i studier ved UiS hvor deltagende observasjon og samtaler i utendørsrom har vært sentrale (Grønnestad, 2018). Hoved- og biveileder hadde ikke tilgang til datamaterialet slik som det var ordnet i databasen, men fikk tilsendt eksempel på analyseskjema av et skolebesøk fra andre sesong hvor denne malen er benyttet.

3.4.2 Å anonymisere og tilbakeføre til et arbeidsmiljø

Undersøkelsene i denne studien berører andre menneskers arbeidsmiljø. I løpet av feltarbeidet falt jeg ned på en anonymisering hvor arbeidsfunksjonene blir omtalt (Repstad, 2007). Jeg valgte å omtale de interne aktørene som «de ansatte» eller «museets fagfolk» og brukte fellesbetegnelse «arkeologen» eller «laboratorieforskeren». Slik har jeg unngått å bruke stillingstitler eller fagspesialiseringer ved AM-UiS (jf. kap. 5.3). Av anonymiseringshensyn har jeg også gjort et bevisst valg, ved å ikke tildele fiktive navn *eller* å sette aktørene inn i kjønnskategorier (han/hun). Jeg har bevisst unngått å gi beskrivelser i analysene som indirekte kan sin noe om kjønn, alder og nasjonalitet. Jeg har valgt fellesbetegnelse «museets fagfolk», «ansatt», «arkeolog», «leder» og kun unntaksvis plassert dem inn i kategorier som spesifiserer aktørene sin rolle i organisasjonens utgravningsprosjekter som «prosjektleder», «feltleder» og «feltarkeolog». Dette er for øvrig roller som kan rullere fra person til person, fra den ene sesongen til den neste. Bakgrunnen for dette valget er at det ikke er av betydning for undersøkelsen hvilken arbeidskontrakt, alder, hvilket kjønn eller nasjonalitet de ansatte har. Det er kun museets navn som gjøres kjent, og følgelig er det ingen navn på utgravningssteder eller andre lokale stedsnavn i Rogaland som blir nevnt.

Undersøkelsene er inndelt i første og andre sesong. For å sikre sporbarheten i datamaterialet og holde orden underveis i undersøkelsene tildelte jeg aktørene løpende nummer i oppføringen i loggbøker/dagbøker, for eksempel PL1, PL2 (prosjektleder), FL1, FL2 (feltleder) eller FA1, FA2 (feltarkeolog). Jeg opprettet et Excel-skjema med spesifikke yrkesfunksjoner for aktørene sortert etter utgravningsprosjekt som jeg også tildelte egne nummer i beskrivelsene, for eksempel (P2IA01) (intern aktør) og (P2EA05) (ekstern aktør), i stedet for å tildele informantene fiktive navn.

Jeg har også valgt å bruke flere utgravninger i min undersøkelse. Dette øker representativiteten og tilbyr personene ved de utgravningene jeg besøkte oftest en større grad av anonymitet. Spørsmålet er om jeg kan garantere 100% anonymitet når jeg indirekte har omtalt arkeologiske funn i prosjektene. Ansatte ved universitetsmuseet som er godt kjent med forvaltningsutgravningene i den aktuelle perioden vil kunne resonnerer seg frem til hvilken lokalitet det er jeg beskriver. Dette er mulig, selv om jeg har sikret datamaterialet og anonymisert steder og kilder. Jeg har vært åpen om at jeg ikke kunne gi aktørene en garanti mot at de kunne gjenkjennes av sine kollegaer. Jeg har også opplyst om at det vil være større sjanse for at en som kjenner museets ansatte godt vil kunne kjenne dem igjen på bakgrunn av faglige meninger, holdninger med mer, som de er kjent med hos vedkommende (jf. vedlegg 1, Informasjon til informantene).

Prosjektet ble presentert i Forskerforum ved to anledninger.³² Der ble ansatte ved AM-UiS forelagt enkelte beskrivelser og analyser og fikk mulighet til å komme med kommentarer. Prosjektpresentasjoner ble også holdt for ansatte i møter for programområdet BEAM. Å holde foredrag for yrkesgrupper eller tilby gjennomlesning av intervju blir praktisert i kulturvitenskapelig forskning av arbeidsmiljø, hvor observerende deltagelse, samtaler og intervju inngår (Fjell, 1998). Ansatte ved museet som er intervjuet er forelagt transkribert materialet, beskrivelser og tolkninger fra mine observasjoner ute i felt. Sentrale informanter som kan gjenkjennes ble også forelagt beskrivelser og analyser for kommentarer før publisering. Katrine Fangen (2010) mener at dersom informantene kjenner seg igjen, vil undersøkelsens analyse få mer tyngde og informantene kan på sin side sjekke om situasjonene og samtalene

³² Forskerforum ved AM-UiS er museets møteplass for interne seminar, gjesteforelesere, og debattforum for forskningsstrategiske saker. Foredragene var del av de obligatoriske 50% og 90% seminar for stipendiater ved UiS.

med dem er rett forstått.³³ En slik tilbakeføring står sentralt i etterarbeidet i antropologiske undersøkelser (Fangen, 2010, s. 257-258) og åpner opp for en verifisering av situasjonene jeg beskriver i analysekapitlene (Aase & Fossåskaret, 2014).

Etnologen Magnus Öhlander (2011) sier at et begrep som «validitet» (gyldighet) har sitt utspring i kvantitativ metode og er ikke enkelt overførbart til kvalitativ forskning. Innen kvalitativ forskning vil validitet handle om å sikre et korrekt bilde eller gjengivelse av det fenomenet som forskeren studerer. Ved å gjennomføre flere intervju samtaler med de samme personene over tid, vil forskeren kunne få et «empirisk belegg» for fenomenet som blir beskrevet (Öhlander, 2011, s. 293). I materialet fremkommer beskrivelser av hva informantene sier og hva de gjør (Pripp & Öhlander, 2011). Det er til syvende og sist jeg som må ta ansvaret for hvilke situasjoner som er beskrevet og hvilke sitater som er brukt. Ansvaret er nært knyttet til min integritet og autonomi som forsker (Alver et al., 2007) og må veies opp mot etiske hensyn.

I de ansattes møter med eksterne aktører stiller det seg noe annerledes. Her er det hovedsakelig termen «besøkende» som benyttes. I beskrivelsene blir de besøkende omtalt som «entreprenør», «tiltakshaver», «grunneier», «bonde», «elev», «lærer», «detektorist» med mer. Etnologen Oscar Pripp (2011) omtaler forskjellen mellom å observere personer som er i en arbeidssituasjon i en yrkessammenheng som for eksempel en butikkeier og hvordan forskeren forholder seg til kunder som kommer innom butikken. Forskeren vil i en slik situasjon måtte innhente informert samtykke fra butikkeieren, men ikke av kundene, ettersom de ikke vil kunne identifiseres gjennom beskrivelsene (Pripp, 2011, s. 83). Det er likevel utfordringer knyttet til bruken av slike

³³ Kathrine Fangen (2010) påpeker at tilbakeføring er sentralt i etterarbeid ettersom både beskrivelser, konteksten som beskrivelsene settes inn i og tolkningenes perspektiv potensielt kan medføre reaksjoner.

kategoriseringer av eksterne aktører med sikte på å sikre en anonymisering. I tilfellet med kategorisering av eksterne aktører kan heller ikke en full anonymisering sikres (jf. vedlegg 1, Informasjon til informantene). I et enkelt tilfelle er det kun en enkelt person som representerer kategorien og ansatte ved AM-UiS vil kunne vite eller resonnerer seg frem til hvem personen er. Beskrivelser og analyser av situasjoner som den eksterne aktøren inngår i, ble av den grunn gjort tilgjengelig for kommentarer og godkjenning.

3.5 Oppsummering

Vi har nå fått et innblikk i en rekke fremgangsmåter jeg kan bygge videre på og hvilke etiske dilemma som følger i kjølvannet av undersøkelsen. Måten jeg trer inn i universitetsmuseets forvaltningsutgravninger på er skreddersydd for en tilstedeværelse og et studium av relasjoner knyttet til sted. Møtestedet aktørene oppholder seg på, er lokalisert i et landskap og i et lokalmiljø som er del av arkeologiske praksiser og museal gjøren. Det er selve utgravningsstedet som er møtestedet for museumsansatte og besøkende, og utgravningene er stedene hvor jeg vil befinne meg for å kunne undersøke møtene mellom de ulike aktørene. Det «å bli bedre kjent», «å velge ut» og «å være der ute» i museets utgravninger på samme tid og i samme rom som aktørene, er avgjørende for å kunne besvare avhandlingens problemstilling.

Til forskjell fra liknende etnografiske undersøkelser av arkeologisk praksis har jeg hatt anledning til å gå inn som en fulltidsforsker av forskningsmiljøet ved AM-UiS. Som etnograf har jeg fulgt handlingene uten å ta del i daglige arkeologiske praksiser eller museale aktiviteter. Som følge av en slik tilstedeværelse har andre fremgangsmåter tvunget seg frem, ettersom jeg nå skulle delta ved å henge, snakke eller gå sammen med museets fagfolk. Visuelle metoder har betydd en utprøving ved å se gjennom fotolinsen. Gjennom linsen avbilder jeg mine egne bevegelser i lokalitetene og mine møter med aktørene i tillegg til møtene som oppstår mellom aktørene jeg studerer. Bruk av feltdagbøker har for

meg betydd en utprøving av audiodagbøker hvor jeg også benytter fotomaning i memoreringen av daglige hendelser.

Autoetnografi ble for meg en mulighet til å verifisere materialet jeg har samlet inn og sikre at begreper i graveprosessen ikke er misforstått. Å gå inn i datamaterialet i ettertid ble derfor en utprøving av hvorvidt lydsporene og fotografiene kunne ta meg tilbake til situasjonene ute på utgravningsstedene. Observasjoner, fotografi og jevnlig intervjuer gir på ny en nærhet, som også setter særlige etiske krav til anonymisering og tilbakeføring av materialet. Videreutvikling og kombinasjon av metoder fra kulturvitenskap og sosialantropologi har gitt meg en mulighet til å være til stede på universitetsmuseets forvaltningsutgravninger og en arbeidsform som vil kunne gi et best egnet svar på hva som skjer.

4 Hjem, kjære hjem – et møtested for museets utgravningsteam

4.1 Innledning

Forvaltningsutgravninger i regi av universitetsmuseet AM-UiS strekker seg ut i tid og rom. Noen prosjekter går over flere år, og det kan være store avstander mellom arbeidssted og hjemsted. Enkelte ansatte velger å etablere et midlertidig hjem i nærheten av utgravningsstedet i løpet av en sesong. Parallelt med en etablering av arbeidsbrakker ute i et lokalsamfunn oppstår et nytt arbeidssted langt borte fra det vante kontorlandskapet. Her ute blir de ansatte del av et arbeidsteam som er annerledes enn arbeidsstokken de er en del av inne på museet ellers i året. Jeg begynner analysen med å se nærmere på et utendørs møtested for museumsansatte ved AM-UiS. Med utgangspunkt i dagbøker, intervju samtaler og fotografier har jeg gått inn i materialet for å se hva som *skjer* mellom aktører som befinner seg ute i en utgravning. Det er gjennom samtaler med museet fagfolk jeg har fått høre om deres *opplevelser* og *erfaringer* fra stedene de graver ut. Jeg gjenforteller samtaler fra mine møter med ansatte og beskriver mine observasjoner av deres arbeid ute i felt. Beskrivelsene i analysen er således mine egne fortellinger til dere som leser avhandlingen. I den første delen av analysen er jeg opptatt av hva som skjer i møtene mellom aktørene i et utgravningsteam.

4.2 Kunnskapsstedet – utveksling, opplæring og kunnskapsutvikling

I NRKs barne-TV-serie «Pompe og Pilt» (1969) møter vi et persongalleri som fremstår som både uoversiktlig og kaotisk. Reparatøren «Pompe» er tydeligvis eldst, mens hans kollega «Pilt»

fremstår som noe yngre. Rollene som reparatører blir etter hvert tydelige for oss, og den ene reparatøren synes å være mer erfaren enn den andre. En tredje skikkelse dukker opp, «Gorgon Vaktmester». Navnet tilsier at vi her har å gjøre med en rollekarakter som fungerer som en slags arbeidsleder. Etter hvert som serien skrider frem, blir vi kjent med en rekke andre karakterer i ulike scener. Hvem er egentlig alle disse karakterene, hvilke roller fyller de, og hvilke relasjoner er etablert mellom de ulike aktørene? Kanskje er denne opplevelsen av et møte med et arbeidsteam ikke så ulik min egen? De første dagene på en av utgravningene fremsto for meg som kaotiske og uoversiktlige (jf. kap.3.2.2).

Sammen utgjør «Pompeii og Pilt» et lite arbeidsteam. Den ene reparatøren svarer stadig på spørsmål fra den andre, noe som gjør at han fremstår som mer kunnskapsrik. Arbeidsområdet deres er ikke lett å få oversikt over for en utenforstående TV-seer. Det lille arbeidsteamet vandrer inn og ut av ulike dører og bygninger i et uoversiktlig landskap. Tidshorisonten de arbeider innenfor, er heller ikke så lett å få grep om. Universitetsmuseets utgravningsprosjekter har derimot en avgrensning i tid og rom. Arbeidsgruppene eller utgravningsteamene utgjør en midlertidig konstellasjon som er etablert i et utendørs landskap innenfor avgrensede utgravningslokaliteter. Før sesongstart lyser museet ut feltarkeologstillinger for årets sesong.

Museets utgravningsteam består i hovedsak av feltarkeologer, feltledere og prosjektledere. Prosjekt- og feltledere er ledere i felt og har som regel fast stilling ved museet, til forskjell fra de midlertidig ansatte feltarkeologene. Gruppen kan bestå av personer som er under utdanning, nyutdannede eller personer med lang fartstid fra utgravningsprosjekter på regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Slik representerer de forskjellige fag- og praksistradisjoner. Jeg vil derfor begynne med å se nærmere på hva som kan ligge til grunn for sammensetningen av feltarkeologer til sesongens utgravningsprosjekt, og hva som kan oppstå når de blir involvert i gravearbeidet. Jeg skal først beskrive hva som skjer

når museets fagfolk velger ut feltarkeologer til neste sesongs utgravningsprosjekter. Deretter går jeg over til arbeidssituasjoner hvor involvering av utgravningsteamets aktører står sentralt i opplærings situasjoner ute i felt.

4.2.1 «Å få med seg personer som er flinke»

I et notat har jeg beskrevet hva en av de ansatte hadde tenkt om sin egen ansettelse til årets feltsesong. Hen mente at det var på bakgrunn av erfaring at ansettelsen var kommet i stand. Vedkommende hadde arbeidet faglig med funn fra området hvor den ene av utgravningene skulle finne sted. (WS330152,2,0:00,0(-)2:38,5) (ONS2P2LO-2-1) (P2IA06). Den akademiske kunnskapen som hen har etablert på et tidligere tidspunkt, er her satt i sammenheng med stedet som blir gjenstand for prosjektets undersøkelse.

I et annet notat fra samme sesong har jeg omtalt mitt møte med en av arkeologene. Jeg var med på en omvisning, og vi gikk bort til en samling av steiner. Hen fortalte meg at hen ikke hadde sett «dette» før. Først hadde arkeologen konstatert at samlingen var «kultur» og ikke «natur». Hen hadde snakket med andre arkeologer og diskutert steinformasjonen, ettersom hen ikke visste alt om hva dette kunne være. Jeg spurte om hen først hadde snakket med feltarkeologene og deretter gått til faglitteraturen? Hen kunne bekrefte det. Arkeologen hadde før sesongstart uttrykt et ønske om «å få med seg personer som var flinke» på denne perioden, ettersom hen ikke kunne nok om perioden selv. Jeg spurte om dette var noe hen kunne bestemme eller be om i forkant av en sesong. Hen sa at hen hadde gitt beskjed om at dette var viktig. Arkeologen fortalte videre at kommende uke ville bli brukt på steinformasjonen, ettersom den var ny for hen. Hen sa at formasjonen muligens var av religiøs eller seremoniell art og fortalte om en mulig sammenheng til en svensk steinformasjon, som hadde «hodeskaller på stake». Videre sa hen at dette «så ut som det var en plattform, med en sammenheng til berget like ved». Hva som skjulte seg under

steininformasjonen, var også interessant. Hen fortalte at alle disse steinene skulle tas bort (ONS2P9LO-4.2) (P9IA01).

4.2.2 «Å være involvert»

Jeg vil nå gå videre til arbeidssituasjoner hvor involvering i opplæringsituasjoner står sentralt. Jeg hadde dratt inn til utgravningsstedet tidlig om morgenen. Været var fortsatt bra, med solskinn og noe vind. Jeg merket meg at det var flere i aksjon i dag enn ved sist besøk. Videre så jeg at det var en annen person som ledet utgravningsarbeidet. I min samtale med en av lederne i felt var det oppdatering siden sist som sto i fokus. Hen fortalte om de metodiske grepene som ble tatt, og hvordan dokumentasjon fra tidligere utgravninger på samme sted ble gjenbrukt. Hen var særlig opptatt av å få frem hvorfor opplæring var viktig, og anså det som viktig at de tilegnet seg «ny kunnskap» og fikk «god trening».

I denne situasjonen hadde feltarkeologene blitt satt til å avdekke et område som i utgangspunktet ikke inngikk i prosjektets hovedproblemstilling. Bakgrunnen for dette valget var ifølge lederen at feltarkeologene nå skulle få anledning til «å sjekke noen hus» som ble betegnet som «klassiske». Disse husene hadde vært avdekket og registrert i en tidligere utgravning i regi av museet. Bakgrunnen for at lederen nå valgte å avdekke dem på nytt, var at feltarkeologene skulle «få se husene med egne øyne». Tanken var at dette kunne hjelpe dem i vurderinger av nye strukturer som hadde dukket opp. Ifølge lederen fungerte slikt arbeid og «ting de kan se» fint i forhold til «moral». I fotoserien jeg tok underveis i samtalen, ser jeg at en rekke mørke sirkler hadde kommet til syne under avdekkingen. Sirklene er spor etter tidligere husstolper. Jeg tenker at situasjonen åpner opp for læring av ny kunnskap som er unik for de ansatte, ettersom opplæringen er tilknyttet et spesielt sted (Figur 4–1) (ONS2P2-3-2) (P2IA02).

En annen formiddag før lunsj fortalte den samme lederen meg at planen var å la feltarkeologene ta et område i en av lokalitetene sammen. Tanken var ifølge hen at de selv skulle bli involvert i tenkning og tolkning. Lederen mente at det var viktig for moralen at de fikk et slikt ansvar. Hen fortalte meg at det var lite som kunne «gå galt». Begrunnelsen var at «det er kun stolpehull som vil dukke opp». Og videre at «dersom det er noe de lurer på, kan de komme inn i brakken på kontoret og spørre». Lederen begrunnet dette valget med å trekke inn et annet eksempel fra et tidligere feltarbeid. Situasjonen hadde da omhandlet valget om å fjerne en rot. Problemstillingen hadde da vært hva resultatet var av å la en rot stå igjen i gravhaugen, versus å grave den opp og lage et hull i haugen. Dette var ifølge informanten en arbeidssituasjon som det ville være «lettere» at en person i ledelsen tok ansvar for, ettersom et slikt ansvar var tillagt lederen i en utgravning. Lettere i den forstand at en leder hadde erfaring og visste hva som lå i det å ta et slikt valg (ONS2P2-4-1) (P2IA02).



Figur 4-1 Referansepunkt for læring.

4.2.3 Analyse

Det er et mangfoldig persongalleri som møter meg ute på universitetsmuseets utgravningssteder. Kunnskap og erfaring som midlertidige ansatte tar med seg inn i felt, er verdifulle for museets utgravningsprosjekter. Det er av særlig verdi å få inn *spesialkunnskap* om funn, strukturer og steder i bestemte geografiske områder eller om de tidsperiodene som vil bli undersøkt. Det «å få med seg personer som er flinke» inngår i en praksis ved museet for å komplementere sesongbaserte prosjekter med nødvendig kompetanse tilpasset sted eller tematikk. I disse to samtalene jeg har hatt med museets fagfolk, fremkommer det en praksis ved universitetsmuseet vedrørende å få inn eksternt kompetanse til sesongens utgravningsprosjekter. En supplerings av kunnskap om fagområder eller tidsperioder finner med andre ord sted. En slik supplerings styrker prosjektenes utgravningsteam i møte med ukjente funn i utgravningssituasjonene eller med tematikk ansatte opplever at de kunne ha vært flinkere på. Kunnskapshull blir således fylt, og nye praktiske erfaringer blir etablert i tilknytning til utgravningsstedet (jf. kap. 4.2.1).

Det er etablert en praksis for at utfordringer som oppstår, blir møtt gjennom diskusjon og samhandling. Feltarkeologisk praksis innebærer overføring av kunnskap gjennom mellommenneskelige relasjoner i et utgravningsteam. Sentrale aktører legger til rette for praktisk opplæring gjennom arbeidssituasjoner som minner meg om læresituasjoner i et klasserom. En slik praksis stimulerer til samarbeid og overføring av erfaringer, kunnskap og kompetanse. Gjennom iscenesettelser blir forholdene lagt til rette for praktisk problemløsning og kunnskapsoverføring mellom aktører. Aktører blir gitt praktisk opplæring i definering av strukturer gjennom å utføre sammenlikninger visuelt og tolke. Å åpne opp for slike tolkninger blir knyttet til en forestilling om å bedre aktørers moral i prosjektet. Tolkingsarbeid blir således oppbyggelig eller inspirerende for aktørers lagånd, innsats eller arbeidsmoral. Slike iscenesettelser er således særegne

læringssituasjoner. Aktører blir trent i å gjøre selvstendige visuelle sammenlikninger mellom nye strukturer, men også mellom «gamle» strukturer som allerede befinner seg i et landskap. I dette ligger en egenverdi og en anledning til å ta ut et ekstra læringsutbytte i en unik faglig setting som bare kunne skje utendørs og i tilknytning til et bestemt sted. Aktørers faglige utvikling blir sikret som en inkorporert del av et utgravningsprosjekt. Et utendørs studierom for *spesialopplæring* blir etablert gjennom slike iscenesatte møter mellom aktører og strukturer. Å være involvert forstår jeg som en form for læring eller praksis for å etablere trygghet, mestre selvstendig arbeid og trekke egne konklusjoner. Slik praksis tar form av støtte, trening og fordypning gjennom selvstendige vurderinger. I særlige tilfeller inngår faglig utvikling gjennom praktiske undersøkelser eller utforskning. Aktørenes samhandling er stedstilknyttet og tar form av læring, opplæring, faglig videreutvikling og nærstudier/forskning (jf. kap. 4.2.2).

4.3 Kunnskapsproduksjon – etableringen av en produksjonslinje

«Repareres, revideres, registreres, reflektere, reformere, revitere, resignere, respirere, resultere, revultere, respektere, reparere, regulere, respirere ... eh ... Pompel og Pii-iilt?!!». Pompel og Pilt spør Gorgon Vaktmester om hva som skal repareres, og Gorgon svarer med å ramse opp en rekke ulike gjøremål (Norsk rikskringkasting AS (NRK) 1, 1969). Reparatørene erfarer i sine møter med «Gorgon Vaktmester» at det er en mengde praktiske og administrative oppgaver som tilfaller et oppdrag. Kanskje er ikke dette så ulikt arbeidssituasjoner på utgravningssteder som museets fagfolk kan kjenne seg igjen i? Utgravningsaktivitetene ved museet er i all hovedsak av praktisk karakter. I tillegg til kroppsarbeid tilkommer et stadig økende papirarbeid etter hvert som utgravningsprosjektene skrider fremover. Dokumentasjonsprosessen

utendørs medfører et omfattende registreringsarbeid med nedtegnelser av skisser, observasjoner, refleksjoner med mer.

Aktivitetene i utgravningsprosjektene innebærer med andre ord en produksjon av ulike former for datamateriale. Materialet består av dokumentasjon om stedenes materielle forhold i tillegg til de ansattes tanker om og midlertidige tolkninger av disse. Jeg fortsetter analysen med å trekke frem arbeidssituasjoner som jeg opplevde å være sentrale gjøremål i utgravningsprosjektene.

4.3.1 «Å arbeide ut fra hypoteser»

Jeg vil nå fortelle om møter jeg har hatt med museets fagfolk som omhandler deres bruk av hypoteser og valg av strategier. I den første situasjonen observerte jeg et par arkeologer som rensset en steinrøys. Arkeologene sa at de ønsket å diskutere enkelte steiner med ledelsen som så «påkastet» ut, som vil si at steinene så ut som om de «sto opp» fra røysen. I fotografiene jeg har tatt underveis, ser jeg både steiner og graveredskaper (Figur 4–2). I det neste fotografiet ser jeg to personer som snakker sammen, og på de siste fotografiene peker den ene på enkeltsteiner, mens den andre peker på selve røysen. Jeg snakket med de to etter at de var ferdige med å diskutere de påkastede steinene med ledelsen. De kunne fortelle meg at det var ulike teorier, eller i hvert fall hypoteser, om hvorfor det hadde blitt denne strukturen på røysen. Arkeologene sa at noe kunne «ha blitt gjort» i nyere tid og noe i eldre tid. De hadde forskjellige indikatorer på det. En indikator kunne være søppel, for eksempel snusbokser eller teglstein. Slik kunne arkeologene se at haugen i nyere tid kunne ha blitt brukt til å samle boss (WS330142, 2-3, 1:03,8(-)2:44,5) (P2IA07 & P2IA04).

I en annen arbeidssituasjon observerte jeg et «arbeidsmøte» mellom en av lederne i felt og arkeologene. Lederen hadde samlet utgravningsteamet inne i brakken etter lunsj og forklarte hva hen kunne tenke seg i dag. Tanken var at de nå skulle jobbe samlet. Like etter møtet

sto lederen ute på røysen sammen med arkeologene, og de ble forklart hvilken strategi de skulle jobbe ut ifra nå. Lederen informerte om hva som hadde skjedd tidligere på dagen da «laboratorieforskere» ved museet hadde vært på besøk (jf. kap. 5.3). Hen var tydelig på at utgravningsteamet nå skulle arbeide seg nedover til et kullag ble synlig. Hen sa at de kunne stille seg i en «rekke» og jobbe «side ved side», for så å jobbe seg bakover. Først ble presenninger som var lagt over røysen på grunn av mye nedbør, løftet bort. Arkeologene strakte et rødt bånd over røysen for å finne midten, før de satte de i gang med å arbeide, «to og to».

Jeg valgte å følge med på lederen og den ene av arkeologene. De hadde en tett samtale der lederen forklarte nøye hvordan det var ønskelig at de nå skulle grave. Underveis i arbeidet kom det spørsmål om funnene som oppsto fra de andre i utgravningsteamet. Lederen gikk da bort til den i utgravningsteamet som ønsket en «second opinion». Det hendte også at lederen ropte bort til arkeologene for selv å få en «second opinion». Da den ene av arkeologene og lederen snakket sammen om dette med «samtaler i felt», sa lederen at «det hadde egentlig vært greit om de hadde vært to personer som hadde tatt for seg røysen, og som diskuterte sammen, fordi da hadde det blitt spørsmål én til én». Men her fikk man «veldig mange spørsmål og mange tanker samtidig» (WS330158, 3, 1.11:31,2(-)8:01,0) (P2IA02 & P2IA08).

4.3.2 «Å arbeide i lag»

Under et av mine besøk spurte jeg den ene av arkeologene hva de jobbet med. Jeg fikk til svar at de nå holdt på med «å skrelle løken», noe som betyr å arbeide «i lag» eller grave seg nedover i en struktur. De to arkeologene som arbeidet sammen med strukturen, kunne fortelle meg at de forventet «å finne bein», og jeg ble forklart hvilken innvirkning et eventuelt beinfunn ville ha på prosjektet, ettersom de da måtte «skru ned tempoet» (WS330170, 7, 11:22,1(-)14:30,2) (P2IA01 & P2IA06).

I fotoserien fra en annen arbeidsøkt ser jeg fire arkeologer som er nært samlet ved en struktur i røysen. De arbeider med graveskjeer i en grunn som er full av steiner. Steinene som danner en ovalform i midten av fotografiet, er nærmest sorte i fargen. Puter, auser og trekantformede sorte bøtter er plassert ved arkeologene. En av arkeologene sitter på den ene siden av en oval form, og tre arkeologer sitter i rekke på den andre siden. Sammen rensket de røysen ved å jobbe seg nedover i kullaget og «solde» massene. En av arkeologene fortalte om funn av spinnehjul, perler og en del kull. De så etter enkelte flate, firkantete steiner som dukket opp underveis. Jeg noterte meg at de så etter enkeltfunn og strukturer, for å se om det var noen sammenheng mellom dem (IMG 2608-IMG2613) (Figur 4–3) (P2IA01, P2IA03, P2IA04 & P2IA06).

Borte ved «soldestasjonen» senere på dagen fortalte en annen av de ansatte at det å solde ikke var det mest interessante. Hen fortalte om en annen arkeolog som likte godt å solde, og som var interessert i enkeltfunn som perler. Selv var hen mer opptatt av strukturene, og når det var funn, så fikk hen bekreftet strukturene. Fokuset er således på delenes betydning for helheten, for eksempel perlefunnets betydning i relasjon til en begravelse i gravrøysen.

Arkeologene rensket røysen og tok jorda oppi bøtter som ble soldet. En av de ansatte fortalte meg om hvilken tilnærming som da ble brukt. Hen valgte for eksempel «å heller ta med for mye enn for lite». Jeg ble i denne arbeidssituasjonen vist en liten kullbit som hadde et hull i seg. Arkeologen fortalte meg om en liknende arbeidssituasjon fra en annen utgravning. Valget hadde også da vært «å ta med for mye», og det hadde den gang vist seg å være et tåbein i materialet som var blitt sendt inn til museet. Hen sa at denne tilnærmingen var blitt brukt i ettertid av hen.

Arkeologen kunne fortelle at denne tilnærmingen var blitt diskutert med ledelsen i felt i dette prosjektet. Sammen hadde de kommet frem til at dette med «å heller ta med litt for mye enn litt for lite» kunne være noe som hadde kommet med alderen. Selv om en feltarkeolog ikke så at det kunne være noe, så kunne det være at de ansatte inne på museet kunne

se noe som feltarkeologene ikke så. Hen forklarte meg hvordan bein kunne ligge lagret i strukturene, og sa at «de som var yngre og gjerne litt mer usikre, gjerne pelmet vekk ting» (WS330172,8-9, 13:05,5(-)25:44,5) (P2IA06).



Figur 4-2 Påkastete steiner på røys.



Figur 4-3 Å se etter perler og strukturer.

4.3.3 Analyse

Arkeologiske gjøremål står i tilknytning til en rekke «utvalgte elementer». Elementene som befinner seg i et utendørs undersøkelsesrom, er ikke bare del av et landskap arkeologene opererer i. Strukturer/kulturspor og funn har inngått i annen aktivitet i tidligere tider, og kan for eksempel ha vært gjenstand for landbruksaktivitet. Landskapets ulike elementer har gjennom generasjoner blitt tillagt betydning av ulike aktører. Elementene inngår således over tid i forskjellige *stedstilknyttete* tolkninger og blir gjort om til sentrale elementer for nærmere undersøkelse av stedet. Slik sett handler situasjonen om kompleksiteten i hypoteser eller teorier om bruk som ulike aktører over tid knytter til én og samme struktur, og til ett og samme sted.

Den neste situasjonen omhandler valg av strategi eller metode ut ifra en arbeidshypotese eller teori. I det første tilfellet var den foretrukne fremgangsmåten å arbeide side ved side. Aktørene jobbet samlet og møtte hverandre i en lengre arbeidsrekke eller linje. Jeg forstår det som at denne formen samler en gruppe på en måte som åpner opp for spørsmål mellom dem selv og lederen i felt. I det andre tilfellet oppsto det en situasjon hvor kommunikasjonen var nær, ettersom den gikk mellom to aktører – lederen og en feltarkeolog. Samtalen mellom dem foregikk på et høyt detaljnivå ettersom lederen tok seg tid og forklarte nøye til feltarkeologen hvordan de skulle grave. I den siste arbeidssituasjonen ønsket lederen seg innspill underveis og uttrykte at det kunne være en fordel med bare to aktører. Slik jeg forstår det, omhandler arbeidssituasjonen jeg har beskrevet, ulemper og fordeler ved å arbeide i en «lang» versus en «kort» rekke.

Aktørene inngår med andre ord i en rekkeform som ligner linjen i en manngard som utfører søk etter gjenstander eller personer. I linjen var aktørene tett på hverandre, samtidig som de arbeidet med et utvalgt element. En slik linje er en form som blir etablert i tilknytning til at

enkelte strukturer blir utvalgt for en «nærstudie». Nærheten fremkommer gjennom detaljnivået som oppstår i samtalene i en slik linje. Etablering av en linje blir et sentralt grep når utgravningsteamets ressurser er konsentrert om utvalgte stedslementer i landskapet. Jeg forstår arbeidssituasjonene som en form for *møter mellom ansatte* som er stedsbetinget, og som således gir *en særegen form for nærhet*.

Gjennom å inngå i rekken eller linjen blir aktørene innlemmet i prosessen med å produsere kunnskap tilknyttet utvalgte steder i landskapet. Underveis i gravingen oppsto situasjoner som førte til en rekke spørsmål som genererte «andre tanker». Linjen er således en samarbeidsform som gir flere spørsmål, og dermed tanker, omkring de utvalgte enkeltelementene på stedet. Nærheten en slik linjeform inviterer til, vil bidra til refleksjon, justering eller revurdering av strategien tilknyttet en arbeidshypotese. Universitetsmuseets prosess med å produsere kunnskap kommer til syne gjennom praksisen med å etablere større eller mindre rekker eller linjer i tilknytning til utvalgte strukturer eller steder. Undersøkelsene viser prosesser hvor ansatte inngår i en særegen «kunnskapsproduksjonslinje». En slik linjes «stedsnærhet» åpner opp for utprøving av metoder og hypoteser (jf. kap. 4.3.1).

Den neste arbeidssituasjonen oppsto mot slutten av utgravningsprosjektet. Funnene som oppsto underveis, kunne bidra til at arbeidstempoet i «kunnskapsproduksjonslinjen» ble justert. Utgravningsteamet fremsto for meg som enda mer konsentrert omkring de utvalgte strukturene mot slutten enn ved begynnelsen av prosjektet. I samtalen fremkom forskjeller i interesse for å se etter enkeltfunn versus å se funnene i relasjon til strukturer. Hva som er hovedfokus, varierer fra aktør til aktør, og over tid blir arkeologene observante på hverandres faglige interesser eller preferanser. Ved å arbeide nært sammen over tid blir det således mer og mer synlig for aktørene i teamet hvem som foretrekker å arbeide med hva.

Det er etablert en praksis for å ta med «usynlige funn» inn til museet, det vil si funnmateriale som ikke kan ses med det blotte øye. Aktørene har

forskjellige forutsetninger både for «å se etter» og «å se på» et materiale. En av aktørene beskrev hva som kan ligge bak valgene som blir tatt utendørs, eller «praksisen» med å gjøre et stort istedenfor et lite utvalg. Denne praksisen blir knyttet til både erfaring og alder. En rutinert aktør kjenner utfallet av for eksempel å ta med litt versus mye materiale inn til museet. Rutiner for slike utvalg til museets magasiner blir etablert av enkeltaktører og erfaring med utvalg blir ervervet over tid. Rutinerte aktører har bygget opp en praksis i tilknytning til tidligere utgravningssted som påvirker deres fremgangsmåte. Aktørens praksis er også basert på kunnskap de har ervervet over tid, for eksempel gjennom møter med museet «eksperter» eller «spesialister» innen naturvitenskapelige metoder (les: laboratorieforskere) (jf. kap. 5.3). Spredning i alder og variasjon i ervervet erfaring og kunnskap ser ut til å justere utvalget av materiale fra felt til museum. Aktørens kunnskap om utvalg kommer således til uttrykk gjennom en erfaringsbasert praksis. Et utgravningsteams kunnskapsproduksjonslinje er med andre ord sammensatt av rutinerte og urutinerte aktører. En rytme tar form mellom aktørene som inngår i arbeidslinjen. Linjen er preget av temposkifter avhengig av hvor nært aktørene må gå inn i materien som undersøkes. I tillegg vil aktørens fokus, interesser og personlige preferanser og erfaringer bidra til å justere kunnskapsproduksjonslinjens rytme (jf. kap. 4.3.2).

4.4 Kunnskapsoverføring – etableringen av stedstilknyttete tolkninger

Reparatørene våre kommer over en lang, løs tråd, og Pilt spør: «Er ikke den tråden der litt lang?», mens Pompel svarer: «Løse tråder er lange». Vaktmester Gorgon blir ikke sint når han oppdager floken de har stelt i stand, men ler godt og setter i gang med å rydde opp i situasjonen. Et betimelig spørsmål er hva vaktmesteren eller lederen i utgravningsfeltet kan gjøre for å samle løse tråder. Å samle løse tråder underveis i et

utgravningsprosjekt er en form for kunnskapssikring. Spørsmålet er hvordan museets fagfolk går frem i praksis for å sikre kunnskap og samle alle trådene underveis. Utgravningsteamene sikrer kunnskap gjennom å etablere aktiviteter eller praksiser som sikrer fremdriften i prosjektets kunnskapsproduksjonsprosess. Gjennom ulike redskaper blir usikre elementer sikret på utgravningsstedet. I fortsettelsen trekker jeg frem arbeidssituasjoner som beskriver praktiske grep ansatte tar for å sikre sporene fra fortiden som dukker opp ute i landskapet. Ulike praksiser gjør utgravningene om til steder for en rekke handlinger. Jeg har valgt å trekke frem samtaler som handler om «å legge på tallerkener», «å sette S på», «å tegne», «å overføre kunnskap» og «å være årvåken».

4.4.1 «Å legge på tallerkener»

I den første arbeidssituasjonen beskriver jeg, ved hjelp av fotografier og feltnotater, registreringen av et utgravningssted i et område som har vært utgravd tidligere. Oppå et irrgønt gressteppes står en oransje gravemaskin og nærmest skreller av biter av torv, som om torva var skallet på en stor appelsin. Under gressteppene kommer en brunspettet grunn til syne. To til tre personer er ikledd gule arbeidsklær, blå arbeidshansker og hvite hjelmer. De står i en tett linje mens de grafser på overflaten av den brune og steinete grunnen. I et område like ved kan jeg se at en rekke fargede runde tallerkenformer har dukket opp i landskapet (DSC_2855-2864).

Etter lunsj samme dag hadde en arkeolog i ledelsen i felt sagt til meg at hen ønsket at de som drev med flateavdekkingen, skulle få gjøre «noe». Hen ønsket at arkeologene skulle få prøve «å legge på tallerkener». Først skulle hen skrive ut et kart over tidligere registrerte strukturer, og deretter skulle de ut å identifisere ulike «hus» i grunnen. Hen fortalte meg at det var ønskelig at det var de samme personene som hadde gjort avdekkingen, som nå gikk ut og tolket. Inne i brakken gikk arkeologen gjennom med dem hva de skulle gjøre. De fikk utdelt kart og fikk beskjed om å hente det utstyret de trengte, i den ene av arbeidsbrakkene. Jeg tok

bilder av utstyr som målebånd, en boks med spiker og hammer samt såkalte «tallerkener». Slike tallerkener kom i ulike former, som trekanter, sirkler og rektangler, i forskjellige farger (Figur 4-4, 4-5 og 4-6) (WS330151, 1-3, 0:00,0(-)5:16,8) (P2IA01).

Jeg fulgte med gruppen ut av arbeidsbrakken og bort til lokaliteten. De sto og så på det nylig avdekkede området og hadde en samtale. Så oppsto det en endring. To av arkeologene sto og kikket sammen og diskuterte, mens en tredje satte i gang på egen hånd og trakk opp et målebånd. Den ene i gruppen på to gikk etter hvert bort til arkeologen som har trukket ut målebåndet. Arkeologen med målebåndet undersøkte hvordan strukturene i grunnen passet med tidligere registreringer som var merket av på kartet. Da klokken var blitt ett, hadde de tre arkeologene delt seg opp. Den andre personen i gruppen på to hadde tatt med seg gule tallerkener og et kart og gikk rundt for å prøve å definere strukturer i grunnen (WS330151, 1-3, 0:00,0(-)5:16,8) (P2IA03, P2IA06 og P2IA07).

Jeg husker å bli forklart at en rød sirkel symboliserte stolpehull, en grønn trekant symboliserte inngangspartiet i et hus, og en blå firkant symboliserte ildstedet i huset. Arkeologene ble fortalt av lederen i felt at de sto fritt til å bruke formene på andre strukturer. En av arkeologene fremsto for meg som mer fortrolig med å bruke «tallerkenformer», målebånd og kart enn de to andre. En annen var ikke kjent med en slik fremgangsmåte og valgte å løse oppgaven uten å ta i bruk formene eller kartet fra forrige registrering. Jeg tenker at denne arbeidssituasjonen illustrerer hvordan aktører i utgravningsteam åpner opp for å bruke både etablerte og nye fremgangsmåter eller metoder tilknyttet et utgravningssted. Ulike praktiske grep kan være etablert for bruken av redskapene, og neste arbeidssituasjon omhandler bruken av hammer og spiker.

I et notat fra et annet besøk har jeg beskrevet at tallerkenene som var lagt ut sist, nå var blitt spikret fast i grunnen. Jeg tenkte at det betydde at ledelsen i felt hadde gjort seg opp en formening om at funnene var sikret

ytterligere. Hen hadde tidligere sagt at når en spiker var satt ned, var det mer fast bestemt hva strukturen var, og hvordan strukturene lå i forhold til hverandre. Da en av arkeologene kom forbi, kommenterte jeg at tallerkenene var festet med spiker. «Det er på grunn av at de ikke skal bli tatt med av vinden» responderte arkeologen (WS330143,4,3:18,1(-)4:01,7) (P2IA07).

I et utgravningsprosjekt starter veien fra usikker til sikker viten utendørs. Når arkeologene skal ut og jobbe på jordene, henter de frem trillebårer, spader, grafser og bøtter. Verktøyene for å sikre sporene i landskapet er å finne inne i redskapsboden. Å bruke spiker og hammer er tillagt en annen betydning for én ansatt enn for en annen. Praksisen er på den ene siden en tilnærming for å markere at en tolkning er blitt mer permanent. På den andre siden er praksisen etablert som en funksjonell eller praktisk gjøren i museets utgravningsprosjekt. Bruk av redskaper og forståelsen av redskapsbruk er forskjellig innad i et utgravningsteam.



Figur 4-4 Målebånd.



Figur 4-5 Tallerkenformer.



Figur 4-6 Hammer og spiker.

4.4.2 «Å sette S på»

Forestillingen om at tannbørsten er i flittig bruk av arkeologer, er velkjent. For utenforstående er det kanskje mindre kjente at tallerkener, målebånd, spikre, hammer og blomsterpinner er del av arkeologenes redskapskasse. I den neste arbeidssituasjonen forklarte en av arkeologene meg hvordan blomsterpinnene ble brukt. Strukturene som hadde kommet frem siden mitt forrige besøk, var nå blitt markert med gule blomsterpinner. Blomsterpinnene var merket med sort tusj. Arkeologen forklarte meg hva betydningen av bokstaver og tall var. Bokstaven «S» betydde for eksempel at strukturen som var merket, var et stolpehull. Hen forklarte at det var forskjellige måter å gjøre en slik merking på. Arkeologen hadde vært ansatt på et utgravningsprosjekt i regi av Universitetsmuseet i Bergen (UiB) og opplevd en annen praksis for merking der enn ved AM-UiS. Der hadde ikke utgravningsteamet skrevet bokstaven S på blomsterpinnene for å markere stolpehull, ettersom dette var noe som ble gjort på et senere tidspunkt. Arkeologen poengterte at dersom du valgte å sette bokstaven S på med det samme som du ga nummer til strukturen, så ville du likevel ha mulighet til å endre dette på et senere tidspunkt. Tolkningen var allerede klar da man satte en S på, og strukturen var mest sannsynligvis et stolpehull (WS330144,2,4:47,3(-)8:45,5) (P2IA07).

Arkeologen opplevde med andre ord ulikhet i praksis mellom UiB og UiS. Forskjellen lå i tidspunktet når prosjektets utgravningsteam definerte eller tolket strukturene. Det vil si hvordan institusjonene sikret eller etablerte kunnskap, og hvorvidt funnene ble definert tidlig eller sent i prosjektforløpet. Informanten hadde erfart at tolkningen i det ene tilfellet skjedde i *tilknytning* til selve utgravningsstedet, til forskjell fra inne på museet etter endt feltarbeid. Jeg noterte meg at disse uttalelsene spilte forskjeller i tilnærming.

4.4.3 «Å tegne»

Samtalene med museets fagfolk har også handlet om hvordan arkeologene bruker gråblyant, tusj, ark, skjema, skriveblokk og fotografi. Etter lunsjtid under et av mine besøk gikk jeg bort til en arkeolog som holdt på å grave ut en struktur. Hen sa til meg at hen «savnet det å tegne». Arkeologen sa at hen var lært opp i å lage skisser av strukturene, og at hen var «av den tiden» der man gjerne «tegnet hele feltet». Nå, med «totalstasjonene»³⁴, så var man mer opptatt av «å være i vater» med innmålingsinstrumentene enn «å prøve å forstå sammenhengene» (ON S2P2-6-1) (P2IA06).

En annen dag tok den samme arkeologen initiativet til en samtale mellom oss to. Hen fortalte meg at «det hadde skjedd mye siden sist» og viste meg hvor all steinen var blitt båret bort. Deretter ble jeg vist fotografier som var tatt samme morgen, slik at jeg skulle få se alt som var blitt gjort. Hen hadde tegnet oppå fotografiene med tusj og markert inn hvor makroprøver var blitt tatt. Jeg kunne se at mål og steiner var markert med tusj. Retning og fyllmasse var også beskrevet. Silt sand, humus og kullbiter var observert i fyllmassen. «Mørk, fin, farge» sto det. Det var det som var poenget, ifølge arkeologen. På fotografiet var en objektiv forklaring skrevet ned. Tilnærmingen var at hen gjennom bruk av fotografiet skulle gi en objektiv forklaring. Tolkningene skulle stå ved siden av de objektive forklaringene. Hen forklarte de ulike fargene i blandingen/fyllmassen. Arkeologene var ifølge den ansatte mer til stede i tolkningene før enn nå. Hen mente at man tilstrebet at arkeologen skulle være mindre til stede i beskrivelsene. Det skulle være en «ren» beskrivelse, som skulle vise til sammenhenger. Hen sa at det i England ble gjort vurderinger, og at det der var egne skjemaer for hva som var iblandet fyllmassen. Det vil si hvordan jordsmonnet var i seg selv, både

³⁴ Totalstasjon er et teknisk hjelpemiddel/instrument for opp- eller innmåling av landskap, for eksempel av steder for arkeologisk utgravning.

med tanke på tekstur, innhold og farge. Hen forklarte også hvordan hen i gravingen hadde gått inn to steder og laget en profil. Dette hadde hen gjort for å se etter en sammenheng mellom det som ble gravd ut, og selve strukturen. Det var et ønske å se om noe var sekundært i forhold til noe annet. Å gå inn og se på sammenhengene og gjøre bedømmingene på dette nivået var noe som man kunne gjøre *her*, men som ble sagt at var forskning. Så det var et skille der med tanke på i hvor stor grad man skulle kunne bruke tid på «det» (les: å forske) (WS330167, 3-6, 1:34,1(-)10:09,3) (P2IA06). Det er verdt å merke seg hvordan tematikken i samtalen endret seg. Arkeologen startet med å beskrive en praksis for å så gli over til grenseoppgangen mellom det «å se» og «å tolke». Hen hadde erfart en geografisk eller kulturell forskjell i praksis med tanke på registreringspraksis og tilstedeværelse.

I en annen arbeidssituasjon samme dag ble også en ulikhet i tilnærming synlig. Jeg var her i samtale med to arkeologer som samarbeidet tett om en oppgave. Jeg spurte arkeologene om de hadde «kommet frem til bunnen». Det kunne de bekrefte at de hadde gjort. De to ulike områdene av røysen som arkeologene hadde jobbet med, var nå blitt til ett og samme område. Området skulle derfor dokumenteres sammen ved hjelp av fotografier. Underveis i fotograferingen sammenstilte arkeologene utstyret, slik at fotografiapparatet «snakket med» nettbrettet. De plasserte apparatet høyt opp i toppen av en fotostang. Den som ikke holdt stangen, kunne da se en gjengivelse av området i kamerautsnittet på nettbrettet, der hvor bildene ble tatt. For å se på kvaliteten på fotografiene måtte de etterpå gå inn i arbeidsbrakken, skrive ut fotografiet og se på resultatet med det samme. Da vi var samlet inne i brakken, spurte jeg: «Om det var slik at det var best å få gjort dette *her*, når det var ferskt?» Jeg fikk bekreftet at de anså at det var best. Jeg spurte dem om jeg kunne få følge med dem ut igjen og se på når de gjorde en såkalt BD, «Bilde Drawing».

Jeg ble med da de to arkeologene tok med seg det ferske fotografiet ut til røysen. De linjerte opp bredde, dybde og lengde på fotografiet. Så stiplede de inn linjer i forhold til omkrets. Det jeg var interessert i, var dette med

«tegning oppå fotografi» eller «BD». Den ene av arkeologene hadde tegnekurs som del av utdannelsen og sverget til den gamle måten å gjøre det på. Arkeologen forklarte meg hvordan man kunne jobbe med tegningene ved å legge det eldste underst og så legge nyere tegninger oppå, lag for lag. På denne måten kunne man se tegningenes forandring over tid, gjennom de andre arkene man hadde tegnet på. Og som hen sa, var det viktig at ikke steinene «beveget på seg», men lå på samme sted på hvert av arkene.

Arkeologene kunne fortelle meg at en «hybrid» var blitt etablert i et annet prosjekt ved museet, på grunn av knapphet med hensyn til tid og ressurser. Arkeologene hadde da tegnet oppå fotografier i A3-format, som hadde blitt laminert i arbeidsbrakken. En av arkeologene hadde derfor valgt å ta et bilde i profil for «å få frem mere». Jeg ble forklart at ved å ta et bilde ovenfra «ble det jo så flatt», *men* ved å ta et bilde i profil ville man få frem dybden. Ved å gå inn i profilene med fotografier kunne de ansatte således kompensere for det som ikke blir synlig når fotografiene blir tatt ovenfra. Enkelte vil mene at profilene kom bedre frem før, gjennom å tegne. Med den nye metoden sikret således arkeologene det de så, oppå fotografiene. For å utdype tok de i bruk baksiden av fotografiene (WS330169, 13, 17:13,1(-)27:30,2) (P2IA06 og P2IA07). Dette viser med andre ord at det har pågått en metodeutprøving eller utvikling ved AM-UiS fra den ene sesongen til den neste, under et utfordrende feltarbeid utendørs.

4.4.4 «Å være årvåken»

Arbeidssituasjonen jeg nå skal beskrive, omhandler involveringen av bestemte aktører til utgravning av utvalgte strukturer/kulturspor eller steder i utgravningens lokaliteter. En sentral tematikk er samhandlingen mellom aktørene og tilknytningen til stedene hvor de arbeider. Etter at utgravningsteamet hadde avsluttet en arbeidsøkt, gikk de fleste i samlet flokk bortover til arbeidsbrakkene. To av arkeologene valgte derimot å gå bort til den ene av røysene på stedet. I denne røysen

hadde den ene av arkeologene vært med å oppdage et uventet funn, en grav. På måten arkeologene snakket sammen, forsto jeg at samtalen omhandlet utvalg av «utgravningsteknikk». Jeg ble forklart at de nå hadde valgt å gå for en løsning som brøt litt med «læreboken». De hadde valgt å gå rett inn på funnet i røysen i stedet for «å ta lag for lag». Å stykke opp røysene på denne måten, eller «å følge plan B», ble omtalt som «old school» (ettersom røysens kontekst hadde vært «forstyrret» ved en tidligere utgravning). Jeg noterte meg at involveringen neppe var tilfeldig, ettersom jeg visste at de to arkeologene hadde etablert en relasjon på et annet utgravningssted. I et annet prosjekt hadde utgravningsteamet prøvd ut en helt ny forståelse vedrørende utgravningsteknikk for røyser og fokusert på hvilken måte røysene hadde vært utbygd eller konstruert på. Et annet aspekt var at arkeologene også hadde utviklet en utgravningsteknikk/dokumentasjon og tilpasset dokumentasjonen underveis, slik at den kunne fange opp flere røyser samtidig (inkludert fremgangsmåten med BD, jf. kap. 4.4.3) (WS330159,2,0:26,9-7:07,1) (P2IA02 og P2IA08).

Den ene av arkeologene, som hadde vært med å oppdage graven, hadde i løpet av utgravningen fått et særlig ansvar for denne røysen. I samtalen mellom oss beskrev hen opplevelsen av å være «veldig konsentrert og årvåken». Hen sa at «her kunne alt mulig skje», og mange «forskjellige funn kunne dukke opp». «Det kunne være bein, metall, keramikk». Arkeologene hadde nå valgt å dele røysens grav opp i forskjellige «felt», som er en måte å jobbe på når arkeologene skal solde. De tok jorden fra graven over i sorte søppelsekker for å solde den når «styggværet kom» (WS330172, 6, 7:23,6(-)12:39,6) (P2IA08).

Senere samme dag snakket hen og en annen arkeolog om forskjellige tolkninger, andre mulige himmelretninger og tidspunktet for kristne begravelser. Arkeologene delte sine tanker omkring retningen på graven i røysen, sett i forhold til himmelretningen på husene som var funnet på stedet, og hvilken betydning dette kunne ha (WS330172, 4, 2:12,0(-)5:36,2) (P2IA08 og P2IA07).

Da jeg kom bort til røysen for andre gang denne dagen, var en gruppe på tre arkeologer samlet i arbeidet. Jeg spurte om måten to av dem gravde på, og de svarte at de «jobbet i ruter». En av dem hadde funnet keramikk og fortalte meg at det kanskje kunne være noen rester inni der. Det kunne hen ikke si noe om, så «funnet» ble lagt oppi en «funnpose». Jeg spurte om hvilke tolkninger de gjorde seg underveis. Arkeologene fortalte meg at de hadde visst om keramikken, men om det var fra samme potte eller ei, det var en annen ting. Likevel hadde de nå konstatert at det var litt ulikt mønster på keramikken.

Den andre arkeologen poengterte at når man tolket, var det gjerne greit å ikke tolke det for langt. Jeg spurte hva hen mente med «for langt». Svaret jeg fikk, var at man gjorde seg mange tolkninger underveis i graveprosessen. Jeg spurte om det var en tolkningsprosess som var veldig skiftende, med veldig hurtige tolkninger som fant sted? Jeg fikk en bekreftelse til svar, og at det var noe de kunne kjenne seg igjen i. Men det arkeologen selv la i det å tolke «for langt», var at «en tolket det for langt på det tidspunktet». Arkeologen sa at man «tolket det for langt» fordi man «ennå ikke hadde hele bildet». Den andre var også inne på det at hen gjerne hadde tolkninger underveis i felt «som passet her». Arkeologene snakket om funn «in situ», som vil si at funnene skjer *på funnstedet* og ikke på et senere tidspunkt via solding av jordmasse borte ved soldestasjonen. Idealet var at gjenstander dukket opp «in situ». Den tredje av arkeologene sa at dersom en hadde indikasjoner på at det var en enkeltgrav, så ble konteksten for gjenstandene veldig viktig (WS330172, 10, 25:41,9(-)36:57,6) (P2IA07, P2IA05 og P2IA08).

I samtalene jeg her har gjenfortalt, er relasjoner og tolkninger tema. Ansatte referer til andres og egne tolkninger og sier seg enig i at tolkninger «i felt» er hurtige og skiftende. De måtte ikke tolke det for langt på dette tidspunktet i gravingen hvor de ikke hadde hele bildet. Tolknninger kunne passe «her», altså *der* de var nå. Over tid gir relasjonen ansatte en større kjennskap til og en økt kunnskap om stedslementene. Relasjoner blir således etablert underveis mellom ansatte og utvalgte

steder som er gjenstand for deres undersøkelser. Det blir utviklet tolkninger som passer for stedslementene og det avgrensede området. Tolkninger blir således samhandlinger som oppstår i nær tilknytning mellom de ansatte og et sted eller et «her»/«der» de arbeider.

4.4.5 «Å overføre kunnskap»

En rekke redskaper er tilgjengelige for arkeologene i utstyrskontainerne ute på utgravningsstedene og i universitetsmuseets utstyrsgarasje. I oppstartsperioden har arkeologene behov for å få en oversikt over landskapet, for eksempel gjennom oversiktsfotografi fra en drone. I et notat beskriver jeg mitt møte med en arkeolog som sa at det var flere som ønsket å bruke droner og annen teknologi i begynnelsen av en utgravning (ONS2P2-2-1) (P2IA01) (Figur 4–7). Teknologiske hjelpemidler er med andre ord kjærkomne ved innmåling av en utgravning. Slik jeg ser det, handlet samtalen vår også om et behov for å gripe om et landskap. Spørsmålet er hvordan fysiske steder kan bli sikret og tatt med videre inn til et museum.

I et intervju jeg (I) avholdt med en arkeolog (A) ved museet, går samtalen inn på bruken av teknologi i forbindelse med overføring av kunnskap fra et utgravningssted til universitetsmuseet AM-UiS (WS330161) (P1IA01). Hen forteller at arkeologer i tidligere tider fikk frem mindre kunnskap om funn, og at de i vår tid forsøker å *sikre* funnene digitalt:

A: Det er veldig praktisk og bra med den digitale dokumentasjonen. Samtidig må jeg si at jeg er litt skeptisk til om den virkelig er holdbar så lenge.

I: Hva tenkte du på?

A: Vi har ingen erfaringsverdier med holdbarheten av digitale lagringsmidler. Hvis vi for eksempel ser på fotodokumentasjon, så fantes det også gode arkeologer for hundre år siden, som delvis har tatt bilder på glassplater med gamle kameraer. Bildene fra den tiden kan brukes den dag i dag, som da de var ferske. Dette er ganske arkivsikker informasjon (WS330161, 8-10, 5:27,3(-)7:35,3).

Arkeologen beskriver det praktiske ved bruk av teknologi for å sikre kunnskap om funn fra et fysisk sted. Samtidig kommer en viss skepsis til syne vedrørende digitale lagringsmedier. Hen er opptatt av «arkivsikker informasjon». Videre i intervjuet forteller hen at det samme gjelder for «gammel svart-hvit negativfilm». Hen sier at den gjerne er «veldig gammel», men at man veldig godt kan bruke den. Så sant de som tok bildene, hadde en «noenlunde ryddig utgravningsdokumentasjon, med tegninger på papir og med beskrivelser av det de drev med». Jeg spurte om hen var skeptisk til å sikre kunnskap som etableres ute i et digitalt medium:

A: Nei, altså, jeg er ikke helt skeptisk, men jeg ser utfordringer forbundet med det. Digital dokumentasjon har så mange fordeler med tanke på det praktiske arbeidet at det ville vært (lattermild) helt fjollete å si «nei, nei, nå skal vi tegne alt med hånd», fordi det hadde ikke vært mulig. Vi kunne ikke ha rukket å dokumentere det vi har gjort nå, hvis vi bare brukte gamle tegninger og så videre. Men jeg syns det er viktig å være bevisst på dette. For eksempel syns jeg at det er viktig med kjerneutsagn og kjerneinformasjonen i det vi driver med. På den ene siden så må det komme på trykk på papir. Så lenge papirene ikke brenner opp og er lagret forsvarlig, så kan papir bestå i ganske lang tid. Og det andre er hvis du har et ganske stort system det vil si hvis ikke ethvert museum har sin egen eksterne harddisk for å lagre slik informasjon på, men at informasjonen går inn i store, nasjonale databaser, så håper jeg i hvert fall at det (lattermild) det er jo folk som jobber med det kontinuerlig, med sikringen av slike data (WS330161, 18-20, 9:24,0(-)10:59,4).

Arkeologen bekrefter slik jeg oppfatter det, en viss skepsis, men at det nå til dags ikke er tid til å dokumentere funnene på den gamle måten, for eksempel ved å tegne. Selv om arkeologiske museer sikrer digital dokumentasjon i store nasjonale databaser, så kunne informanten tenke seg å lagre «kjerneinformasjon» i papirform. Informanten påpeker hvor tidkrevende dokumentasjonsarbeidet er, også etter at utgravningen er over, og hvor stor hjelp det er i databasene, fordi «du kan søke direkte» og ikke må «klikke deg gjennom tusen, fem hundre bilder» eller bla deg gjennom alt mulig av papir. Det er det praktiske ved teknologien som

blir trukket frem, og at tekniske løsninger «er jo, unektelig, ekstrem stor fordel for all videre forskning».

A: Og det samme gjelder også informasjon som vi har skrevet ned om hver enkelt struktur, som vi dokumenterte i felt. Det er skrevet ut på papir. Jeg synes det er viktig at vi har denne primære papirdokumentasjonen, fordi den kan være skitten, og den kan være våt, men stort sett er den leselig. Men den er der, men den er ikke så veldig praktisk for videre analyse og forskning. Før vi kan begynne med denne analysen og forskningen, så må vi gjennom en ganske kjedelig prosess og digitalisere informasjonen. Fra et papirark til en database. Og faktisk ta frem papirarket. Det er jo igjen egentlig også en prosess, at *jeg*, og det er viktig at *jeg* for eksempel gjør det, eller at en som var med i utgravningen, gjør det.

Arkeologen vender tilbake til lagring av kunnskap i papirform. Det er viktig at en «primær papirdokumentasjon» er der, selv om den kan vise spor av å ha vært ute i felt og blitt skitten. Videre er det viktig at det er en arkeolog med tilknytning til utgravningsstedet som gjennomfører kunnskapsoverføringen, fra papir til digital form, som er en prosess som skjer inne på museet (WS330161, 24-26, 11:21,4(-)12:55,0).



Figur 4-7 Oversikt over fikspunkt sett fra drone.

4.4.6 Analyse

Utgravningsutstyr er tillagt flere betydninger av aktører i utgravningsteam. Ulikhet i praksis og forståelse varierer mellom ansatte i ett og samme team. Bruk av tallerkenformer forstår jeg som praktiske grep for å oppnå en større sikkerhet om elementer på steder som blir undersøkt. Jeg forstår slike arbeidssituasjoner som uttrykk for hvilken praksis som blir etablert i pågående dokumentasjonsprosesser. Bruk av tallerkenformer er med andre ord et grep for å sikre kunnskapsproduksjonen underveis i en tolkningsprosess. På den ene siden har aktører etablert sin forståelse for bruken av utstyr eller redskaper og hva de betyr i en tolkningsprosess. I møte med tallerkenformene er betydninger allerede tillagt former som runding, trekant og firkant. Personlige preferanser er således etablert i tilknytning til redskapsformer. Preferansene kommer frem gjennom tilnæringsmetoder aktører tar med seg inn og praktiserer på det enkelte utgravningssted. Formene virker med andre ord inn på tolkninger som blir gjort. På den andre siden står aktørene fritt til å bruke redskapene på en ny måte og omdefinere formenes forhåndsdefinerte betydninger. I arbeidssituasjoner åpner aktører opp for at metodeutprøving blir en inkorporert del av prosjekters kunnskapsetablering. Stedet blir således åpnet opp for en bredere tolkning gjennom at definisjoner av nye steds-elementer kommer til, og gjennom at stedet blir tillagt nye betydninger. Slik vil for eksempel praksisen «å spikre fast tallerkener» både bli forstått som en sikring av et ledd i en tolkningsprosess og som en funksjonell handling. *Variasjoner oppstår innenfor samme sted, og aktørene sin redskapsbruk og forståelse varierer fra utgravningssted til utgravningssted.*

Praksisen med å sette S på blomsterpinner beskriver en fremgangsmåte som vitner om variasjoner innen nummereringspraksis. Registreringsarbeidet på et utgravningssted blir utført i henhold til etablerte praksiser i et utgravningsteam. Prosjektansatte beveger seg mellom ulike utgravningssteder i løpet av en sesong eller fra en sesong

til en annen. Aktører tar med seg erfaringer fra tidligere praksis og har opparbeidet seg kunnskap fra ulike geografiske og institusjonelle fremgangsmåter fra et utgravningssted til et annet. Stedsforflytninger foregår således innenfor samme fylke og universitetsmuseum, men også mellom ulike landsdeler og universiteter. Aktørers forflytninger eller bevegelser mellom forskjellige utgravningssteder forstår jeg som vekslinger mellom ulike praksiser. Praksisene er tilknyttet stedene og inngår i en rekke ulike undersøkelsesrom utendørs. Det er i dette rommet, på dette stedet eller på denne utendørsarenaen at de ansatte etablerer sine tolkninger. Tolkninger kommer i større eller mindre grad til syne gjennom utstyr eller redskaper som er tilgjengelige, og den etablerte bruken av disse på det enkelte utgravningssted. En slik tilnærming er således stedstilknyttet.

Tolkninger oppstår i det øyeblikket funnet blir sett og undersøkt av aktørene i utgravningsteam i sanntid. Dette er en annen tolkningstilnærming enn den som skjer på et tidspunkt hvor alt datamaterialet fra stedet er samlet sammen inne på museet. Den første fremgangsmåten står i direkte relasjon til de fysiske elementene på stedet og er åpen for aktørenes visuelle undersøkelser. De fysiske og stedstilknyttede elementene, slik som stolpehullet i grunnen, blir igjen ute på utgravningsstedet når teamet har dratt inn til museet. Jeg tenker da på de taktile elementene som jordens konsistens, farge, lukt og smak samt variasjonene i lys, temperatur og fuktighet, som kun er tilgjengelige i et utendørsrom. Sistnevnte tolkningstilnærming oppstår når aktører er i direkte kontakt med de fysiske aspektene tilknyttet stedet. *Et fysisk sted åpner således opp for en annen tolkning i sanntid enn tolkning som skjer på et senere tidspunkt.*

Etablerte og nye praksiser sameksisterer ute på utgravningsstedene, samtidig som ulike personlige preferanser er knyttet til bruken av bestemte redskaper. I den neste situasjonen «å tegne» blir forholdet mellom tegning og teknisk utstyr et tema. Opplevelsen til arkeologen var med andre ord at fokuset nå til dags ligger på den praktiske

gjennomføringen, for eksempel å få innmålingsutstyret til å virke i henhold til bruksanvisningen. Teknologisk utstyr forstyrrer således fokuset og de faglige vurderingene underveis i innmålingen. Enkelte aktører er således nærmere knyttet til det å tegne og å se sammenhenger på utgravningsstedet uavhengig av teknologisk utstyr. Det å tegne blir opplevd som en tenkning eller tolkning ute i felt. Handlingen er slik jeg ser det, en «fersk forskning» eller «førstehånds forskning» i møte med et objekt.

Enkelte arkeologer har en nærmere tilknytning til bruk av tegninger og skisser enn til teknologisk innmålingsutstyr og fotoutstyr. Forskjellige individuelle tilnærminger eller «skoler» for feltpraksis viser seg i hvordan museets fagfolk løser arbeidssituasjoner enkeltvis eller i samarbeid. Det å tegne oppå fotografier og bruke nettbrett til (foto)registreringer sameksisterer med etablerte praksiser som å tegne på papir eller å skrive ned beskrivelser for hånd på papirskjema. I samtalene mellom de ansatte og meg er temaer som endring, brudd, sameksistens og nyskaping til stede. En tradisjon av eldre fagtradisjoner finner sted, og eldre praksiser oppstår i ny drakt. Utfordringer som oppstår på steder utendørs, medvirker således til metodeutprøving og utvikling og blir tatt med videre til nye steder. *Dette vitner om en brytningsfase i aktørers praksis for overføring av kunnskap og metoder som skjer utendørs i direkte tilknytning til et utgravningssted.*

Aktører blir involvert i refleksjoner rundt strategi, og leder i felt velger å prøve ut en ny strategi i den ene delen av en gravrøys. I utfordrende arbeidssituasjoner faller valget ned på å trekke inn en enkeltaktør med etablert erfaring fra metodeutvikling. Dette er en aktør som har opparbeidet en nær kjennskap til stedslementene, og som blir gitt en sentral plass i prosjektets strategitenkning og kunnskapsproduksjon «in situ». Etablerte relasjoner mellom aktører spiller inn, og erfaring fra praktisk «metodeutvikling» eller utvalg av «utgravningsteknikk» i utgravningsfelt blir også tillagt verdi. Slike situasjons-, steds- og relasjonstilknyttede strategier virker direkte inn på hvordan kunnskap blir

produsert i prosjektet. I en slutfase kommer relasjoner som er etablert i løpet av prosjektet, til syne. Relasjoner tar utgangspunkt i mellommenneskelige forhold og er etablert til funn eller strukturer som er gjenstand for aktørenes undersøkelser. Noen relasjoner blir tettere etter hvert som prosjektet utvikler seg. *Ansatte kan således oppleve å være mer nær eller fortrolig med enkelte utvalgte elementer på stedet sammenlignet med andre.*

Aktørene forholder seg til et mangfold av hyppige og skiftende tolkninger. Slike tolkninger skjer uten at aktørene har tilgang til et samlet datamateriale fra hele utgravningsstedet, som først blir tilgjengelig etter at utgravningen er over. Aktørene har heller ikke umiddelbar tilgang til faglitteratur i det øyeblikket gravingen av enkeltelementene skjer. Ute på utgravningsstedet produserer aktører tolkninger som er gyldige «her», der de selv er til stede, og hvor en direkte relasjon til et utvalgt sted er blitt etablert over tid. Slike tolkninger som oppstår umiddelbart i relasjon til elementene idet de blir utgravd, er lokale og midlertidige fenomener. Konteksten består av en rekke mindre avgrensede steder som til sammen utgjør utgravningsstedet. Prosjektets funn og datamateriale som blir produsert, står i relasjon til en midlertidig fysisk og stedlig kontekst. Idet prosjektets datamateriale er kommet inn på museet, ligger konteksten igjen ute på jordet. Innendørs på universitetsmuseet blir alle deler ordnet og satt sammen i en ny relasjon. Da er det tegninger, skisser, fotografier, skjemaer med mer som omhandler de utvalgte stedene, som er tilgjengelige for en videre tolkning. Funnene blir med andre ord relatert til rekonstruksjoner av de tidligere kontekstene eller utvalgte stedene som elementene var en del av «in situ». *Særpreget ved aktørenes tankearbeid utendørs er hyppigheten og mangfoldet av slike steds-, tids- og erfaringstilknyttete tolkninger. Ute skjer en prosess hvor tolkninger skjer i form av en «in situ» kunnskapsproduksjon.*

Teknologiske løsninger er kjærkomne redskaper i utgravningsprosjekter. Bruken av teknologi forteller om et behov for å gripe om elementer i landskapet. Det blir etablert en erfaringsbasert kjennskap til det enkelte

utgravningsstedet i løpet av et prosjekt. Kunnskapen hver enkelt aktør etablerer i tilknytning til utgravningsstedet, blir tillagt en egenverdi. Å overføre data fra papirform utendørs til et digitalt medium innendørs er et vesentlig ledd for å sikre kontinuitet i en påbegynt tolkningsprosess. Personlig kjennskap til og kunnskap om utgravningsstedet er verdifullt med tanke på langtidssikringen av prosjektdokumentasjonen. Refleksjoner hos aktører oppstår utendørs gjennom direkte tilknytning til funn/strukturer eller elementer på stedet. *Aktører overfører kunnskap om elementer hvor nære relasjoner ble etablert, og hvor slike relasjoner ble utviklet underveis i gravingen. Slik jeg ser det, blir aktørene sin tilknytning til steder de er med på å grave ut, avgjørende for overføringen av kunnskap fra lokalitet til database, fra et sted til et annet.*

4.5 Diskusjon

Gjennom fjernsynsruten fikk norske TV-seere på 1970-tallet glimt fra et arbeidsliv hvor Pompel og Pilt sto foran en rekke ulike gjøremål. Vi derimot får i kapitlet «Hjem, kjære hjem» være med inn til arkeologene. Jeg serverer en rekke øyeblikksbilder fra arbeidssituasjoner i universitetsmuseets utgravningsprosjekter, med utgangspunkt i fotografier, notater og audiodagbøker. Kanskje er øyeblikksbildene bare en lang rekke med små glimt hvor jeg formidler at «hjemme hos oss gjør vi det sånn»? Eller er beskrivelsene en samling av mine personlige fortellinger om aktiviteter, opplevelser av arbeid og de ansattes anekdoter fra feltarbeid?

4.5.1 Stedstilknyttet samhandling i et utgravningsteam

Aktørene i universitetsmuseets utgravningsteam er deler i et stort maskineri som må være på plass for å få samlet inn datamateriale til museet. Den første analysen «Kunnskapsstedet» handler om *kompetanse* og *opplæring* i universitetsmuseets utgravningsteam (jf. kap. 4.2). Aktørene opplever at utvalget av ansatte til sesongens

utgravningsprosjekt blir gjort på grunnlag av erfaringer, kunnskap og kompetanse personer har om steder, stedselementer eller fagområder tilknyttet planlagte prosjekter. Forhandlinger om aktuelle aktører skjer som del av prosjektplanleggingen inne på museet før feltsesongen starter opp. Således er det etablert en praksis for å komplementere prosjekter med kunnskap tilknyttet steder eller faglig tematikk. Filosofen Wiestad (2002) har i sin stedsforskning vist hvordan personer blir erkjent eller oppfattet som tilhørende et bestemt sted gjennom erfaringene de har fra arbeidslivet. På samme måte har jeg vist hvordan interne aktører ved universitetsmuseet har konkrete steder i tankene tilknyttet aktuelle aktører til neste sesongs utgravningsprosjekter. Museets fagfolk vurderer således hvilken arkeologisk kompetanse kandidatene har i tilknytning til tidligere utgravningssteder. Dette samsvarer slik jeg ser det, med Wiestads (2002) beskrivelse av hvordan personer erfarer hverandre i «stedssammenhenger».

Tidligere etnografisk forskning av arkeologisk praksis har vist hvordan utgravningsprosjekter er sammensatt av de enkelte aktørenes forståelse av stedet (Yarrow, 2006). Antropologen Yarrow (2006) mener derfor at arkeologiske utgravninger er såkalte «kunnskapslokaliteter». Det jeg i tillegg har kommet frem til, er at relasjonene mellom aktørene i utgravningsteam blir etablert lenge før aktørene ankommer stedene som skal graves ut. Slik jeg ser det, skjer det en forhandling om verdifulle relasjoner knyttet opp mot et utvalgt sted og et mulig kunnskapspotensial. Relasjoner mellom aktører og steder blir således etablert i tilknytning til steder hvor en kunnskapsproduksjon *skal* skje. Slik jeg ser det, skal forhandlinger i forkant sikre den fremtidige produksjonen av prosjektets kunnskap tilknyttet utvalgte steder for kommende sesong. Stedene universitetsmuseet skal grave ut, kan med andre ord defineres ved hjelp Doreen Massey (2005) sitt begrep «kunnskapsproduksjonssteder».

Arkeologen Edgeworth (2003) har i sine etnografiske studier vist hvordan møter i arkeologiske utgravningsfelt tar form av besøk.

Gjennom mine undersøkelser har jeg sett ulike former for møter mellom aktører, og i tillegg så jeg hvordan opplæring finner sted gjennom gjøremål hvor aktører blir involvert. Jeg har kommet frem til et liknende resultat som antropologen/arkeologen Jane Eva Baxter (2009). Hun fant at aktørenes ferdigheter blir *delt* og *utviklet* gjennom praksis når erfarne arkeologer gir råd og assisterer andre. Det jeg i tillegg har funnet, er at en faglig videreutvikling og fordypning blir innlemmet i praktiske gjøremål gjennom visuelle vurderinger av unike steds kvaliteter fra tidligere utgravninger av stedet («klassiske hus»). Enkeltaktører åpner opp for en spesialopplæring i tilknytning til *utvalgte* steder. Samhandlingen skjer i form av læring, opplæring, videreutvikling og nærstudier/forskning som er *stedstilknyttet*. Geografene Berg og Dale (2004) har i sin stedsforskning vist hvordan aktørers sosiale samhandling står i en direkte relasjon til et «møtested». På samme måte er AM-UiS sine arkeologiske lokaliteter museale opplæringsarenaer eller *møtesteder for kunnskap*. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til at aktørene inngår i aktiviteter på et midlertidig utendørs møtested. Universitetsmuseets utgravningsprosjekter er således *møtesteder* hvor aktørenes samhandling er stedstilknyttet.

4.5.2 *Stedselementenes betydning i en museal produksjonsprosess*

I analysen «Kunnskapsproduksjon» beskriver jeg aktiviteter som oppstår i tilknytning til utvalgte steder *innenfor* utgravningsområdets lokaliteter (jf. kap. 4.3). Jeg fant at nåtidige og tidligere tiders aktiviteter er tilknyttet *stedselementer*. Stedselementene får betydning gjennom å bli innlemmet i aktørenes ulike tolkninger eller hypoteser. Arkeologen Simonetti (2014) har i sine studier funnet at arkeologenes tidsforståelse står i sammenheng med deres stratigrafitenkning. På samme måte så jeg hvordan aktørenes fortidsforståelse i et utgravningsteam står i direkte tilknytning til utvalgte steders strukturer/kulturspor. Det jeg i tillegg har

funnet, er hvordan aktørene, når de arbeider seg *nedover* i strukturene, velger en strategi, fremgangsmåte eller metode hvor de jobber samlet *side ved side* i en rekke/linjeform, samtidig som de beveger seg *bakover*.

Tidligere forskning på feltarkeologisk praksis har beskrevet hvordan aktører i felt er del av en produksjonslinje (Olsen et al., 2012) som produserer, reproduserer og omformer eksisterende kunnskap gjennom en prosess (Edgeworth, 2003). Arkeologen Edgeworth (2003) beskriver de intersubjektive relasjonene som kommer til syne i møter eller «besøk» ute i lokalitetene underveis i en «opdagelsesakt». Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Jeg fant at en kunnskapsproduksjonsprosess oppstår mellom aktører i tilknytning til strukturer/kulturspor eller avgrensede stedselementer. I tillegg har jeg funnet at aktørene produserer kunnskap gjennom en strategi hvor de jobber samlet med slike stedselementer. Til forskjell fra Edgeworth (2003) fant jeg en etablering av aktører i rekker eller linjer i tilknytning til avgrensede eller utvalgte elementer i tilknytning til stedet. Slike «kunnskapsproduksjonslinjer» fører til en rekke spørsmål og refleksjoner underveis i utgravningsprosessen. Antall aktører i linjen i tilknytning til utvalgte stedselementer justerer kunnskapsproduksjonens refleksjons- og tolkningsprosess.

Den etnografiske forskningen på arkeologiske praksiser har vist hvordan mangfoldet av aktører skaper og blir skapt av de arkeologiske lokalitetene de står i relasjon til (Yarrow, 2006). Antropologen Yarrow beskriver for eksempel hvordan ideer og gjenstander ble *tatt med* eller *skilt ut* fra et utgravningsprosjekt (Yarrow, 2006). I likhet med Yarrow har også jeg funnet en mobilitet i arkeologiske kunnskapslokaliteter som medfører kontinuerlige utvelgelsesprosesser (Yarrow, 2003). Jeg fant en kompleksitet i hypoteser eller teorier om bruk som ulike aktører over tid knytter til én og samme struktur, og til ett og samme sted. I kunnskapsproduksjonslinjen ble utvalgte strukturer/kulturspor eller stedselementer omformet gjennom aktørenes utgravningsaktiviteter. I møter mellom aktører og stedlige elementer oppsto en særegen form for

nærhet. Personlige preferanser eller interesser og fokus fikk konsekvenser for tolkningssammenhenger og utvalgsmetodikk. Jeg fant at rytmeendringer i kunnskapsproduksjonens linje var avhengig av fokus, personlige preferanser/interesseområder samt medbrakte erfaringer/kunnskap hos aktørene. Til forskjell fra Yarrow (2003) oppdaget jeg en prosess hvor små *utvalgte steder* og mindre *stedlige elementer* i landskapet ble registrert/tatt med/samlet inn eller utelatt/lagt igjen underveis i dokumentasjonsprosessen/kunnskapsproduksjonen.

Geografisk forskning har bidratt til vår forståelse av steder. I mine undersøkelser er stedene avgrensede arbeidsområder i en begrenset prosjektperiode ved AM-UiS. Jeg er derfor enig med samfunnsgeografen Stig Halvard Jørgensen (2009) sitt syn på steder som avgrensede områder, for eksempel et arbeidssted eller uteområde. Jeg har også kommet frem til at steder er «velavgrensede mindre områder og arealer» og «landskapselementer», for eksempel et dalføre. Jeg støtter meg til en slik forståelse ettersom jeg i mitt materiale har funnet at en slik avgrensing av landskapselementer skjer underveis i et utgravningsprosjekt. Jeg har for øvrig funnet at også *vesentlig mindre elementer i landskapet* (slik som (stein)formasjoner) blir til betydningsfulle steder gjennom museale prosesser ved AM-UiS. Til forskjell fra Jørgensen (2009) har jeg vist hvordan en steinrøys blir valgt ut som et «betydningsfullt landskapselement» når tolkningsprosessen beveger seg mellom en definisjon av formasjonen som en rydningsrøys og en gravrøys. Slike elementer inngår i en museal prosess og en sosial praksis hvor de på utgravningsstedet blir valgt ut vitenskapelig for videre arkeologiske undersøkelser, og dermed blir betydningsfulle landskapselementer og konstruerte lokaliteter. Slike mindre avgrensede landskapselementer og landskapsformasjoner, for eksempel en gravrøys, vil jeg definere som et «betydningsfullt stedsselement».

Stedsforskningen har også vist hvordan steder blir skapt *av og gjennom* menneskelig aktivitet (Gilje & Selberg, 2007). Steder i et lokalsamfunn som rommer arkeologiske aktiviteter, inngår slik jeg ser det, i en

kunnskapsproduksjonsprosess ved universitetsmuseet AM-UiS. Føringerne for dokumentasjon og/eller innsamlingsprosesser til magasiner og arkiver ved AM-UiS er nedfelt i de enkelte utgravningenes prosjektplaner og/eller i institusjonens overordnede innsamlingsplan. Museets arkeologiske lokaliteter er midlertidige arbeidssteder som inngår i et lokalsamfunns landskapsområder. Jeg har gjennom mine undersøkelser funnet at en mobilitet, bevegelse eller forflytning oppstår ute i de arkeologiske lokalitetene, fra sted til museum. Stedene gjennomgår med andre ord kontinuerlige forandringer. Et landskap har ifølge antropologen Ingold (1993) en slik «temporær», eller som geografen Massey (2005) sier det, «stedlig» karakter. Jeg er også enig med folkloristen Selberg (2007), som sier at *nye meninger blir skapt* på steder, samtidig som det allerede eksisterer meninger tilknyttet stedet. Videre sier hun at steder *skjer* gjennom *museale prosesser*. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat hvor *steder skjer gjennom museale prosesser gjennom å inngå i utgravningsaktiviteter på en utendørs museal arena*. Det jeg har funnet, er en kombinert «museo-arkeologisk kunnskapsproduksjons- og utvelgelsesprosess» hvor også «betydningsfulle stedsselementer» inngår i universitetsmuseets prosesser.

4.5.3 Stedstilknyttede tolkninger, fortellinger og minner

I analysen «Kunnskapsoverføring» gjør aktørene landskapet om til steder for handling og samhandling gjennom etablerte praksiser og redskapsbruk (jf. kap. 4.4). Aktørene sin forståelse av redskapsbruk eller fremgangsmåter og metodikk *varierer* således innenfor samme utgravningssted, men også mellom ulike steder. Slike *vekslinger* i praksis blir synlige når aktører forflytter seg fra fagmiljø til fagmiljø, det vil si fra sted til sted. Jeg fant at ulike tolkninger kommer til syne gjennom utstyrs- og redskapsbruk etablert på det *enkelte* utgravningssted. Fremgangsmåtene er således stedstilknyttet og oppstår i sanntid, og tolkningene er således annerledes enn de som oppstår på et senere

tidspunkt inne på museet. Aktørene *omformer* stedene når tolkningsprosesser blir knyttet til steder i utgravningens lokaliteter.

Videre fant jeg en *overgang* i fremgangsmåter fra en tradisjonell bruk av tegninger til nye hybride metoder som tar i bruk tegning på en annen måte enn tidligere. Nytenkning fremkommer gjennom praktisk utforskning og *metodeutvikling* hos enkeltaktører som løser de enkelte utgravningsprosjektenes løpende utfordringer. Nyskapning i kunnskapsoverføring skjer derfor i direkte tilknytning til utgravningsstedet. Prosjektets *overføring av kunnskap* fra manuelle til teknologiske løsninger sikrer universitetsmuseets videre kunnskapsproduksjon. Også her i en overføringssituasjon står relasjoner mellom aktører og utvalgte steds-elementer sentralt. I prosessen vil de enkelte aktørenes nærhet eller personlige *kjennskap til og kunnskap om* et prosjekts *steds-elementer* kunne bidra til å *sikre kontinuiteten* i tolkningsprosessen fra steder som blir utgravd og tatt inn til museet.

Kunnskapsoverføring er ifølge Polanyi og Sen (2009) en «kognitiv» og «ikke-kognitiv» prosess. For å bruke antropologen Seremetakis (1994) sine ord blir arkeologer opplært i å ta i bruk *alle* sine sanser. Arkeologen Shanks (2012) beskriver hvordan de bruker sin forestillingsevne eller fantasi i utgravningsarbeidet. Gjennom mine undersøkelser har også jeg sett hvordan aktørene gjennom redskapsbruk blir opplært i å kombinere fysiske hull og forestilte objekter. I tillegg har jeg funnet at aktørene kombinerer forestilte «stolper» og «hus» i tilknytning til steder i det landskapet de graver ut. Slik jeg ser det, samsvarer dette med en prosess beskrevet av filosofen Sartre (2004) hvor kunnskapsetablering innebærer en bruk av «imaginære objekter». Selv om de forestilte langhusene ikke synes, er husenes tilstedeværelse i opplærings-situasjonen likestilt med stolpehull, inngangspartier og ildsteder som er synlige i grunnen. Aktørene etablerer således kunnskap gjennom å forholde seg til en rekke objekter som ikke er til stede, og sette dem i tilknytning til stedlige elementer i en nåtid. Steder inngår således i komplekse konstruksjoner hvor de er «fra» en fortid på samme tid som de er skilt «ifra» fortiden.

Dette er en tankegang som vi også finner igjen hos landskapsgeografen Garden (2006). Jeg har med andre ord funnet at aktørene gjennom «arkeo-museale» prosesser i et utendørsrom fyller steder, områder og landskaper opp med forestilte rekonstruksjoner av langhus. Tidligere forskning har vist hvordan aktører tilknyttet steder inngår i sosiale praksis-landskaper, hvordan landskapet er et sett av relasjonelle steder, og hvordan stedene står i relasjon til kunnskap (Ingold, 1993, 2011; Tilley, 1994). Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til at slike midlertidige eller temporære kunnskapskonstruksjoner oppstår i landskapet når aktørene kombinerer fysiske og imaginære objekter.

Ifølge Yarrow (2006) forsvinner gjerne kompleksiteten i tolkninger eller forhandlinger i utgravningsprosjekter på veien *inn til museet* (Yarrow, 2006). Jeg har i mitt materiale funnet en utgravningspraksis eller museal innsamlingsprosess som i større eller mindre grad *filtrerer bort* vurderinger eller tolkninger som oppstår underveis i gravingen. I en slik prosess blir beskrivelser, funn og funnsteder tatt gjennom en «utvalgsprosess» ute i lokalitetene. Slik jeg forstår det, kan midlertidige tolkninger i *sanntid* komme i veien for de tolkningene som kan komme på et senere tidspunkt fra aktører som ikke var til stede i utgravningsøyeblikkene. Slik jeg forstår det, utgjør den filtrerte eller utvalgte dokumentasjonen tolkningsgrunlaget som skal bidra til at forskere på et senere tidspunkt skal kunne gjenskape utgravningsøyeblikkene. Spørsmålet er da hvor det blir av de midlertidige beskrivelsene som ikke kom inn til museet, og hva som skjer med de nære relasjonene aktørene etablerte til stedet. Jeg tenker da på beskrivelser og tolkninger som blir utviklet når aktørene sitter og ser, tenker, graver, noterer, skisserer/tegner og fotograferer.

Ettersom arkeologiske feltrapporter gjerne oppstår i et sosialt vakuum (Larsen et al., 1993), har fagmiljøet etterspurt en kritisk behandling av prosesser som å grave, dokumentere og skrive (Cobb et al., 2012). Tidligere forskning har også vist at aktørene i begynnelsen av en utgraving bruker erfaringer og teorier de har med seg. Disse eksterne

perspektivene blir justert utover i prosjektet (Hodder & Marciniak, 2015, s. 11). Ian Hodder og Arkadiusz Marciniak (2015) konkluderte med at en slik innsamlingsprosess er en aktivt *søkende, relasjonell, kontekstuell og intensjonell prosess* som bidrar til eksisterende og nye samlinger eller sammensetninger. Jeg så en slik innsamlingsprosess som de beskriver, og fant at det var etablert en kontinuerlig kunnskapsproduksjonsprosess hvor hypoteser ble skapt og utprøvd i praksis i tilknytning til utvalgte stedslementer. Det jeg i tillegg har funnet, er at *tolkninger som aktører produserer, kun er gyldige for dem «her», det vil si i tilknytning til stedet hvor de ble skapt*. Til forskjell fra tidligere studier fant jeg at det i utgravningsprosessen oppstår en *mangfoldighet* og en *hyppighet* i slike *stedstilknyttete tolkninger*.

Arkeologen Holtorf (2002) har i sine undersøkelser sett at ikke alle funn blir verifisert av eksperter på vei fra utgravningsstedet og inn til museet. Han fant at de fleste avgjørelsene ble tatt på ad hoc-vis. Viktige vurderinger oppsto bare som et biprodukt av rutineprosesser man tok for gitt eller ikke stilte spørsmål ved (Holtorf, 2002, s. 64). Vitenskapelige praksiser er således ikke kategorisk forskjellige fra ikke-vitenskapelige praksiser, med tanke på det midlertidige ved klassifikasjoner og tolkninger. Tingenes materielle identiteter er dermed ikke gitt, men er ifølge Holtorf flerfoldige og et resultat av menneskelige relasjoner. Det jeg i tillegg har funnet, er at det ble utviklet nære relasjoner til utvalgte stedslementer i løpet av et utgravningsprosjekt.

Tidligere forskning på arkeologiske utgravninger har vist hvordan funn «er» del av et landskap, samtidig som de kan «bli» del av utgravningsprosesser (Fowler & Harris, 2015). Fowler og Harris (2015) er opptatt av materialitetsteori og fortellinger aktører produserer i forbindelse med en utgravning. De har også undersøkt utgravningen av en gravrøys og hevder at *en bølge av relasjoner oppstår når et beifunn blir fraktet fra utgravningen og inn til museet*, for å senere blir omtalt i

en rapport (Fowler & Harris, 2015, s. 143).³⁵ De konkluderte i sin studie med at *en gravrøys kan både være en enhet eller ting-i-seg-selv og et sett med relasjoner*. Jeg er enig med dem i at tolkninger i form av fortellinger blir med inn til museet gjennom en såkalt «bølge av relasjoner» og ender opp i rapportform. Til forskjell fra Fowler og Harris (2015) fant jeg at «noe» blir igjen på utgravningsstedet. Andre tolkninger tar hver og en aktør med seg videre i form av fortellinger eller i form av minner fra arbeidet med strukturer eller betydningsfulle stedselementer på utgravningsstedets lokaliteter.

Innen nyere stedsteori er minnebegrepet nært knyttet til landskapselementer. Våre sterkeste minner er slik Massey (2005) beskriver det, nært knyttet til steder i naturen som en innsjø eller en dal. Samfunnsgeografen Nina Berg (2009) tilføyer at det i norsk språkdrakt passer bedre å si at vi knytter våre minner til steder som fjorder, fjell, daler og skog (Berg, 2009, s. 122). Massey tenker seg at slike flyktige og sammenkastede steder har en karakter av å være i stadig endring (Massey, 2005). Jeg støtter dette synet og vil legge til et fenomen jeg så under en pågående endring av stedstilknyttede tolkninger. I tillegg fant jeg at aktørene inngår i en særegen form for nærhet med elementene i et landskap hvor utgravningsaktivitet pågår, for eksempel en steinrøys. Individuer i tilknytning til produksjon av (nasjonal)historie er ifølge Eriksen (1999) ikke kun avhengig av intellektuell kunnskap. I kraft av egen kroppslige nærvær på steder, hvor noe har skjedd, blir en opplevelse farget av det som har foregått der. «Stedliggjøring av historien er slett ikke bare knyttet til nasjonsbygging og nasjonal historie, men kan betraktes som et nokså generelt fenomen» (Eriksen, 1999, s. 49). Jeg tenker at det gjennom en feltarkeologisk praksis og museal gjøren på et utgravningssted skjer en slik stedliggjøring, som således konkretiserer historien og legger den inn i sted og rom (Eriksen, 1999, s. 49). Med

³⁵ Chris Fowler og Oliver J. T. Harris (2015) bygger i sin forståelse av materialitetsteori på tankegods fra Bruno Latour.

andre ord blir opplevelses- eller erfaringsfortellinger fra et yrkesliv til i et utendørsrom (Finnegan, 1998), som her er stedene aktørene har vært med på å grave ut. Refleksjonsrekker og stadig skiftende tolkninger blir del av aktørenes minner og blir satt i sammenheng med et spesifikt arbeids- og utgravningssted.

Jeg mener at landskapsgeografenes relasjonelle stedsbegrep gir en fruktbar forståelse av et utgravningssted som et relasjonelt møtested. Dette perspektivet beskriver en bevegelighet som er annerledes enn mobiliteten beskrevet av Yarrow, ettersom en relasjonell stedsteori innlemmer møtesteder i et landskap. Selv om Edgeworth (2003) diskuterer kunnskapsproduksjonens forming, omforming, forandring, skifting og flyktighet, diskuterer han ikke stedsbegrepet i sin behandlingen av interaksjonen mellom subjekt og objekt. For Doreen Massey (2005) er slike møtesteder åpne og dynamiske og med en flyktighet, eller sammenkastethet. Steder blir i et geografisk perspektiv forstått som «nettverksbaserte møtesteder av materielle, sosiale og kulturelle relasjoner» (Berg, 2009, s. 119). På samme måte er universitetsmuseets utgravningssteder relasjonelle møtesteder som er i stadig endring. De museumsansattes kropps- og papirarbeid er del av et sosialt praksis-landskap (Tilley, 1994), samtidig som aktørene inngår i det arkeologiske universitetsmuseets gjøren (Maurstad & Hauan, 2012).

4.6 Oppsummering

I analysedelen «Hjem, kjære hjem» har vi sett hvordan et utgravningsfelt blir etablert som et møtested på utendørsarenaer i Rogaland fylke. Jeg har sett nærmere på møtene mellom dem som har sitt daglige arbeid og som graver utendørs gjennom sommersesongen. Arkeologisk praksis og museologisk gjøren inngår i, og er således to aspekter ved, de samme handlingene i et utendørsrom eller på en «museo-arkeologisk kunnskapsarena». Når museets ansatte dokumenterer faste strukturer og graver opp løsfunn, samler de ikke bare inn objekter til universitetsmuseets magasiner og arkiver for kommende utstillinger,

publisering og forskning. I en museal prosess hvor kunnskap blir etablert på en utendørs museumsarena, blir aktørens personlige relasjoner til stedet en sentral dimensjon. Slik jeg ser det, skjer særegne «museo- arkeologiske» handlinger parallelt ute på museets utgravningssteder. Aktørens fortellinger og minner blir sentrale når slike stedstilknyttede tolkninger oppstår. Det jeg skal undersøke i de kommende kapitlene er hvordan universitetsmuseets kunnskapsproduksjon kan forstås i lys av møter som oppstår med besøkende, og deres relasjoner til utgravningsteamet og området hvor utgravningen finner sted.

5 Å holde gjestebud – utgravningsfeltet som møtested for besøkende

5.1 Innledning

I avhandlingens første analysedel «Hjem, kjære hjem» sto kunnskapssted, -produksjon og -overføring sentralt. Jeg skal nå ta for meg hva som skjer når aktører i et utgravningsteam får besøk av øvrige ansatte ved museet og eksterne aktører. Et sentralt spørsmål er hvordan utgravningsfeltet blir etablert som et sted å ta imot besøkende. Dagbøker, intervju samtaler og fotografier danner også i dette kapitlet utgangspunktet for gjenfortellinger av mine samtaler med museets fagfolk. Det er hovedsakelig gjennom intervjuer og samtaler ute i felt jeg har fått høre de ansattes opplevelser fra og erfaringer med møter med «laboratorieforskere», entreprenører og tiltakshavere (for eksempel statlige etater eller private grunneiere/bønder). I flere tilfeller har jeg selv observert slike besøk. Unntaket er beskrivelsen av hva som skjedde da en detektorist gjorde avtale med et utgravningsteam om å komme inn på besøk. I dette tilfellet er det mitt møte/min samtale med detektoristen og den eksterne aktørens opplevelser og erfaringer fra utgravningsstedet som blir gjenfortalt. I denne analysedelen skal jeg begynne med en undersøkelse av hvordan universitetsmuseets utgravningsteam forbereder seg på å ta imot besøkende. Jeg skal deretter ta for meg besøk fra både gjester som var kjente og personer som var ukjente for museets fagfolk før sesongstart. Det jeg er opptatt av, er hvilke relasjoner som oppstår. Jeg venter med å se på skolebesøk til studiens siste analysedel «Å dra på reise i tid og rom».

I løpet av et utgravningsprosjekt melder behovet seg for å få inn aktører fra museet og fra eksterne instanser. På den ene siden kan det være snakk om å få inn faglig assistanse til utgravningsstedene. Det kan være nødvendig å få diskutert praktiske og faglige problemstillinger, få hjelp

med å ta ut naturvitenskapelige prøver eller sikre utgravningen av sårbart materiale. Et slikt besøk kan komme som et initiativ fra ledelsen i felt eller som følge av et allerede planlagt møte. På den andre siden kan det være et behov for å trekke inn eksterne aktører som tiltakshavere, vernemyndigheter og prosjektets entreprenører. I tillegg kommer besøk fra øvrige eksterne aktører som knytter seg til prosjektene gjennom møter eller besøk som oppstår underveis. Det er forvaltningsutgravingenes prosjektbeskrivelser som definerer hvilke formidlingstiltak som er planlagt i tilknytning til et utgravningssted. Dette kan være Tirsdagsforedrag på universitetsmuseet AM-UiS, faglige arenaer lokalt, nasjonalt og internasjonalt, medieomtale, blogging med mer. Foredrag eller omvisninger blir beskrevet som tilbud etter avtale med ledelse i felt. Prosjektbeskrivelsene omtaler også fylker, museer, vernemyndigheter og liknende som vil bli «guidet ved besøk», i tillegg til «spontane besøk» fra «allmennheten».

5.2 Vertskaps- og gjesteroller i besøks- og møtesituasjoner

Da Pompel og Pilt var hjemme på besøk hos fru Gorgon, oppsto en særs uheldig situasjon. Etter formaninger om å være forsiktig havnet alle eskene hennes i en stor haug. Hun bryter ut i raseri fordi hun ikke finner igjen en eske med lommeetørklær. Reparatørene syns selv de har vært til hjelp. Pompel mener at de kan komme tilbake på besøk og hjelpe til ved en senere anledning. Pilt er enig og konstaterer «ja, hun leter ennå!» (Norsk rikskringkasting AS (NRK) 1, 1969). Det er tydeligvis ikke så lett å få besøk og sikkert ikke så lett å komme hjem til andre på besøk for å hjelpe til. Å være vertskap og å ta imot besøkende kan med andre ord være en krevende øvelse. Det kan hende at besøket er varslet, men det kan også hende at gjestene stikker innom uten forvarsel. I noen tilfeller ønsker gjestene å bidra, mens i andre tilfeller kommer gjestene innom for å se om alt står bra til.

5.2.1 *Ordning och reda!*

I dagbøker og notater omtaler jeg utgravningsteamenes forberedelser til besøk. Før besøket ble arbeidsbrakker, ansatte og landskapet hvor utgravningen finner sted, klargjort. Inne i brakkene var det viktig å få ryddet, vasket og organisert. Utendørs ble det også ordnet. Ute i landskapet lå fokuset på å få utgravningens lokaliteter til å fremstå på en bestemt måte, for eksempel at «hus» som var blitt definert, skulle bli synliggjort ved hjelp av «tallerkener». Aller helst burde utgravningsteamet ta nye fotografier eller fotogrammetri av røyser eller hus, som kunne fremvises for eksempel når en faggruppe eller museets laboratorieforskere kommer på besøk. De ansatte skulle også være representative før besøket. Det var for eksempel viktig at hjelmene var rene og pene, som vil si at de var uten skriblerier eller tegninger. For ledere i felt kunne rot og skitne brakker ha med værforhold å gjøre, men dette kunne også si noe om hvordan arbeidsdagen hadde vært. Grunnen kunne være at faglige hensyn var blitt prioritert fremfor rydding og vasking. Når utgravningsteamene fikk besøk fra museet, hendte det at ansatte opplevde at det faglige kom i skyggen for slike ytre praktiske forhold, som var HMS-relatert, eller som omhandlet retningslinjer for museets utendørsaktiviteter (WS330146, 3, 1:05,8(-)3:54,9) (WS330145, 17:54,0(-)18:07,7).

En av arkeologene fortalte meg at det om et par dager ville komme inn en del besøk fra museet. Besøkene var med andre ord varslet på forhånd, og i dette tilfellet skulle to ulike grupper komme inn samme dag. Denne dagen ble besøk til andre utgravningsfelt et tema i en samtale inne i arbeidsbrakken. Arkeologene snakket sammen under kaffepausen om *å få besøk* og *å dra på besøk*. Jeg spurte dem om deres muligheter for å dra på besøk til de andre utgravningsteamene som var ute i felt. Jeg ble fortalt at det ble gjennomført slike besøk ved museet tidligere. Dette var gjerne i tilfeller hvor det var utgravninger som ikke var så langt borte fra der de selv gravde. Det ble også sagt at det den gang var mindre folk på avdelingen, og at avdelingsmøtene hadde rullert fra utgravningssted til

utgravningssted. På grunn av dagens størrelse på avdelingen lot ikke en slik rullering seg gjennomføre (WS330143, 2, 1:19,5(-)2:12,6) (P2IA01) (WS330143, 6, 7:51,7(-)13:07,1).

Jeg bestemte meg derfor for å ta kontakt med den ene av gruppene som skulle komme ut på besøk. Om morgenen et par dager senere dro jeg ut i felt sammen med dem. Vi ble tatt imot av en i ledelsen i felt og gikk først en tur inn i brakken, før vi gikk ut i utgravningsfeltet. Utendørs innledet hen med å fortelle besøksgruppen om de ulike «fasene». Vi kom inn til et annet arbeidssted og ble del av et annerledes arbeidsmiljø enn inne på museet. Min opplevelse av at vi var «gjester», ble tydeligere da det viste seg at en i «reisefølget» hadde tatt med seg kake. Reisefølget bydde med andre ord på gaver i form av kaker inne i brakken og faglige råd ute i lokalitetene. «Vertskapet» hadde på sin side klargjort stedet for besøk. De bydde på kaffe inne i brakken og presenterte faglige problemstillinger knyttet til utvalgte fysiske plasser i en omvisning ute i lokalitetene. Møtet kan minne om et familiebesøk hvor den familiære relasjonen ble pleid og opprettholdt gjennom gesten med å ta med noe til kaffen. Møtet gikk over i en annen form og endret seg til en praktisk samhandling da gruppeomvisningen startet utendørs (WS330148, 1, 0:00,0(-)11:32) (P2IA01, P2IA09, P2IA10 og P2IA15).

Besøksformen er slik jeg ser det, et kjennetegn ved *møter* mellom ansatte ved museet når de treffer hverandre ute i felt. Ideen om hva et besøk fra museet innebærer, er etablert både hos ansatte i felt og inne på museet. De ansatte møter hverandre gjennom roller som vertskap og gjest i løpet av perioden utgravningen pågår. Det blir slik jeg ser det, etablert et «oss» i utgravningsteamet på arbeidsstedet utendørs til forskjell fra «de andre» som er innendørs på museet. «De andre» er for eksempel faggrupper, laboratorieforskerne eller ledelsen ved avdelingene eller museet. En pågående endring skjer over tid mellom ansatte ved museet og deres tilknytning til ulike steder og rom. I slike møtesituasjoner blir gaveutvekslinger eller forhandlinger en sentral del av relasjonen som blir

etablert mellom aktørene. *Et skille mellom «oss» og «de andre» blir etablert og reetablert på nye steder fra den ene sesongen til den neste.*

5.3 Familien kommer innom – interne aktørers stedstilknyttete kunnskap

I dette delkapittelet skal jeg ta for meg besøk fra gjester som er kjente for museets utgravningsteam, og som ble ønsket velkommen på måten vi så i «*Ordning och reda!*» (jf. kap. 5.2.1). Utgravningsteamenes kolleger ved AM-UiS kommer jevnlig innom på besøk i løpet av en feltsesong. Forvaltningsutgravningene knytter til seg ansatte fra museets avdelinger, og deres planlagte arbeidsoppgaver fremkommer i prosjektbeskrivelsene. Nye arbeidsgrupper blir etablert i løpet av en utgravningssesong og består både av museets faste ansatte og av midlertidig ansatte feltarkeologer. Foruten arkeologene består museets prosjektgrupper av botanikere, paleobotanikere, osteoarkeolog, kjemikere, konservatorer med mer. Prosjektgruppene består med andre ord både av et team utendørs og av museumsansatte innendørs, som har eller får en tilknytning til stedet, eller som blir trukket inn i prosjektene underveis i sesongen. Spørsmålet er hvordan vi kan forstå relasjonen som oppstår i møter mellom de interne aktørene ved museet.

Prosjektplanenes problemstillinger og prioriteringer er retningsgivende for hvilke utgravningsaktiviteter som skal finne sted. Foreliggende prognose om «*ventede funn*» fra fylkeskommunens registratorer (RFK) er vanligvis en ledetråd ved oppstart av et prosjekt. Prosjektplanen skisserer opp for hver enkelt forvaltningsutgravning hvilken «*ekspertise*» som vil være relevant, og kostnader knyttet til undersøkelsene, for eksempel prøvetaking. Universitetsmuseet AM-UiS har også utarbeidet en egen felthåndbok med råd til utgravningsteamene, for eksempel vedrørende behandling av organisk materiale som bein, lær, tekstil og tre som kan dukke opp i en feltsituasjon. Konservatorene skal for eksempel kontaktes dersom det er en gjenstand som trenger

forsterkning før den blir løftet eller gravd ut. Håndboken beskriver med andre ord retningslinjer og rutiner og er tenkt som et oppslagsverk ute i felt.³⁶

Kollegaene opptrer slik jeg ser det, som museets egne «eksperter» eller «spesialister» som gir råd, og som kommer ut til utgravningsteamene for å foreta undersøkelser og operasjoner i felt. Slik jeg ser det, fungerer de som *spesialister innen naturvitenskapelige metoder* som er ute på besøk hos sine kolleger i et utendørs undersøkelsesrom eller laboratorium. I beskrivelsene mine har jeg valgt fellesbenevnelsen *laboratorieforsker* på utgravningsteamets kollegaer fra avdelingene for forminne og konservering. Øvrige arkeologer som er på besøk, blir omtalt som *museumsarkeologer*. Dette er ikke bare et analytisk grep, men også et metodisk valg for å unngå kategoriseringer og ivareta informantenes anonymitet i arbeidsmiljøet ved AM-UiS (jf. kap. 3.4.2).

Hva skjer i møtene mellom museets laboratorieforskere og de øvrige ansatte som til daglig er ute på utgravningsstedene? I «Laboratorieforskerne kommer!» beskriver jeg mine egne observasjoner av et besøk i felt fra museets laboratorieforskere. I et annet besøk fra museet valgte jeg å henge meg på en gruppe laboratorieforskere fra museet samt en museumsarkeolog i deres runde rundt i utgravningens lokaliteter. I «Laboratorieforskerne kommer tilbake!» gjenforteller jeg en samtale jeg hadde med en arkeolog om personens erfaringer med å arbeide med en laboratorieforsker. Jeg avslutter med en intervjusamtale jeg selv hadde med en laboratorieforsker, som av praktiske årsaker ble avholdt inne på museet.

³⁶ Felthåndbok 2016 (003) AM-UiS, veileder for dokumentasjon, feltkonservering, prøvetaking, katalogisering, funnbehandling, formidling og innberetning.

5.3.1 Laboratorieforskerne kommer!

Naturvitenskapelige metoder utgjør en sentral del av forvaltningsutgravningene ved AM-UiS. Museets naturvitenskapelige profil, med laboratoriearbeid og undersøkelser utendørs, går tilbake til slutten av 1960-tallet. «Som noe nytt – faktisk som et pionerprosjekt – ble naturvitenskapelige disipliner en del av undersøkelsen» på Ullandhaug i 1967–1968, heter det i et tidsskrift fra AM-UiS (Hemdorff, 2017, s. 48). Jordprøver ble samlet inn, systematisert og undersøkt for fosfor og pollen, i tillegg til enkelte C-14-datering. Fremgangsmåtene innen naturvitenskapelige undersøkelser har endret seg siden 60-tallet, og såkalt konvensjonell datering krevde relativt store mengder forkullet materiale. Det er dokumentasjonen som utgjør den store forskjellen fra den gang til nå.

Planterestene fra gravingen på Ullandhaug kunne fortelle om mat og håndverk. For «første gang i Norge så forskere etter botaniske rester som kunne fortelle hva som var blitt dyrket og spist, og hvilke viltvoksende planter som var brukt på garden. Undersøkelsen åpnet opp for nye metoder, deriblant makrofossilanalyse» (Soltvedt, 2017, s. 50). Et nytt forsøk, etter forslag fra en arkeologistudent fra Storbritannia, besto i å se etter frø fra ildstedene som var forkullet. Jord fra hustuffer ble for første gang vasket, silt og undersøkt under stereolupe (mikroskop). Makrofossilanalysen brukes i dag i de fleste av museets utgravninger. Pionerprosjektet på Ullandhaug markerte starten for museets bruk av naturvitenskapelige metoder i utgravninger, og gravingen hadde en åpen innstilling til å ta i bruk ny metodikk.

I en fotoserie fra ett av mine besøk ser jeg at utgravningsteamets kollegaer fra museet har kommet inn til utgravningsstedet. I notatene beskriver jeg en dialog mellom en laboratorieforsker, en museumsarkeolog og en arkeolog fra ledelsen i felt om «å ta ut prøver». På ett av fotografiene kan jeg se at gruppen på tre har stanset opp på en plass i den ene lokaliteten hvor et helt nytt «hus» har dukket opp. Dette

var et «hus» som museets fagfolk ikke var kjent med fra tidligere utgravninger på samme sted. Arkeologen sa til laboratorieforskeren at det i løpet av noen dager ville være mulig å ta ut prøver, og at hen da kunne få beskjed. Prøver var blitt tatt ved en tidligere utgraving på det samme stedet, og spørsmålet var hva de nå skulle ta nye prøver av. Laboratorieforskeren ville sjekke materialet som allerede var magasinert, og hva som allerede lå inne på museet fra dette utgravningsstedet.

Runden fortsatte til en annen plass på utgravningens lokaliteter. Det viste seg at det fantes naturvitenskapelige prøver også fra et annet «hus» som gruppen stoppet ved. Diskusjonen fortsatte, og de snakket sammen om hvorvidt de skulle forholde seg til prosjektplanen eller ikke. De kom frem til at det gjerne var best å holde seg til planen. De snakket også om hvordan de skulle «gå inn». Det vil si om stolpehullet skulle «kuttet» eller *ikke* «kuttet», slik at de forholdt seg til prosjektplanen. De kunne *justere*, men holde seg til planen, mente laboratorieforskeren. Et annet moment var at noen av de tidligere utgravde «husene» var helt eller delvis borte. Videre fulgte en diskusjon om «kokegroper» og hva de kunne forvente seg av funn i disse gropene. Et par dager etter besøket fortalte den ene av lederne i felt meg at hen nå hadde fått e-post fra laboratorieforskeren. I e-posten refererte hen til hva de ville ha frem når det gjaldt prøvene. Det hadde vist seg at det ikke var tatt noen prøver fra det ene huset ved tidligere utgravninger av stedet (ONS2P2-5-1) (P2IA02, P2IA09 og P2IA14).

5.3.2 Analyse

Møtets omvisningsform åpner opp for diskusjoner om endringer og eventuelle justeringer av utgravningens prosjektplan. Prosjektplan, logistikk/fremdrift og øvrig dokumentasjon blir aktualisert i tilknytning til omvisningens ulike stoppesteder. Samhandlingsformen, som aktørene etablerte seg imellom underveis i besøket, er verdt å se nærmere på. Dette er ikke en vanlig møteform mellom aktører rundt et møtebord. Det blir

etablert en møteform hvor partene går sammen i samtale mellom utvalgte stoppesteder eller samtaleplasser i et landskap. Dette er en møteform hvor både plasser/steder, strukturer og funn i landskapet danner utgangspunktene for en interaksjon aktørene imellom.

Enkelte av aktørene har vært på de samme stedene i tidligere utgravninger ved museet. En slik *kjennskap til steder og kunnskap om tidligere dokumentasjonsmateriale* representerer således en kontinuitet. I denne intersubjektive relasjonen tar aktørene inn objekter som er umiddelbart tilgjengelige ute på lokalitetene, men også objekter som befinner seg inne i museets arkiver/magasiner/utstillinger. I «omvisningsmøtet» trekker således aktørene inn elementer fra steder de har en etablert relasjon til, både i nåtid og fortid. Forestilte eller imaginære objekter fra utgravningsstedet får en tilstedeværelse i samtalen også i en immateriell form. Stedet, slik som det var på et tidligere tidspunkt, blir tatt med inn i nåtiden, når kunnskapen om tidligere dokumentasjonsmaterieell og funn blir hentet frem igjen. Slik får «stedselementer» en tilstedeværelse i kraft av aktørenes *erfaringer, erindringer og minner* knyttet til utvalgte «landskapselementer» (jf. kap. 4.4).

Indre bilder i form av arbeidsminner fra tidligere utgravningssteder blir med andre ord aktivert under et slikt omvisningsmøte. Enkelte minner knyttet til et arbeidssted eksisterer kanskje bare som arbeidsminner knyttet til landskapene, stedene, funnene og plassene som utgjorde de tidligere arkeologiske lokalitetene? Jeg tenker da på tilfeller hvor informasjon og kunnskap ikke ble dokumentert ute i felt, sikret i senere rapportskrivning, arkivert eller magasinert inne på museet. Yrkesfaglig kontinuitet i tilknytning til steder i et landskap utgjør, slik jeg ser det, en tilleggsbetydning av verdi for kunnskapsproduksjonen i et utgravningsprosjekt. Samhandlingen skjer som del av *omvisningsmøter* når aktører etablerer relasjoner til materiale (strukturer/objekter/metadata) som er produsert tidligere, enten det er tilgjengelig i materiell eller immateriell form. *Stedstilknyttet kunnskap*

blir bevart både gjennom tidligere arbeidssteder utendørs og i arbeidsminner etablert i et utendørsområde eller på en utendørs arena. Omvisningens møteform innbyr til samtaler og samhandling hvor aktørene aktualiserer en relasjon til steder og objekter i nåtid og fortid.

5.3.3 Laboratorieforskerne kommer tilbake!

En av arkeologene fortalte meg at det var en helt annen situasjon som oppsto når man hadde en laboratorieforsker til stede under utgravningen. Vanligvis så laboratorieforskeren på materialet først etter en utgravning. Hen fortalte meg om den gangen en laboratorieforsker hadde vært med som del av et utgravningsteam, og arkeologene hadde fått vurderinger underveis i gravingen. Arkeologen var veldig tydelig på at det «ga noe annet» med enn uten en slik *tilstedeværelse*. Hen vedkjente at hen den gangen ikke hadde vært klar over hvor heldige de faktisk var. Jeg spurte arkeologen om når hen ville få resultatene fra undersøkelsene i dette prosjektet. Da sa hen at resultatene ville komme på et senere tidspunkt. Arkeologen var rask med å si at det var veldig bra at de dagen før hadde fått en vurdering av hva et av funnene var, og at laboratorieforskeren som hadde vært på besøk, kunne si så mye om materialet. Hen sa at laboratorieforskeren hadde sittet inne i brakken dagen før, sett på materialet som lå i en boks, og kommet med sine vurderinger. Det som undersøkelsene siden kunne gi svar på, var om materialet hadde samme opprinnelse som et annet materiale som fortsatt lå inne i brakken. Arkeologen fortalte at det «ga noe ekstra» når det var den samme personen som hadde vært i felt og sett materialet, som skulle se på det igjen inne på museet.

Vi snakket videre om hvilken *formidlingsverdi* som lå i det å ha funn tilgjengelig i en utgravning. Ikke bare var det en verdi i forhold til å fortelle videre om funnmaterialet til en tiltakshaver, men også i forhold til skoleklasser og andre i felt. Arkeologen beskrev at det kunne «gi en reaksjon» å vise frem funnmateriale til forskjell fra den typen gravinger hvor det ikke kom frem funn. Underveis i samtalen vår henvendte

arkeologen seg til en kollega. De snakket sammen om «når» man i en prosess kunne si at man visste noe med *sikkerhet*. Det opplevdes for dem som et paradoks at man kunne få en formidlingssituasjon hvor man gjerne ville si noe med en større sikkerhet, samtidig som man ikke ville være «helt bombastisk». Det kunne man få imot seg, men man kunne slik de så det, ikke være «helt vag» heller, ettersom det kunne man *også* få imot seg (WS330170, 8-14, 14:30,2(-)36:06,4) (P2IA01 og P2IA06). Den ene av disse to arkeologene hadde i en annen samtale beskrevet opplevelsen av å holde tilbake kunnskap overfor publikum. Dette utsagnet førte til en rekke tanker hos meg vedrørende det å formidle kunnskap til et publikum i tilknytning til universitetsmuseets utgravningssteder ute i Rogaland fylke.

Det fremsto for meg som viktig for aktører i et utgravningsteam å få informasjon eller en «nyetablert kunnskap» frem til de besøkende i utgravningsfeltet. Museets fagfolk skulle hverken være bombastiske eller vage i omtalen av funn på et tidlig tidspunkt i prosjektet på grunn av uvisshet eller usikkerhet. Etter disse samtaler tenkte jeg på uttalelsene om samarbeid med museets laboratorieforskere ute i felt. I slike tilfeller hadde kanskje laboratorieforskeren tatt med seg en slags «mobil kunnskap»? En umiddelbar eller ny kunnskap om funnmaterialet som ble tilgjengelig ute på utgravningsstedet? Jeg noterte meg at jeg skulle høre nærmere med laboratorieforskeren om dette besøket i felt, som arkeologen hadde omtalt. I intervjusamtalen jeg (I) hadde med laboratorieforskeren et par dager senere, ble rådgiverrollen et tema. Rådgivning var ifølge laboratorieforskeren (L) en sentral del av stillingen, særlig i forbindelse med etterarbeidet, men også underveis i feltsesongen:

I: Så, når dere er ute, hvordan er kontakten? Hvem har du stort sett kontakt med? Om vi snakker om roller, ikke personer, hvem er det naturlig for deg å ha kontakt med?

L: Vanligvis har jeg kontakt med prosjektleder. Det som da vanligvis skjer, er at prosjektlederen vil ta kontakt med meg, ringe og si: «Vi har noe materiale her vi ikke vet helt hva vi skal gjøre med. Kan du

komme og gi oss noen råd?» Det vil vanligvis være ting som haster litt. Jeg kan ikke vente til jeg har ledig tid til å dra ut, for de er nødt til å grave det ut, for å så gå videre. Til neste «feature», til neste prosess. Så, når de ringer meg med slike spørsmål, pleier jeg å respondere kjapt, så jeg kan dra ut dit og svare på spørsmål (WS330173, 40, 23:01,4(-)25:02,5).

Først fortalte laboratorieforskeren om sin kontakt med utgravningsteamene og sin erfaring med hvordan møter med utgravningsteam oppstår og utspiller seg. Hen illustrerte her et tenkt besøk hvor et fysisk møte mellom en laboratorieforsker og et utgravningsteam blir avtalt over telefon med ledelsen i felt. Når laboratorieforskeren er kommet på plass ute på utgravningsstedet, reetableres kontakten først med ledelsen. Deretter oppretter hen kontakt med feltarkeologen:

L: Da ser du på materialet ute i felt, og du kan foreslå: «Ok, prøv å grave på denne måten, fra denne vinkelen. Ikke vær redd for at «det» eller «det» skal gå i stykker. Det er denne biten dere skal fokusere på. Det er den som vil gi informasjon, som jeg kan bruke til «kjemiske tester». Den slags. Så vil jeg stort sett la feltarkeologene grave. Om det er noe veldig skjørt, kan jeg kanskje hjelpe dem med å få hentet den ut. Men det er vanligvis ikke tilfellet. Så ja, slik er prosessen (WS330173, 40, 23:01,4(-)25:02,5).

Den tenkte samhandlingen som blir beskrevet her, er en rekke av handlinger knyttet til hver minste lille bevegelse av en operasjon. Her illustrerte laboratorieforskeren en prosess slik den *kan* forløpe i tilknytning til et utvalgt sted i utgravingen. Materialet skal ut av jorden, noe som vil si at objektet skal ut av sin opprinnelige kontekst, og over i en midlertidig oppbevaring. Dette skjer før materialet blir ført inn til museet, hvor den videre behandlingen skal finne sted.

Laboratorieforskerens besøk ute på museets utgravningssteder tar også form av mer tilfeldige møter. Tidlig i intervjuet fortalte informanten om besøket som *ikke* var planlagt, som et møte hvor hen var tilkalt for å vurdere et bestemt funn. Under dette besøket skulle egentlig et annet fagmøte finne sted. Samme dag som hen var ute i felt, ble det tilfeldigvis

funnet et materiale som hen har spesialisert seg på. Her kunne hen bidra med informasjon umiddelbart:

- I: Hva tenkte du der ute? Du sa at du ga dem litt informasjon helt i starten som de kunne bruke i utgravningen. Men du snakket også med journalister og andre? Kan du fortelle mer om det?
- L: Med slike utgravninger ønsker man jo å ha noe man kan formidle til utenforstående. For det kommer folk hele tiden, og man ønsker jo å kunne gi dem noe. Det er jo en velsignelse at allmennheten er interessert i arbeidet vårt. Den eneste grunnen til at vi har de jobbene vi har, er at folk flest liker og er interessert i arkeologi. Det er noe samfunnet verdsetter. Derfor må man ha noe man kan formidle til dem. Man ønsker å gi dem informasjon (WS330173, 63-64, 37:49,6(-)40:50,1).

I intervjuet ble det tidlig tydelig at laboratorieforskeren sammenstilte det *å gi informasjon* til utgravningsteamet med det *å gi noe å fortelle videre* til publikum. Denne praksisen ble satt i sammenheng med at publikum kommer innom hele tiden i løpet av utgravningen. Videre forteller laboratorieforskeren om funnet:

- L: Og så, når jeg så på dette [funnet/materialet] på [navnet på stedet], så jeg etter informasjon som kunne være av interesse for folk flest. Det er jo utrolig mye jeg kan undersøke, som jeg finner interessant, som interesserer meg som [navnet på stillingen]. Men det ville ha kjedet folk til døde. Men så har man de større spørsmålene. Er dette en mann? Eller er det en kvinne? Hvor gamle er de? Hvor unge er de? Den slags ting. Og heldigvis ... Når man må jobbe med svært, svært fragmentert materiale, med bitte små fragmenter, kan det være svært vanskelig. Men heldigvis kunne vi i dette tilfellet finne bevis for at dette fragmentet kom fra en eldre voksen, og dette kom fra en yngre voksen. Det er så ting de kan ta med seg videre (WS330173, 64, 38:13,0(-)40:50,1).

Informanten opplever at det er «de store spørsmålene» som er interessante for publikum. Oppfatningen er at de spørsmålene som interesserer hen som laboratorieforsker, vil kunne bli oppfattet som kjedelige. Videre beskriver hen «de store spørsmålene», som noe arkeologene i utgravningsteamet kunne ta med videre til publikum. Jeg forstår uttrykket «det er så ting de kan ta med seg videre» som en overføringssituasjon. Informasjonen eller kunnskapen som blir ført

videre fra laboratorieforskeren til utgravningsteamet, er todelt. Det er en informasjon/kunnskap som er for dem som utgravningsteam, og dernest en annen informasjon/kunnskap som de skal ta med videre, gi videre eller med andre ord overføre til et publikum. Det var i dette tilfellet vesentlig å gi informasjon tilknyttet et bestemt funn på utgravningsstedet, en begravelse i en gravrøys:

- L: For eksempel ble den (les:røysen) med den yngre voksne regnet som del av et gravsted. Der fant man gjenstander man knytter til kvinner. Det gikk da fra bare å være et gravsted til å være en ung kvinnes grav. Det gjør at det fremstår mye tydeligere for offentligheten. Da kan man snakke med dem om «størrelsen på gravhaugen» og plasseringen ute i marka. Det er informasjon de kan ta til seg der og da. Av og til, ute i felten, hender det at folk kommer og presenterer beinrester for meg. Da ønsker man jo alltid å kunne gi dem noe. Noen interessante opplysninger. Enkle fakta som kan formidles ut til allmennheten. Eller til journalister som stikker innom.
- I: Hva slags opplysninger er det du tenker på da, som er enkle fakta?
- L: Vel, det første vil gå på art. Er det menneskelig? Er det ikke menneskelig? Det avhenger jo av hvilket materiale man får jobbe med. Er det gravmateriale? Er det snakk om matavfall? Så kan man kategorisere. Om det er menneskelige levninger, er det snakk om en mann eller en kvinne? Hvor gamle var de da de døde? Hva kan man si om dem, rent fysisk? Av og til sier det noe om det, andre ganger er det ikke stort å hente. Om det så er snakk om dyrelevninger og matavfall, hvilken art er det? Er det en hjort? En ku? En sau? Er det en hund? Nå er riktignok ikke hund matavfall ... Hvor gammelt var dyret da det døde? Hva sier det oss om strategiene deres? Om menneskene som brukte dyrene. Slike opplysninger vil jeg gi til folk i felt, om de er å oppdrive, slik at de kan formidle det ut til folk. «Dette viser at de avlet frem griser for kjøttets del.» «Dette er litt rart, for her dreper de sauene mens de er veldig små. Vi er ikke sikre på hvorfor, men de var bare lam.»
- I: Altså funn som gjøres ute, under utgravningen? Kan dette fungere som en kanal for å formidle mer generelle fakta? Slik bein kan fortelle oss ...
- L: Ja, og slike ting er spesifikke. Den slags informasjon. Når jeg gir dem slikt, er tanken at arkeologene, feltlederne og prosjektlederne skal kunne formidle det videre til folk. Enten det er åpen dag eller bare folk som vandrer rundt. Man ønsker å gi dem informasjon som de kan bruke. Enkle faktaopplysninger. Jeg

legger opp til akkurat det. Informasjonen jeg gir til arkeologer og prosjektledere, er av en svært spesifikk og taktil karakter.

Det tilfeldige besøket resulterte med andre ord i at laboratorieforskeren fikk gitt utgravningsteamet informasjon som de kunne ta med seg videre i utgravningen, men også for å gi videre til besøkende. Kunnskapen var med andre ord ikke bare ment for personene i utgravningsteamet, men var utformet med tanke på en overføring til et potensielt publikum (WS330173, 64-71, 38:13,0(-)45:56,7).

5.3.4 Analyse

En tilstedeværelse av ansatte med en «spesialkunnskap» gir museets utgravningsteam umiddelbar informasjon om materialer etter hvert som funnene dukker opp i utgravningssituasjonene. Fremvising av funn ga gjerne reaksjoner hos besøkende, og spesialkunnskap om materialer ble særlig viktig i senere formidlingssammenhenger. Eksterne aktører på besøk i utgravningenes lokaliteter kan bli «snytt for» tanker og tolkninger arkeologer gjør seg underveis i en graveprosess. Dette er en kunnskap som er *midlertidig*, som blir til «der» og «da», og som oppstår fra de hypotesene som aktører i utgravningsteam gjør seg i tilknytning til utvalgte steder (jf. kap. 4.4). Kunnskap basert på midlertidige tanker, tolkninger eller hypoteser blir av aktører i utgravningsteam opplevd som uvisse, usikre eller uklare og blir gjerne ikke videreformidlet til eksterne aktører. En laboratorieforskers *tilstedeværelse* på et utgravningssted oppleves derimot av aktørene å *gi noe annet* eller *noe mer* til prosjektet. *Til forskjell fra utgravningsteamets midlertidige kunnskap blir spesialkunnskap opplevd som viss, sikker og klar for å bli gitt videre til publikum i universitetsmuseets formidlingssammenhenger ute i felt.*

Som medlem av det utvidete utgravningsteamet rykket laboratorieforskeren ut til universitetsmuseets utgravninger. En slik besøksforespørsel var «tidssensitiv» og ble av laboratorieforskeren ansett som viktig for at utgravningsteamet skulle komme seg videre i arbeidet. Det var med andre ord avgjørende for laboratorieforskeren at

ikke museets *kunnskapsproduksjonsprosess* stoppet opp. Laboratorieforskeren instruerte utgravningsteamet i en avansert operasjon i direkte tilknytning til funnmaterialets plassering i jorden. Hen bisto på stedet for å sikre et best mulig utgangspunkt for de videre prøvene og undersøkelsene som skulle foretas senere i kunnskapsproduksjonslinjen. Samhandlingen som oppsto i møtene mellom aktørene, forstår jeg som en form for «produksikring». Kunnskapsproduksjonsprosessen på utgravningsstedet er således del av en musealiseringsprosess som starter opp utendørs, og som fortsetter videre inn i museets avdelinger i laboratorier, magasiner, arkiver, montre med mer. *Jeg fant en form for bevegelse av kompetanse mellom museets steder, innendørs og utendørs. En slik stedsforflytning skjer i tilfeller hvor det er avgjørende for kunnskapsproduksjonslinjen at aktøren flytter en spesialistkunnskap ut i felt.*

Under slike besøk får utgravningsteamet inn andre faglige perspektiver i kunnskapsetableringen som skjer ute på utgravningsstedet. Kunnskapsoverføringen inntar en muntlig form tilknyttet et spesifikt funnsted, og skjer således «in situ». Aktørene kan umiddelbart jobbe ut ifra kunnskap de blir gitt om materialet underveis i gravingen. Aktørene tar i slike møter del i en umiddelbar førstehåndsforskning i et temporært utendørs undersøkelsesrom. Forskning oppstår således i arbeidsbrakker eller ute i landskapet *før* materialet er kommet inn for videre undersøkelser ved museet (eller for videresendelse til eksterne laboratorier). Slik jeg ser det, inngår møtene i forskningsprosesser som blir etablert allerede ute i utgravningsfeltene. Andre metoder for forskning på materialet, for eksempel naturvitenskapelige, kommer først på et senere tidspunkt. *I kunnskapsproduksjonsprosessen skjer en muntlig videreføring eller tradering av spesialkunnskap. En slik tradering består i «å gi informasjon» videre til interne aktører, men også i «å gi noe å fortelle», som de vil kunne gi videre gjennom en overføring av spesialistkunnskap til eksterne aktører.*

5.4 Kjentfolk kommer innom - eksterne aktørers stedstilknyttete kunnskap

Arkeologer møter flere eksterne aktører i løpet av en utgravningssesong, for eksempel entreprenører, tiltakshavere, grunneiere/bønder og vernemyndigheter. Dette er gjester som universitetsmuseets utgravningsteam er kjent med fra før. Noen er på besøk over flere dager eller uker, mens andre bare stikker innom en halvtimes tid. Jeg er interessert i hvilke relasjonen som oppstår i løpet av gravearbeidet, og i denne delen av analysen er det utgravningsteamets møter med besøkende entreprenører og tiltakshavere jeg skal se nærmere på. Entreprenørene er her forstått som maskinførere engasjert i museets utgravningsprosjekt over en lengre eller kortere tidsperiode. Jeg vil begynne med å gjenfortelle arkeologers opplevelser fra møter med maskinførere. Til slutt henter jeg frem en observasjon jeg selv gjorde under en flateavdekking, for å beskrive hvordan et slikt møte så ut for en utenforstående. Formålet er her å se nærmere på utgravningsteamets møter med en ekstern aktør, som graver side ved side med utgravningsteamet ved hjelp av maskinell kraft. Spørsmålet er hvordan interaksjonen mellom aktørene foregår, og hvordan en slik samhandling fremstår.

5.4.1 Entreprenørene kommer!

Relasjoner mellom universitetsmuseet AM-UiS og eksterne entreprenører går langt tilbake i tid. Maskinell flateavdekking og avtorving ble først tatt i bruk av museet ved undersøkelser i 1980 (Lillehammer et al., 2016) og er en etablert praksis og metode som er blitt videreutviklet ved AM-UiS. Det er utgravningsprosjektene budsjett som avgjør hvor mye midler som settes av til bruk av gravemaskin. I prosjektbeskrivelsene definerer fornminneavdelingen ved AM-UiS fremgangsmåten, for eksempel hvilke lokaliteter som skal avdekkes med maskin, og hvordan dette skal gjøres helt ned til «uforstyrrete»

lag/anlegg og strukturer. I prosjektets planer fremkommer et skille mellom maskinelt og manuelt arbeid og hvor i lokalitetene det er planlagt å grave ut mekanisk eller stratigrafisk i lag og ruter, for eksempel på steinalderlokalitetene.³⁷ Et forbehold er om de lokale forholdene i landskapet og undergrunnen i det hele tatt tillater bruk av maskin. Alternativet i ulendt terreng er da å ta i bruk trillebårer, bøtter og spader for manuell fjerning av torv og overflatejord (Rogalands arkeologiske et al., 2017), og det er gjerne i første del av prosjektfasen at maskinbruk er mest relevant (Løken, 2005).

I fotografier og feltdagboknotater var det ikke vanskelig for meg å finne igjen arbeidssituasjoner hvor arkeologer «går over» utgravningsområder sammen med maskinførere. Et aspekt som fremkom i en av samtalene, var *jordlagene* og *marginene* de arbeider innenfor når de graver med maskin «ute i felt». En av arkeologene fortalte meg om sine erfaringer med maskinførere og hvilke egenskaper som var ønskelige. Hen sa at maskinførere måtte kunne *skille* mellom forskjellige «Shades of Brown» (ONS1P7LO-0-2) (P2IA06). Det vil si at de skulle kunne *se* forskjellen mellom ulike jordlag i grunnen. Jordlagene fremstår i flere fargenyanser innenfor fargen brun, og erfaringen var at ikke alle maskinførere *så* nyanser som arkeologene så. Den samme arkeologen forklarte meg i et annet prosjekt hvordan man skulle stå for å bli sett av maskinføreren, og hvilken *kommunikasjon* som måtte være på plass på grunn av all støyen fra gravemaskinen. Hen viste meg en rekke ulike *tegn* med hendene, som ble brukt i kommunikasjonen mellom dem.

Betydningen av å kunne *se* eller *oppdage* nyanser kommer også opp i en annen samtale i et annet utgravningsteam. Her fortalte en av arkeologene om et område hvor det var «grunt» fra øverste flate. Det var med andre ord «grunne stolpehull» på lokaliteten, og «det var ikke så mye lengre ned en skulle ha gått med gravemaskin før en *ikke* hadde oppdaget

³⁷ Prosjektbeskrivelsene ved AM-UiS er basert på prognoser fra Rogaland fylkeskommune og blir utarbeidet av fornminneavdelingen i forkant av hver sesong.

stolpehullet (Figur 5–1) (WS330163, 4, 6:23,0(–)8:52,1) (P2IA03). En tredje arkeolog kunne fortelle at enkelte maskinførere opplevde gravearbeid i et arkeologisk utgravningsområde som utfordrende. Hen sa at arkeologene hadde en åpen tilnærming og jobbet med forskjellige teorier underveis, og at dette medførte frustrasjon i samarbeidet med maskinførere. Maskinføreren fikk som følge av dette veldig forskjellige beskjeder underveis i forhold til hvordan det skulle graves. Hen fortalte om et prosjekt hvor maskinføreren hadde blitt fortvilet nettopp på grunn av dette, og hadde lurt på om han ikke gjorde en bra nok jobb (WS330141, 2, 00:00,0(–)4:30,3) (P2IA07).

Maskinførere kommer gjerne fra *lokale firmaer*. Dette var også tilfellet i et av prosjektene jeg observerte. Under avdekking av jordet med maskin hadde en struktur kommet frem i lyset i en av lokalitetene. Den ene av de to arkeologene beskrev for meg «noe» som strakk seg utover. Jeg noterte meg at kommunikasjonen mellom arkeologen og maskinføreren var tett, og at den omhandlet dybden det skulle graves i. Noe av gravearbeidet skulle gjøres med maskinførerens «skufle» og noe med arkeologens «grafse». Arkeologen forklarte til meg at de brukte mye tid på avdekking og omtalte området hvor de nå gravde, som «rotete». Arkeologen hadde sagt til maskinføreren at det var et «rotete område», og hen hadde gitt beskjed til hen om «å ta det tålig». Maskinføreren hadde sagt til arkeologen at det hadde vært et «sommerfjøs» der før. Med andre ord visste hen om en bygning som hadde stått på jordet. Arkeologen hadde også snakket med maskinføreren om «uregelmessigheter», og hen hadde da sagt at det hadde gått en «vei» der før (ONS2P2-2-1) (P2IA02). Arkeologen kunne siden fortelle meg at maskinføreren også hadde forhørt seg med et familiemedlem, som kunne bekrefte at dette var tilfelle.

Jeg skal gå nærmere inn i fotografier og notater fra dette prosjektet for å fortelle hvordan jeg opplevde møtet mellom utgravningsteamet og den lokalkjente maskinføreren. Underveis i flateavdekkingen sto jeg på kanten av et gressdekket jorde og så på hvordan tre arkeologer og en

lokal maskinfører kommuniserte med hverandre. De tre arkeologene gravde med grafse og snakket seg imellom. De diskuterte «det» som oppsto underveis i flateavdekkingen, og om «det» kunne være noe eller ei. Sammen avgjorde arkeologene hvor de skulle sette ned blomsterpinner for å markere strukturene som kom til syne under flateavdekkingen. Jeg observerte at to av dem hadde en nokså tett dialog. Den tredje arkeologen var veldig stille og holdt seg litt for seg selv. Videre noterte jeg meg at dialogen med maskinføreren for det meste besto av *tegn*, som for eksempel ved «å peke». Det virket på meg som om den ene av arkeologene tok føringen i denne arbeidssituasjonen. Det var denne personen som hadde den direkte kontakten med maskinføreren. Hen pekte *der* de ønsket å få jordlaget fjernet, og viste med ulike vinkler på hånden *hvordan* jordlaget skulle fjernes med grabben.

Da de tre arkeologene oppdaget noen nye strukturer i grunnen, diskuterte de først seg imellom hvorvidt «dette» kunne være «et nytt hus». De *kommuniserte umiddelbart* med maskinføreren om hvordan det nå skulle graves. Arkeologene kom senere samme dag frem til at det var et «hus» de hadde funnet like ved «haugen». Umiddelbart hadde en mer erfaren arkeolog bedt en mindre erfaren arkeolog om å sette ned en blomsterpinne, slik at maskinføreren kunne se «huset». Arkeologene diskuterte med maskinføreren om hva som var «best», og om det kunne være en «mur» som gikk inn under røysen. Spørsmålene var også knyttet til hvorvidt det kunne være en løsning å ta bort jord for å se om «huset» eller «muren» fortsatte under en annen struktur (WS330140, 5, 5:02,0(-)7:00 ,8) (ONS2P2-2-1) (ONS2P2-4-2) (P2IA02), (P2IA03) (P2IA07) og (P2EA01), (WS330141, 2, 0:00,0(-)4:30,3).

På fotografiene fra denne arbeidssituasjonen ser jeg at den lokale maskinføreren er på plass inni gravemaskinens førerhus. Noen ganger er kaffekopp og termos sentralt plassert, og på enkelte fotografier kan jeg se at det stikker et par hvite strømper ut av vinduet på huset. Verneskoene er tatt av, og hen har en liten pause i påvente av nye instruksjoner fra

Å holde gjestebud – utgravningsfeltet som møtested for besøkende

arkeologene. Jeg husker at i dette utgravningsprosjektet sto førerhuset ofte tomt når arkeologene dro fra lokalitetene for å ta seg lunsjpause. Maskinføreren var som regel på plass rundt bordet inne hos arkeologene i arbeidsbrakken og spiste lunsj, og lo og flirte sammen med dem. Ofte gikk praten om hva som skulle skje, eller hva som hadde skjedd sist helg. Jeg oppfattet relasjonen mellom utgravningsteamet og entreprenøren i dette prosjektet som nær.



Figur 5-1 Grunne stolpehull i undergrunnen.

5.4.2 Analyse

Universitetsmuseets arkeologer har over tid etablert en rekke erfaringer i møter med eksterne maskinførere. Å kunne skille mellom forskjellige jordlag var en egenskap ved maskinførere som ble verdsatt, og en visuell vurdering sto sentralt i møtene mellom arkeologer og maskinførere. Møtene omhandlet også ulikheter i aktørenes praksis. Det var en rekke utfordringer knyttet til arbeid med fargenyanser og forskjeller i jordlag. Eksterne maskinførere kunne oppleve stadige skiftninger i arbeidssituasjoner med utgravningsteam som frustrerende. Å grave på denne særegne måten, ved forsiktig å skrape av tynne lag av brune jordlag, var kanskje en ny erfaring for enkelte maskinførere. Arkeologene kunne på sin side allerede ha erfaringer med tette relasjoner med maskinførere fra andre utgravningssteder.

Jeg forstår slike arbeidssituasjoner som særlig krevende møter ettersom aktørene *er sammen om å tolke kompleksiteten* i et objekt. Utfordringene er med andre ord knyttet til at den ene aktøren leser landskapet på sin måte og ser en kompleksitet som den andre aktøren ikke nødvendigvis klarer å se i jordlagene under torva. Maskinførerens teorigrunnlag og praktiske erfaringer er også knyttet til grunnforhold, jord og stein, men tilnærmingen som er innlært i yrkespraksisen, er annerledes enn den arkeologiske fremgangsmåten. Mellom museets ansatte og innleide entreprenører er det helt avgjørende *å sammen kunne oppdage strukturene i grunnen*, slik at ikke funnene «forsvinner» inn i maskinens grabb. Det er til stede en forventning om at eksterne aktører skal kunne «se», og således tolke eller forstå, det samme som de interne aktørene i utgravningsteamet. *Det er vesentlig, slik jeg ser det, at en samhandling eller intersubjektiv relasjon blir sikret i møtet, som innebærer en felles forståelse av hvilke visuelle vurderinger som inngår.*

Under besøk fra entreprenører sto kommunikasjonen sentralt. Kommunikasjonen tok form av en dialog mellom aktørene vedrørende fremgangsmåter fra et arkeologisk og et «ikke-arkeologisk» ståsted.

Kommunikasjonen trengte ikke å være muntlig, men var en dialog hvor ulike «tegn» inngikk. Et enkelt «vokabular» av tegn så ut til å bli utviklet i møtet mellom aktørene. Det blir med andre ord tatt i bruk et slags «tegnspråk», som for eksempel indikerer om grabben skal føres langs bakken på samme nivå, eller om den skal tas høyere opp. Tegnene kom som følge av en intersubjektiv relasjon som ble etablert mellom aktørene i det enkelte prosjektet. I arbeidssituasjonen jeg beskrev til sist, var det trolig slik at enkelte av tegnene som ble benyttet av arkeologen, var etablert tidligere, og at (tegn)språket var overført av arkeologen fra et annet utgravingsprosjekt.

Arkeologer og maskinførere er ofte *sammen om å gå over et landskap* med sine redskaper, når ulike lag blir skrellet av et jorde under en flateavdekking. I arbeidssituasjonen så jeg hvordan arkeologene sto på en linje med hver sin grafse. Maskinføreren hadde ikke den samme visuelle nærheten til grunnen og kunne fort komme til å gjøre feilskjær. Maskinførerens graveskje er stor, og jeg forstår at det kreves kunnskap, erfaring og presisjon for en ekstern ikke-arkeolog eller ikke-akademiker for å ta av tynne jordlag og gå frem i sin graving. En nær intersubjektiv relasjon mellom maskinfører og arkeolog blir, slik jeg ser det, etablert under slike arbeids- eller samarbeidsmøter. Det er med andre ord en særegen og nær handling når de to aktørene er sammen i aksjon. Relasjonen mellom aktørene øves opp og må trolig bli videreutviklet gjennom nære arbeidsmøter over tid. Kontinuitet ser ut til å være et nøkkelord i arkeologenes opplæring av utgravningsteamets maskinelle aktør. *En etablering av visuelle vurderinger og utviklingen av et eget språk mellom aktørene bidrar til å sikre en kunnskapsproduksjonsprosess hvor potensielle funn ikke blir ødelagt, men at de derimot kan bli oppdaget av begge aktørene underveis i gravearbeidet. Kunnskapen om samarbeidspraksis som blir etablert under slike arbeidsmøter, har et potensial i seg til å bli overført av aktørene til senere prosjekter andre steder.*

I arbeidssituasjonen så jeg en interessant samhandling oppstå i møtet mellom aktørene da en «uavklart» struktur dukket opp. Det uavklarte objektet var ifølge maskinføreren «sommerlåven» som «sto her». Den eksterne aktøren bringer da sin lokalkunnskap om plasser, steder eller deler av jordet inn i museets graveprosess. Utfordringer i gravingen ble overført fra den intersubjektive relasjonen mellom aktørene i nettverket tilknyttet utgravningen, til den eksterne aktørens nettverk utenfor utgravningsområdet. Problemstillingen fra det arkeologiske feltarbeidet var blitt tatt med inn i en familiær setting og diskutert der. Etter at den eksterne aktøren hadde konferert med sin kilde, ble antagelsen bekreftet, og utfordringen bidro til at aktørene kom nærmere en praktisk løsning. Antagelsen til den eksterne aktøren ble bekreftet av kunnskap hos en tredjepart i en annen del av aktørens nettverk.

I møtet mellom «grafserne» og «maskingraveren» er aktørene sammen i et «ukjent» terreng. Slik jeg forsto det, hadde ingen av dem *kjennskap til* eller *kunnskap om* at et «hus» eller en «mur» inngikk på denne plassen på jordet/lokaliteten. Flere hensyn og problemstillinger ble diskutert, både arkeologiske og praktiske, i forhold til bruk av maskin. Den nonverbale og verbale dialogen var tett, og interaksjonen skjedde umiddelbart. Maskingraveren var underveis i gravingen del av den pågående kommunikasjonen i utgravningsteamet og ble bedt om å komme med praktiske råd for å komme frem til *den beste fremgangsmåten* i arbeidet. Møtene omhandler således en interaksjon hvor nærhet, tillit, nøyaktighet og opplæring inngår i et samspill. En slik samhandling skjer ikke bare mellom mennesker, men oppstår i et samspill mellom mennesker, verktøy/maskineri og landskap/lokalitet/sted. Samhandlingen driver prosessene fremover, og den eksterne aktøren har i tillegg tilgang til stedstilknyttet kunnskap fra andre nettverk enn de interne aktørene. *Dette er samarbeidsmøter som omhandler kunnskapen lokale maskinførere kan ha gjennom kjennskapet til steder i utgravningsområdet. Maskinføreren er således en ekstern aktør som i løpet av denne særegne arkeologiske opplæringsprosessen blir omgjort til en slags «maskinutgraver» eller «maskinarkeolog».*

5.4.3 Tiltakshaverne kommer!

I all hovedsak er tiltakshavere eksterne aktører som er tilknyttet et statlig organ eller det private næringslivet, ellers er de private enkeltaktører som grunneiere eller bønder. Jeg vil starte med en beskrivelse av et besøk fra en tiltakshaver som hadde et nært forhold til lokalmiljøet hvor utgravningen fant sted. I det andre eksempelet er tiltakshaveren en ekstern aktør som har en etablert relasjon til grunneieren i området, men som har en mer perifer tilknytning til landskapsområdet. Grunneiere, for eksempel bønder, er til stede i kulturminneforvaltning og har en sentral rolle innen arkeologien i Rogaland. Samtaler mellom arkeologer og bønder om funn inngår i historiefortellingen om AM-UiS. Museets fotomateriale viser at flere slike møter har funnet sted over tid, for eksempel samtalene om funn av potteskår under utgraving av en hustuft fra jernalderen i Anniksdal (Hå kommune) i 1973 (Lillehammer et al., 2016, s. 310). Bonden er med andre ord en nabo som gjerne dukker opp på besøk ved universitetsmuseets arkeologiske utgravninger.

Tiltakshaveren hadde under besøket fortalt til en av arkeologene at steinene i den ene av røysene var av en annen type enn de øvrige steinene på utgravningsstedet. Hen hadde beskrevet til arkeologen hvor i terrenget i nærområdet det fantes slike steiner som dem som lå i røysen. Arkeologen fortalte meg at tiltakshaveren var *entreprenør* av yrke og hadde en lokal tilknytning til stedet gjennom sitt arbeid. Hen hadde således en nær kjennskap til og kunnskap om geografien i området og hvilke steintyper som fantes hvor i landskapet (ONS2P2LO-1-2) (DSC_2615) (WS330148) (P2IA01).

I en intervjusamtale inne på museet gikk jeg gjennom en rekke fotografier fra et besøk av en tiltakshaver sammen med en arkeolog fra et annet prosjekt. Fotoserien startet med et bilde av en relativt stor gruppe gjester som hadde ankommet stedet med buss. Utgravningsteamet sto klar ute på parkeringsplassen utenfor arbeidsbrakkene. Da vi så gjennom fotografiene som rullet over lerretet, fortalte arkeologen at tiltakshaveren

selv hadde tatt kontakt vedrørende dette utgravningsprosjektet. De hadde et ønske om å få en *omvisning* i forbindelse med en planlagt utflukt. Gruppen som var på besøk, hadde arbeidet med tilgang og grunneieravtaler i forkant av utgravningen. Kontaktpersonen hos tiltakshaveren hadde derfor vurdert utgravningen som egnet for besøk i anledning et seminar. Besøket var ifølge arkeologen en anledning for tiltakshaveren å ta i nærmere øyesyn et prosjekt hvor de hadde vært inne på et tidlig tidspunkt i planleggingsfasen (WS330161, 175-205, 49:40,2(-)55:33,3) (DSC_0479-0512) (P1IA01).

I feltdagboknotatene har jeg notert meg hvordan omvisningen inne på de ulike lokalitetene utspilte seg. Arkeologen viste gruppen rundt og stoppet opp på utvalgte steder i de ulike lokalitetene. Hvert stoppested hadde enten en struktur eller ett eller flere funn som ble trukket frem. I en av de første lokalitetene vi kom til, stoppet omvisningen ved «sandvollene», og arkeologen forklarte hvor «vannstanden» en gang hadde gått. Arkeologen fortalte at det var bonden som hadde fortalt hen om gården og dens tidligere plassering i terrenget. Hen fortalte om sin kontakt med grunneieren og trakk linjer bakover i tid gjennom å vise til tunets tidligere plassering. Arkeologen fortalte også om et «flyfoto fra 1950-tallet», en «steinsatt brønn» og «indikasjon på bruk» på gården. Jeg noterte meg at gjestene kom med innspill både på «det arkeologiske» og «det historiske» som ble fortalt under omvisningen.

Arkeologen fortalte at det ikke bare var «stolpehull» her, men også «et hus». Ved neste sted arkeologen stoppet opp ved, hentet hen frem en modell av et langhus (som også var blitt brukt på omvisninger ved skolebesøk i felt (Figur 6–5)). Arkeologen fortalte om «humusspettet sand», «husoverflater», «jernlag inni huset», funnet av en slags «luftekanal», «ildsteder» og så videre. Det kunne se ut som om de hadde funnet et «steinsatt gulv», og det kunne virke som om ildstedet var eldre enn «gulvet». Inni «huset» gikk arkeologen bort til funnstedet av en «kvern», som ble vist frem til gruppen (DSC_0479 - DSC_0512). Etter omvisningen med tiltakshaveren viste arkeologen meg rundt på stedet og

fortalte om plasseringen av den tidligere gården. Hen spurte om jeg hadde lyst å se «restene» av gamletunet (fra 1950-tallet) med brønn, teglpanner, frukttrær, hauger og landbruksmaskiner. Gården var i dag plassert på andre siden av veien, men hadde opprinnelig vært plassert på samme side som arkeologene nå gravde (Figur 5–2 og 5–3).

I dette prosjektet hadde jeg merket meg at grunneieren ved gjentatte anledninger var innom og pratet med prosjektlederen. Jeg hadde notert meg at denne arkeologen også ved et tidligere besøk hadde videreført hva bonden hadde fortalt om et bestemt område på jordet ved det gamle tunet. Dette var informasjon fra den lokale bonden om at bøndene i familien hadde merket seg at det var «noe» i grunnen, og derfor hadde valgt å gå høyt med plogen «der». Dette var på det samme stedet i lokaliteten hvor arkeologene hadde gjort flere funn, blant annet et steinsatt «gulv», et «ildsted», en «ovn», et «fiskesøkke» og en «kvernstein» i tilknytning til langhuset (ONS1P1LO-0-3) (ONS1P1LO-1-1) (ONS1P1LO-1-5) (P1IA01).



Figur 5-2 Spor i landskapet etter et eldre gårdstun I.



Figur 5-3 Spor i landskapet etter et eldre gårdstun II.

5.4.4 *Analyse*

Under det første besøket var formålet til arkeologen å gi informasjon om prosjektets progresjon i sitt møte med tiltakshaveren. Tiltakshaveren bidro her med sin *kjennskap til* utgravningsstedet og en *spesialkunnskap om* små stedsselementer og landskapsstrukturer, det vil si om steiner og steinstrukturer i terrenget samt hvilke steder i området steinene kunne tilhøre. Den lokale *kjennskapen til* og *kunnskapen om* grunnforhold var ervervet gjennom et yrkesliv i nært arbeid med jord, stein og grus på ulike steder i lokalsamfunnet. I dette tilfellet var informasjonen *stedstilknyttet*, ettersom den omhandlet en struktur på en utvalgt plass underveis i arkeologens omvisningsrunde. Den museumsansatte gikk således fra å være en formidler som ga tiltakshaveren «siste nytt» om prosjektet, til å bli en lytter og mottaker av informasjon som var ny for prosjektet.

Den intersubjektive interaksjonen ble således endret i møte mellom to aktører og en landskapsstruktur, steinrøysen. Det oppstår en endring mellom to subjekter som følge av at en ny relasjon blir etablert mellom en ekstern aktør og et stedstilknyttet objekt. *Det var møtet med et utvalgt objekt som resulterte i frembringelsen av ny informasjon eller kunnskap med lokal tilknytning. Lokal kjennskap til natur- og grunnforhold ervervet gjennom et yrkesliv i et landskapsområde blir således tradert fra eksterne til interne aktører under omvisningssituasjoner eller -møter ute i lokalitetene.*

Under det andre besøket viste jeg hvordan eksterne aktører får en prosjektoppdatering i form av en spesialtilpasset omvisning på stedet. Tematikken var tilrettelagt gruppens formål og faglige interesseområder. Arkeologen gikk inn i en rolle som omviser og tok med seg gruppen gjennom landskapet, fra den ene plassen til den neste i lokaliteten. Innenfor hver av lokalitetene valgte omviseren ut stoppesteder. Utvalgte funn, steds-elementer eller objekter inngikk således som deler i en stedstilpasset fortelling. Fortellingen i en slik gruppeomvisning sto derfor i en relasjon til enkeltobjekter og strukturer både innenfor og utenfor de arkeologiske lokalitetene. Informasjonen omviseren ga videre, hadde direkte tilknytning til plassene på utgravningsstedet/jordet der arkeologen og bonden hadde møtt hverandre gjennom tidligere besøk. Den interne aktøren iscenesetter omvisningen etter hvert som hen tar med seg gjestene rundt i terrenget.

Gjestene hadde allerede etablert en relasjon til grunneier i prosjektsammenheng, og det er grunneierens informasjon om stedet som blir gjenfortalt og innlemmet i omvisningen. I denne besøkssituasjonen eller under dette møtet skjedde det en overføring av stedstilknyttet informasjon. En slik lokalkjennskap til plassene på og rundt gårdstunet er slik jeg forstår det, ervervet gjennom et langt liv og virke med arbeids- og familieliv på gården. *Informasjonen som ble gitt videre, står i relasjon til prosjektet, men også i relasjon til en annen aktørs opplevelser, erfaringer eller minner fra steder i et landskap. Informasjon fra tidligere*

besøk ble med andre ord innlemmet i omvisningens tematikk. Besøket er således et møte hvor tidligere etablerte relasjoner mellom personer og steder blir synliggjort.

5.5 Fremmedfolk kommer innom – eksterne nettverk, tolkninger og fremgangsmåter

Universitetsmuseet AM-UiS ønsker publikum velkommen til sine arkeologiske utgravninger i løpet av en sesong. Museet inviterer til åpne dager eller kvelder, hvor utgravningsstedene i en avgrenset periode inngår som en del av formidlingstilbudet. Eksterne aktører dukker også opp på utgravningsstedene i kraft av personlig motivasjon, interesse eller hobby. Arkeologene fortalte meg om sin kontakt med de besøkende. Dette kunne være turgåere i nærområdet, for eksempel naboer som kom innom utgravningen på ettermiddagen, enten alene eller i par. Andre forbipasserende kunne være barn som syklet forbi på vei hjem fra skolen, som gjerne ropte: «Har dokker fonne någe i dag?». Og som spurte løst over gjerdet om de kunne få komme inn og se. I materialet finner jeg også beskrivelser av «gjengangere». En av arkeologene fortalte meg om en person som kom innom med jevne mellomrom både på denne og andre utgravninger i løpet av sesongen (ONS1P5LO-2-1).

I denne delen av analysen er formålet å se nærmere på «fremmedfolk» eller ukjente eksterne aktører som kommer innom. I en utgravningssammenheng kan fremmedfolket for eksempel være journalister, turgåere, grunneiere, bønder, detektorister eller skoleelever. Jeg skal gå nærmere inn på besøk fra skoleelever i siste del av avhandlingens analyse (jf. kap. 6). I dette delkapittelet er det detektoristen vi skal bli aller best kjent med. «Detektoristene kommer!» er hentet fra et møte jeg selv hadde med en detektorist, som var innom på besøk i utgravningen. Møtet vårt tok form av en gående intervju samtale, og beskrivelsen er derfor fortellende eller bekjennende i sin form (jf. kap. 3.4.1).

5.5.1 Detektoristene kommer!

Nå skal jeg fortelle om et møte mellom meg og en ekstern aktør – «detektoristen». Kontakten mellom oss ble etablert da jeg og en av arkeologene hadde snakket med en lærer etter et skolebesøk ute i felt (jf. kap. 6.2.3). Arkeologen hadde på forhånd fortalt meg om en lærer ved den lokale skolen som drev med metallsøking, og at hen ønsket «å benytte» seg av «metallsøkeren». Læreren fortalte oss at hen var interessert i hvordan arkeologene arbeidet, og spurte lederen i felt om de brukte LIDAR³⁸ (WS330166) (P2IA01) (P2EA05). Etter nærmere avtale med ledelsen i felt kom læreren tilbake til utgravningen en ukes tid etter skolebesøket.

I en av fotomappene ser jeg et fotografi hvor klappstolene er tatt med ut fra arbeidsbrakken. Et kaffekrus står plassert på den ene stolen, men det er ingen arkeologer i sikte. Det går an å skimte en liten sti i gresset fra brakkene og ut til områdene som var avdekket. På det neste fotografiet får jeg øye på en person ikledd lue, collegejakke i sort og lilla, sorte dongeribukser og tur- eller vernesko. På tvers over skuldrene har hen en sort postmannveske. Videre er hen utstyrt med sorte hansker og skyggelue. Både gjennom bekledning og utstyr skiller personen seg ut fra de øvrige i utgravningsteamet. I høyre hånd holder hen en gul stang med to sorte elementer, et øverst og et nederst på stangen. Det er en metalledetektor.

All matjord og torv er blitt fjernet fra denne delen av jordet. Bunnen under gresstorva er lysegrå, flekkete med lysebrune felt samt en rik variasjon av både steiner og grus. Enkelte fargete tallerkener ligger på

³⁸ Flybåren laserskanning, også kalt LIDAR, gir muligheter til en kostnadseffektiv registrering av synlige kulturminner i skog og annen utmark. Lidardata hentes inn ved at det sendes ut laserpulser mot bakken fra et fly eller helikopter som flyr over området som ønskes kartlagt. Laserpulsene returneres fra bakken, og opplysninger om disse lagres på datamaskiner i flyet/helikopteret. Dataene brukes til å lage detaljerte 3D-modeller av terrenget (<http://www.norark.no/>).

grunnen. Det er ingen arkeologer i denne delen av jordet hvor hen oppholder seg. Hen står nå med hendene i lommen og kikker utover området. Da jeg gikk bort for å snakke med læreren, omtalte hen seg selv som «detektorist». Jeg fikk vite at hen hadde vært ute på besøk hos arkeologene i til sammen to dager i etterkant av skolebesøket. Detektoristen fortalte at hen hadde en *interesse* for å søke med metalldetektor, og at dette var del av en hobby som hen måtte tilpasse jobb og familie (WS330170, 3, 3:50,3(-)5:40,6) (ONS2P2LO-1-3).

På det neste fotografiet ser jeg en skjerm øverst på en detektorstang. Detektoren er merket med produsentnavnet «Fisher», og på det firkantete displayet i sort plast står betegnelser som FOIL, NICKEL, TAB, ZINC, DIME, QTR, DEPTH (Figur 5–4).³⁹ Detektoristen viste meg hvordan detektoren fungerte i praksis, hvilken informasjon som kom opp i displayet, og hvordan hen gjorde sine *tolkninger* ut ifra lydsignalene i øretelefonene og opplysningene som dukket opp på skjermen. Grunnlaget, som hen sa, var knyttet til *verdier* på detektoren, som metalltyper, dybde med mer. Tolkningsgrunnlaget var også knyttet til *lydsignalene* fra detektoren som ga hen viktig informasjon om metallet som befant seg i grunnen. Videre ble jeg fortalt at dette dreide seg om en erfaring som ble bygget opp, og som hen fikk gjennom «å gå på jorder». *Erfaringen* ble også bygget opp gjennom samtaler med andre detektorister, eller gjennom «møteplasser på internett». I tillegg brukte hen nettsteder for å få informasjon, for eksempel Riksantikvarens nettsider og siden «Kulturminnesøk». Hen gjorde meg oppmerksom på siste nytt om bruken av metalldetektor, jf. RA, og at hen kjente til retningslinjene.

På det neste fotografiet sitter detektoristen på huk, og etter å ha notert et nummer på en gul blomsterpinne blir pinnen satt på plass i grunnen

³⁹ Metalldetektorer har gjerne slike kontrollpaneler med for eksempel 4-toners lydidentifikasjon som identifiserer mynter, dybde, mineraler med mer.

(Figur 5–5). I notatene har jeg beskrevet hvordan detektoristen markerte grunnen med blomsterpinner med egne numre for dette metallsøket. Hen fortalte meg at hen ville «gå i rutenett» for å avdekke mer. Det viste seg at den ene av lederne i felt hadde spurt detektoristen om hen kunne begynne å søke vest for den ene røysen. Hen hadde derfor vært der borte dagen før. I denne delen av vår «gående samtale» gikk detektoristen med detektoren øst for en annen av røysene i utgravningsområdet.

I neste fotografi er vi kommet litt lengre ut i samtalen, og et nærbilde av en ny blomsterpinne dukker opp. Pinnen står plassert i et lite område som skiller seg ut ved å være mørkebrunt. Blomsterpinnen er gul og markert med sort tusj, med følgende inskripsjon: M*3-10cm. Detektoristen fortalte meg at hen hadde avtalt med leder i felt hvordan hen kunne markere dette (metall og dybde). Detektoristen sa at hen håpet å finne «noe» som arkeologene ikke hadde funnet, og som de kunne bruke. Detektoristen fortalte, noe overrasket, at hen hadde fått en god mottakelse av arkeologene og blitt *inkludert*. Jeg spurte om hen hadde fått noe skriftlig om utgravningsprosjektet fra arkeologene, men detektoristen fortalte at det hadde hen ikke etterspurt. Detektoristen sa at hen hadde fått informasjon *mundlig* underveis.

Detektoristen ønsket kursing fra AM-UiS, samarbeid med arkeologene og å bidra med «det»/«noe» som ikke arkeologene kunne finne. Hen viste til RA sine nettsider og deres informasjon om hva detektorister kunne *se* etter. Detektoristen sa at det ville være av *verdi* å lære opp detektorister, og påpekte at det ikke bare var ærlige sjeler i miljøet. Hen fortalte videre om hvordan det vanligvis var «å være ute på jorder», men å *kun* være «oppå» det øverste laget av jordet. I det underste laget av jordet, der gjenstandene sto fast, der var det «kontekst». Detektoristen sa at hen gjerne snakket med de lokale bøndene og brukte nettsidene til AM-UiS for å få tilgang til registreringskjemaer og GPS-markeringer. I tillegg hadde hen geologi i fagkretsen sin, som hen tok i bruk. Disse dagene i juni var første gangen hen hadde vært ute på en arkeologisk utgravning. Nå hadde hen fått *sett* «under jordet», så nå visste hen hva et stolpehull

Å holde gjestebud – utgravningsfeltet som møtested for besøkende

var. Å ha sett under jordet ville ifølge hen være til nytte ved senere detektoraktivitet. Nå håpet hen at arkeologene fikk tid til å grave opp grunnen der hvor hen hadde markert med blomsterpinner og numre.



Figur 5-4 Detektordisplay.



Figur 5-5 Blomsterpinne.

5.5.2 Analyse

Detektoristen fortalte meg om sine opplevelser fra besøket da vi møttes ute på utgravningen. Aktiviteten var en hobby, og besøket var således av personlig interesse for hen. Fra faglitteraturen og ansatte ved AM-UiS hadde jeg kun hørt benevnelsen «metallsøker», som er knyttet til handlingen eller verbet «å søke». Benevnelsen «detektorist» blir brukt av Norges Metallsøkerforening, som er en interesseorganisasjon for detektorister, og navnet blir også brukt i den norske spillefilmen «Detektor» (2000). Substantivet «detector» samt verbet «to detect» vitner om ordets slektskap til engelsk og kan relateres både til en gjenstand og en handling. Aktiviteten er ikke begrenset til «å søke», men handler derfor om «å oppdage», «å avdekke» og «å legge merke til». Navnet «detektorist», som aktøren bruker, er slik jeg ser det, av en annen karakter enn det som blir tilskrevet av andre som er utenfor miljøet. *Detektoren er med andre ord et objekt som står sentralt i en handling eller aktivitet. Slik jeg ser det, er detektoren et redskap som gjør aktøren om til en detektorist, eller en «oppdager», ute på universitetsmuseets utgravningssteder.*

Sentralt i detektoristens praksis står tolkninger av ulike «verdier». Verdiene fremkom i form av visuelle og audiovisuelle utslag etter hvert som hen beveget seg over utvalgte områder i lokalitetene med detektoren. Aktørens *tolkninger* ble etablert på grunnlag av tegn i detektorens display og lyder fra øretelefonene. Dette er tegn og lyder som gjør at den eksterne aktøren kan *si noe mer* om utgravningsstedet enn hva arkeologene kan si på et tidlig tidspunkt i utgravingen. Tolkningene av slike verdier kommer av erfaring aktøren har bygget opp på egen hånd, og er ervervet gjennom å ha gått «ute på jorder» med detektor. Erfaring er med andre ord bygget opp mellom en aktør, et verktøy og steder i et landskap. Aktørens erfaringer har også utviklet seg gjennom mellommenneskelige relasjoner i offentlige og i sitt eget nettverk. Grunnlaget aktøren bygger sine tolkninger på, blir for eksempel etablert gjennom relasjoner til offentlige nettsteder som deler informasjon fra

kulturminneforvaltningen. Informasjonen som blir delt på slike offentlige nettsteder, er gjerne basert på en akademisk kunnskap. Relasjoner blir også etablert gjennom samtaler eller møter mellom likesinnede i eget nettverk, for eksempel på turer utendørs eller på steder på internett. Slike møter skjer gjennom samtaler ved «å gå på jorder» eller ved «å gå online». Aktørene møter hverandre gjennom å etablere relasjoner til ulike (nett)steder, som er basert på en teknologisk plattform. Gjennom relasjoner på steder/nettsteder deler aktørene informasjon innad i miljøet, som gjerne er en hobbybasert, eller slik jeg ser det, en ikke-akademisk kunnskap. *Personlig kjennskap til detektorutstyr, praktisk erfaringsgrunnlag, møtested, nettverk og informasjonskilder på internett er således tolkningsgrunnlaget detektoristen bruker for å kunne si noe mer om områder eller steder som blir undersøkt eller «oppdaget».*

Den eksterne aktøren ønsket å bidra med «noe» som de interne aktørene ikke hadde funnet, og som de kunne bruke. Jeg tolker dette utsagnet som et ønske om å gi museets arkeologer tilgang til informasjon (eller objekter) som de ellers ikke kunne ha fått tilgang til, men som en utenforstående med sitt utstyr og sin metode, erfaring og kunnskap kunne bidra med fra sitt miljø. Til forskjell fra utgravningsteamet er ikke detektoristen knyttet til en prognose fra fylkeskommunen eller en problemstilling i en prosjektplan. Det å «finne noe» er for detektoristen knyttet til et håp om å supplere museets funn fra utgravningsstedet. Den personlige interessen ser ut til å være direkte tilknyttet tilegnelse av ny teknologisk og faglig kunnskap om fortiden. Slik jeg ser det, ønsket aktøren å få tilgang til kunnskapen arkeologene hadde tilegnet seg om stedet, gjennom å lære om deres utstyr og fremgangsmåte fra et arkeologisk/akademisk/vitenskapelig perspektiv. Innledningsvis uttrykte en av lederne i felt et ønske om «å benytte» seg av en lokal «metallsøker». Med andre ord er aktiviteten og erfaringen detektoristen tilbyr, av verdi for museets fagfolk. Detektoristen kan således tilby en tjeneste eller en slags gave fra hen som besøkende/gjest til dem som utgravningsteam/vertskap. Slik jeg ser det, handlet møtet også om et

slags bytte og en egen form for (gave)utveksling. Byttet skjer således i form av en utveksling av kunnskap mellom «en» som er utenfor, og «de» som er innenfor utgravningsstedet. *Inkludering av en ekstern aktør skjer gjennom utveksling av informasjon i form av kunnskap og metodikk, som blir etablert underveis mellom aktørene ute på museets utgravningssted.*

Detektoristens praksis med å gå i rutenett blir satt i kombinasjon med arkeologenes praksis eller museale gjøren for å sikre funn eller museumsobjekter ved hjelp av blomsterpinner og «å sette S på» (jf. kap. 4.4.2). Detektoristens kombinasjon av de andres og sin egen praksis er således et resultat av møtet. En nyskapning av fremgangsmåte eller metode oppstår. Underveis i utgravningsprosessen har arkeologen og detektoristen gjennom en muntlig avtale kommet frem til en praksis med et system for egne numre til bruk i metallsøkingen. Kanskje har møtet også resultert i at detektoristen har påvirket arkeologenes fremgangsmåte i møte med detektorister? De umiddelbare resultatene av aktørenes møte var at metallinnholdet i grunnen ble markert i de lokalitetene som prosjektlederen hadde valgt ut for metallsøk. Informasjonen tilførte prosjektet funn som arkeologene/museet ellers ikke ville fått tilgang til. Detektoristens praksis eller aktivitet var ikke blitt definert inn i undersøkelsen av stedet på forhånd i henhold til prosjektplanen. Kunnskapen som ble etablert, er supplerende og står i tilknytning til utgravningsteamets øvrige funn. Det var gjennom den muntlige praten at møtene mellom utgravningsteamet og den besøkende fant sted. Hen var med andre ord interessert i informasjon og tilegnet seg ny kunnskap om stedet gjennom å samtale og inngå i dialog.

Møtet mellom detektoristen og utgravningsteamet omhandlet en annerledes situasjon enn det detektoristen var kjent med fra tidligere. I samtalen fremkom også et ønske om å få på plass et *samarbeid*, for eksempel gjennom kursing eller opplæring i regi av museet. Detektoristens etablerte fremgangsmåte er «å gå på jorder», og handlingsrommet er begrenset av kulturminnelovgivningen til det øverste laget på jordet, som utgjør matjorden eller torven. Dette laget

med jord utgjør, slik jeg ser det, en grense mellom deres og arkeologenes rom for handling, arkeologisk praksis og museal gjøren. *Detektoristen kommer med andre ord inn i arkeologenes utgravning med sitt utstyr, sine fremgangsmåter og en erfaring som er bygget opp gjennom tid på egen hånd eller i samhandling med andre i miljøet/nettverket via møtesteder utendørs eller på internett. I møtet mellom arkeologene og detektoristen har en annen og ny form for kunnskapsetablering funnet veien inn i lokalitetene på ett av museets utgravningssteder.*

5.6 Diskusjon

I «*Ordning och reda*» viste jeg hvordan universitetsmuseets utgravningsteam forbereder seg til og tar imot besøk ute i felt. Planlagte besøk fra kollegaer ved museet starter gjerne opp inne i arbeidsbrakkene før besøket går over til «omvisningsmøter» ute i lokalitetene. I tidligere etnografiske undersøkelser av arkeologisk utgravningspraksis har arkeologen Edgeworth (2003) vist hvordan ulike former for besøk oppstår mellom aktører ute i felt. Møter mellom interne aktører inntar en besøksform. Det blir etablert et skille mellom «outsidere» og «insidere» eller «interne» og «eksterne» aktører. Til forskjell fra Edgeworth fant jeg at det også blir etablert et skille mellom «insidere», som i dette tilfellet er universitetsmuseets interne aktører. Aktørene etablerer og reetablerer et «oss» og «dem» i løpet av utgravningsprosjektene i tilknytning til de enkelte utgravningsstedene. Det er med andre ord et skille mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av gravearbeidet.

5.6.1 Et møtested for yrkeserfaringer og arbeidsminner

I «*Familien kommer innom*» så jeg nærmere på hva som skjedde da museets laboratorieforskere var på besøk ute i felt. Jeg er enig med Edgeworth (2003) i at en arkeologisk utgravning kan studeres som et

slags utendørs laboratorium eller undersøkelsesrom. Innen studier av møter i kulturarvsforvaltningen har antropologen Yarrow (2017) gått etnografisk til verks for å forstå møteformen mellom eksperter og ikke-eksperter i tilknytning til befaringer. I min undersøkelse har også jeg sett hvordan ekspertmøter oppstår på steder utenfor kulturarvinstitusjonen i form av såkalte «gåturer». I tillegg så jeg hvordan ekspertmøter eller omvisninger ikke bare oppstår i tilknytning til verneverdige bygninger, men at slike møter også skjer i tilknytning til et utendørsområde, som hos meg er universitetsmuseets utgravningssteder. I beskrivelsene viste jeg hva som skjedde da aktører fra museets subdisipliner møtte hverandre i et slikt utendørs «laboratorie- eller undersøkelsesrom». Jeg fant at besøk fra laboratorieforskere tok form av «omvisningsmøter» som oppsto i direkte tilknytning til samtalene og omkring utvalgte steder i lokalitetene.

Tidligere sosiologisk forskning har vist hvordan slike *interdisiplinære utvekslinger* utfordrer og forrykker det som er forventet og gjennomførbart i et samarbeid (Efstathiou & Mirmalek, 2014). Arkeologen Paul Everill (2008) har i sin studie synliggjort en avstand mellom arkeologer som arbeider utendørs, og deres akademiske kollegaer, som ser ut til å øke.⁴⁰ Arkeologene Hodder og Marciniak (2015) har derimot i sine studier av det tyrkiske utgravningsstedet Çatalhöyük beskrevet en interaksjon mellom feltarkeologer og «spesialister» som en samhandling med felles beslutninger eller beslutningsprosess rundt forskningsprioriteringer. I mine undersøkelser har også jeg sett hvordan universitetsmuseets laboratorieforskere og arkeologer inngår i en interdisiplinær samhandling og utveksling. I omvisningsmøtene fremkom en ulikhet i aktørenes tilnærming til steds- eller landskapselementer, men jeg fant også en praksis hvor prosjektplaner blir justert underveis.

⁴⁰ Undersøkelsen av Everill (2008) er en studie fra England av aktører innen den kommersielle arkeologien og ikke av praksisen ved arkeologiske universitetsmuseer.

I «Laboratorieforskerne kommer!» fremkom betydningen av aktørenes relasjon til bestemte steder i form av arbeidsminner fra et langt yrkesliv i felt. Antropologen Yarrow (2006) har også i sin studie sett hvordan kunnskap ble overført gjennom relasjoner mellom aktører i arkeologiske utgravningsteam. Gavin Lucas (2000) hevder på sin side at det er materialiseringer (i form av avbildning og rapporter) som gir aktørene et grunnlag for å kunne gjøre sammenligninger med tidligere utgravninger.

Jeg har for øvrig funnet at relasjoner mellom aktører, steder og stedslementer kan gå langt tilbake i tid. På den ene siden er det av verdi å ha etablert en nærhet mellom arkeologen og funnet/strukturen i den aktuelle utgravningen. På den andre siden representerer institusjonens ansatte en kontinuitet gjennom sin kjennskap til eksisterende materiale i arkiver og magasiner. Ansatte ved museet med lang fartstid har i omvisningssituasjonene med seg prosjekt- og stedsspesifikk kunnskap fra tidligere utgravninger knyttet til steder museet graver ut på nytt. Slik jeg ser det, blir kunnskap overført fra en generasjon til en annen ved universitetsmuseet AM-UiS i form av omvisningsmøter som er «stedsbetinget». Aktørene blir således til bærere av en *kunnskap om og kjennskap til* utvalgte steder og betydningsfulle stedslementer i et landskapsområde. Jeg er derfor av samme oppfatning som folkloristen Selberg (2007), som mener at *å snakke om et sted er å sammenligne det med andre steder*.

De faglige ansatte ved museet vil således kunne oppleve og tematisere et utgravningssted i forhold til andre utgravningssteder. Forutsetningen er en kontinuitet i yrkes- og arbeidsforhold som er bevart innenfor samme geografiske område over tid. Arbeidsminner og yrkeserfaringer inngår dermed i aktørenes grunnlag for å kunne gjøre en *sammenligning* med tidligere utgravningsprosjekter. Minner, nærhet og kontinuitet som er knyttet til tidligere utgravningssteder, blir således av verdi for universitetsmuseets kunnskapsproduksjon.

5.6.2 Et møtested for overføring av spesialkunnskap

I «Laboratorieforskerne kommer tilbake!» så jeg nærmere på laboratorieforskerens opplevelser og erfaringer i møte med museets utgravningsteam. Problematiske funn kan ifølge Edgeworth (2003) stoppe produksjonen av kunnskap ute i felt. Jeg har derimot funnet at kunnskapsproduksjonen blir sikret når et utvalg blir kvalitetssikret av en laboratorieforsker underveis i gravingen. I denne prosessen fant jeg at laboratorieforskeren innfører tiltak for å sikre kvaliteten på produktet som skal inn til museet, gjennom å respondere raskt når materiale av problematisk karakter dukker opp. Edgeworth har i sin studie funnet en bevegelse av aktører som foregår inne på lokalitetene, samt samtaler som oppstår under besøk mellom aktørene.⁴¹

Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til at sikring av funn innebærer en hurtig *forflytning* av spesialkunnskap fra museet og ut til utgravningens lokaliteter. I motsetning til Edgeworth (2003), som beskriver aktørenes bevegelser innenfor lokalitetene, fant jeg en forflytning mellom *steder*. Jeg vil her ta i bruk geografen Doreen Massey (2005) sitt begrep om stedsforflytninger for å beskrive bevegelsen som skjer *fra museum til utgravningssted*. I en slik stedsforflytning blir en spesialkunnskap overført til aktørene som de kan nyttegjøre seg av ute i felt. Spesialkunnskapen blir konstruert i en form og med et innhold som også gjør at interne aktører kan ta kunnskapen med seg videre i møte med eksterne aktører. Funnobjektene inngår i opplæring, kunnskapsproduksjon og publikumsformidlingen ute i felt.

For å låne Alberti (2005) sitt syn, så inngår objektene i en annen kontekst i funnsituasjonen enn inne på museet. Utgravningsfeltets funn inngår i ulike yrkespraksiser *før* de kommer inn i universitetsmuseets

⁴¹ Edgeworth (2003) bruker i sin etnografiske undersøkelse av arkeologisk praksis begrepene «problematic evidence», «in situ conversation», «site conversation» og «movement of workers».

laboratorier, magasiner og utstillingsmontre. Slik jeg ser det, er objektene del av lokalitetene, samtidig som de er museumsobjekter som *blir* del av museets innsamling og formidling utendørs. Arkeologisk innsamlingspraksis blir i denne prosessen kombinert med en museal gjøren. Spørsmålet er hvilke utvalg museets fagfolk foretar, hva de selv velger å legge vekt på, og hvordan de møter eksterne aktører underveis i sine daglige aktiviteter på stedet. Noen aktører er museets fagfolk kjent med, mens andre kan være fremmede for dem.

5.6.3 Et møtested for akademisk og ikke-akademisk kunnskap

Feltarkeologien har vært gjennom en rivende utvikling (Ravn, 2004), og den maskinelle flateavdekkingsmetoden fikk stor betydning da den kom inn i norsk arkeologi på 1980-tallet (Løken, 2005). I «Entreprenørene kommer!» beskrev jeg arkeologenes møter med eksterne aktører gjennom å se nærmere på arbeidssituasjoner hvor prosjektets maskinførere inngår.

I mine undersøkelser oppdaget jeg at museets arkeologer hadde en klar forventning om at maskinførere skulle kunne forstå komplekse problemstillinger og foreta visuelle vurderinger på linje med dem selv. Antropologen Yarrow (2006) har i sine undersøkelser av arkeologisk praksis sett nærmere på arkeologenes relasjoner til eksterne aktører. Jeg er enig med ham i at intersubjektive relasjoner oppstår mellom *alle* aktører som er tilknyttet en arkeologisk utgravning, og at aktørene har forskjellig forståelse av en utgravning. Yarrow (2006) så i sin studie hvordan frivillige aktører («volunteers») tilpasset seg de arkeologiske konvensjonene og tok i bruk de samme teknikkene som arkeologene underveis i gravearbeidet. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Interne aktører hadde forventninger om at eksterne aktører skulle kunne tilegne seg en feltarkeologisk metodikk (og

en bruk av gravemaskinens graveskje) som var annerledes enn tillært gjennom maskinførerens yrkespraksis.

Sosiologen Charles Goodwin (2006) har sett nærmere på opplæringssituasjoner i arkeologiske utgravninger hvor et tegnsystem var i bruk mellom arkeologene. Han fant at erfarne arkeologer hadde forventninger om at uerfarne arkeologer skulle kunne *se* og *forstå* det samme som dem selv. Disse forventningene var til stede uavhengig av om aktørene var kjent med hverandre, med gravearbeidet eller med utgravningsprosjektet. I min studie fant jeg at en opplæring i visuelle vurderinger og tolkning av grunnforhold sto like sentralt som innlæring av en ny graveteknikk hos maskinførerne eller «ikke-arkeologene». I tillegg fant jeg at en non-verbal kommunikasjonsform ble utviklet i møtet mellom interne og eksterne aktører. En slik etablering av en kommunikasjonsform og utvikling av et felles språk bidro til en gjensidig forståelse av bruken av den store «graveskjeen», som kunne sikre prosjektets kunnskapsproduksjonsprosess.

Filosofen Alison Wylie (2014) har som meg vært opptatt av hva som skjer med arkeologenes tenkning når den blir satt i relieff av eksterne aktører. Hun har konkludert med at aktører i et lokalsamfunn både *utfordrer* og *gir bidrag* til fagfeltet gjennom sine refleksjoner. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. I tilfellet med maskinføreren oppsto det en situasjon hvor en ekstern aktør kom med bidrag til prosjektet i form av lokal kunnskap vedrørende en tidligere plassering av et låvebygg samt en gårdsvei på jordet. Dette var på det samme stedet som museets utgravningsteam hadde oppdaget «forstyrrelser» i grunnen.

Antropologene Clack et al. (2017) har i sine studier vært særlig opptatt av *kontaktsituasjoner* mellom akademisk og lokal kunnskap. Jeg har som dem sett hvor avgjørende dialogen var for at eksterne og interne aktørene kunne dele opplevelsen av å lære noe nytt. I tillegg fant jeg at eksterne aktører har en lokal kunnskap fra spesifikke steder eller strukturer både *innenfor* lokalitetene og *utenfor* utgravningsstedet. En ekstern ikke-

arkeolog, for eksempel en maskinfører, bidrar således med en ny forståelse av stedslementer og steder i lokalmiljøet. En spesialkunnskap om stedets lokale geografi blir tatt med inn i lokalitetene av den eksterne aktøren. Spesialkunnskapen kunne være ervervet som del av en lokal aktørs arbeidserfaring fra maskinelt arbeid på ulike steder i lokalmiljøet, både i innmark og utmark. Ikke-arkeologens relasjoner er således etablert til steder lokalt som arkeologene ikke har tilgang til, og som de er avskåret fra i henhold til en prosjektplan. Eksterne aktører kommer med innspill som arkeologene kan velge å ta til seg, og som dermed indirekte kan virke inn på prosjektets produksjon av kunnskap.

For å låne et begrep fra arkeologen Andrew L. Christenson (2013) vil jeg si at det oppsto et møte mellom en «amatørarkeolog» og en «profesjonell arkeolog». Christenson har i sin forskning vist hvordan amatørarkeologer opp gjennom historien har medvirket gjennom ulike *samarbeidsformer* på forskjellige trinn i vitenskapelige prosesser. I mitt tilfelle går aktørene sammen gjennom flere trinn, fra begynnelse til slutt av universitetsmuseets utgravningsprosjekt, i den perioden av kunnskapsproduksjonsprosessen hvor de er utendørs på stedet, i en samarbeidsrelasjon. Entreprenøren eller maskinføreren er slik jeg ser det, en ikke-arkeolog som gjennom en opplæringsprosess blir omgjort til utgravningsprosjektets «*maskinarkeolog*».

I «Tiltakshaverne kommer!» viste jeg hvordan eksterne aktører blir gitt en prosjektoppdatering gjennom en spesialtilpasset omvisningsform innenfor utvalgte steder i lokalitetene. Performanceforskeren Mike Pearson og arkeologen Michael Shanks (2001) har i sin forskning behandlet besøk på steder med arkeologisk materiale. De har i sine studier sett hvordan slike besøk tar form av regisserte eller iscenesatte omvisninger, hvor gjestene blir gitt en orientering gjennom et terreng. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Under det første besøket fra tiltakshaveren hadde det oppstått et avbrudd i omvisningen som følge av møtet med et stedstilknyttet objekt. Avbruddet skjedde idet aktørene kom over en landskapsstruktur og

mindre objekter som den eksterne aktøren hadde kjennskap til fra før. En slik spesialkunnskap om objekter og deres tilhørighet i landskapsområdet var ervervet gjennom et yrkesliv.

Under det andre besøket fra tiltakshaveren så jeg hvordan omvisningens tematikk tok utgangspunktet i og var tilrettelagt for gjestenes faglige interesseområder. Underveis i omvisningen valgte arkeologen ut objekter, funn og stedslementer i lokalitetene, i tillegg til at prosjektinformasjon ble innlemmet i en iscenesatt fortelling. Det jeg i tillegg har funnet, er at arkeologen overførte en stedstilknyttet informasjon ervervet fra en ekstern aktør (som har hatt tilknytning til utgravningsstedet gjennom gårdsarbeid og familieliv). En ekstern aktørs opplevelser, erfaringer eller minner fra steder i landskapet ble således del av iscenesettelsen. Både nyervervet og gammel kunnskap/kjennskap om/til steder i lokalitetene/gårdsterrenget ble innlemmet av arkeologen i en stedstilpasset omvisning med prosjektets tiltakshaver.

På samme måte som under møtet med maskinføreren vil arkeologen i møte med tiltakshavere, grunneiere eller bønder kunne inngå i det Clack et al. (2017) kaller for en *kontaktsituasjon*. Arkeologene og lokalbefolkningen skaper med andre ord kunnskap gjennom kontaktsituasjoner mellom en akademisk kunnskap og en lokal eller stedstilknyttet kunnskap. Arkeologen Iulian Ganciu (2018) har i sine studier sett at det er tilknytningen lokalbefolkningen har til et sted, som avgjør hvorvidt de eksterne aktørene finner arkeologiske utgravninger verdifulle. Relasjonen til landskapet, kjennskap til og kunnskap om verdiene som skjuler seg i bakken, avgjør med andre ord om en ekstern aktør også knytter seg til utgravningsaktiviteten som finner sted i deres lokalmiljø. Det jeg i tillegg har funnet, er at kjennskap til og kunnskap om stedlige objekter fra nært arbeid med landskapselementer bidro med nye perspektiver. Eksterne aktører kan således ha en nær familiær tilknytning til stedet museet gravde ut. For å låne filosofen Else Wiestad (2002) sine ord har den eksterne aktøren en relasjon til stedet som et

tidligere bo- og arbeidssted. Informasjon om stedslementer på jorden er bevart i personenes minner.

Arkeologen Christenson (2013) beskriver i sin forskning hvordan en «folkelig arkeologikunnskap» blir etablert gjennom at personer lever i og observerer et landskap, for eksempel gjennom å arbeide tett med jorden. Enkelte arkeologiske spor vil derfor være selvfølgelig for folk som møter dem i sine daglige liv og jevnlig virke, noe som kan kreve mer tid og overveielser for personer som ikke eksponeres for slike spor jevnlig (Christenson, 2013, s. 65). Lokale eksterne aktører vil kunne ha en mer inngående kunnskap om det lokale landskapet og ha et grunnleggende ekspertise- eller spesialistområde for å kunne forstå «the archaeological record». *I tillegg til en lokal eller folkelig kunnskap fra yrkes- eller gårdsarbeid fant jeg at en ekstern aktørs personlige minner var av betydning i møte med profesjonell kunnskap.*

Kulturens samlede kildemateriale («the cultural resource record») er ifølge arkeologen William D. Lipe (1984) vanskelig å knytte til en nasjon eller en bestemt etnisk identitet, og således tilhører den alle. For å bruke kulturhistorikeren Anne Eriksen (1999) sin forståelse av personlige erindringer går det også an å si at de eksterne aktørene bidro til at museets fortid ble opplevelsesmessig nær for de interne aktørene i museets utgravningsteam. Gjennom personlige minner som er bevart i den eksterne aktørens familie- eller yrkesfortelling, ble metadata om «jorden» knyttet til konkrete plasser på stedet. Tidligere kulturhistorisk forskning har vist hvordan historie, minner og myter er knyttet til steder gjennom en «stedliggjøring» (Eriksen, 1999, s. 49-50).⁴² Eriksen (1999) hevder at stedet er nødvendig for å få en *mening* i fortellingen, og at den da samtidig blir en tolkning av landskapet.

⁴² Antropologisk forskning har ifølge kulturhistorikeren Anne Eriksen vist hvordan folkegrupper knytter sine fortellinger til bestemte landskap gjennom erfaring, og hvor betydning av rom og sted er viktigere enn tid. Eriksen viser her til antropologen Anders Johansens (1998, s.18) Mytiske Landskap, i Profil, hefte 2.

I min studie fant jeg at en tradering av kunnskap, kjennskap og minner som er stedstilknyttet, skjer fra person til person på utgravningssteder i møter mellom lokalbefolkningen og museets arkeologer. Fortellinger, og dermed fortolkninger, av et lokalt sted/landskap oppstår i møtet mellom interne og eksterne aktører. Det skjer en interaksjon mellom lokale aktører med en personlig forankring, eller «stedstilknyttet» fortolkning av historien, og museale produsenter av en offisiell, nasjonal historiekunnskap. Kunnskap som fremkommer i form av en personlig erindring, blir ifølge Eriksen (1999) oppbevart annerledes enn den kollektive kunnskapen (i bøker, museer og arkiver). Gjennom mine undersøkelser har også jeg kommet frem til at kunnskap bringes inn gjennom personlige erindringer om objekter og steder, og hvordan tidligere stedslementer fremsto i terrenget «in situ». Slike metadata blir, slik jeg ser det, en inngangsbillett til stedet som sikrer at en relasjon mellom eksterne og interne aktører blir etablert.

5.6.4 Et møtested for samproduksjon av kunnskap

I «Detektoristene kommer!» beskrev jeg mitt møte med en besøkende som delte utgravningsteamenes interesse for arkeologiske funn. Universitetsmuseet AM-UiS er godt kjent med metalledetektormiljøet i Rogaland fylke og mottar årlig pløyelagsfunn fra aktørene i miljøet (Nærøy, 2019). Arkeologen Caroline Fredriksen (2019) mener at denne økningen i privat metallsøking er et uttrykk for en interesse for forhistorien. Det jeg i tillegg har funnet, er at detektoristen var en aktør som ønsket å bidra til utgravningsprosjektet med noe «annet» eller «mer» enn det universitetsmuseets arkeologer kunne finne.

I en nyere studie av arkeologen Ganciu (2018) blir opplæring av detektorister i regi av museer trukket frem som en løsning som kan gi en økt bevissthet og et mer komplett bilde av objekter og av et område. Det jeg i tillegg har funnet, er at kursing og opplæring også er noe som er etterspurt i miljøet. Inkludering av innbyggere er et museumsideal, og spørsmålet er hvordan museer med ansvar for kulturarvforvaltning møter

et slikt ideal gjennom sine museale prosesser. Majoriteten av danske detektorister ønsker ifølge arkeologene Dobat og Jensen (2016) å dele sine resultater med profesjonelle arkeologer gjennom registrering av funn og kontekstuelle data online eller ved deltagelse i museenes registreringsprosess. Det jeg i tillegg har funnet, var at detektoristens møte med museets fagfolk resulterte i en etablering av ny kunnskap for begge parter. Et nytt handlingsrom, eller en ny kunnskapsarena, ble tilgjengelig for detektoristen, som for første gang fikk se et «stolpehull» under jorden.

Møtet resulterte også i en umiddelbar kunnskap om metallsammensetning i grunnen på utvalgte steder i lokalitetene. Funn av metallholdig jord i grunnen, som ikke ble oppdaget med museets redskaper, ble da tilgjengelige underveis i utgravningsprosjektet. De interne aktørene i nettverket fikk således umiddelbar tilgang til detektoristens tolkninger «in situ», og aktiviteten ble et supplement for potensielle funn i grunnen, jr. Valletta Convention av 1992 (Council of Europe, 2020). Nye resultater ble tilgjengelige som arkeologene ikke hadde tilgang til gjennom sitt eget nettverk på dette tidspunktet. I tillegg ble en ny fremgangsmåte etablert mellom den eksterne aktøren og den ene aktøren i utgravningsteamet. Resultatet av møtet mellom aktørene kan tolkes som en *inkludering* som representerte noe nytt gjennom en annen form for kunnskapsetablering.

Arkeologen Cornelius Holtorf (2009) mener at arkeologi er en aktivitet som minner om detektivarbeid, og som *alle* burde bli invitert til å delta i. Aktiviteten handler ifølge ham om å *oppdage*, studere og ta vare på levninger fra fortiden. I et nyere forskningsprosjekt vedrørende besøkendes opplevelser fra kulturarvsteder og museer i Nord-Norge fant Jensen et al. (2017, s. 284) at museets gjester ønsker å *utforske* stedene gjennom å ta i bruk alle sine sanser under besøket. En publikumsundersøkelse fra 2018 har avdekket et ønske hos befolkningen i flere europeiske land om en demokratisering av arkeologisk kunnskap (Kajda et al., 2018). Kajda et al. (2018) fant i sine undersøkelser at

publikum ønsket seg en interaksjon med arkeologi/kulturarv gjennom å få besøke utgravninger (81 %). Folk ville møte arkeologene ute på utgravningene for å forstå hvorfor arkeologi var viktig for deres lokalsamfunn (62 %), for å forstå disiplinen (61 %) og for å kunne delta i utgravningen selv (61%). Økt involvering og inkludering ble etterspurt av forskerne, og studien konkluderer med at arkeologien/kulturminneforvaltningen må arbeide hardere for å nå ut til et bredere publikum. «New, more inclusive, and future-oriented perspectives are needed, relating in particular to archaeology and the quality of life» (Kajda et al., 2018, s. 109).

Flere studier av deltakende museumspublikummere omhandler både deltagelse og samproduksjon av kunnskap (Graham, 2016; Macdonald, 2008; Ravn, 2013; Simon, 2010; Witcomb, 2008). John Falk (2012) har funnet at museumsbesøk kan være dypt personlige, tilknyttet en identitetsfølelse som kjennetegnes ved at de dekker et «identitetsrelatert behov». Museumsansatte kan, slik han ser det, fokusere på publikums behov og interesser, skreddersy besøk og tilfredsstille gjestene gjennom å gi dem personlige museumserfaringer. En kategori av publikummere er ifølge Falk (2012) utforskere («explorers»), og deres fokus er kun på det som de ser, og det som interesserer dem. Interesse for materielle ting handler gjerne om en personlig tilknytning som ifølge Falk kommer til syne i personers hobby eller pasjon.

I tilfellet med detektoristen opprettet publikummeren den første kontakten med utgravningsteamet, og kan i tillegg bli forstått som en «drop in»-besøkende hjemmehørende i publikumskategorien Falk (2012) kaller for «professional/hobbyists». Dette er en type besøkende som «feel a close tie between the museum content and their professional or hobbyists passions» (Falk, 2012, s.324). Gjestene kommer innom på besøk med en spesifikk, innholdsorientert interesse for informasjon som passer inn i deres egen private samling (Falk, 2012, s. 326). Jeg mener at dette også kan være informasjon museet sitter på, som støtter deres egen innsamling av objekter, data og informasjon. Informasjonen kan for

eksempel være spesifikk kunnskap fra museets utgravningsaktivitet, for eksempel kunnskapen om hva et stolpehull er. Dette er kunnskap en publikummer som detektoristen kan bruke og ta med seg videre. Ny kunnskap som komplementerer hans personlige innsamlingsaktivitet og det tolkningsgrunnlaget han allerede har bygget opp. Dette var et grunnlag som var sammensatt av informasjon fra ulike kanaler, og som han arbeider ut ifra i sine tolkninger av landskapet.

En refleksiv holdning til arkeologisk praksis innebærer ifølge Hodder (2000a) en forståelse av at informasjon er åpen for å tolkes om og om igjen av både arkeologer og publikum. Aktører fra lokalbefolkningen, eller publikum, har gjerne en lokal arkeologisk kunnskap (Pearson & Shanks, 2001, s. 12). Det vil si at aktører fra lokalsamfunnet tar med seg kunnskap som får direkte eller indirekte betydning for det arkeologiske arbeidet og resultatet av kunnskapsproduksjonsprosessen. Kunnskap blir tradert fra publikum eller lokalsamfunn via en enkeltaktører med forbindelse til utgravningsteamet eller utgravningsstedet. Publikum kan med andre ord være bærere av teoretisk og praktisk kunnskap om lokale geografiske og geologiske grunnforhold. Bruken av lokale entreprenører vil for eksempel kunne bety at aktørene på utgravningsområdet får tilgang til andre nettverk, og dermed til en annen type kunnskap. Innvirkningen fra amatører på profesjonelles teori og metode kommer ikke nødvendigvis frem Christenson (2013). Å produsere kunnskap sammen i en samproduksjon blir ansett som en «useful way of thinking about the interaction of amateurs and professionals» (Christenson, 2013, s. 69). Jeg er enig med Christenson i at samproduksjon av kunnskap *både* skjer mellom amatører og profesjonelle og innenfor profesjonen, som følge av alle ekspertene og den økte spesialiseringen innenfor disiplinen.

I flere tilfeller omhandlet besøks- eller møtesituasjoner i mine undersøkelser om «å gi» og «å få», noe som innebærer at en utveksling fant sted. Praksisen som er etablert ved besøk, er slik jeg ser det, en samhandlingsform eller interaksjon som jeg mener er en såkalt *kunnskaps- og kjennskapsbasert utveksling*. Ulike gjester har ulike

behov, men i tillegg så det ut for meg som om de besøkende tilførte forskjellige elementer til utgravningene. Elementene som inngikk i en slik utvekslingsprosess, var både materielle og immaterielle i sin form. Her inngikk således objekter eller metadata om objekter som ble tatt med inn på stedet. Dette var gjerne elementer som de interne aktørene i utgravningsteamet var ukjente med. Det oppsto også møtesituasjoner hvor besøkende tilbydde ulike aktiviteter, praksiser og teknologi som ikke var kjent eller etablert i utgravningsteamet.

5.7 Oppsummering

Vi har i analysedelen «Å holde gjestebud» sett hvordan universitetsmuseets fagfolk står i tilknytning til ulike aktører og steder. Utgravningsfeltet blir etablert som et møtested for de besøkende. De interne aktørene står i relasjon til gjenstandene og strukturene som graves frem. Museets laboratorieforskere tilbyr sine kollegaer i felt en spesialkunnskap innen arkeologi, botanikk, konservering, kjemi med mer. Kunnskapen er også av verdi for formidling til eksterne aktører på funnstedet og blir også tilpasset for å gis videre eller overføres til et publikum. I tillegg er eksterne aktører i jevnlig kontakt med museets forvaltningsutgravninger. Dette er aktører som har relasjoner til steder som graves ut gjennom personlige fortellinger, lokal kunnskap og personlige interesser eller hobbyvirksomhet. Slike relasjoner til steder kommer til syne i møter mellom museets fagfolk, men også når «kjentfolk» og «fremmedfolk» kommer innom på besøk.

Entreprenørene tilfører en ervervet praksis fra arbeidslivet og kjennskap til lokale landskapsforhold. Enkelte tiltakshavere har tilsvarende kjennskap til områdene, enten gjennom en rolle i prosjektplanlegging eller gjennom yrket sitt. Entreprenører, tiltakshaverere/grunneiere/bønder bidrar til prosjektene med sin kjennskap til plassene på gården ervervet gjennom opplevelser, erfaringer og minner fra liv og virke. Her inngår både personlige narrativer og lokalhistorisk kunnskap. En overføring skjer i slike møter.

Detektoristen tilbyr på sin side en annen spesialkunnskap enn for eksempel museets spesialister. Gjennom en spesialkunnskap bringer detektoristen inn en annen teknologi, en annen operasjonalitet og andre tolkningsperspektiver av funnmaterialer på stedet. Detektorister går gjerne inn som en part i situasjoner hvor arbeidssituasjonen på utgravningsstedet åpner opp for interaksjon. Et slikt besøk resulterer i møter hvor en kunnskaps- og kjennskapsbasert utveksling finner sted. Det oppstår en hybrid eller en ny form for metodeutprøving som er tilknyttet en spesifikk møtesituasjon mellom aktører og utvalgte plasser på stedet. En relasjon oppstår i møter mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av museets utgravning. En stedstilknyttet kunnskap blir produsert gjennom møter mellom familie, kjentfolk og fremmedfolk.

Utgravningsteamene representerer universitetsmuseet når de er ute i felt på forskjellige steder i Rogaland fylke. Gjennom sin formidling forteller de besøkende om hva som har skjedd siden sist. En utveksling finner sted mellom ulike aktører i tilknytning til utgravningsstedet. Hva med noe godt til kaffen? Eller hva med en personlig fortelling fra gårdstunet/jordet? Eventuelt kunnskap om metallinnholdet i grunnen? Jeg har vist hvordan publikum bidrar til kunnskapsproduksjonen gjennom å avdekke eller legge merke til ting, og således gjøre andre funn enn museets fagfolk. Ja, kanskje er de detektiver eller «detectives», som for eksempel ved å ta med sine egne redskaper blir tatt med inn for å undersøke, eller «to detect», stedet.

De besøkende går inn som oppdagere eller utforskere. Publikum blir således omgjort til medprodusenter, eller «co-producers», og «arkeo-museale medforskere». Slik jeg ser det, blir utgravningene ved AM-UiS omgjort til temporære museale rom utendørs hvor eksterne aktører inngår i undersøkelses- og forskningsprosesser. Stedene blir museal rom for samproduksjon, oppdagelseslæring i «pop-up»-format som dukker opp gjennom sesongen. Men hva skjer så underveis i skolebesøk ute i felt? Spørsmålet er hvorvidt lærere og skoleelever tilbyr andre

Å holde gjestebud – utgravningsfeltet som møtested for besøkende

problemstillinger og tolkningsperspektiver enn dem som personene i utgravningsteamet deler. Eller handler slike skolebesøk om noe helt annet? I siste del av analysen skal jeg derfor se nærmere på hva som skjer når nabobarna kommer innom.

6 Å dra på reise i tid og rom – skolebesøk i et musealt utendørsrom

6.1 Innledning

«Okei, Ingrid, det er klart, tidsmaskinen er rede!» Ingrid: «Jøss, kan du operer an, eller?» Vibeke: «Yes! Hvor skal vi reise? Fremover eller bakover?» Ingrid: «Bakover.» Vibeke: «Bakover? Okei, første stasjon vi kommer til, hva blir det, tror du? Eller, hva har du lyst på? Hva har du lyst på?» Ingrid: «Eh, umh, du, æ e kjempenysgjerrig på hvordan det var her i Europa, når det var to menneskearter som ...» Vibeke: «Ja!» Ingrid: «Asså, når vi ... våre forfedra, Neandertalan ... så rundt femtitusen år sia, der stopper vi!» (Norsk rikskringkasting AS (NRK) P2, 2019).

På jakt etter våre nærmeste slektninger har NRK sine «reisende reportere» konstruert en tidsmaskin. Vi som radiolyttere skal få reise sammen med Ingrid Spilde og Vibeke Røiri tilbake i tid. Vi er på tur bakover i evolusjonshistorien. De reisende tenker at tidsmaskinen vil ta dem med «til stasjoner de ikke helt hadde regnet med». Plutselig er de fremme, og døren til tidsmaskinen går opp. Umiddelbart synes de ikke at landskapet de ser rundt seg, er så forskjellig, selv om elefantene de ser, er noe annerledes enn nåtidens elefanter. På stasjonen tar Torfinn Ørmen imot de reisende og svarer på alle deres spørsmål om stedet de er kommet til. Han leder dem trygt fra stasjon til stasjon gjennom å undre seg sammen med dem og forklare hva de ser i et landskap så langt tilbake i tid. På sin reise gjennom flere tidsperioder møter Ingrid og Vibeke ulike arter fra dyre- og planteriket. De reisende treffer også ulike forskere på stasjonene, som kan fortelle og forklare dem hva de ser. På siste stasjon blir de enige om å ta tidsmaskinen tilbake til nåtiden.

6.2 Nabobarna kommer innom – omvisning, involvering og museal kunnskapsproduksjon

Skolene i Rogaland drar ut på besøk til de arkeologiske utgravningene i fylket etter invitasjon fra universitetsmuseet AM-UiS. I forvaltningsutgravningenes prosjektbeskrivelser blir skoleklasser ansett som en av målgruppene som er prioritert for tilbudet «Formidling i Felt». Lokale skoleklasser i utgravningenes nærområder blir ønsket velkommen til å delta i formidlingstilbud på dagtid, i regi av skoletjenesten ved AM-UiS. Ettersom studien undersøker hvordan kunnskap blir produsert gjennom møter, vil jeg her se nærmere på museets kunnskapsproduksjon under skolebesøk. Spørsmålet er hvordan utgravningsfeltet blir etablert som møtested for elever/nabobarn, og hvordan vi kan forstå relasjonen som oppstår mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av en utgravning. I denne delen av analysen er formålet å se hva som skjer i relasjonen mellom aktørene og hva arkeologene og pedagogene gjør i møte med skoleklasser.

6.2.1 Elevene kommer!

Museets publikum er kanskje like undrende og nysgjerrige som de reisende reporterne som er på tur tilbake gjennom ulike tidsaldre for å besøke våre forfedre. Skolebesøk eller «Formidling i Felt» (FiF) er et publikumstilbud som blir organisert mellom museets fornminneavdeling og formidlingsavdeling. Steinalder, jernalder, bronsealder og vikingtid er tidsaldre elevene kan reise tilbake til gjennom å besøke museets ulike utgravningsområder. I ett av museets tidsskrifter beskrives universitetsmuseets formidling til skoleelever og hvordan «skoler velger å bruke oss som et utvidet klasserom» (Hagen & Wevle, 2018). Under et par samtaler inne på museet med en av museets fagfolk ble jeg informert om formidlingsaktivitetene som var planlagt for utgravningssesongen. Informanten fortalte meg om skoletjenestens aktiviteter og at de ansatte ved fornminneavdelingen ble invitert til møter vedrørende FiF før

sesongstart. Etter nyttår hvert år avholdes det møter for inneværende sesong utarbeidet av skoletjenesten på grunnlag av en prosjektoversikt fra fornminneavdelingen. Jeg fikk vite at det i forestående prosjekter vil kunne forekomme at elevene også fikk prøve «å rense» og «å solde» *sammen* med arkeologene de møtte ute i felt. Dette var i så fall aktiviteter som ville være et resultat av et opplegg som var avtalt mellom arkeologene og skoletjenesten. Tanken var at elevene skulle *få se metodene*, og at en *reell deltagelse* skulle prøves ut. Dette har en sammenheng med hvilke muligheter som ligger i de enkelte prosjektene. Informanten forklarte hvordan *involvering av skoleelever* i enkelte tilfeller hadde vist seg å være et grep for å dempe konflikter. Informanten viste til et konkret utgravningsprosjekt hvor en slik involvering hadde dempet en konflikt mellom universitetsmuseet og aktører i lokalmiljøet (ONS1P0LO-0-1) (ONS2P0LO-0-1) (P1IA06).

På fotografiene fra et av skolebesøkene ser jeg at en av arkeologene er i gang med å ønske elever og lærere velkommen. Jeg noterte meg at arkeologen tok opp praktiske hensyn som måtte tas underveis i besøket. Skoleklassen skulle deles inn i tre grupper, hvor den ene gruppen skulle være sammen med skoletjenesten, mens de to andre gruppene skulle følge med arkeologene. Etter at gruppene var etablert, delte leder i felt ut gule vester til dem. Hen viste til skiltene og forklarte at det var adgang forbudt inne på utgravningen, men at elevene i dag skulle få lov til å komme inn og se. I stedet for å stille meg på et av stoppestedene i utgravningsområdet sammen med de ansatte valgte jeg å henge meg på den ene gruppen med elever. Stedene elevgruppene skulle stoppe ved, ble av arkeologene kalt for «stasjoner».

Ved første stasjon var det skoletjenesten som tok imot oss. Elevene og jeg ble bedt om å sette oss ned i en hesteko sammen med en formidler fra museets skoletjeneste. Det første temaet formidleren tok opp, omhandlet *stein*. Steinen som ble vist frem, var av *flint*. Jeg noterte meg at skoletjenesten hadde tatt med sine egne gjenstander fra museet og ut til utgravningen. Disse gjenstandene var ikke direkte knyttet til den

utgravningen vi var på. Det vil si, temamessig så var de det, ettersom gjenstandene var tilknyttet den aktuelle tidsperioden, som her var *steinalder*. Formidleren viste deretter frem en annen stein. Hen fortalte oss at dette var en stein som ble brukt til å slå av flintbiter før videre bearbeiding. Små biter måtte bli slått av før flintbitene kunne omformes til pilspisser. Hver og en av elevene fikk utdelt en flintbit, som var stor nok til å holde i for barnehender. Elevene fikk i tillegg hver sin kvist og ble invitert til å spikke. Formidleren forklarte hva spikking var, og hvordan elevene skulle oppføre seg når de holdt en skarp gjenstand i hendene. Tematikken gikk deretter over til å omhandle egenskapene til flint til forskjell fra metall. Hen spurte elevene hva de trodde ville skje med en kniv av metall dersom den hadde blitt liggende i bakken i et år i stedet for i fem tusen år? Innenfor denne tematikken ble elevene fortalt om knivens skarphet og sløvhets og om rusting av metall. Formidleren fortalte at når det gjaldt flint, så holdt den seg på en helt annen måte enn en kniv av metall ville ha gjort.

Siste endring i tematikk på denne stasjonen omhandlet *dyreskinn og flint*. Formidleren tok frem skinnstykker som var medbrakt fra museet, og elevene fikk prøve hvordan det var å bruke flintbiten til å kutte i skinnen. Avslutningsvis gikk formidleren over til å snakke om *grønnstein*, og elevene fikk nå prøve å slå biter av grønnsteinen. Bitene ble så lagt oppi en bolle med vann. Plater av skiferstein ble lagt rundt bollen, og elevene ble bedt om å slipe grønnsteinene på skiferplatene. Formidleren forklarte at grønnsteinen var myk. Overflaten kunne slipes glatt, og gjenstanden kunne også slipes eller spisses slik at den ble skarp (Figur 6–1). I disse samtalene ledet formidleren elevene fra tema til tema gjennom en teoretisk og praktisk tilnærming. Skoletjenestens formidler hadde en *fortelling å presentere*, og underveis kom det flere innspill og spørsmål fra elevgruppen. Formidleren avsluttet med å si til elevene at det var på tide å skifte stasjon.

Elevgruppene skulle forflytte seg til andre steder i utgravningen ved bestemte klokkeslett. Gruppen som jeg fulgte, skulle nå gå bort til en

høyde i terrenget. Ved høyden kom en arkeolog og tok imot elevgruppen og ledet oss opp til et sted på høyden. Stedet i landskapet var dekket med jord, og det var ikke gress igjen på bakken. Her oppe var det derimot trestubber, steinknauser og små plastposer med spiker i. Arkeologen tok seg god tid til å gi oss informasjon. Hen fortalte om to-tre steiner og at det i midten av disse steinene var en *sirkel*. Arkeologen bøyde seg så ned på huk og tok fingrene ned i sirkelen, og jeg så at grunnen var nokså sort. Hen viste til de tre steinene, fortalte elevene om *sot* og åpnet opp for at de kunne stille spørsmål. Vi beveget oss deretter bortover til et annet sted på høyden. Her var det satt opp en stor, mørkegrønn presenning mellom et par trær, som så ut som et lite telt. Under presenningen var det snekret sammen en liten trebenk med en modell oppå. Elevgruppen ble vist denne modellen, som forestilte et telt i miniatyr, på en grønn plate med enkelte steiner rundt (Figur 6–2). Arkeologen viste elevene at teltet på modellen var laget av skinn og tre. Jeg noterte meg at arkeologen trakk tematiske linjer tilbake til stasjonen elevene hadde vært på sammen med skoletjenestens formidler. Trolig hadde arkeologen merket seg hvilken stasjon denne elevgruppen hadde kommet fra, og grep fatt i temaene elevene hadde lært om på forrige stasjon. Jeg noterte meg at arkeologen ved hjelp av dette grepet åpnet opp for at elevene kunne komme på banen med det de nettopp hadde lært. Arkeologen fortalte deretter hvordan akkurat denne plassen hadde sett ut. Kanskje hadde det vært et telt og et ildsted her? Med kull? Dette forsto jeg som en henvisning til det sorte feltet av kull på bakken som vi ble vist på stasjonen da vi kom opp på høyden. Hen fortsatte å snakke om modellen av steinalderboplassen og besvarte spørsmålene som kom fra elevene. Arkeologen viste også til en større stein i terrenget. Hen spurte elevene hvorfor så mange små steiner var blitt funnet rundt denne store steinen? Arkeologen fortalte dem at steinen kunne ha vært et godt sted å sitte for å slå av biter av en større flintstein. Under dette møtet ble det åpenbart gjort flere henvisninger til tidligere omtalte temaer, både på høyden og ved forrige stasjon.

Arkeologen tok deretter med seg elevene ut til den ene siden av høyden. Elevgruppen ble bedt om å se ned mot et område hvor en annen gruppe

med elever var i gang med en aktivitet. Arkeologen fortalte at det hadde vært en strand der nede, hvor de andre elevene nå satt og gravde. Vannet hadde strukket seg fra stranden, helt bort til et kjent landemerke og videre bortover til en bensinstasjon like ved. Arkeologen prøvde å gi elevene et bilde av hvordan det kunne ha vært her den gang området var dekket med vann. Hen fortalte at så mye av området var dekket av vann, at de som bodde på denne høyden, muligens kunne ha hatt kontakt med andre mennesker på andre høyder i området. Hen viste til en høyde like ved der museet hadde gjort funn i anledning en tidligere steinaldergraving. Arkeologen tok fatt i spørsmålene som dukket opp, samtidig som hen hadde en linje i fortellingen på sin stasjon. Ved spørsmål gikk arkeologen inn i mer *stedsspesifikk* informasjon og gikk således ut over den mer generelle fortellingen i omvisningen. Jeg noterte meg at fremstillingen ble knyttet til dette aktuelle stedet. Avslutningsvis gikk arkeologen bort til stoppestedet hvor hen hadde tatt imot oss. Her satt en annen arkeolog og gravde i ruter, og elevene ble fortalt at dette skulle også de få gjøre.

Vi gikk ned fra høyden, hvor elevene ble hentet av en annen arkeolog til den tredje og siste stasjonen. Dette var den andre arkeologen som elevgruppen møtte under besøket. Hen tok dem med bort til stedet hvor de nettopp var blitt fortalt at det hadde vært en strand. Jeg noterte meg at det på denne tredje og siste stasjonen ved flere anledninger dukket opp ord og uttrykk som jeg ikke var kjent med. Dette var ord som for meg virket å være «voksne» eller «arkeologiske». Det oppsto også en del spørsmål rundt ord og begreper, som arkeologen måtte forklare på en annen måte. Hen gikk deretter over fra å fortelle til å vise. Arkeologen inviterte nå elevene til å ta del i selve gravingen og forklarte hvordan elevene skulle ta bort «alt» og komme «ned til sand» (Figur 6–3). Det som ikke var sand, var «det» som skulle oppi bøttene. Jeg noterte meg at denne aktiviteten var nokså teknisk i sin forklaring. Bøtter, spader og ausekar ble satt frem, og blanke plastposer ble lagt oppi bøttene. Elevene ble så satt i gang med å grave av arkeologen. Innholdet i bøttene ble vasket rent eller soldet, og elevene var med på å plukke ut flintsteiner som dukket opp i rammen ved soldestasjonen. Funnene ble lagt i

plastposer, som ble merket (Figur 6–4). Da gruppene var ferdige med sin vandring fra stasjon til stasjon, samlet lederen i felt dem ved «inngangspartiet». Besøket ble avsluttet, og elevene ble invitert til å besøke museets utgravninger på nettsidene deres og utstillingene inne på Våland (WS330156) (P4IA01) (P4IA06).



Figur 6-1 Fortelling, aktiviteter og en tidsreise i barnas nabolag.



Figur 6-2 Stasjon eller stoppested med en modell av et steinalderbosted.



Figur 6-3 Verktøy og steinalderutgravning for nabobarnas feltskole.



Figur 6-4 Soldestasjon for utvalg av funn til museets samlinger.

6.2.2 Analyse

6.2.2.1 Ulike roller i dagens oppsetning

Det var en leder i felt som ønsket elevene velkommen. Arkeologen presenterte seg selv og utgravningsstedet og fremsto som en vert med en sentral rolle i besøket. Den andre sentrale rollen var det landskapet som spilte. Vi var kommet inn til et sted som befant seg i en *mellomposisjon* i et avgrenset tidsrom. Et sted som i en kortere periode var blitt omgjort fra et jorde og en utmark til et arkeologisk utgravningssted. Et sted som igjen ville bli *omdefinert* etter at utgravingen var avsluttet, og som da skulle fylle tiltakshavernes formål. Vertskapet og stedet var på daværende tidspunkt definert av arkeologen og arkeologien. Nærmere bestemt gjennom feltarkeologen som yrkesutøver og den arkeologiske praksisen tilknyttet en utgraving: feltarkeologien. De andre rollene i dagens vertskap trådte frem etter hvert som aktørene ble presentert av

lederen i felt. *Gjestene skulle gå rundt i utgravningsområdet og bli tatt imot av skoletjenestens pedagog og utgravningsteamets arkeologer. Til sammen fylte de ansatte og landskapet hovedroller, biroller og statistroller i dagens oppsetning.*

6.2.2.2 Vest som inngangsbillett

Under dette besøket ble inndelingen av små grupper begrunnet ut ifra praktiske forhold og dermed knyttet til en besøkslogistikk. Et annet grep for å ordne besøket og organisere gjestene skjedde gjennom bruken av vestene som elevene fikk tildelt. Her ble besøkets *oppstart* således markert gjennom at de besøkende fikk egne kjennemerker som gjorde dem synlige, og som var med på å definere dem som besøksgruppe. De ikledde seg gule vester, som ikke var så ulike det gule arbeidstøyet som de ansatte hadde kledd seg i. Bekledningen var et HMS-krav inne på utgravningsområdet, men samtidig markerte denne handlingen en *overgang*. Omkledningen markerte overgangen fra å være elever ved den lokale skolen til å bli universitetsmuseets *gjester*. Elevene ble tatt med fra et område til et annet, fra det kjente nabolaget og inn i et område som nå var avspærret med «adgang forbudt»-skilt. Landskapet som før utgravingen var et jorde og en utmark i nærheten av skolen deres, var nå blitt omgjort til et område definert av og tilhørende arkeologene ved universitetsmuseet. Vestene ble et kjennetegn eller symbol som legitimerte elevenes inntreden og ga dem en tillatelse til å tre inn i utgravningsområdet. *Vestene kan på sett og vis tolkes som elevenes billetter denne dagen for «å få komme inn å se» hvordan arkeologene hadde omformet et kjent sted til et nytt eller ukjent sted. Elevene ble ønsket velkommen inn i et annet rom og en annen tid. En reise til steinalderen kunne starte ...*

6.2.2.3 Gjenstander og fortellinger

I sentrum for hesteskoen og for fortellingen sto en rekke gjenstander som skoletjenestens formidler hadde tatt med seg inn til utgravningsområdet fra museet. Gjenstandene som «reiselederen» tok frem fra kurven, ble vevd inn i en fortelling som ble bygget opp underveis. Dette var gjenstander som museets formidler brukte for å *presentere en generell historie* om steinalderen og steinaldermennesket. I sentrum for fortellingen sto ulike *steintyper* og et *dyreskinn*, og tematikken omhandlet råmaterialer, bearbeidelse av materialer og utforming av redskaper. Gjenstandene ble slik sett tatt med inn i en fortelling om teknologi fra en annen tid. Kanskje var det steinaldermenneskets teknologihistorie som utgjorde denne stasjonens fortelling? Her ble en formidlingssituasjon satt i stand hvor objekter fra universitetsmuseet ble gitt roller i en større metafortelling om en bestemt tidsepoke. Her ute spilte museumsgjenstandene en rolle som rekvisitter i en *forestilling* som var regissert eller iscenesatt av en ansatt fra universitetsmuseets skoletjeneste. Elevene ble invitert til å være aktive deltakere i oppsetningen. Medbragte museumsgjenstander ble tildelt roller som rekvisitter i en praktisk aktivitet. Objektene inngikk i en relasjon med publikum gjennom å inngå som fysiske elementer i en samtale og i en større fortelling. Det ble etablert en relasjon som trakk publikummen inn i fortellingen om steinalderen gjennom ulike handlinger. På sett og vis fungerte disse objektene som bindeledd mellom fortelleren og de som så og hørte på, og kanskje også mellom tid og rom – mellom før og nå. Tematikken i fortellingen ble endret underveis, for eksempel fra spikking til materialkunnskap som er hjemmehørende i en profesjon og praksis ved museets konserveringsavdeling. En *tidsreise* skjedde i løpet av få øyeblikk. I det ene øyeblikket ble elevene trukket inn i rollene som steinaldermennesker som spikket på tregrenene med sine flintredskaper. I det neste øyeblikket trakk den museumsansatte dem tilbake til nåtiden og ba dem om å passe på så de ikke skar seg på hendene. De ble trukket

inn og ut av roller, fra elev/barn til et ungt steinaldermenneske og tilbake til rollen som elev/barn.

Flintsteinen ble på sin side et symbol på et objekt som *åpnet opp* for å gi elevene førstehåndskunnskap om praksiser tilhørende en fjern fortid. Objektet kunne således fylle en liknende rolle i samme aktivitet eller praksis, før som nå. Fortellingen vitnet om at et objekt kunne ha hatt en liknende relasjon til et subjekt, i fortid som i nåtid. Kanskje gir en slik relasjon et subjekt en unik mulighet til å tilegne seg førstehåndskunnskap om et objekt og den praksisen det kunne ha inngått i en annen tid, i steinalderen? *Fortellingen, gjenstandene og aktivitetene på skoletjenestens stasjon i utgravningsområdet involverte publikum gjennom å legge til rette for en unik relasjon med museumsobjekter ved å la publikum ta i bruk sanser, fantasi og forestillingsevne. Både objektet og subjektet ble med et slikt grep elementer i en fortelling, som formidleren bygget opp gjennom en aktiv og involverende handling. Således kunne flinten og fortellingen ta med elevene på en reise langt tilbake i tid.*

6.2.2.4 Forestilte objekter

På neste stasjon ble de besøkende møtt av arkeologen som hadde fremstått i en sentral rolle som vert da elevene ble ønsket velkommen. Elevene ble *involvert* i en fortolkning som var tilgjengelig på dette tidspunktet i graveprosessen. Fortellingen var knyttet til objekter på et utvalgt sted, som var plukket ut for å bli vist frem i anledning skolebesøket. Med andre ord sto vi her overfor utvalgte steder, objekter og fortellinger som var tilpasset gjestene i dagens omvisning. Arkeologen formidlet med andre ord en *midlertidig tolkning* til gjestene gjennom sin fortelling. Verten gjorde gjestene sine oppmerksomme på et funn, videreformidlet sin tolkning og *åpnet* således opp stedet for gjestene.

Det neste stoppestedet på høyden skilte seg fra det forrige, ettersom det inneholdt flere elementer som ikke hørte til i landskapet. Objekter som presenning, planker og en modell var tatt med ut i felt fra museet. Arkeologen trakk i sin fortelling linjer *mellom* modellen og stedet, og mellom stedet og andre steder i elevenes nabolag. Steder hvor steinaldermennesker hadde bodd i tidligere tider. Arkeologen utfordret her gjestenes forestillingsevne og ba dem om å se for seg i sitt indre et forestilt telt på grunnlag av ulike fargeskalaer i grunnen. Dette var bilder av objekter som de kunne hente frem og innlemme i fortellingen. Elevene ble *utfordret til å se for seg bruken av stedet i fortid*, gjennom å *sette seg inn i bruken av objektene* stein og flint. Fra høyden ble de bedt om å se ned på et annet område i utgravningen, forestille seg en «strand» og se for seg sine medelever sittende ved en strandkant. Med andre ord var det *forestilte objekter og steder* de besøkende ble bedt om å se for seg, og som var «museumsobjektene» arkeologen hentet inn i dagens omvisning. *Objekter og steder som de ikke kunne se, ta eller føle på, ble også en del av omvisningens fortelling. En forestilling ble skapt av verten ved å involvere publikum gjennom å ta i bruk steder i landskapet og barnas fantasi eller forestillingsevne. Elevene ble således utfordret til å flytte seg selv og de andre inn i et annet rom og en annen tid – til steinalderen.*

6.2.2.5 Deltagelse i arkeologisk kunnskapsproduksjon/museale prosesser

Elevene dro ned fra høyden og bort til «stranden». Det var litt ventetid på neste stasjon, men etter hvert ble elevene forflyttet fra fortiden og inn i nåtiden. Nå skulle gjestene gå inn i en rolle som *feltarkeologer*. Gravingen som barna tok del i, var riktignok iscenesatt, og de fikk *opplæring* i arkeologisk gravepraksis. De potensielle funnobjektene lå fortsatt og ventet i grunnen i sin opprinnelige, urørte kontekst. Aktiviteten inngikk således i en praksis som hører hjemme i arkeologisk feltarbeid. Elevene utførte oppgaver som allerede var en del av prosjektet, for eksempel «å grave i ruter», «å solde», «å registrere» og «å

putte i poser». Flinten som ble funnet av elevene, ble lagt oppi poser, og posene ble merket av elevene i henhold til fornminneavdelingens prosedyrer. Funnene ble med andre ord klargjort for en *overføring* til museets magasiner. Dette var med andre ord ikke kun en publikumsaktivitet, men en praksis som var del av dette utgravningsprosjektet. Slik jeg ser det, inngikk aktiviteten i prosjektets, og dermed i museets, *kunnskapsproduksjonsprosess*. Publikum var del av en *museal gjøren* som elevene ble *involvert* i gjennom å være aktive i samhandling med autentiske objekter og i direkte relasjon til steder i et autentisk landskap. *Tematikken på siste stasjon var knyttet til nåtiden og omhandlet museumsprofesjonenes yrkespraksiser og museale prosesser. De reisende fikk stiftet bekjentskap med «steinaldermennesket» og «museumsmennesket» og de daglige aktivitetene i deres naturlige omgivelser utendørs. Skolebesøket var en reise fra nåtid til fortid og tilbake igjen.*

6.2.3 Elevene kommer tilbake!

Skolebesøk ble også et tema i en samtale jeg hadde før sesongstart det ene året. Arkeologen jeg snakket med, var ansvarlig for planleggingen av en utgravning hvor formidling i felt kunne bli aktuelt. Arkeologen kunne fortelle meg om sine erfaringer fra møter med lærere og at noen lærere var strenge, noen var mer avslappet, og noen var mer med og delaktige når elevene gravde. Jeg ble også forklart hvilken betydning det hadde at klassen var inndelt i små grupper under besøket. Å dele opp klassen i mindre grupper ble gjort for å få ned antallet og var i tillegg et grep som kunne bidra til *nærhet*. Arkeologen fortalte videre at landskapsområdet som nå var blitt frigitt av RA, og hvor AM-UiS skulle grave kommende sesong, hadde vært gjenstand for konflikter. Som følge av en rettssak var noe av landskapsområdet frigitt, mens noe av området skulle stå igjen. Det var ifølge arkeologen sjelden at det var så mye å formidle, og samtidig så mye konflikt som det var i dette prosjektet. Det

ville derfor være viktig «å kjøre på med formidling» (ONS2P2-1-1) (P2IA01).

Da utgravningsprosjektet var kommet godt i gang senere samme år, fortalte arkeologene meg om en lærer som hadde kontaktet dem ute på feltet. Ledelsen i felt hadde fått avklart med læreren at hen måtte komme inn til utgravningen med klassen samme eller neste dag, ettersom dette var siste uke før en skoleferieavvikling. Jeg ble forklart av arkeologen at det ikke var slik at museets utgravningsteam *måtte* ha med seg skoletjenesten for å kunne ta imot elever. En forskjell var at de ellers ikke ville ha noen rekonstruksjoner eller modeller fra skoletjenesten tilgjengelige under besøket. Jeg ble fortalt at elevene som skulle komme neste dag, i stedet skulle *se for seg et langhus* og *sette sirkler i system* (les: tallerkener). Arkeologen fortalte meg at det «å se for seg» langhus var noe som til og med arkeologene kunne ha vansker med å gjøre. Videre ble jeg fortalt at elevene i dette tilfellet hadde anledning til å *besøke en rekonstruksjon* av et langhus, noe som lederen i felt tenkte at kunne være en fordel for elevene. Rundt elleve–halv tolv neste dag var jeg igjen inne på utgravningen. Jeg spurte arkeologen hva de skulle gjøre i anledning skolebesøket. Hen svarte at dette var avhengig av *barna, læreren* og *hva de hadde av kjennskap*. Løsningen i dag ville bli «å bruke feltet». Arkeologen fortalte meg derfor at tanken var «å ta dem rundt og ta utgangspunkt i omvisningen». Arkeologen spurte om jeg visste hvor elevene var i pensum, og jeg ble således tildelt en rådgivende rolle. Jeg tipset hen om å høre med dem når de kom, om hvor de var i pensum.

Klassen ble tatt imot like ved arbeidsbrakkene, og arkeologen hadde tatt med seg et *kart* ut fra «brakkekontoret». Kartet viste hele området for utgravningen samt registreringer fra tidligere utgravninger i det samme landskapet. Omvisningen startet med en *fortelling om stedet* hvor årets utgravning pågikk. Det første momentet i fortellingen omhandlet *sjeldenhet*, og elevene ble fortalt at stedet de nå befant seg på, var viktig i arkeologisk sammenheng. Elevene ble samtidig spurt om de hadde besøkt stedet hvor de kunne se en rekonstruksjon av et langhus.

Arkeologen fortalte at det hadde vært slike langhus i området hvor de nå befant seg. Jeg merket meg at det var få «arkeologord» i denne introduksjonsdelen av omvisningen. Arkeologen avsluttet introduksjonen ved brakkene med å si at nå skal dere få se en «grav».

De besøkende ble tatt med bortover jordet til en av røysene. Arkeologen gikk over til å fortelle om funnet av en grav i røysen, og det kom en rekke spørsmål om den fra elevene og en av lærerne. Deretter gikk arkeologen over til å si noen ord om *arkeologenes arbeid til forskjell fra konservatorenes arbeid* ved museet. Arkeologen fortalte først om hva konservatorene gjorde, og deretter om hva arkeologene gjorde når de for eksempel fant et «sverd» i en arkeologisk utgravning. Kanskje var dette et grep for å velge et ord eller et begrep som arkeologen tenkte at elevene eller gruppen hadde en etablert relasjon til? Videre merket jeg meg at fortellingen om de to yrkene startet med konservatorene og hva de gjør når en gjenstand av metall dukker opp i en utgravningssituasjon. Deretter var det arkeologene sin tur. Arkeologen fortalte elevene og lærerne om «rydningsrøys», hva som var oppi, og når arkeologene begynte å grave. Hen fortalte også om «bruk av gravemaskin» og om «store steiner» som ble tatt med en «klype». Deretter gikk arkeologen tilbake til sin fortelling om graver og viste til andre graver nord for røysen.

Arkeologen tok med seg klassen bort til en annen røys på utgravningsstedet. På dette stoppestedet i omvisningen fikk elevene høre om både *botanikerne og arkeologene* og hva de ansatte ved museet kunne finne. Elevene ble forklart hva museets fagfolk for eksempel kunne finne ut om bein, skjelett og kremering. Jeg noterte meg at det på dette stedet i omvisningen kom en hel rekke med spørsmål fra elevene. De spurte blant annet om analyser, lag, nedbryting, oksygen og for eksempel om det var bedre om beinet var brent. Alle spørsmål ble tatt imot og besvart av arkeologen. Ettersom det nå var begynt å blåse og regne kraftig, avsluttet arkeologen dagens omvisning. Gruppen gikk tilbake til brakkene, og skoleklassen og lærerne takket for seg. Like etter at elevene hadde dratt, valgte den ene læreren å bli igjen og snakke med

oss to. Læreren fortalte at hen tenkte å bruke dette besøket som del av undervisningen. Vi snakket videre om skolen, klassen, nærheten til utgravningen og det unike ved selve stedet. Videre pratet vi om at dette hadde vært et *spontant* besøk, og at *elevene hadde stilt mange spørsmål underveis*. Arkeologen tilføyde at dette besøket i stor grad var *styrt* av spørsmål fra elevene selv. Læreren delte min opplevelse av at dette var aktive elever. Etersom læreren var «metallsøker», skulle hen, etter nærmere avtale med arkeologen, komme tilbake igjen til utgravningsområdet (WS330166, 14, 30:50,4(-)30:51,2) (ONS2P2-7-1) (P2IA01) (P2EA05) (jf. kap. 5.5.1).

6.2.4 Elevene stopper opp!

For å få en bedre forståelse av arkeologenes perspektiver i slike omvisningssituasjoner skal jeg nå gå inn i et intervju med en av arkeologene ved museet. Her vil jeg ta i bruk fotografier som ble tatt i forbindelse med et *annet* skolebesøk fra en *annen* sesong. I denne intervjusituasjonen hadde jeg valgt å ta i bruk fotomaning, ettersom intervjuet ble avholdt inne på museet etter at utgravningssesongen var avsluttet (jf. kap. 3.3.5) (WS330161) (P1IA01) (IMG_1047, 1051-1055, 1057) (Figur 6-5, 6-6, 6-7 og 6-8). Fotografiene fra skolebesøket rullet over skjermen inne i møterommet under intervjuet. Vi dro tilbake i tid og befant oss ute i et åpent landskap, hvor trær og hus strakk seg langsmed en landevei i sterk kontrast til de mørke fjellene i horisonten. I neste øyeblikk/lysbilde så vi fem barn i gule vester som strakk armene høyt opp i været mot den blå himmelen. Sammen med barna så vi en person ikledd gule arbeidsklær som overvar seansen, og som så på dem imens hen fortalte. Bakken under barna var brun og småsteinet og utgjorde et rektangulært område. Rundt området så vi grønne trær og hauger med brun jord, som var delvis gjengrodd av irgrønt ugress og markblomster. Barna sto ikke tilfeldig plassert i fotografiets motiv fordi her så vi seks personer, som til sammen utgjorde to rekker på tre, stå overfor hverandre. På et av fotografiene så vi at området de befant seg i,

ikke var ensfarget lysebrunt. Det var flere mørkebrune flekker på bakken med en sirkulær form. Plutselig var de to rekkene brutt opp. Personen i gult og de besøkende barna sto nå samlet i en ring. Fokuset deres var ned mot sentrum av ringen, og vi kunne se at deres blikk var samlet mot det samme stedet. På det neste fotografiet så vi at en pekefinger var plassert på en liten *modell av en bygningskonstruksjon*. Dette var et *langhus* som var montert på en mosegrønn plate (Figur 6–5).

Underveis i intervjuet med arkeologen (A) fikk jeg (I) en forklaring på *utvalget av stoppesteder* som ble gjort underveis i elevenes omvisning:

- A: Vi besluttet å dele elevene opp i to grupper. En gruppe tok ... og en tok jeg. Og så gikk vi med hver vår gruppe. Det var jo veldig interessant. Jeg tror faktisk at jeg må innrømme at ... er litt flinkere med formidling til unger enn meg. Jeg tror jeg var skravlete. Kanskje var det ikke alltid like barnevennlig det jeg kom med til ungene? Det var kanskje for mye informasjon? Og så (lattermild), kanskje litt utydelig om hva det gjaldt. Jeg tror nok de hadde det gøy, likevel. Det er det viktige.
- I: Ja, ting som ikke hører hjemme på utgravningen? Kopier og? (Ser på lysbildene.)
- A: Vanligvis så er det jo ikke med på en utgraving, men de er utrolig gode verktøy for å kunne formidle det vi egentlig graver ut. Fordi vi forteller: «Ja, her står det et hus». Det er veldig abstrakt. Men når man har en modell, så blir det kanskje mye lettere for dem å forstå.
- I: Her ser det ut som elevene setter seg ned? (Ser på lysbildene.)
- A: Ah, det var vel en liten nedgravning, som egentlig var et ... I rapporten blir de oppført som en moderne forstyrrelse.
- I: Ja?
- A: Siden det faktisk var et nedgravd lam eller noe sånt. Som kan ses i en gårdssammenheng. Det var jo rett bak låven. For den er jo ikke gammel. Da kunne man endelig se (trykk på ordet) noen ting. Og se bein. Og man kunne ta på det. Og dette var jo unger som kom fra landet, som sa: «Ja, det er et lam!» Altså, **det var veldig artig** (trykk på ordene) og god formidling. Det engasjerer jo, selv om det ikke er spesielt spennende arkeologi. Men (latter) det er veldig brukbart. Nei, det som er viktig, jeg tror at er viktig, er kommunikasjonen. Og det man gjør ut av ting. Noen

- svarte hull i bakken er jo ikke selvforklarende, ikke sant? Har du for eksempel en pyramide eller et romersk tempel, da trenger du ikke fortelle så mye. Det taler for seg selv. Men de tingene vi graver ut her, er litt abstrakte.
- I: De løftet på bøtter? (Ser på lysbildene.)
- A: Ja, det tror jeg ... Det var veldig bra at vi gjorde det med disse elevene også. Det å prøve å forklare litt om graveprosessen, ikke sant? Altså, det **vi** (trykk på ordet) gjør, arkeologene gjør. Ja, som å børste av, bruke spade, bruke pensel.
- I: Her kommer det en ny klasse? (Ser på lysbildene.) Er det det, eller? Er det innsamling, kanskje?
- A: Ja, kanskje det var innsamling av de gule vestene? Eller det var utdeling av gule vester til en ny gruppe? Fordi vi måtte jo gå langsmed veien.
- I: Her er du i sving, og du har tatt for deg (...). (Ser på lysbildene.)
- A: Ja, du, det var en av kokegropene.
- I: Kan vi stoppe litt der? (Stopper lysbildefremvisningen ved et bilde.)
- A: Ja, ja.
- I: Ja? Du sa da valgte du en kokegrop?
- A: Jeg pleier jo å være litt spontan på sånne ting. Vi begynte å gå, og på et sted, den første tydelige saken vi kom forbi, det var faktisk den kokegropen. Og da syns jeg at, fordi, jeg så ungene (...). De så det var et eller annet der.
- I: Å ja? Så du så at de så?
- A: Ja, det var jo ganske tydelig. Det var lag med sand, og plutselig så har du en mørk flekk. Og det var et eller annet. Du skjønner at: «Okei. Det er noe av det første som vi kan jo begynne å snakke litt om».
- I: Ja?
- A: Det er jo ikke kokegropen i seg selv som er så veldig spennende, men den er jo **der** (trykk på ordet). Man kan forklare det vi gjør og hvordan vi jobber med en kokegrop, ganske godt. At man ikke ser så mye i overflaten, men når man graver dypere ned i stolpehullet, så er det plutselig mye kull og stein der. Dette hører jo egentlig ikke til der. Det er rester av noe et menneske drev med. Der. Og det prøvde jeg å forklare

elevene (informanten er engasjert i denne delen av samtalen.)
(WS330161, 78-100, 23:58,7(-)28:54,1).

Arkeologen opplevde sin formidling som mindre barnevennlig enn kollegaens, men vektla at det viktigste var at elevene hadde en *gøy opplevelse*. Kopiene som var tatt med inn i lokalitetene, ble ansett for å være *verktøy for å konkretisere elementer i omvisningen* som hen tenkte at var for abstrakte for elevene. Arkeologen fortalte at slike verktøy ble brukt av dem i en omvisningssituasjon for å oppnå en *forståelse* (Figur 6–6). Elevene satte seg ned rundt et hull i bakken, som informanten forklarte at var en nedgraving, eller en moderne forstyrrelse, som ikke var spennende arkeologisk. Elevene *kjente igjen* nedgravingen som *et lam*, og hen tilføyde at «det var jo unger som kom fra landet». Endelig kunne elevene ved et av stoppestedene i omvisningen *se* noen ting som de kunne *ta på*. Arkeologen mente at dette var god og engasjerende formidling (Figur 6–7). Elevene fikk også prøve hvordan det var å holde arkeologenes verktøy, og høre litt om hvordan arkeologene gjorde feltarbeid. Ved en kokegrop hadde arkeologen plutselig oppdaget at *elevene hadde sett mot et sted på bakken*. Arkeologen sa at hen opplevde seg selv som litt *spontan* på sånne ting, og at hen på dette stoppestedet i lokaliteten hadde valgt å *følge blikket til elevene mot et sted på bakken*, der hvor *kokegropen* var (Figur 6–8).



Figur 6-5 Modell av bygningskonstruksjon.



Figur 6-6 Utstillingsgjenstand eller langhus, skål og stein?



Figur 6-7 Monterløs gjenstand eller et nedgravd lam?



Figur 6-8 Utstillingsinstallasjon eller steinrøys?

6.2.5 Analyse

I «Elevene kommer tilbake!» beskrev jeg hvordan arkeologen/lederen i felt i forkant av utgravningsprosjektet så for seg et eventuelt skolebesøk. Nærheten i læresituasjoner ble tillagt verdi i planleggingsfasen før sesongstart. Involvering og formidling ble tillagt en ekstra verdi som et konfliktdempende element. Da tiden for skolebesøk var kommet, tok arkeologen/lederen i felt av hensyn til logistikk imot skoleklassen uten skoletjenestens tilstedeværelse. Arkeologen planla derfor å ta utgangspunkt i elevenes og lærernes *kjennskap* og å *bruke* utgravningen. Dette ville si å ta i bruk det aktuelle stedet, området eller landskapet. Å ta imot skoleelever er en museal gjøren som universitetsmuseets fagfolk er godt kjent med. Kontakten mellom universitetsmuseet og skolene i et lokalsamfunn oppstår således i form av både planlagte og spontane skolebesøk. Det er med andre ord etablert en praksis for skolebesøk både med og uten skoletjenestens tilstedeværelse.

Det var arkeologen selv som valgte å bruke ordet *omvisning*, og som fortalte meg at tanken var å *ta dem rundt*. Arkeologen ville således innta en rolle som omviser under skolebesøket. Dette er en rolle som er hjemmehørende i en annen museal praksis i en formidlingsammenheng i utstillingslokalet, når skoleelever blir tatt med rundt fra monter til monter inne på universitetsmuseet AM-UiS. Arkeologen valgte i dette tilfellet å *ta i bruk et kart over området* som inneholdt tidligere registrerte funn fra andre utgravninger på stedet. Kartet ble således et verktøy for å *orientere seg i landskapet*, og kan forstås som en slags *plan* for «utstillingsrommet» hvor dagens omvisning skulle finne sted. Kartet ble således et utgangs- eller referansepunkt som kunne bli brukt for de stoppestedene som skulle velges ut for «å bruke» feltet. Kartet fungerte som et verktøy for «å ta dem rundt». Kartet kan derfor forstås som et verktøy for å orientere seg i landskapet i nåtid, samtidig som det symboliserte en forbindelse bakover i tid, ettersom fortidens landskap var avtegnet på kartet.

Kartet var ikke så ulikt oversiktskart som brukes for utstillingsrom innendørs i museer, for å gi publikum en orientering og lede dem fra et utvalgt sted i utstillingslokalet til et annet. Det vil si fra «monter» til «monter» i et utstillingsrom, som i dette tilfellet er et utgravningssted. Kartet var en oversikt over stedet, området og landskapet i fortid og nåtid, som elevene skulle bli tatt med inn i.

Omvisningen startet med en større fortelling om den arkeologiske tidsepoken som skulle formidles i dag. «Utendørsomvisningen» gikk deretter over til en fortelling om stedets sjeldenhet og viktighet i arkeologisk/historisk sammenheng. Arkeologen kunne med dette grepet plassere en lokal historie om et sted inn en større nasjonal og internasjonal sammenheng. Det vil si at omviseren her var tidlig ute med å fremheve den verdien dette stedet og området hadde i fortid og nåtid. *Stedet ble satt inn i en sammenheng som gikk ut over det landskapet som kunne ses, eller «utstillingsrommet» som dagens publikum kunne iaktta.*

Omvisningens fortelling tok utgangspunkt i tidligere langhus, og arkeologen knyttet en større historiefortelling til et objekt på stedet. Arkeologen spurte om elevene hadde besøkt et sted med rekonstruerte langhus, og tok her et grep hvor vedkommende appellerte til publikums *forhåndskunnskap* om eller *kjennskap* til liknende objekter og steder. Arkeologen fortalte at «det hadde vært slike hus på området hvor de nå befant seg» og utfordret publikum og deres evne til å hente frem indre bilder. Arkeologen tok her et grep hvor publikum tidlig i besøket ble involvert gjennom å trekke inn deres kjennskap eller *relasjon* til liknende objekter/konstruksjoner og steder. Publikum ble *involvert* gjennom en praksis som anses for å være utfordrende selv for arkeologer.

Arkeologen involverte publikum gjennom å appellere til bruk av forestillingsevnen ved å la dem bli kjent med den arkeologiske praksisen for å sette «imaginære» objekter og steder i sammenheng med hverandre. Arkeologen så ut til å involvere publikum gjennom å lære dem opp i en fremgangsmåte hjemmehørende i egen disiplin, som kalles

«landskapsanalyse». De besøkende ble innlemmet i arkeologens yrkesspråk og profesjonens tolkningsverden.

Ved neste stoppested endret arkeologen omvisningens tematikk fra gravfunn til *yrkespraksiser tilknyttet utgravningsfeltet*. Arkeologen innvidde publikum i fagterminologi og profesjonens praksiser. Betydningsfulle elementer ble trukket frem og knyttet til sentrale yrkesfaglige problemstillinger ute på utgravningens lokaliteter. Det var ikke bare *arkeologen* og *konservatoren*, men også *entreprenørens* yrkesfaglige praksis elevene fikk presentert i dagens omvisning. I denne delen fikk elevene høre om en annen type utstyr som også måtte være på plass for å kunne gjennomføre utgravningens arbeidsprosesser, for eksempel når steiner måtte tas med klype. Dette var et begrep fra en yrkesgruppe som ikke var arkeologisk, og som tilhørte en annen fag- og yrkesdisiplin.

Omvisningen omhandlet også betydningen av aktiviteten, utstyret og kunnskapen som maskinførere tilførte en utgravningsprosess. En ikke-arkeologisk, ikke-akademisk og ikke-vitenskapelig praksis ble satt i sammenheng med arkeologisk, akademisk og vitenskapelig praksis ved dette stoppestedet i omvisningen.

På siste stoppested fremsto omvisningen som mer dynamisk eller åpen i kommunikasjonsformen. Spørsmålene fra elevene drev frem omvisningens tematikk gjennom stadige oppfølgingsspørsmål. Arkeologen måtte her svare for seg og forklare fagord og uttrykk tilknyttet yrket, som «analyser, lag, nedbryting, oksygen», og om det var «bedre om beinet er brent». Underveis i omvisningen var elevene aktive gjennom å stille spørsmål. Jeg oppfattet også læreren som en aktiv part som tok initiativ til å få på plass et besøk for klassen før skoleferien startet og utgravningen ble avsluttet. Og som fikk avtalt et eget privat besøk med metallsøking før arkeologene dro av gårde. Læreren og elevene hadde fått med seg «noe» fra besøket som de kunne ta i bruk i klasserommet. En omvisningssituasjon hadde oppstått etter initiativ fra et aktivt deltagende, eller rettere sagt et «selvinvolverende», publikum.

Gjennom en intervjusamtale inne på museet fikk jeg vite mer om hvordan arkeologer opplever omvisningssituasjoner. Under skolebesøket introduserte arkeologen modeller for å *gripe om abstrakte ideer* og *oppnå publikums forståelse*. I tillegg tok arkeologen i bruk grep som var *spontane*, og som vitner om *improvisasjon*. Arkeologen beskrev for eksempel i intervjuet hvordan *omvisningen kunne bli styrt av de besøkenes blikk*. Å la elevenes blikk styre utvalg av stoppesteder på omvisningsrunden vitnet således om en annen form for *involvering*. Elevenes sanser, nysgjerrighet eller egne opplevelser av omvisningsrommet fikk således styre utvalget av objekter i denne omvisningen. Arkeologen grep øyeblikket og improviserte en fortelling om et objekt/funn, eller en «utstillingsgjenstand», som elevene *selv* hadde *valgt seg ut* i landskapet, eller «utstillingsrommet». Stedet ble således brukt gjennom at utvalgte stedselementer ble trukket frem i dagens fortelling, drevet av elevenes *interesse*. Det skjedde med andre ord et brudd hvor involveringen ikke lenger ble iscenesatt av omviseren alene. Rollen som aktiv «aktør» ble dermed delt av to parter/aktører overfor objektet/kokegropen, som da ble gjenstand for deres refleksjon. Møtet var nok et eksempel på en selvinvolverende publikummer.

Utgravningen, eller utstillingsrommet, var stedet arkeologene i et gitt tidsrom i prosjektet hadde tilstrekkelig med informasjon om til at funn og strukturer kunne vises frem til de besøkenes. Med andre ord hadde prosjektene etablert kunnskap om betydningsfulle stedselementer som egnet seg for å bli gitt videre til de besøkenes. Utstillingsrommet kunne brukes eller vises frem og hadde tilstrekkelig med objekter og stoppesteder for en omvisning i et monterløst utendørs utstillingslandskap.

6.3 Diskusjon

«Har Glomdalsmuseet usynlige utstillinger?» spør programleder Tom Strømness i TV-programmet «Åndenes makt» (TVNorge, 2019). Museet har hatt besøk av en synsk person og trenger hjelp til å hansk

med gjentatte møter mellom museumsansatte og forhistoriske personer, eller gjengangere. Ifølge mediet kan gjengangerne ha hatt en personlig tilknytning til bygningene på museumstunet. En tidligere ansatt ved museet er trolig en av de ubudne gjestene. Friluftsmuseet har et skolebygg inne på tunet som publikum kan besøke, og nå kan det også se ut som om en tidligere skolefrøken fra Elverum inngår i museets utendørsutstillinger. Avdelingslederen forklarer at museet arbeider med minner, så slik sett så er også gjengangere en del av museets virksomhet. Vandringer i museale utendørsrom innebærer med andre ord utstillinger som både er *synlige* og *usynlige* for publikum underveis i omvisningen.

6.3.1 Tidsreiser, oppdagelser og samproduksjon av kunnskap

I «Elevene kommer!» så jeg hvordan publikum ble tatt med rundt på en vandring i en utendørs utstilling i regi av museets skoletjeneste og et utgravningsteam. Elevene ble ønsket velkommen inn i et annet rom og en annen tid, og fikk «billetter» inn til museets utgravning og til steinalderen. Det var omkleddingen til de gule vestene som markerte overgangen fra elev til museumsgjest. En tidsreise oppsto i møte med skoletjenesten, hvor elevene gjennom formidlerens fortelling ble trukket inn og ut av rollen som elev/barn og et ungt steinaldermenneske. Etnologen Billy Ehn (1986) mener at museer er tidsmaskiner som muliggjør reiser i historien. Flere arkeologer har også omtalt hvordan reiser i tid oppstår gjennom arkeologisk formidling (Petersson & Holtorf, 2017). Cornelius Holtorf (2013) har gjennom deltagende observasjon forsket på hvordan arkeologiske friluftsmuseer muliggjør slike reiser tilbake i tid. Jeg er enig med Holtorf i at performance og iscenesettelser står sentralt i slike tidsreiser. I tillegg har jeg funnet at slike reiser ikke er begrenset til friluftsmuseer, ettersom de også oppstår som del av publikumsbesøk tilknyttet universitetsmuseets utgravningsaktiviteter.

Involvering av publikum i arkeologiske aktiviteter er et tema som er behandlet innen publikumsarkeologi og museologi. I en rekke prosjekter i regi av museer nasjonalt og internasjonalt har originalobjekter blitt tatt med ut fra magasinene på arkeologiske museer til skolebarn i ulike undervisningssammenhenger. Bruken av originale museumsgjenstander ute i undervisningssammenhenger på arkeologiske utgravninger, i regi av AM-UiS, er også tidligere blitt omtalt i faglitteraturen (Bø et al., 2020; Lillehammer et al., 2016). Slike prosjekter har ifølge Jones (2004) vært kreative og fantasifulle («imaginative») og har, som i prosjektene ved AM-UiS, valgt å sette ut montre på utradisjonelle steder. Det vil si at museene har utfordret etablerte presentasjonsteknikker tilknyttet montre, eller «the glass-case display», for å bruke Merriman (1991, s. 17) sine ord. Det jeg i tillegg har funnet, er at universitetsmuseets skoletjeneste har involvert publikum gjennom bruk av fortelling, gjenstander og aktiviteter ved å legge til rette for en relasjon mellom de besøkende og medbrakte museumsgjenstander (som originale steiner, skinn og replika). Skoletjenestens formidler oppmuntret gjestene til å ta i bruk sanser, fantasi og forestillingsevne. Flinten og eleven ble således elementer i en fortelling om steinalderen, bygget opp gjennom en aktiv handling eller involvering, og som åpnet opp for en imaginær reise i tid.

Arkeologen Shanks (2012) har undersøkt den arkeologiske forestillingsevnen («the archaeological imagination») og omtaler den som både kreativ og konstituerende («creative and constitutive»). I likhet med Shanks mener også jeg at en slik forestillingsevne kan settes i nær relasjon til narrativitet. Det «å forestille seg», «å skape» og «å formidle» fortellinger ser med andre ord ut til å være praksiser som ligger nær hverandre. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Elevene ble presentert for og involvert i arkeologenes midlertidige fortolkninger (les: kunnskaper) som var tilgjengelige på dette tidspunktet i graveprosessen (les: i kunnskapsproduksjonsprosessen). Arkeologen åpnet således opp stedet ved å trekke linjer til andre stoppesteder og vise til «usynlige» telt, steinalderboplasser og en strand. I møtet mellom arkeolog og publikum

ble forestilte eller imaginære objekter og steder innlemmet i omvisningens fortelling.

Arkeologen Gransard-Desmond (2015) har forsket på publikumsmøter i tilknytning til arkeologiske verksteder («workshops») utenfor arkeologiske museer. Han mener at slike verksteder sjelden blir benyttet innenfor arkeologien. I motsetning til Gransard-Desmond har jeg funnet at arkeologiske verksteder er i bruk innen arkeologien, men i andre «utendørsarenaer» enn aktivitetssentre og skoler. Jeg fant at en overføring av vitenskapelig kunnskap til skoleelever skjer som del av det jeg vil kalle for «pop-up-verksteder» på steder hvor universitetsmuseets arkeologer fortar utgravninger. I motsetning til Gransard-Desmond fant jeg at skoleelevene ikke bare fikk *overført* kunnskap i en slik utendørssetting, men at de også ble innvidd i midlertidig kunnskap, gjennom at arkeologene tok dem med inn i en pågående tolkningsprosess i museal regi.

I en norsk museumsstudie undersøker Jensen et al. (2017) publikumsopplevelser ved historiske steder eller kulturarvsteder som er museumsbaserte. I studien vektlegger de viktigheten av *sanseopplevelser* og muligheten for *egne aktiviteter*. Et forslag fra dem er å vektlegge *mundtlige presentasjoner*, ansette *flere eksperter* som er tilgjengelige på stedet, og vise frem utstillingsobjektene på en mer tradisjonell måte som passer med museets tema. Henson (2017) har gjennom sin forskning kommet frem til at arkeologien kan gi undervisere på et utgravningssted en rekke muligheter til *å lære* elever å analysere levninger, gjennom læreaktiviteter som innebærer en kombinasjon av «å tenke», «å føle» og «å gjøre». Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Det jeg i tillegg har funnet, er at elevene underveis i besøket fikk tildelt rollen som feltarkeologer og en opplæring i yrkesgruppenes praktiske rutiner i en kunnskapsproduksjonsprosess ved et universitetsmuseum. Publikummerne ble aktive gravende, *undersøkende* eller *oppdagende*

aktører ettersom de fikk prøve ut og erfare de museumsansattes yrkespraksis innen feltarkeologi og museale aktiviteter.

Andrea Witcomb (2008) har i sin forskning omtalt «oppdagelseslæring», som ifølge henne er en interaktivitet og en involvering hvor en kunnskapsproduksjon kan inngå. Ifølge Witcomb er dette en form for kommunikasjon mellom museumsansatte og publikum som *åpner* opp for at kunnskap er i prosess. Gjennom mine undersøkelser fant jeg en liknende involvering, hvor elevene fikk en innføring eller en opplæring i museale prosesser. Opplæringen oppsto gjennom at elevene ble gjort kjent med praksiser som dokumentasjon og innsamling, som ga dem det verktøyet de trengte for å kunne delta i utgravningen og oppdagelsen av en strand fra steinalderen. Aktiviteten på en arena utenfor universitetsmuseet var således en publikumsinvolvering hvor aktørene ble opplært i arkeologisk og museal praksis for å kunne oppdage en fortid *sammen* med museets ansatte. Dette er eksempel på et samarbeid hvor institusjonen gjennom sin praksis kan være en dynamisk, relevant og essensiell plass, som Nina Simon (2010) omtaler som et «deltagende museum». Museet samarbeider med andre ord i en ny form som involverer *både* ansatte og publikum, for å låne Golding (2013) sin beskrivelse. På den siste stasjonen ble publikum omgjort til medskapere eller medprodusenter gjennom å bli opplært og således inngå i det Helen Graham (2016) ville ha definert som et «samproduksjonsmuseum». Med andre ord ble de unge publikummerne delaktige gjennom å få tildelt en rolle som *oppdagere* i en «museo-arkeologisk» kunnskapsproduksjonsprosess.

Arkeologen gikk inn i en rolle som omviser og lærer/instruktør, mens museets formidler ikledde seg en rolle som forteller. De besøkende elevene ble som følge av disse valgene tildelt roller underveis som (1) lyttende tilhørere i omvisningen, (2) statister i spikkingen eller skuespillere med mindre biroller i gravingen (3) iakttagende, lyttende, gravende, praktiserende skuespillere og (4) aktører i opplæringen i en museo-arkeologisk praksis. I det siste tilfellet gikk arkeologen bort fra

omviserrollen og trede inn i en opplæringsrolle hvor elevene ble omgjort til «feltarkeologer». Her oppsto en kombinasjon mellom universitetsmuseets museale gjøren (forvaltning, formidling, forskning med mer) og en arkeologisk praksis (feltarbeid). I tillegg fant jeg at universitetsmuseets fagfolk, samt objekter og landskapet som museet gravde ut, spilte hovedroller, biroller og statistroller eller bidro til dagens oppsetning i kraft av å være rekvisitter, scene eller bakgrunnsteppe, på museets utendørscene eller utendørsarena ute i felt. Skolebesøket var en reise fra nåtid til fortid og tilbake igjen.

6.3.2 *Forestillinger, yrkesfortellinger og stedstilpassete omvisninger*

I «Elevene kommer tilbake!» ble utgravningsstedet tilpasset en publikumsomvisning. Antropologene Paul Basu og Sharon Macdonald (2007) har beskrevet hvordan den museologiske forskningen har beveget seg mot en mer *interaktiv tilnærming* til museumspublikummet. Museumsforskerne Anita Maurstad og Anne Marit Hauan (2012) har synliggjort hvordan en *involverende* formidling har blitt en etablert praksis innen de norske universitetsmuseenes «gjøren». Som det har blitt klart av det foregående, har jeg kommet til et liknende resultat. *Det jeg i tillegg har funnet, er at universitetsmuseets fagfolk tok utgangspunkt i elevenes og lærernes kjennskap og valgte å aktivt ta i bruk det aktuelle stedet, lokalområdet eller landskapet underveis i omvisningssituasjonen.*

Gjennom mine undersøkelser har jeg sett hvordan en omvisning ute i felt innebar en *alternativ form* for «å stille ut» og «å engasjere» eller «å involvere» et ungt publikum. Gjennom å ta elevene rundt i lokalitetene inntok arkeologen/lederen i felt en rolle som «omviser» og gikk inn i en omvisningssituasjon i et musealt utstillingsrom. Henson (2017) mener at et naturlandskap med arkeologiske utgravninger og monumenter kan tilby publikum *å se fortiden*, og definerer slike steder som «windows to the past». Tradisjonelt innen publikumsarkeologien blir de besøkende

ifølge Henson bedt om å løse billett – de går inn til bestemte tidspunkter og blir ført gjennom et område ved hjelp av skilter og tekster. I tillegg er arkeologiske utgravninger avgrenset med gjerder. I motsetning til Henson har jeg funnet at publikumsmøter på utgravningssteder ikke nødvendigvis er så «begrensende» i formen. *I mine undersøkelser har jeg sett hvordan et kart ble omgjort til en plan for å orientere seg i et «utstillingsrom». Arkeologens kart ble referansepunktet for utvalg av stoppesteder til bruk i en stedstilpasset omvisning.*

Pearson og Shanks (2001) beskriver hvordan et kart («deep map») i form av en feltrapport er proaktiv, er åpen for tolkning og gir rom for de besøkendes fantasi eller forestillingsevne. Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Det jeg i tillegg fant ut, var at arkeologen tok i bruk et fysisk papirkart over dagens utgravning med angivelser av tidligere funn i landskapet, som markerte utgangspunktet for en omvisning i et utendørs utstillingsrom, i fortid og nåtid. Stedet ble satt inn i en sammenheng som gikk ut over det landskapet som kunne ses, eller «utstillingsrommet», som dagens publikum kunne iakttå. *Arkeologen involverte publikum ved å la dem bli kjent med den arkeologiske praksisen for å sette imaginære objekter og steder i sammenheng. Lokale stedsreferanser ble brukt gjennom at arkeologen appellerte til publikums forestillingsevne.*

Folkloristen Barbro Klein (2006) beskriver hvordan små narrativer er sammenvevd med større narrativer, som kommuniseres videre til andre, for eksempel når vi forteller om opplevelser og erfaringer. Arkeologen involverte med andre ord publikum gjennom å knytte et metanarrativ om tidsperioden til stedets lokale narrativer. Etnologen Ruth Finnegan (1998) har i sin forskning sett nærmere på *akademiske historiefortellinger* og funnet at de er både skriftlige og *muntlige*. Finnegan har i sin forskning funnet at de som forteller, og de som hører på akademiske historiefortellinger, har klare forventninger til hvordan en slik sjanger skal være. Dette er grunnen til at slike akademiske historier ikke bare er historie, men *historiefortelling* (Finnegan, 1998, s. 21).

Akademiske presentasjoner er gjerne basert på en skriftlig akademisk fortellerform. Til forskjell fra Finnegan fant jeg at slike akademiske presentasjoner i form av historiefortelling finner sted som del av en omvisningssituasjon i en arkeologisk utgravning. *Jeg fant at yrkespraksis ved universitetsmuseet og forvaltningsprosjektenes kunnskapsproduksjon ble innlemmet i omvisningsfortellingen. I fortellingen om museets kunnskapsproduksjon inngikk også eksterne aktørers yrkespraksis. En ikke-arkeologisk, ikke-akademisk og ikke-vitenskapelig praksis ble satt i sammenheng med arkeologisk, akademisk og vitenskapelig praksis. Omvisningen omhandlet også en fortelling om betydningen av aktiviteten, utstyret og kunnskapen som eksterne aktører tilførte museets kunnskapsproduksjonsprosess.*

Forskning har vist hvordan arkeologer gjør *presentasjoner* av eget arbeid utenfor og i tilknytning til museale arenaer. Pearson og Shanks (2001) fant at slike foredrag kan ta form av en *forestilling*, som kan bære preg av *improvisasjon*, for eksempel når arkeologen avbryter og tar imot spørsmål. Det jeg i tillegg har funnet, er at arkeologene også tar i bruk et sentralt narrativt og retorisk grep ved presentasjoner av eget arbeid under et skolebesøk eller formidling i felt (FiF). Jeg mener at dette perspektivet er beskrivende for hvordan arkeologene gir presentasjoner på en utendørs arena eller scene. Dette er ikke bare relevant når arkeologene snakker om eget/andres arbeid underveis i utgravningssituasjoner i møtene mellom ansatte (jf. kap. 4), men også i møtene mellom dem og publikum (jf. kap. 5 og 6). *Arkeologens fortellinger om utgravningsarbeid kan med andre ord være underlagt en bestemt regi hvor det også er rom for improvisasjon. Kommunikasjonen blir «open ended» når narrativet museets ansatte fremsetter, skjer overfor et publikum.*

6.3.3 Stedsmuseet - et temporært monterløst utstillingslandskap

Arkeologen Gabriel Moshenska (2017) har forsket på publikumsarkeologi og skolebesøk. Moshenska beskriver hvordan publikum får *komme inn* og *se* en utgraving, og hvordan artefakter, kropper og strukturer kommer til syne ute på såkalte «*utsiktsplattformer*» («*viewing platforms*») (2017a, s. 8). Gjennom mine undersøkelser har jeg kommet frem til et liknende resultat. Et sentralt moment i min undersøkelse av skolebesøket var *spontaniteten i møtet mellom museets fagfolk og publikum* samt viktigheten av å få på plass et skolebesøk før skoleferieavslutningen/prosjektavslutningen. Utgravningsstedet ble umiddelbart åpnet opp for nabobarna og lærerne. I motsetning til Moshenska (2017a) fant jeg at etableringen av slike utsiktsplattformer ikke nødvendigvis var avhengig av at ytre eller materielle innretninger var kommet på plass. *Utsiktsplattformer ble etablert gjennom en omvisning og med utgangspunkt i et oversiktskart med utvalgte stoppesteder, slik at elevene kunne «komme inn og se» før museet stengte ned utstillingen for sesongen.*

Det jeg i tillegg har funnet, er en utstillingsform som tok utgangspunkt i utvalgte stoppesteder i et utendørs utstillingsrom. Utstillingsrommet var tilsynelatende tomt, men underveis i omvisningen etablerte omviseren forestilte installasjoner som bygninger, redskaper og fortidige mennesker. Utgravningens landskapsområde var et sted som tilbydde et utstillingsrom som kunne bli omformet underveis av aktørene. I tillegg fant jeg ut at publikummerne var aktive og selvinvolverende. Omvisningens utstillingsrom innbydde til en åpen møteform og ga publikum innsyn i midlertidige resultater i universitetsmuseets kunnskapsproduksjon. Omvisningsspråket var delvis preget av profesjonsuttrykk, noe som medførte en situasjon med oppfølgingsspørsmål fra skoleelevene og krav om begrepsavklaring. Med andre ord hadde prosjektet etablert tilstrekkelig med kunnskap om

stedselementene i utgravningens lokaliteter som egnet seg til å bli gitt videre til de besøkende. *Utstillingsrommet kunne brukes eller vises frem og hadde tilstrekkelig med objekter og stoppesteder for en omvisning i et monterløst utendørs utstillingslandskap.*

Helaine Silverman (2006) beskriver hvordan *steder* i et landskap, for eksempel et dalføre og en arkeologisk utgravning, kan bli forstått som et lokalitets- eller stedsmuseum («site museum»). Formålet med slike museer er å få på plass en museumsinstitusjon som er levedyktig også etter at arkeologenes oppdrag er avsluttet. Det jeg har presentert her, viser at skoleklasser også får *alternative omvisninger i midlertidige utstillingsrom underveis i en utgravning*. Slik jeg ser det, ble universitetsmuseets utgravninger i disse tilfellene omgjort til et «temporært arkeologisk stedsmuseum». «Stedsmuseet» oppsto som et lokalt fenomen i form av et midlertidig arkeologisk formidlingstilbud som museet tilbydde og skreddersydde til et lokalt publikum. Nærmest som en temporær «institusjon» med et midlertidig besøkstilbud eller en «pop-up»-utstilling utendørs. Steder som i denne sammenhengen kan karakteriserer som et utendørsmuseum med et utendørs utstillingsrom, er slik jeg ser det, et «heterotopia», for å låne et begrep fra Foucault og Miskowiec (1986). Kevin Hetherington (1996) viser også til heterotopiabegrepet og supplerer med begrepet «utopics» i sin definisjon av kulturarvstedet Stonehenge. Som et «museum uten vegger» bryter et slikt sted med det klassiske museets disiplinære maktstrukturer (1996, s.157). Hetherington kom i sin forskning frem til at publikummere ved slike museer er *aktive* og ikke passive *aktører* («spectators»).

I mine undersøkelser har jeg kommet til et liknende resultat. Skolebesøket oppsto etter initiativ fra en aktiv deltagende aktør, og i omvisningssituasjonen oppsto møter mellom museets fagfolk og et «selvinvolverende» publikum. I tillegg har jeg funnet at publikum var delaktige i møte med museets pågående kunnskapsproduksjon og i utvalg av stoppesteder i utstillingsrommet. *Perspektivet med museer uten vegger åpner opp for publikums egne opplevelser i forståelsen av*

fortiden, samtidig som slike møter med publikum åpner for deltagelse og en samproduksjon av kunnskap. Til forskjell fra kulturarvsteder og rekonstruksjoner tilbyr universitetsmuseets utgravningssteder temporære museale utendørsrom, som muliggjør en annen form for publikumsinvolvering enn det universitetsmuseet tilbyr i en permanent utstillingsform.

6.4 Oppsummering

I siste del av analysen har vi sett hvordan museets fagfolk inngikk i ulike møtesituasjoner med et ungt publikum. Modeller, replika og originale gjenstander fra museets magasiner var tatt med ut til utgravningsstedet. Gjennom bruk av objekter og steder utfordret museets fagfolk publikum til å ta i bruk egen forestillingsevne. I omvisningene ble også imaginære objekter tatt med inn i de ansattes rekonstruksjon og historiefortelling. Scenesettelsene oppsto underveis i besøket på omvisningens utvalgte stoppesteder. Disse temporære rekonstruksjonene var flyktige og ble skapt underveis i møter mellom de museumsansatte og deres publikum. Slike flyktige installasjoner inngikk i et immaterielt utendørs utstillingsrom. Det var de muntlige presentasjonene i omvisningssituasjonene som paradoksalt nok utgjorde museumsmonter, imaginære gjenstander og muntlige utstillingstekster i det monterløse rommet. Utgravningen var en temporær, monterløs museumsutstilling, et musealt rom eller en arena uten vegger. Monterløse museer er midlertidige og oppstår i relasjon til steder universitetsmuseet graver ut. Ideen om det deltagende samproduksjonsmuseum går ut på å etablere nye kontaktpunkter med publikum og museer som gjennom sin praksis er dynamiske, relevante og essensielle plasser eller «møtesteder».

7 Konklusjon - møtesteder for arkeologisk praksis og museal gjøren

7.1 Innledning

I «Pompel og Pilt kommer!», «Pompel og Pilt kommer og kommer!» og «Pompel og Pilt kommer igjen!» dukker reparatørene og vaktmester Gorgon opp i ulike scener i dukketeaterets kulisser. Hvert år dukker universitetsmuseets arkeologer opp på ulike steder i Rogaland fylke, og ulike scener utspiller seg i møtene mellom dem og et mangfold av aktører. Gjennom observasjoner av og intervjuer med museets fagfolk har jeg gitt et innblikk i daglige gjøremål i forvaltningsutgravningene ved AM-UiS. Jeg har beskrevet hvordan ulike møter utspilte seg i løpet av en utgravings sesong. Jeg skal avslutte avhandlingen med å presentere studiens resultater og dele noen tanker rundt universitetenes arkeologiske kunnskapsproduksjon i en museal kontekst, før jeg avrunder med å trekke noen sammenfattende slutninger av arbeidet.

7.2 Utgravningsfeltet som møtested for universitetsmuseenes kunnskapsproduksjon

Jeg har i denne studien foretatt en etnografisk undersøkelse av kunnskapsproduksjonen i en arkeologisk feltarbeidspraksis ved et norsk universitetsmuseum. Dette er en tverrfaglig studie i skjæringspunktet mellom museologi, arkeologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Å se på kunnskapsproduksjon i en «museo-arkeologisk» sammenheng har gitt meg muligheten til å arbeide eklektisk og multimetodisk og å se resultatene opp mot et flerfaglig bakteppe. I analysen har jeg også lånt begreper fra nærliggende fagfelt som samfunnsgeografi og antropologi og hentet inn perspektiver på møter og steder fra disse feltene. Studiens øvrige sentrale begreper er «kunnskapsproduksjon» og «involvering»,

og jeg har vist hvordan begreper som «minne», «fortelling» og «besøkende» står i relasjon til begrepet om arkeologiske stedsmuseer.

Museumsforskningen har vist at museene fikk nye idealer å strekke seg mot som følge av et «hamskifte». I ny drakt og med et nytt repertoar skulle «post-museet» innta andre posisjoner og opptre overfor alle grupper i samfunnet. Post-museet er ifølge museumsforskeren Eilean Hooper-Greenhill (2000) et begrep på en institusjon som fokuserer på materiell og immateriell kulturarv, kommunikasjon med samfunnet, inkludering av flere stemmer og perspektiver, samt en bevissthet rundt museets kunnskapsproduksjon (2000, s. 152). Vi kan ifølge Hooper-Greenhill forestille oss museet som prosess, opplevelse eller erfaring. Post-museet er ikke begrenset av sine vegger og kan innta flere former. Dette aktualiserer andre steder og andre fortellinger enn hva det moderne museet kunne by på (Hooper-Greenhill, 2000, s. 153). I et slikt perspektiv er ikke museet som institusjon redusert til eller begrenset av museumsbygget.

Post-museet aktualiserer også en kritisk pedagogikk som muliggjør åpenhet og samarbeid (Hooper-Greenhill, 2002, s. 225-226). Museumsforskeren Nina Simon (2010) videreførte ideen om det deltagende museet («the participatory museum») og beskrev et museum som gjenforente seg med publikum gjennom å være en kulturinstitusjon som var mer dynamisk og relevant. Slike museer blir ifølge henne til essensielle steder i samfunnet gjennom sine praksiser. I en samtale i etterordet i boken *Collaborative Museums* (2013) sier museumsforskeren Susan Pearce at det fortsatt er en utfordring for museumsansatte å bryte ned veggene mellom dem selv og de besøkende, dele kunnskap og «detronisere spesialisten» (Golding, Foti, James & Modest, 2013). Videre sier hun at museene nå går i en retning av personlige narrativer, og at personlige minner blir ansett å være del av vår kulturarv, på lik linje med annet materiale i museet. Museumsbesøk er ifølge Pearce en grunnleggende taktil og fysisk erfaring, og en museumsopplevelse oppstår når publikum beveger seg på steder. Et slikt

syn aktualiserer således deltagelse/involvering, kunnskapsdeling, minner og fortellinger, samt museumsopplevelser som står i direkte relasjoner til publikums tilstedeværelse/bevegelse på museale steder.

Universitetsmuseet AM-UiS har med andre ord et ideal å strekke seg etter som museumsinstitusjon. Forventningene til museet er synlige gjennom samfunnsansvaret universitetsmuseene er pålagt fra statlig hold (Kultur- og kirke departementet, 2009). De fremkommer også i planverket for AM-UiS, for eksempel gjennom rollen museet har tildelt seg selv som en refleksiv samfunnsaktør (Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger, 2016). Engasjement og kunnskapsdeling har stadig blitt viktigere innenfor arkeologisk forskning og i arkeologiske museer. Sentralt i debatten nasjonalt og internasjonalt står forholdet mellom profesjonelle arkeologer og lokale aktører. I denne sammenhengen er det viktig å huske, som arkeologen Martin Carver (1996) påpekte allerede på midten av 1990-tallet, at arkeologien utforsker «ukjente territorier», for eksempel når universitetsmuseets arkeologer er ute og graver i Rogaland fylke. Universitetsmuseets utgravningssteder er i dette perspektivet ukjente territorier hvor et lokalt publikum allerede er til stede, og som museets fagfolk blir en del av gjennom arkeologiske og museale prosesser.

Museumsforskeren Nicholas Thomas beskriver i et intervju hvordan gjenstander og samlinger ved universitetsmuseet i Cambridge har blitt revitalisert, gjennom at museet har inngått samarbeid med aktører fra lokalsamfunn i land hvor gjenstandene ble ervervet. Fokuset ble således rettet mot møtene som fant sted ved museets innsamling av arkeologisk materiale tilbake i tid, og på å skape nye møter mellom gjenstander og opphavs kultur i dag (Thomas & Roberts, 2017, s. 36). Nyere forskning ved universitetsmuseet AM-UiS har vist hvordan museet har etablert steder hvor arkeologisk materiale og kunnskap blir reaktivert i møter med publikum på ulike utendørsarenaer (Bø et al., 2020) (jf. kap. 1.2). Dette aktualiserer andre steder og andre fortellinger enn hva det moderne museet kunne by på (Hooper-Greenhill, 2000, s. 153).

Universitetsmuseene kan således ikke reduseres til institusjoner som utelukkende oppbevarer og formidler kunnskap om materiale fra utgravninger. Museene er også institusjoner som muliggjør publikumsmøter i nåtid i ulike rom og på andre steder, utenfor museumsbygningene. Slik jeg ser det, har virksomheten ved AM-UiS beveget seg bort fra idealene om det moderne museet og inkorporert en rekke idealer fra post-museet og en refleksiv arkeologi. Min undersøkelse har bidratt til å se hvordan kunnskapsproduksjonen utvikler seg gjennom ulike møter på utgravningsområdet. Resultatene gir en forståelse av prosessen med å etablere og formidle kunnskap i tilknytning til de stedene museet graver ut. I hovedproblemstillingen satte jeg forstørrelsesglasset på *prosessene* i universitetsmuseets *kunnskapsproduksjon* for å undersøke hvordan kunnskap produseres gjennom møter på arkeologiske utgravingssteder i regi av et universitetsmuseum. Jeg valgte å se nærmere på museets FoU-aktiviteter. Studien ble derfor avgrenset til møter hvor interne og eksterne aktører inngår i museets kunnskapsproduksjon. Jeg skal med bakgrunn i studiens analyse gi et svar på hovedproblemstillingen ved hjelp av følgende presiserte spørsmål:

På hvilken måte etableres utgravingsfeltet som et møtested? Hvordan kan vi forstå relasjonen som oppstår i møter mellom aktører som har eller får en tilknytning til stedet i løpet av gravearbeidet?

7.3 Refleksive møtesteder

Involvering av forskjellige samfunnsgrupper og publikummere, i arkeologisk praksis og museal gjøren, har altså siden 1980-tallet blitt et ideal innenfor museologien og arkeologien. Det har vært gjort lite forskning på norske forhold og hva som skjer ved et arkeologisk universitetsmuseum. Jeg så derfor en mulighet for å lansere begrepet om et monterløst museum, som et verktøy for å utforske kunnskapsproduksjon i et utstillingslandskap, utenfor universitetsmuseets tradisjonelle rammer. Spørsmålene jeg har stilt,

handler om hvordan et arkeologisk universitetsmuseum fremstår i møte med de nye idealene for post-museet og den post-prosessuelle arkeologien. Slik jeg ser det, har virksomheten ved AM-UiS beveget seg bort fra idealene om det moderne museet og inkorporert en rekke idealer fra post-museet og en refleksiv arkeologi. Tidligere arkeologisk og museologisk forskning har tatt for seg prosessene som er virksomme i vitenskapelig kunnskapsproduksjon (jf. kap. 2.1). Min undersøkelse har bidratt til å se hvordan kunnskapsproduksjonen utvikler seg gjennom ulike møter på utgravningsområdet. Resultatene gir en forståelse av prosessen med å etablere og formidle kunnskap i tilknytning til de stedene museet graver ut.

Arkeologiske utgravninger er møtesteder, som fungerer som museets temporære kunnskapsproduksjonssteder. Forvaltningsutgravningene er møtesteder for en stedstilknyttet opplæring, utforskning og videreutvikling av kunnskap hvor prosessens produksjonslinje blir justert av de ulike aktørenes fokus, interesser og personlige preferanser. Ulike aktiviteter eller praksiser sikrer fremdriften i prosjektens kunnskapsproduksjonsprosess ute i utgravningssituasjonene, for eksempel ved å foreta tolkninger eller etablere en kunnskap om et materiale i direkte tilknytning til utvalgte stedselementer, som gravhauger og hustuffer, *før* prosjektens dokumentasjon ankommer museet. Temporære kunnskapskonstruksjoner oppstår og utvalgte stedselementer åpner opp for tolkninger i sanntid, som del av en «in situ» kunnskapsproduksjon. Slik jeg har vist har aktørene med seg større og mindre arbeidserfaring ut i feltet fra yrkeslivet, i form av egne fortellinger og minner, i tilknytning til utvalgte betydningsfulle stedselementer, som blir viktige for utgravingspraksisene.

Ekspertmøter oppstår i form av omvisningsmøter mellom ulike aktører. Møtene innebærer en stedsforflytning av spesialkunnskap fra museets innendørsrom til temporære utendørsrom. En slik overføring av spesialkunnskap sikrer utgravningsteamets aktører i prosessen med å etablere kunnskap underveis i gravingen, og i formidlingen av kunnskap

til eksterne aktører. Aktørene inngår i slike møter i forskningsprosesser som foregår i et utendørs undersøkelsesrom. En felles forståelse av tolkningsgrunnlaget samt utvikling av kommunikasjonsformer og fremgangsmåter blir forhandlet frem i møter mellom interne og eksterne aktører. Gjennom samarbeid med lokale kjentfolk blir en stedstilknyttet spesialkunnskap om landskapet overført til utgravningsteamet, som også blir videreformidlet til andre aktører med tilknytning til prosjektet. Slike samarbeid kan dessuten være utgangspunkt for overføring eller utvikling av nye oppdagelses- eller undersøkelsesmetoder. Samhandlingen er en form for involvering som forvandler lokalbefolkningen til «maskinarkeologer», «amatørarkeologer» eller «arkeo-museale medforskere». De har tilgang til andre nettverk og utforsker, overfører og samproduserer kunnskap om de stedene universitetsmuseet graver ut.

Museets lokale publikum blir på denne måten involvert i kunnskapsproduksjonsprosesser gjennom samproduksjon (og oppdagelseslæring) i et musealt utendørsrom (i «pop-up» format). Aktørenes etablering og formidling av kunnskap står dermed i direkte tilknytning til stedene som blir utgravd gjennom universitetsmuseets pågående FoU-aktiviteter. Jeg har observert hvordan en overføring av spesialkunnskap fra eksperter, enten de kommer til utgravningen fra museet eller lokalmiljøet, bidrar til en prosess som sikrer etablering av kunnskap i direkte tilknytning til utgravningsstedet. Det jeg i tillegg har funnet er hvordan ekspertenes spesialkunnskap blir overført til andre møtesituasjoner og inngår i museets formidling av kunnskap.

Elever blir involvert gjennom tidsreiser og samproduksjon med museets fagfolk under skolebesøk til arkeologiske utgravninger. Elevene blir omgjort fra å være barn som tilfeldigvis går på skole i nærheten av et utgravningsområde til å bli deltagende museumspublikummere i et midlertidig utstillingsrom. Dette skjer gjennom at de blir presentert for og involvert i museets kunnskapsproduksjonsprosesser i tilknytning til forvaltningsutgravninger i lokalmiljøet. Gjennom aktivitetene ute i felt blir publikum gjort kjent med museets prosesser for å etablere og

formidle kunnskap. I disse museale undersøkelses- og undervisningsrommene byr museets fagfolk på aktiviteter som tar gjestene med på tidsreiser. Gjennom ulike praksiser gjør de dem delaktige i en arkeologisk og museal kunnskapsproduksjonsprosess av førstehånds «ferskvare» av arkeologiske kilder. Publikum blir omgjort til oppdagere, medskapere eller medprodusenter i et midlertidig samproduksjonsmuseum. Gjennom slike «pop-up»-utstillinger og -verksteder gjør museets fagfolk lokalitetene om til *midlertidige museale rom*, og utgravningen tar dermed form som et temporært arkeologisk stedsmuseum. Et musealt rom uten monterer oppstår i landskapet, som åpner opp for andre opplevelser og forståelser av fortiden. Slike møtesteder mellom museum og samfunn, skaper en annen deltagelse, involvering og samproduksjon, enn hva organisasjonen kan tilby publikum gjennom permanente museale innendørsrom.

Avhandlingen synliggjør en musealiserende gjøren av arkeologiske praksiser i ute i felt som er institusjonelt forankret (jf.kap.1.2). En sentral problemstilling i fagfeltene er hvilke muligheter som er til stede for den refleksive museologien og arkeologien (jf. kap. 2.1 og 2.2). Refleksiv feltpraksis er en retning innen arkeologien hvor postprosessuell teori blir satt ut i praksis, som en *gjøren* i det arkeologiske feltarbeidet (Madsen, 2003). Torsten Madsen (2003) har spurt hva som må til for å få på plass et arbeidsmiljø som stimulerer til refleksjon i utgravningssituasjonene. Trine Borake og Anne Beck (2006) sier at utvelgelsen av data i en innsamlingsprosess ikke kan skje uten en fortolkning i tilknytning til lokalitetene. Slik de ser det, må målet være at det ute i felt er etablert en metodikk for at refleksjoner og diskusjoner som oppstår som del av graveprosessen, og ikke er bare «objektive» data, kommer med i prosjektets dokumentasjonsgrunnlag. For at en refleksiv praksis skal kunne inngå i det feltarkeologiske arbeidet forutsettes refleksjon i hvert trinn i tolkningsprosessen av personen som utfører gravearbeidet (Berggren, 2001). Åsa Berggren (2001) forklarer at en forutsetning for refleksivitet i utgravningsfeltet er et arbeidsmiljø som ikke er hierarkisk, som unngår å skille mellom spesialister og ikke-spesialister (2001:17).

En annen forutsetning er fremgangsmåter som muliggjør at hver enkelt feltarkeolog kan uttrykke sine tanker i en mer narrativ form, gjennom dokumentasjonsmaterieell som videoklipp, dagbøker eller liknende. I de senere årene har også 3D dokumentasjonsverktøy blitt utprøvd som en fremgangsmåte i opplæring for å stimulere til en større grad av refleksivitet i graveprosess (Berggren & Derudas, 2021). Den nordiske debatten har med andre ord etterspurt en dokumentasjon av dokumentasjonsprosessen (Berggren, 2001; Berggren, 2021; Berggren & Burström, 2002; Borake & Beck, 2006).

De siste årene har vi også i norsk sammenheng sett en demokratisering av dokumentasjonsprosessen ute i utgravningsfeltet (Brun og Sørgaard 2008; Brun, 2017). Dette «omhandler en åpnere kommunikasjon mellom feltmannskapet, en større refleksivitet og tidlig deling og tilgjengeliggjøring av data og tolkninger» (Brun, 2017:188). Wenche Brun har problematisert bruken av digitale redskap (fotoapparat og nettbrett) som dokumentasjonsverktøy og hvilken betydning en slik endring kan ha for praksis og refleksjon i felt⁴³. Videre beskriver hun hvordan bruken av nettbrett kan bidra til at resultatene blir diskutert på andre måter enn tidligere, og umiddelbart tilgjengelige data åpnet opp for flere muligheter i felt. Brun gjør leseren oppmerksom på at verktøyene er til for å fremme og ikke hemme museets kunnskapsproduksjon. «Det er på tide med en anerkjennelse av det arkeologiske håndverket, en erkjennelse av at feltpraksis, dvs. tolkning av strukturer, profiler og lesing av landskap, er en innsikt som vanskelig kun kan oppnås ved intellektuell tilnærming gjennom en akademisk tekst» (Brun, 2017:190).

⁴³ Wenche Brun viser til forsøk ved AM-UiS hvor fotogrammetriproduserte ortofoto ble skrevet ut i A3-format og laminert, og denne utskriften ble videre anvendt som grunnlag for en profil-tegning med jord- og lagbeskrivelser samt øvrige tolkninger (jf. kap.4.4.3). Hun mener at en slik løsning er et eksempel på hvordan man utnytter potensialet i teknologien samtidig som etablerte og velfungerende tolknings- og dokumentasjonselementer føres videre (Brun, 2017:188).

I kjølvannet av den postprosessuelle arkeologien hadde et skifte kommet mot en mer innovativt og tverrskapelig forskning (jf. kap. 2.1.1). I Norge ble kulturminneforskningen utfordret til å utforske ulike teoretiske perspektiver og metoder gjennom å eksperimentere og ta inn ukonvensjonelle og innovative grep (Lillehammer, 2004). En rekke praktiske forsøk, som baserte seg på Hodders (1999, 2000) forskningsgraving, ble i samme periode gjennomført innenfor svensk oppdragsarkeologi (Rudebeck, 2000; Sundstrøm, 2002; Ingwald, Koch & Lövgren, 2002; Hydén, 2002; Lekberg, 2002). Joakim Sagren (2002) erfarte at det var praktiske spørsmål som ble tatt opp i planlagte «refleksjonsmøter» og at de teoretiske og metodiske spørsmålene oppstod under selve gravearbeidet (Sagren 2002:84-85). Gunnar Andersson og Per Gustavsson (2002) så hvordan spontane møter under graving førte til at tolkninger ble diskutert. I denne debatten har Borake og Beck (2006) tatt for seg hvordan kunnskap som blir etablert ute i felt blir ført videre, enten som objektive eller subjektive/refleksive data. Fowler og Harris (2005) fant også i sin forskning at kunnskap tok form av fortellinger, og så hvordan disse ble tatt med fra utgravningsstedet og inn til museet.

Ettersom jeg ikke har fulgt prosessene videre inn til museet, har ikke jeg grunnlag for å kunne si noe om hvilke institusjonelle rammer som er etablert for å sikre refleksive data i dokumentasjonsgrunnlaget. Det jeg derimot kan si noe om er hvordan slike refleksjoner oppstår på løpende bånd, som del av en kunnskapsproduksjonsprosess i gravesituasjonene, og hvordan subjektene kan være til stede i den pågående tolkningsprosessen, gjennom en direkte tilknytning eller relasjon til utvalgte betydningsfulle steds-elementer. Som Edgeworth (2003) og Yarrow (2006) har også jeg sett nærmere på relasjoner og interaksjon som oppstår i selve gravesituasjonen, mellom subjekter og mellom subjekter og materiale. Til forskjell fra tidligere studier av arkeologisk feltpraksis har jeg sett at et relasjonelt sted eller «møtested» er av betydning ved etablering av kunnskap ved temporære «kunnskapsproduksjonssteder» (Massey, 2005).

I et slikt perspektiv på sted/møtested, hvor personlige minner (Eriksen, 1999) i form av yrkesfortellinger (Finnegan, 1998) inngår som et meningsskapende element, kan den representerte verden både gjenskapes og åpne opp steder og landskaper (Gilje, 2007). Det jeg har funnet, ved kun å fokusere på graveprosessen, er hvordan museets kunnskapsproduksjon blir satt i sammenheng med utvalgte betydningsfulle stedsselementer (Jørgensen, 2009), både i sanntid og ved et senere tidspunkt, i anledning nye utgravninger på tidligere utgravningssteder. Fortellinger og minner fra tidligere arbeidssituasjoner blir aktivert gjennom aktørenes tilstedeværelse, når de på ny står i en arbeidssituasjon, i direkte relasjon til utvalgte betydningsfulle stedsselementer, som for eksempel en bestemt type gravrøys innenfor et kjent og gjerne særegent landskapsområde.

7.4 Ekspertise, teori og praksis

Diskusjonene innen refleksiv arkeologi har omhandlet bruken av ekspertise ute i felt, og et skille mellom teori og praksis (Berggren, 2001; Hodder, 1999, 2000). Joakim Sagrén (2002) har erfart at ekspertisen og hjelpevitenskapene er langt borte fra de arkeologiske lokalitetene. En refleksiv fremgangsmåte vil ifølge Sagrén (2002) kreve et arbeidsmiljø som aktivt stimulerer til refleksjon. Claes Hadevik og Mia Winkler (2002) sier at komplekse utgravninger krever en nærhet og en mengde spesialister ute i felt. Berggren (2001) har også vektlagt betydningen av slike møter, og at en variert gruppe spesialister er tilgjengelige for samtaler i utgravningsfeltene. Hun beskriver et skille mellom oppdragsarkeologi og arkeologien initiert av akademisk forskning. Forskning blir ansett å høre hjemme i academia hvorpå oppdragsarkeologien utfører dokumentasjon. Resultatene fra gravingen anses å være objektive, ikke-fortolkete fakta som blir gjort tilgjengelig for forskning på et senere tidspunkt (Berggren, 2001:20). Berggren (2001) så i tidlige studier av Catalhöyük (Tyrkia) og svensk oppdragsarkeologi, en tendens mot refleksivitet. Forutsetning var at

feltarkeologene blir gitt rom for refleksjon og at refleksiviteten inngår som en naturlig del av arbeidet ute i felt. Senere studier har fått frem hvilke nye utfordringer og muligheter, for en refleksiv feltarkeologisk praksis, som kommer i kjølvannet av teknologiske nyvinninger innen bruk av 3D dokumentasjon (Berggren et. al, 2015).

Det har også blitt stilt spørsmål ved hvilket (fysisk) *sted* i prosessen det er best å utføre naturvitenskaplige undersøkelser, om det er utendørs i materialets kontekst in-situ eller inne i laboratoriet. Kristian Brink og Kristina Gidlöf (2002) beskriver på sin side et savn etter spesialister i den svenske oppdragsarkeologien og en dialog med eksperter underveis i feltarbeid, om prøver av jord og på bein, samt en tilgang på deres tolkninger av materialet. Jan Apel (2002) har lurt på om eksperten, som for eksempel osteoarkeologen, arbeider best ute i felt eller innendørs uavhengig av materialets kontekst. Han mener at det er klare fordeler ved å undersøke materialet på stedet hvor det blir funnet. Ifølge Claus K. Jensen (2005) bør danske museer trekke inn eksperter tidlig i prosessen for å få på plass en diskusjon underveis i utgravningssituasjon. Ved å ta et slikt grep vil skillet mellom utgravning og etterarbeid bli visket ut, noe som vil muliggjøre en tverrfaglig forskning i utgravningssituasjonen, hevder han. I mine undersøkelser har jeg fått frem hvordan ekspertmøter tar form av omvisningsmøter, hvor spesialkunnskap om stedslementer blir aktivert. Møtene innebærer stedsforflytning av en spesialkunnskap, som ikke bare sikrer og utgravningsteamets aktører i deres prosess med å etablere kunnskap (kunnskapsoverføring), men som også sikrer dem i deres videre tolkning og formidling av kunnskap til publikum.

I det norske fagmiljøet gikk også diskusjonene omkring dikotomien som hadde vokst seg frem mellom arkeologisk praksis og teori (Olsen 1997, Myhre 1991, Lillehammer 1999). Debatten omhandlet et skille i kulturminneforvaltning, mellom hensynet til forvaltningspraksis og hensynet til forskning. Et sentralt spørsmål var også her hvilke forutsetninger som måtte være til stede for å få til et forskningsrettet arbeid ute i praksisfeltet og hvordan man som del av en

utgravningsprosess kunne få inn ny og/eller utfyllende viten (Krøger, 2004:98). Grete Lillehammer (2004) tok i denne debatten til orde for en refleksiv arkeologi som også involverte ulike aktørers perspektiver på og forståelsen av fortidens spor i landskapet. Atle Omland (2004) problematiserte hvilke muligheter som fantes i feltarkeologisk praksis for en slik åpen dialog i møte med eksterne aktører (bønder), som del av kulturminneforvalternes forskningssituasjon, og dernest hvilke muligheter som var til stede for en symmetrisk relasjon mellom aktørene (eksperten og ikke-eksperten) (Omland, 2004:99). Involvering av eksterne aktører har, som vist tidligere, bidratt til en bred debatt internasjonalt (Dobat et al, 2020, Fredriksen 2019, Ganciu 2018; Martens & Ravn, 2016; Merriman, 2004b; Olsen, 2003).

Erfaringene fra Sverige omhandler viktigheten av og utfordringer med å ha nok tid til møter ute i utgravningsfeltene, og ikke bare med mellom arkeologer og eksperter, men også mellom arkeologer og andre aktører (Hydén, 2002). Susan Hydén sier at utfordringen både gjelder tiden til planlagte møter (med for eksempel med kolleger og studenter), og ikke planlagte møter (med journalister, skoleelever med mer) (Hydén, 2002:96). Slike møter blir ansett som verdifulle ettersom arkeologene blir tvunget til å ta stilling til egne tolkninger og får tilgang til andre spørsmålsstillinger og perspektiver. Ann-Charlott Feldt (2002) kan vise til museumssamarbeid med amatørarkeologer, og hvordan dette har bidratt til at partene kunne diskutere og teste ut ulike tolkninger underveis i graveprosessen, samt å justere planene etter hvert som nye ideer og kunnskaper oppstod. Erfaringene var at eksterne aktører ikke bare kunne delta i gravearbeidet i regi av samarbeidsprosjektet, men også i *hele* prosjektperioden, fra planleggingsstadiet til prosjektslutt. Svenske museer kan med andre ord vise til forsøk hvor amatørarkeologer over flere år var involvert i en «samproduksjon» i alle trinn i en vitenskapelig prosess (Christenson, 2013).

Danske museer kan, som beskrevet tidligere, vise til samarbeid hvor detektorister i de senere årene har vært direkte involvert i registrering av

løsfunn i museenes databasesystem (jf. kap. 2.2.2). Jensen (2005) har tidligere argumentert for at en forutsetning for å ta refleksive grep, vil være å endre grunninnstillingen til feltarbeid, og at kulturarvsmyndighetene må ta ansvar for å bryte ned tradisjonelle hierarkier og at mer dynamiske og tolkende metoder blir utviklet. Han vil gjerne få bygget en bro mellom postprosessuell arkeologi og feltarkeologi, mellom teori og praksis, og få på plass en reflektiv feltarkeologi som anser utgravningsarbeid som en forskningssituasjon hvor viten blir konstruert (Jensen, 2005).

Anna Beck, Trine Borake og Julie de Vos inviterer til en diskusjon om teoriens rolle innen den danske oppdragsarkeologien i dag (Beck, Borake & de Vos, 2022). De ønsker å sette fokus på den sentrale posisjonen oppdragsarkeologien har fått innen arkeologisk praksis og den heller beskjedne rollen den har fått i debatter om arkeologisk teori. De lurer på om årsaken til dette kan være arkeologers oppfatning av at oppdragsarkeologien er data-dreven, orientert rundt praktiske spørsmål og av enkelte sett på som ikke-teoretisk. Dagens situasjon er slik at arkeologiske utgravninger i all hovedsak blir utført innenfor oppdragsarkeologien, og at det er denne arkeologien folk flest kommer i kontakt med. Spørsmålet blir da hva som skjer med tanke på forståelsen av hva arkeologisk kunnskap er. De mener at oppdragsarkeologien har en stor innvirkning på denne forståelsen, ikke bare blant arkeologer, men også i samfunnet for øvrig. Beck, Borake og de Vos ønsker derfor en teoretisk debatt innen fagfeltet for å få en bedre forståelse av “the conditions under which knowledge is produced in development-led archaeology, what kinds of knowledge are created and how it impacts on the rest of the archaeological field”.⁴⁴

⁴⁴ Call for papers, Nordic TAG 2022, (Nordic Theoretical Archaeology Group), som vil bli avholdt konferanse i Oslo 22-23 april, hvor Beck, Borake og de Vos organiserer sesjonen «What’s the use of theory in development-led archaeology?» (23.04.22).

7.5 Norske universitetsmuseer i en særstilling?

Spørsmålet er i den sammenheng om den norske praksisen er unik og har særlig gode kår for å utvikle en refleksiv arkeologi. Gir utgravningssituasjoner i museenes regi særlig gode kår for å en refleksiv feltpraksis, og stiller det seg annerledes for de norske arkeologiske universitetsmuseer til sammenlikning med våre naboland? Spørsmålet er egentlig tosidig, ettersom det på den ene siden problematiserer hvorvidt et nyere tankegods innen kunnskapsfeltene, en postprosessuell arkeologi og en postmoderne museologi, er til stede innenfor universitetsmuseenes arkeologiske og museale praksis eller gjøren.

De norske universitetsmuseene står som tidligere beskrevet i en særstilling i nordisk sammenheng, med et lovpålagt forvaltningsansvar innen kulturforvaltningen og et samfunnsansvar med et særskilt oppdrag innen museumssektoren (Kultur- og kirke departementet, 2000, 2008) med satsing på å øke forskningssamarbeidet innen hele sektoren (Kultur- og likestillingsdepartementet, 2019, 2021). I motsetning til Danmark og Sverige har Norge ingen museumslov. Situasjonen for denne feltarkeologiske praksisen er som nevnt tidligere forskjellig fra Danmark og Sverige med tanke på at universitetsmuseenes feltarkeologiske arbeidsmiljø organisatorisk er nært et akademiske fagmiljø (ref. kap. 1.4).

Anna Beck (2021) påpeker at danske museer er pålagt å sikre *ny* viten gjennom de lovpliktige utgravningene. Undersøkelsene skal bekostes tiltakshaver, og være vurdert og godkjent av Slots- & Kulturstyrelsen (jmfør Riksantikvaren), på grunnlag av de lokale danske museenes argumentasjon. Spørsmålet er, slik hun ser det, om kriteriet om «mengden» og «karakteren» av «ny viten», er riktig å stille i en slik vurderingssammenheng. Etter en gjennomgang av lovverk, samt nasjonale og internasjonale føringer, har hun funnet at «(k)oblingen mellom viten og de lovpliktige utgravninger har fået mere vægt med tiden (Beck, 2021:20)». Hun kan ikke finne en slik kobling i selve

lovteksten, men i veiledningene tilhørende den danske museumsloven. Beck har også sett at ulike vitensyn opptrer i de forskjellige delene av «den lovpliktige arkeologiens praksis og forvaltning» (Beck, 2021:22). En rekke paradokser oppstår ifølge henne i kjølvannet av forskjeller i vitensyn, noe som igjen aktualiserer om viten (1) er noe utgravningen oppdager og avdekker, eller om viten (les: kunnskap) (2) er et produkt og resultat av hermeneutisk fortolkning. «Et annet paradoks er, at forvaltningen inklusive de nationale strategier i høyere grad legger op til reproduksjon af kendt viden frem for at styrke nytænkning (Beck, 2021:23)». I lys av disse paradoksene vil derfor de danske museenes arkeologiske praksis måtte forholde seg til spørsmålet om hva viten er eller ikke er. En debatt som, ifølge Beck, knytter tilbake til tidligere diskusjon om konflikten mellom redningsarkeologi og vitenskapelige undersøkelser. Hun etterspør diskusjon om synet på vitenskap innen den lovpliktige arkeologien ved de danske museene, hva den er og hva den skal levere.

En rekke endringer har også kommet til syne i den svenske debatten om arkeologiens rolle ved regionsmuseene (Andersson, 2017; Eboskog, 2017; Gruber, 2017; Grönwall, 2017; Högberg & Falander, 2017). Sverige fikk med sin museumslov i 2017 inn en presisering som vektla museumsansattes kompetanse og museenes bidrag til forskning og kunnskapsutvikling innenfor sine fagfelt (Staaf, 2017). Et fåtall av museene er rene arkeologiske museer og brorparten har andre samlinger i tillegg til de arkeologiske (Svanberg, 2017). Anders Högberg og Fredrik Falander (2017) mener at museene har tapt koblingen til arkeologisk kunnskapsproduksjon, som følge av kommersialiseringen av arkeologien, noe som igjen har ført til at museene har mistet sin forskningskompetanse til private aktører (Falander, 2017:16). De hevder at arkeologien og arkeologene, for første gang siden etableringen av regionale kulturhistoriske museer, ikke lenger har en gitt rolle (Falander, 2017:17). Mikael Eboskog (2017) mener at dagens organisering gjør museene om til oppbevaringsinstitusjoner og foreslår en ny organisering som sikrer deres rolle i kunnskapsproduksjonen, hvor kunnskapen blir

tilgjengeliggjort og formidlet (Eboskog, 2017:30). Kontrakt-arkeologien har ifølge Richard Grönwall (2017) beveget seg fra regionsmuseene til den private sfære, og museene kan nå stå i fare for å miste sin basis for kunnskapsproduksjon. Utvikling og kommunikasjon av kunnskap er ifølge ham ikke noe man kan forvente av aktører innen den kommersielle arkeologien. Han ser for seg at løsningen fremover vil være et tettere samarbeid mellom fylke, regionsmuseer og private utgravningsenheter, hvor museene blir sentrale, med tanke på kommunikasjon og langtidssikring av arkeologisk kunnskap (Grönwall, 2017:47-48).

Museene blir ansett å kunne innta en sentral rolle fremover gjennom å være et bindeledd mellom kommersielle arkeologer, forskere og publikum (Skyllberg, 2017). Eva Skylberg (2017) mener at museenes rolle fremover vil være å gi publikum tilgang til ny kunnskap og de nyeste arkeologiske forskningsresultatene, og dermed kunne oppfylle offentlige føringer for deltagelse, utdanning og kunnskap hos publikum. Fredrik Svanberg (2017) mener at museene må ha kontakt med universitetsmiljøene fremover for å overføre kunnskapen fra de kommersielle arkeologiske enhetene. Dagens organisering har ført til et skille mellom arkeologisk praksis, museene som forvaltere og formidlere av samlingene, og universitetsmiljøene. En slik situasjon utfordrer kommunikasjonen av ny forskning og involvering av publikum i en pågående arkeologisk kunnskapsproduksjon.

I norsk sammenheng er universitetsmuseene ansvarlige for å gjennomføre en dokumentasjonsprosess av et landskapsområde etter at det er registrert av fylkeskommunene og frigitt av Riksantikvaren (RA) for undersøkelser (jf. kap. 1.2). Universitetsmuseenes prosjektplaner tar høyde for forvaltningsutgravningenes FoU-aktiviteter som skal skje på stedet, og større forandringer i slike eksternt finansierte undersøkelser omsøkes RA. Kunnskapsproduksjon, forskning og forvaltning er på regionnivå delt mellom universitetsmuseene og staten, et direktorat og to departementer, RA og Miljøverndepartementet og

Kunnskapsdepartementet (Lillehammer et. al., 2016). Vi har dermed fått en komplisert situasjon i dag hvor fylkeskommunene «graver» og museene både forsker og graver, og bevarer. Det er med andre ord økonomiske, politiske og juridiske faktorer som er med og definerer handlingsrommet for aktiviteten og derav for mulighetene for å kunne praktisere en postprosessuell arkeologi eller gjøren, og oppfylle idealene om et involverende og samsproduserende post-museum.

Universitetsmuseene i Norge har gjennom satsingen UNI-MUSEER utfordret egen forskning og forskningskommunikasjon, og nye former for publikumsmøter, deltagelse og involvering (Aarrestad, 2020; Bøe et. al., 2020, Jørgensen, 2020). En av hovedutfordringene fremover for alle europeiske universiteter/universitetsmuseer vil være å tilfredsstille kravet om å gå i dialog med befolkningen i den pågående forskningen. Eksterne aktører skal bli involvert og ulike samfunns- eller publikumsgrupper, og deres kunnskap, skal fremover mot 2030 inngå i universitetenes kunnskapsproduksjon (European University Association, 2022). Forståelsen av arkeologien som samarbeidende og deltagende, og som en disiplin åpen for publikum, lokalsamfunn og alternative kunnskapssystem og media, er stadig oppe til diskusjon i det arkeologiske fagfeltet (Pétursdóttir, 2020). Slik jeg ser det, er det en rekke strukturelle forutsetninger som må være på plass fremover for å møte kravene og gjennomføre en refleksiv feltarkeologisk praksis som en særegen museal gjøren innenfor en institusjonell museums kontekst.

På grunnlag av funnene i mine undersøkelser mener jeg at museet har kommet et stykke på vei med tanke på en refleksiv innstilling, men at det finnes et enda større potensiale for refleksjon både mellom museets fagfolk og i deres møter med eksterne aktører. Når deltagelsen i arkeologiske utgravninger blir bred, gir det også muligheter til å gjøre universitetets forskning bredere. Universitetet har et potensial til å få tilgang til nettverk som ikke nødvendigvis er definert som publikummere gjennom universitetsmuseets prosjektplaner for forvaltningsutgravninger eller formidlingsplaner. Universitetsmuseene i

Norge står i en særstilling og potensialet for slike samarbeid er til stede, ikke kun på prosjektbasis, men også som del av en strukturell endring.

Universitetsmuseet AM-UiS' avdelinger for fornminne, formidling, konservering og samling har eksperter innen sine respektive fagfelt og spesialkunnskap som sikrer flere perspektiver ved at deres ekspertise blir gjort tilgjengelig i hele forskningsprosessen, både for utgravningsteamet og deres lokale publikum. På samme tid vil flere stemmer og perspektiver kunne sikres gjennom å legge til rette for en deltagelse hvor også befolkningen innlemmes i museets forskningsprosess. Flere fagmiljøer ved museet/universitetet, men også museets publikum, vil med slike refleksive grep kunne inngå som medforskere i et samproduksjonsmuseum.

Universitetsmuseet AM-UiS er med andre ord i en posisjon hvor organisasjonen har flere muligheter til å møte krav om tverrvitenskapelig og ikke-vitenskapelig forskningsdeltagelse som har kommet til overflaten i kjølvannet av den postprosessuelle arkeologien og idealet om det postmoderne museet. Med utgangspunktet universitetsmuseene har i dag mener jeg at det er gode kår for å videreutvikle en refleksiv arkeologi innenfor en museal kontekst. Slik jeg ser det vil refleksive grep i en slik sammenheng både kunne gi vedvarende endringer i museumsorganisasjonen og holdningsendring til feltpraksis innen disiplinen.

7.6 Et arkeologisk stedsmuseum?

Som et bidrag til eksisterende forskning mener jeg å ha vist hvordan stedsmuseet er et konsept som kan blir brukt om museale rom, arenaer eller steder for møter som eksisterer som en del av en pågående utgravning. Etableringen av et slikt stedsmuseum skjer som del av en museo-arkeologisk prosess som ikke har som formål å etablere en permanent institusjon etter at utgravningen er ferdigstilt. I min undersøkelse har jeg vist hvordan ulike museale scener blir skapt for,

men også i samarbeid med, eksterne aktører. På denne måten blir en høyde med trær og steiner på skoleveien omgjort til kulisser i en skoleoppsetning om reisen til steinalderen. I prosessen skjer en skaping/omskaping/nyskaping av *kunnskap om* og *kjennskap til* steder i publikums lokale nærmiljø. Jeg mener at museets fagfolk som team eller i samarbeid med sitt publikum, er del av en pågående prosess hvor stedet blir omformet. Landskapet hvor utgravningene finner sted, vil bli frigitt til andre formål etter prosjektslutt. Det kan hende, som en av arkeologene påpekte, at lokalbefolkningen blir «snytt» for «noe» underveis i museets graveprosess (jf. kap. 4.4). Det kan også hende, mener jeg, at museet går glipp av «noe» i prosessen ved manglende involvering og samproduksjon. Dette kan være lokale fortellinger, som hører hjemme i en historie tilknyttet deres lokalmiljø eller naturlandskap, og som plasserer dem inn i en historie om fortiden. Skillet mellom en offentlig historieskrivning og personlige minner (Eriksen, 1999) er slik jeg ser det, fortsatt åpent for justeringer i den perioden prosjektene pågår. Et utendørs musealt rom er åpent for forandringer ettersom montre, utstillingstekster og gjenstander fortsatt er under produksjon. En slik museal kunnskapsproduksjon skjer i møter mellom museets ansatte, og aktørene i prosessen kan også gi rom for at liknende møter finner sted mellom de museumsansatte og deres publikum.

Universitetsmuseenes utgravningssteder er således temporære stedsmuseer som tilbyr de besøkende en åpen narrativ utstillingsform. I slike stedsmuseer oppstår skiftende utstillinger som er lokale stedstilpassete fenomener, gjerne i form av et midlertidig formidlingstilbud, slik vi har sett her. I monterløse temporære museumsutstillinger er ikke fortiden nødvendigvis blitt fastlåst av museets fagfolk i ferdigproduserte fortellinger om stedet. Universitetsmuseenes arkeologiske utgravninger er møtesteder for museumsopplevelser, tidsreiser og museale samproduksjoner av kunnskap om nær og fjern fortid. Universitetsmuseets utgravningssteder muliggjør en annen form for publikumsinvolvering i et monterløst museum enn hva museet kan tilby i sine permanente utstillinger. Et

monterløst museum har en særegen form i kraft av å være autentisk og i direkte tilknytning til et utgravningssted. Møter mellom aktører som er direkte tilknyttet universitetsmuseets utgravningssteder, spiller en nøkkelrolle, både ved etablering og formidling av ny kunnskap. Museet får en utendørs kunnskapsarena til å spille ut en rolle som et post-museum og opptre som et deltagende samproduserende museum gjennom publikumsmøter som muliggjør åpenhet, samarbeid og kunnskapsdeling og aktualiserer andre steder og fortellinger.

7.7 Refleksjon over egen forskningsprosess

Ved oppstart av prosjektet var jeg interessert i forskningsformidlingens mekanismer og så for meg en kulturvitenskapelig undersøkelse i et arkeologisk universitetsmuseum. Møtebegrepet sto sentralt, og det samme gjorde en oppfatning av at museets kunnskapsproduksjon lå mellom en offentlig og privat historieforståelse. Jeg arbeidet ut ifra hypotesen om at «forskermøtene» spilte en nøkkelrolle. Tanken var at kommunikasjonen ved et museum sto i en særstilling, og jeg ønsket å diskutere hvorvidt man kunne snakke om en egen museumsdialog og museumskommunikasjon.

Avhandlingen om det monterløse museet ble til en etnografisk undersøkelse av et arkeologisk universitetsmuseum som møtested for *arkeologiske praksiser* og *museal gjøren*. Fremgangsmåten ble multimetodisk med utprøving av nye kombinasjoner, hvor verktøy som var nye for meg, ble innlånt fra antropologiske studier. Som del av forskningsprosessen ble «sted» et fruktbart begrep. Jeg ble gjort oppmerksom på stedsforskningen innen kulturvitenskap/kulturhistorie ved UiB og UiO og bruken av begrepet innen samfunnsgeografisk forskning. Jeg lånte inn møtebegrepet fra samfunnsgeografien (Berg & Dale, 2004) og så aktørenes samhandling og aktiviteter i relasjon til steder. Innen museologisk forskning står gjøren og analyser av *museale prosesser* og *relasjoner* sentralt, hvor det materielle er «noe» som inngår og som «gjøres» (Damsholt, Mordhorst & Gert Simonsen, 2009b). Slik

jeg ser det, vil også steder, stedslementer, objekter og subjekter være del av materialiseringsprosesser, praksiser og gjøren innenfor en museal kontekst.

Når jeg nå ser meg tilbake og vurderer hvordan jeg har valgt å gå frem, så er det meg selv jeg møter i døra. Styrken og svakhetene ved egne valg kommer til syne nå som jeg kan se forskningsprosjektet i retrospekt. Samtidig synliggjør et tilbakeblikk andre løsninger og relevante forskningsspørsmål for videre forskning. Styrken i studien som nå foreligger, er at forskningen er plassert i et tverrfaglig skjæringspunkt mellom arkeologi, museologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Nøkkelen i studien ble å se til etnografier av museale kunnskapsproduksjonsprosesser innendørs, men også til studier av arkeologiske praksiser i et utendørsrom. Under studieoppholdet i Cambridge ble jeg gjort oppmerksom på slike etnografier, i tillegg til at jeg kom over litteratur om stedsmuseer i de rikholdige bokreolene på universitetsbiblioteket i Library West Road.

Studiens opprinnelige problemstilling tok utgangspunkt i flere fagmiljøer og kunnskapsarenaer ved universitetsmuseet AM-UiS. Et slikt innblikk ville vært mulig dersom jeg for eksempel i stedet hadde valgt en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ metode. En spørreundersøkelse av samtlige ansatte og publikummere i tilknytning til to av museets kunnskapsarenaer kunne ha fått frem ulike tendenser i møter mellom interne og eksterne aktører. På bakgrunn av en slik undersøkelse kunne jeg ha foretatt en kvalitativ undersøkelse med utgangspunkt i utvalgte tendenser.

En svakhet ved min fremgangsmåte er at funnene ikke gir et bilde av publikums opplevelser av et temporært møtested, som oppstår mellom publikum og museets fagfolk. Studien sier ikke noe om tilsvarende møter innenfor museets fire vegger på permanente kunnskapsarenaer, eller besøk ved museets rekonstruksjon av en tidligere utgravning, som museets jernaldergård på Ullandhaug. Funnene sier heller ikke noe om møter på digitale plattformer, som museets egne internettsider, sosiale

medier eller blogger om pågående utgravninger. I prosjektet kunne jeg ha valgt et forskningsdesign som kombinerte kvalitative og kvantitative fremgangsmåter, gjennom å ta i bruk spørreundersøkelser som innbefattet både lærere og skoleelever som deltok på Formidling i Felt, og som senere dro på museumsbesøk inne på Våland.

En annen svakhet ved undersøkelsen er at den er begrenset til etablering og formidling av kunnskap som del av FoU aktiviteter i utgravningenes lokaliteter. Jeg kan derfor ikke si noe om hvilke prosesser som er på plass for å sikre kunnskapen på veien inn til museets arkiv, magasin eller utstillingsrom. Det jeg har grunnlag for å si noe om er prosesser som er til stede for å sikre kunnskap underveis i den pågående etableringsprosessen. En arkeologisk praksis er ikke noe som kun foregår ute i utgravningsfeltet, men er praksiser som er institusjonalisert som akademisk fag med bestemte diskursive forutsetninger. Et forslag til videre forskning vil være en kritisk gjennomgang av den rollen arkeologien og universitetsmuseenes organisasjon spiller for strategier og universitetsmuseets ledelse.

Med bakgrunn i undersøkelsens avgrensning og funn er det ikke mulig for meg å gi en dekkende utforskning av prosessene som former den arkeologiske kunnskapsproduksjonen i sin helhet. Det ville i så tilfelle innebære en mer omfattende studie, som tok for seg prosessen fra planleggingsstadiet, utgravningen, etterarbeidet og senere publisering og utstillingsproduksjon, samt foredrag på konferanser med mer. Slik som undersøkelsen foreligger, innebærer utgravningsprosjekter «en særegen museo-arkeologisk kunnskapsproduksjon», men avgrenset til et temporært utendørs kunnskapsproduksjonssted i museal regi.

Undersøkelsens hovedfunn viser verdien av stedsforflytninger innad i et utgravningsteam for å sikre produksjonen av kunnskap. Videre blir viktigheten av stedsforflytninger av ekspertenes spesialkunnskap fra museet og ut i temporære utendørs undersøkelsesrom vektlagt. I tillegg kommer betydningen av tverrvitenskapelige samt ikke-vitenskapelig rom for diskusjon i tilknytning til steder og materialitet. En slik

spesialkunnskap sikrer tverrvitenskapelige forskning og at andre ikke-arkeologiske perspektiver blir en del av universitetsmuseets kunnskapsproduksjonsprosess/forskningsprosess ute i felt. I tillegg blir de museale undervisningsrommene flyttet ut til et lokalt museumspublikum. Tematikk i museets fortidsreiser blir aktualisert i nærheten av hvor museets publikum bor og hvor materialet hører hjemme. Et autentisk musealt undervisningsrom utendørs blir skapt i barn og unges bomiljø, som sikrer formidling av kunnskap til publikum i direkte tilknytning til steder hvor museets forskning pågår.

På bakgrunn av funnene mener jeg at arkeologien som disiplin er avhengig av et nært samspill mellom feltarkeologisk praksis og universitetenes/universitetsmuseene forskningsmiljø, for å sikre en tverrvitenskapelig forskningsdiskusjon i utgravningssituasjonene og at ikke det påståtte skillet mellom teori og praksis utvider seg. Videre mener jeg at arkeologien fortsatt er avhengig av et nært samarbeid med eksterne ikke-akademiske aktører for å sikre at ikke-arkeologiske perspektiver blir del av forskningsprosessen som blir påbegynt underveis i graveprosessen. Funnene får dermed konsekvenser for arkeologien (post-prosessuelle), men også for universitetsmuseene som organisasjon (post-museet). Det vil med andre ord bety at funnene ikke bare har betydning for hvordan elementer fra det postprosessuelle tankegodset blir tatt inn, men også hvordan organisasjonene tar inn elementer fra post-museet.

Universitetsmuseenes samfunnsoppdrag og samfunnsansvar reflekterer flere av de internasjonale trendene. En slik satsing på å sikre forskningsprosesser på steder utenfor museets vegger er på samme tid et grep for å åpne universitetet opp mot samfunnet. Eksterne kunnskapsarenaer er ikke bare museale undersøkelsesrom, men også undervisningsrom, hvor ulike grupper av publikummere kommer i kontakt med universitetsmuseets FoU-aktiviteter. Dette er et perspektiv som er i tråd med europeiske trender og den utvidete tanken om museet, som også et universitet uten vegger. Jeg tenker da på europeiske

universiteter som gjennom sin kunnskapsproduksjon nå i de neste ti årene har satt seg som målsetning å være i dialog med samfunnet og den kunnskapen eksterne aktører representerer.

Slik jeg vurderer mine funn, er resultatene et utgangspunkt for en økt forståelse av hvilke temporære møtesteder som kan oppstå, uavhengig av permanente kunnskapsarenaer for forskningskommunikasjon. Bidraget studien gir innenfor området museologi, museumsarkeologi og forskningskommunikasjon, er en synliggjøring av det potensialet som ligger i en etablering av museale kunnskapsproduksjonssteder mellom museum og publikum, som er av en mer flyktig, midlertidig, eller temporære karakter. Slik jeg ser det, vil studiens forståelse av stedsbegrepet kunne reise aktuelle forskningsspørsmål innen fagområder som arkeologi, museologi og kulturvitenskap/kulturhistorie. Studien vil kunne bidra til forskningsprosjekter som undersøker relasjoner mellom aktører og steder, såkalte møtesteder, som oppstår på temporære plasser eller i flyktige rom, og som ikke nødvendigvis er begrenset av arkeologiske lokaliteter, og museenes vegger, eller for den saks skyld av skott mellom museets og universitetets avdelinger og institutter.

Innen museologisk forskning mener enkelte forskere at «stedet» i fremtiden vil kunne få betydning for både utvikling og design av museer og gallerier (Hanks, 2018). Studiens forståelse og bruk av møtestedsbegrepet vil kunne være fruktbart for forskningsspørsmål innen museumsdesignsforskning, for eksempel i publikumsstudier som undersøker ulike aktørers bruk av scener innendørs, som gjenskaper utendørssteder i utstillingsrom.

Museumsstudier har rettet liten oppmerksomhet mot arkeologiske steds museer (Silverman, 2017). Et forslag til videre forskning vil kunne være studier av digitale (møte)steder mellom museer og publikummere, for eksempel digitale plattformer for utveksling av kjennskap til og kunnskap om steder av felles interesse. Kulturvitenskapelig/kulturhistorisk forskning belyser steder, kulturelle landskaper, minner og fortellinger (Eriksen, 1999; Eriksen & Selberg,

2006; Gilje & Selberg, 2007; Klein, 2006). Et interessant forskningsspørsmål vil da kunne være hvordan personlige fortellinger fra personers yrkesliv eller akademiske liv i løpet av et utgravningsprosjekt har blitt sammenvevd med andre lokale fortellinger fra lokalbefolkningen, og om møter mellom publikum og universitetsmuseets fagfolk som går tilbake i tid.

8 Litteraturliste

- Alberti, S. J. M. M. (2001). Amateurs and Professionals in One County: Biology and Natural History in Late Victorian Yorkshire. *Journal of the History of Biology*, 34(1), 115-147. <https://doi.org/10.1023/A:1010373912743>
- Alberti, S. J. M. M. (2005). Focus: Museums and the history of science - Objects and the Museum. *ISIS*, 96(4), 559-571. <https://doi.org/10.1086/498593>
- Allmark, P., Boote, J., Chambers, E., Clarke, A., McDonnell, A., Thompson, A. & Tod, A. M. (2009). Ethical Issues in the Use of In-Depth Interviews: Literature Review and Discussion. *Research Ethics*, 5(2), 48-54. <https://doi.org/10.1177/174701610900500203>
- Alver, B. G. (1990). *Creating the source through folkloristic fieldwork: A personal narrative* (FF communications 246.). Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia Distributors: Tiedekirja and Akateeminen kirjakauppa.
- Alver, B. G., Fjell, T. I. & Øyen, Ø. (2007). *Research ethics in studies of culture and social life* (FF communications 292). Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Alver, B. G. & Øyen, Ø. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Apel, J. (2002). Självreflektion och rationalism - en relationell fältarkeologi. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.119-126). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.
- Andreassen, I. S. (2006). Fra gjenstand til fortelling: Åpen arkeologi som ressurs for forskning og undervisning. I S. K. Koch (Red.), *Ringer i vann: Fleksibel læring - Kvalitetsreformen i praksis* (s. 41-54). Oslo: Fleksibel læring Universitetet i Oslo.
- Andreassen, I. S. & Pierroux, P. (2013). "How do you know that?" A study of narrative and mediation at an archaeological excavation site. *Nordisk museologi*, (1), 67-85.
- Andersson, G. & Gustafsson, P. (2002). Reflektioner kring delaktighet, tanketid och samverkan. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.138-143). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.
- Andersson, G. (2017). More Than Object Handling. The Roles of Archaeologists within Museum Organizations. *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 21-25.

Litteraturliste

- Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger. (2016). *Forskningsstrategisk plan 2016-2020* Hentet 28.mai 2021 fra [Forskningstrategisk plan norsk 2016-2020.pdf \(uis.no\)](#)
- Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger. (2020). Om museet. Hentet 22. september 2019 fra <https://am.uis.no/om-museet/>
- Arvidsson, A. (2001). *Etnologi: Perspektiv och forskningsfält* (Etnologiska skrifter 24). Lund: Studentlitteratur AB.
- Baxter, J. E. (2009). *Archaeological Field Schools: A Guide for Teaching in the Field*. California: Left Coast Press.
- Beck, A. & Borake, T. (2006). Refleksiv feltpraksis - praktisk talt. *Arkæologisk Forum* 14(1)19-24.
- Beck, A. (2021). De lovpligtige udgravninger og begrebet "ny viden". *Arkæologisk Forum*, 14(1), 18-23.
- Beck, A. S., Borake, T. & de Vos, J. (2022, 9. januar). What's the use of theory in development-led archaeology? Hentet fra <https://nordictag.com/conferences/oslo-21-23-april-2022/sessions-and-activities/whats-the-use-of-theory-in-development-led-archaeology/>
- Bender, B., Hamilton, S. & Tilley, C. (1997). Leskernick: Stone Worlds; Alternative Narratives; Nested Landscapes. *Proc. Prehist. Soc* 63, 147-178. <https://doi.org/10.1017/S0079497X00002413>
- Bennet, T. (1995). *The birth of the museum*. London: Routledge.
- Bennett, T., Cameron, F., Dias, N., Dibley, B., Harrison, R., Jacknis, I. & McCarthy, C. (2017). Collecting, Ordering, Governing. I T. Bennett, F. Cameron, N. Dias, B. Dibley, R. Harrison, I. Jacknis & C. McCarthy (Red.), *Collecting, Ordering Governing : Anthropology, museums and liberal governance*. (s. 9-51). North Carolina: Duke University Press.
- Berg, N. G. (2009). Bostedsvalg - et spørsmål om sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me). I N. G. Berg, S. H. Jørgensen, A. Karlsen & A. Aase (Red.), *Mennesker og steder i samspill: Festskrift til Britt Dale* (s. 119-134). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Berg, N. G. & Dale, B. (2004). Sted - begreper og teorier. I N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård & A. Løfgren (Red.), *Mennesker, steder og regionale endringer* (s. 39-60). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Berggren, Å. (2001). Swedish Archaeology in Perspective and the Possibility of Reflexivity. *Current Swedish Archaeology*, 9(1), 9-24.
- Berggren, Å. & Burström, M. (Red.). (2002). *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.

- Berggren, &, Dell'Unto, N., Forte, M., Haddow, S., Hodder, I., Issavi, J., . . . Taylor, J. (2015). Revisiting reflexive archaeology at Çatalhöyük: Integrating digital and 3D technologies at the trowel's edge. *Antiquity*, 89(344), 433-448.
- Berggren, Å. & Derudas, P. (2021). Expanding Field-Archaeology Education: The Integration of 3D Technology into Archaeological Training. *Open Archaeology (Berlin, Germany)*, 7(1), 556-573.
- Blehr, B. (2001). I det godas tjänst IB. Blehr & M. Bäckman (Red.), *Kritisk etnologi: Artiklar till Åke Daun* (s. 15-28). Stockholm: Prisma.
- Briggs, C. L. (1986). *Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research* (Studies in the social and cultural foundations of language 1). Cambridge: Cambridge University Press.
- Briggs, C. L. (2003). *Stories in the time of cholera: Racial profiling during a medical nightmare*. Berkeley: University of California Press.
- Brink, K. & Gidlöf, K. (2002). Erfarenheter från de reflexiva försöken. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.66-75). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Brun, W. (2017). Når materiell kultur blir digital - ei viktig vending i norsk arkeologi. *Viking*, 80,181-202. <https://doi.org/10.5617/viking.5478>
- Brun, W. & Sørgaard, K. O. (2008). Kildesortering og kaoskontroll : om bevaringsideologier og forvaltningsstrategier i en digital tidsalder. *Nordisk Museologi*, 1(2), 102-115.
- Bøe, E. T., Hollund, H. I., Lillehammer, G., Ruud, B. & Sandvik, P. U. (2020). Developing and promoting research in a museum thirdspace. I P. Bjerregaard (Red.), *Exhibitions as Research* (s. 148-163). London: Routledge.
- Callon, M. (1999). The Role of Lay People in the Production and Dissemination of Scientific Knowledge. *Science, technology & society (New Delhi, India)*, 4(1), 81-94. <https://doi.org/10.1177/097172189900400106>
- Carver, M. (1996). On archaeological value. *Antiquity*, 70(267), 45-56. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00082879>
- Christenson, A. L. (2013). The co-production of archaeological knowledge: The essential relationship of amateurs and professionals in 20th century American archaeology. *Complutum*, 24(2), 63-72.
- Clack, T., Brittain, M. & Turton, D. (2017). Oral histories and the impact of archaeological fieldwork in contact encounters: Meeting Socrates on the Omo. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 23(4), 669-689. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.12694>

- Clifford, J., Marcus, G. E. & School of American Research. (1986). *Writing culture: The poetics and politics of ethnography* (Experiments in contemporary anthropology 4). Berkeley: University of California Press.
- Cobb, H., Harris, O. J. T., Jones, C. & Richardson, P. (2012). Reconsidering Fieldwork, an Introduction: Confronting Tensions in Fieldwork and Theory. I H. Cobb, O. J. T. Harris, C. Jones & P. Richardson (Red.), *Reconsidering Archaeological Fieldwork: Exploring On-Site Relationships Between Theory and Practice* (s. 1-14). Boston: Springer US.
- Coben, L. S. (2006). The Museums' Object(ive)s. I H. Silverman (Red.), *Archaeological site museums in Latin America* (s. 249-255). Gainesville: University Press of Florida.
- Council of Europe. (2020). Conventions. Hentet 2020 fra <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007bd25>
- Damsholt, T., Mordhorst, C. & Gert Simonsen, D. (2009a). Materialiseringer. I T. Damsholt, C. Mordhorst & D. Gert Simonsen (Red.), *Materialiseringer: Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse* (s. 9-37). Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Damsholt, T., Mordhorst, C. & Gert Simonsen, D. (Red.). (2009b). *Materialiseringer: Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene (NESH). (2018, 04. desember). Guidelines for Research Ethics in The social Sciences, Law and the Humanities. Hentet fra <https://www.forskningsetikk.no/>
- Dobat, A. S., Deckers, P., Heeren, S., Lewis, M., Thomas, S. & Wessman, A. (2020). Towards a Cooperative Approach to Hobby Metal Detecting: The European Public Finds Recording Network (EPFRN) Vision Statement. *European Journal of Archaeology*, 23(2), 1-21. <https://doi.org/10.1017/ea.2020.1>
- Dobat, A. S. & Jensen, A. T. (2016). "Professional Amateurs". Metal Detecting and Metal Detectorists in Denmark. *Open Archaeology*, 2(1), 70-84. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0005>
- Eboskog, M. (2017). Three Decades of Cultural and Economical Politics, and its Effects on Archaeology at Museums. *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 27-31.
- Edgeworth, M. (1990). Analogy as Practical Reason: The Perception of Objects in Excavation Practice: Affective Archaeology. *Archaeological reviews from Cambridge*, 9(2), 243-251.

- Edgeworth, M. (1991). *The act of discovery an ethnography of the subject-object relation in archaeological practice* (Doktoravhandling). University of Durham.
- Edgeworth, M. (2003). *Acts of discovery: An ethnography of archaeological practice* (Monografi). Archaeopress, Oxford.
- Edgeworth, M. (2011). Excavation as a ground of archaeological knowledge. *Archaeological Dialogues*, 18(1), 44-46. <https://doi.org/10.1017/S1380203811000109>
- Edgeworth, M. (2012). Follow the Cut, follow th Rythm, follow the Material. *Norwegian archaeological review* 45, no. 1 (2012), [76]-92.
- Edgeworth, M. (Red.). (2006). *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations* (Worlds of archaeology series). Lanham: AltaMira Press.
- Efstathiou, S. & Mirmalek, Z. (2014). Interdisciplinarity in action. I N. Cartwright & E. Montuschi (Red.), *Philosophy of Social Science: A New Introduction: A New Introduction* (s. 233-248). Oxford: Oxford University Press.
- Egholk, K. (2016). Medskabelse og inklusion på et museum - fortællinger om hvordan et sted i forstaden bliver til. *Kulturstudier (Århus. 2010)*, 7(1), 34-61. <https://doi.org/10.7146/ks.v7i1.24053>
- Ehn, B. (1986). *Museendet: Den museala verkligheten*. Stockholm: Carlsson.
- Ehn, B. (2011). Doing-it-yourself: Autoethnography of manual work. *Ethnologia Europaea*, 41(1), 53-64.
- Ehn, B. & Klein, B. (1994). *Från erfarenhet till text: Om kulturvetenskaplig reflexivitet* (Elore 1). Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Epstein, I., Stevens, B., McKeever, P. & Baruchel, S. (2016). Photo Elicitation Interview (PEI): Using Photos to Elicit Children's Perspectives. *International journal of qualitative methods*, 5(3), 1-11. <https://doi.org/10.1177/160940690600500301>
- Eriksen, A. (1999). *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax Forlag.
- Eriksen, A. & Selberg, T. (2006). *Tradisjon og fortelling: En innføring i folkloristikk*. Oslo: Pax Forlag.
- European University Association (2022, 9.januar). Universities without walls. A vision for 2030. Hentet fra <https://www.eua.eu/resources/publications/957:universities-without-walls-%C3%A2%C2%80%C2%93eua-%C3%A2%C2%80%C2%99s-vision-for-europe-%C3%A2%C2%80%C2%99s-universities-in2030.html>
- Evans, J. & Jones, P. (2011). The walking interview: Methodology, mobility and place. *Applied Geography*, 31(2), 849-858. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2010.09.005>

- Everill, P. (2008). *The Invisible Diggers: A Study of British Commercial Archaeology* (Doktoravhandling , University of Oxford, UK). Oxford: Oxbow Books
- Fadem, C. M. & Diederichs, S. R. (2020). Farming the Great Sage Plain: Experimental Agroarchaeology and the Basketmaker III Soil Record. *Culture, agriculture, food and the environment*, 42(1), 4-15. <https://doi.org/10.1111/cuag.12241>
- Falander, F. & Högberg (2017). The Changing Roles of Archaeology in Swedish Museums. *Current Swedish Archaeology*, 25(1),13-19.
- Falk, J. (2012). The Museum Visitor Experience: Who Visit, Why and to What Effect? . I G. Anderson (Red.), *Reinventing the museum: The evolving conversation on the paradigm shift* (2. utg., s. 317-329). Lanham: AltaMira Press.
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Feldt, A.-C. (2002). Några tankar kring att ställa frågor. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.174-180). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Finnegan, R. (1998). *Tales of the City: A Study of Narrative and Urban Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fjell, T. I. (1996). Jakten på troverdigheten. *Nord nytt: nordisk tidskrift for etnologi og folkloristik*, 62, 9-23.
- Fjell, T. I. (1998). *Fødselens gjenfødelse: Fra teknologi til natur på fødearenaen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Fjell, T. I. (2008). *Å si nei til meningen med livet? En kulturvitenskapelig analyse av barnfrihet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Foucault, M. & Miskowiec, J. (1986). Of Other Spaces. *Diacritics*, 16(1), 22-27. <https://doi.org/10.2307/464648>
- Fouseki, K. & Smith, L. (2013). Community Consultation in the Museum: The 2007 Bicentenary of Britain's Abolition of the Slave Trade IV. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 232-245). London: Bloomsbury UK.
- Fowler, C. & Harris, O. J. T. (2015). Enduring relations: Exploring a paradox of new materialism. *Journal of material culture*, 20(2), 127-148. <https://doi.org/10.1177/1359183515577176>
- Franklin, M. E. & Moe, J. M. (2012). A Vision for Archaeological Literacy. I J. Carman, C. McDavid & R. Skeates (Red.), *The Oxford Handbook of Public Archaeology*, (Oxford handbooks 1, s. 566-580). Oxford: Oxford University Press.

- Fredriksen, C. (2019). Pløyelagsfunn i skjæringspunktet mellom forskningspotensial og forvaltningsprioriteringer: Fokus og holdninger i diskusjonen om privat metallsøking i Norge. *Primitive tider*, 21(21), 63-79. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/2635202>
- Frykman, J. & Gilje, N. (Red.). (2003). *Being there: New perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Ganciu, I. (2018). Heritage for Sale! The Role of Museums in Promoting Metal Detecting and Looting in Romania. *Heritage*, 1(2), 437-452. <https://doi.org/10.3390/heritage1020029>
- Garden, M.-C. E. (2006). The Heritagescape: Looking at Landscapes of the Past. *International Journal of Heritage Studies*, 12(5), 394-411. <https://doi.org/10.1080/13527250600821621>
- Gero, J. M. (1996). Archaeological Practice and Gendered Encounters with Field Data. I R. P. Wright (Red.), *Gender and Archaeology* (s. 251-280). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Gibbs, G. (2002). *Qualitative data analysis: Explorations with NVivo* (Understanding social research). Buckingham: Open University Press.
- Gilje, N. (2007). Ascona - annerledesstedet ved Lago Maggiore. En studie av alternativkulturen på begynnelsen av 1900-tallet. I N. Gilje & T. Selberg (Red.), *Kulturelle landskap: Sted, fortelling og materiell kultur* (s. 86 - 112). Bergen: Fagbokforlaget.
- Gilje, N. & Selberg, T. (Red.). (2007). *Kulturelle landskap: Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Golding, V. (2013). Collaborative Museums. I V. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 13-31). London: Bloomsbury UK.
- Golding, V., Foti, P., James, K. & Modest, W. (2013). Afterword: A View from the Bridge in Conversation with Susan Pearce. I V. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 275-284). London: Bloomsbury UK.
- Golding, V. & Modest, W. (2013). Introduction. I V. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 1-9). London: Bloomsbury UK.
- Goodwin, C. (2006). A Linguistic Anthropologist's Interest in Archaeological Practice. I M. Edgeworth (Red.), *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations* (Worlds of archaeology series, s. 45-55). Lanham: AltaMira Press.
- Gradén, L. & Kaijser, L. (2011). Fotografi och film. I L. Kaijser & M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (2. utg., s. 175-204). Lund: Studentlitteratur AB.

- Graham, H. (2016). The 'co' in co-production: Museums, community participation and Science and Technology Studies. *Science Museum Group journal*, 5(5). <https://doi.org/10.15180/160502>
- Gransard-Desmond, J.-O. (2015). Science educators: Bridging the gap between the scientific community and society. *World Archaeology*, 47(2), 1-18. <https://doi.org/10.1080/00438243.2015.1020964>
- Grima, R. (2016). But Isn't All Archaeology 'Public' Archaeology? *Public Archaeology*, 15(1), 50-58. <https://doi.org/10.1080/14655187.2016.1200350>
- Gruber, G. (2017). The Gap Between the Museums and Contract Archaeology. *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 39-43.
- Grönwall, R. (2017). A New County Museum. *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 45-49.
- Grønnestad, T. (2018). *Benken - et sted å være?: En etnografisk studie i et åpent illegalt rusmiljø* (Doktoravhandling). Universitetet i Stavanger.
- Gundersen, J., Rasmussen, J. M. & Lie, R. O. (2016). Private Metal Detecting and Archaeology in Norway. *Open Archaeology*, 2(1), 160-170. <https://doi.org/10.1515/opar-2016-0012>
- Gustavsson, A. (Red.). (2005). *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Guttormsen, T. S. & Hedeager, L. (2015). Introduction: Interactions of archaeology and the public. *World Archaeology*, 47(2), 189-193. <https://doi.org/10.1080/00438243.2015.1027483>
- Hadevik, C. & Winkler, M. (2002). Hotelltomten. Reflexicitet i praktiken. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.102-107). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.
- Hagen, E. & Wevle, H. (2018). Fra jord er det kommet - til opplevelser skal det bli: -Om publikumstilbudet på AM og pedagogiske metoder. *Frå haug ok heiðni: Tidsskrift for Rogalands arkeologiske forening*, (2), 9-14.
- Hanks, L. H. (2018). The museum and multivalences of place. I S. Macleod, T. Austin, J. Hale & O. H. Hing-Kay (Red.), *The future of museum and gallery design: Purpose, process, perception* (s. 86-99). Milton: Routledge.
- Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. *Visual Studies*, 17(1), 13-26. <https://doi.org/10.1080/14725860220137345>
- Harvey. (1993). From Space to place and back again: Reflections on the condition of postmodernity. I J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson & L. Tickner (Red.), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change* (s. 3-29). London: Routledge.

- Hemdorff, O. (2017). Utgravningene på Ullandhaug sett i lys av dagens metoder. *Frå haug ok heiðni: Tidsskrift for Rogalands arkeologiske forening*, (3), 47-49.
- Henson, D. (2017). Archaeology and education. I G. Moshenska (Red.), *Key Concepts in Public Archaeology* (s. 43-59). UCL Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1vxm8r7.8>
- Hetherington, K. (1996). The utopics of social ordering - Stonehenge as a museum without walls. I S. Macdonald & G. Fyfe (Red.), *Theorizing museums: Representing identity and diversity in a changing world* (Sociological Review Monograph Series 43, s. 152-176). Oxford: Blackwell.
- Hodder, I. (1997). 'Always momentary, fluid and flexible': Towards a reflexive excavation methodology. *Antiquity*, 71(273), 691-700. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00085410>
- Hodder, I. (1999). *The archaeological process: An introduction*. Oxford: Blackwell
- Hodder, I. (2000a). Developing a Reflexive Method in Archaeology. I I. Hodder (Red.), *Towards reflexive method in archaeology: The example at Çatalhöyük* (McDonald Institute monographs, 28, s. 3-14). Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Hodder, I. (Red.). (2000b). *Towards reflexive method in archaeology: The example at Çatalhöyük* (McDonald Institute monographs, 28). Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara.
- Hodder, I. & Marciniak, A. (Red.). (2015). *Assembling Çatalhöyük*. London: Routledge. Hentet fra <https://doi.org/10.4324/9781351190992>
- Holgerson, H. (2011). En stedssensitiv sosiologi: Go-alongs og "mentale" kart. I A.-M. Sellerberg & K. Fangen (Red.), *Mange ulike metoder* (s. 213-234). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Holtorf, C. (2002). Notes on the Life History of a Pot Sherd. *Journal of material culture*, 7(1), 49-71. <https://doi.org/10.1177/1359183502007001305>
- Holtorf, C. (2006). Studying archaeological fieldwork in the field: Views from Monte Polizzo. I M. Edgeworth (Red.), *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations* (Worlds of archaeology series, s. 81-94). Lanham: AltaMira Press.
- Holtorf, C. (2009). Arkeologi - när resan är målet. I B. Petersson, K. Jennbert & C. Holtorf (Red.), *Arkeologi och samhälle* (s. 125-139). Lund: Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet.
- Holtorf, C. (2013). The time travellers' tools of the trade: Some trends at Lejre. *International Journal of Heritage Studies*, 20(7-8), 782-797. <https://doi.org/10.1080/13527258.2013.818568>

- Hooper-Greenhill, E. (2000). *Museums and the Interpretation of Visual Culture*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (2002). Critical Pedagogy in the Post-Museum. I H.-J. Ågotnes, K. G. Losnedahl & A. Johansen (Red.), *Tingenes tale: Innspill til museologi* (Bergen museums skrifter 12), s. 209-230). Bergen: Bergen museum, Universitetet i Bergen.
- Hudson, K. (1987). *Museums of influence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hydén, S. (2002). Reflexiv revolution eller kejsarens nya kläder? I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.89-95). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.
- Høystad, O. M. (2010). Cultural studies - nye kulturstudiar som studiedisiplin; Tradisjon, teori og analytiske grep. *Tidsskrift for kulturforskning*, 9(4), 5-22.
- Haas, J. (2008). The Field Museum [Bokanmeldelse av Archaeological Site Museums in Latin America edited, av H. Silverman]. *American Anthropologist*, 110(1), 142-143. https://doi.org/10.1111/j.1548-1433.2008.00018_69.x
- Iervolino, S. (2013). Museums, Migrant Communities, and Intercultural Dialogue in Italy. I V. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 113-129). London: Bloomsbury UK.
- Ingemann, B. (2013). New Voices in the Museum Space: An Essay on the Communicative Museum. I K. Drotner & K. C. Schrøder (Red.), *Museum Communication and Social Media: The Connected Museum* (6, s. 197-202). Florence: Routledge.
- Ingold, T. (1993). The temporality of the landscape. *World Archaeology*, 25(2), 152-174. <https://doi.org/10.1080/00438243.1993.9980235>
- Ingold, T. (2011). *Being alive: Essays on movement, knowledge and description*. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com>
- Ingwald, J. , Koch, H. & Lövgren, K. (2002). Reflexivt tänkande på en undersökning med förhistoriska och medeltida lämningar. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.76-81). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.
- Jensen, C. K. (2005). Refleksiv feltarkæologi. Postprocessuel arkæologi i praksis. *Arkæologisk Forum*, 12(1), 21-24.
- Jensen, Ø., Li, Y. & Uysal, M. (2017). Visitors' satisfaction at managed tourist attractions in Northern Norway: Do on-site factors matter? *Tourism Management*, 63, 277-286.

- Johnsen, L. (2002). *Museum og dialog: En kulturvitenskapelig undersøkelse i hermetikk og oljemuseum* (Hovedfagsoppgave). Universitetet i Bergen.
- Jones, A. (2004). Using objects: The York Archaeological Trust Approach. I D. Henson, G. P. Stone & M. Corbishley (Red.), *Education and the Historic Environment* (Issues in heritage management, s. 173-184). London: Routledge Ltd.
- Juhl, K. (2001). *Austbø på Hundvåg gjennom 10 000 år: Arkæologiske undersøgelser i Stavanger kommune 1987–1990, Rogaland, Syd-Vest Norge* (AmS-varia 38). Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Jørgensen, G. (2020). Visitor dialogue and participation as knowledge generating practices in exhibition work. I P. Bjerregaard (Red.), *Exhibitions as Research* (s. 164-180). London: Routledge.
- Jørgensen, S. H. (2009). Sted og helse - noen geografiske perspektiver. I N. G. Berg, S. H. Jørgensen, A. Karlsen & A. Aase (Red.), *Mennesker og steder i samspill: Festschrift til Britt Dale* (s. 21-42). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Kaijser, L. & Öhlander, M. (Red.). (2011). *Etnologiskt fältarbete* (2. utg.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Kajda, K., Marx, A., Wright, H., Richards, J., Marciniak, A., Rossenbach, K. S., ... Frase, I. (2018). Archaeology, Heritage, and Social Value: Public Perspectives on European Archaeology. *European Journal of Archaeology*, 21(1), 96-117. <https://doi.org/10.1017/ea.2017.19>
- Klein, B. (1990). Transkribering är en analytisk akt. *RIG Kulturhistorisk tidskrift*, 71(2), 41-66.
- Klein, B. (2006). Introduction. I U. Palmenfelt, B. Klein & A. Kaivola-Bregenhøj (Red.), *Narrating, doing, experiencing: Nordic folkloristic perspectives* (Studia Fennica Folkloristica 16, s. 6-28). Helsinki: Finnish Literature Society/SKS.
- Knappett, C. & Malafouris, L. (2008). Material and Nonhuman Agency: An Introduction. I C. Knappett & L. Malafouris (Red.), *Material agency: Towards a non-anthropocentric approach* (s. ix-xix). Berlin: Springer.
- Knell, S. J., MacLeod, S. & Watson, S. (2007). Introduction. I S. J. Knell, S. MacLeod & S. Watson (Red.), *Museum revolutions : how museums and change and are changed* (s. xix-xxvi). London: Routledge.
- Knorr-Cetina, K. D. (1983). The Ethnographic Study of Scientific Work: Towards a Constructivist Interpretation of Science. I K. Knorr-Cetina & M. Mulkay (Red.), *Science Observed: Perspectives on the Social Study of Science* (s. 115-140). London: Sage.
- Knowles, C. & Sweetman, P. (2004). *Picturing the social landscape: Visual methods and the sociological imagination*. London: Routledge.

- Krogstrup, H. K. & Kristiansen, S. (2015). *Deltagende observation* (2. utg.). København: Hans Reitzels forlag.
- Kultur- og kirkedepartementet. (2000). *Kjelder til kunnskap og oppleving*. (Meld. St. nr. 22 (1999-2000)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Kultur- og kirkedepartementet. (2008). *Tingenes tale*. Universitetsmuseene. (Meld. St. nr. 15 (2007-2008)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Kultur- og kirkedepartementet. (2009). *Framtidas museum - Forvaltning, forskning, formidling, fornying*. (Meld. St. nr. 49 (2008-2009)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Kultur- og likestillingsdeprtemetet. (2021). *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*. (Meld. St. nr. 23 (2020-2021)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Kultur- og likestillingsdeprtemetet. (2021). Rapporten Vilje til forskning- museumsforskning i Norge i det 21. århundre. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Kusenbach, M. (2003). Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485. <https://doi.org/10.1177/146613810343007>
- Kusenbach, M. (2016). The Go-Along Method. I A. Schwanhäuße (Red.), *Sensing the City: A Companion to Urban Anthropology* (s. 154-158). Berlin: Birkhäuser. <https://doi.org/10.1515/9783035607352-015>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., S. T. Anderssen & J. Rygge, Overs.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsen, J.-E., Olsen, B., Hesjedal, A. & Storli, I. (1993). *Camera archaeologica: Rapport fra et feltarbeid* (Tromsø museums skrifter, 1993:23). Tromsø: Tromsø museum.
- Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, B. (1993). *We have never been modern* (C. Porter, Overs.). New York: Harvester Wheatsheaf.
- Latour, B. (1999). *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: The construction of scientific facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Latour, B. & Woolgar, S. (2013). *Laboratory Life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Lekberg, (2002). Det dialektiska förhållningssättet på Fågelbacken. En reflektion över reflexiv arkeologi före Den Reflexiva Arkeologin. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.127-135). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljø.

- Leeuw, v. d. S. E. (2008). Agency, Networks, Past and Future. I C. Knappett & L. Malafouris (Red.), *Material agency: Towards a non-anthropocentric approach* (s. 217-247). Berlin: Springer.
- Lillehammer, G. (1999). An archaeology of textual diversity - reading in a room with a view. I Fuglestad, I., Gansum, T. & Opedal, A. (red), *Et Hus med mange rom: Vennebok til Bjørn Myhre på 60-årsdagen: (Vol. A.)*, (s.17-30). Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Lillehammer, G., Bakkevig, S., Bang-Andersen, S., Bakke, B., Hollund, H., Jensen, C. ... Soltvedt, E.-C. (2016). *Kulturarv i nåtid og framtid* (AM-profil 8). Stavanger: Universitetet i Stavanger, Arkeologisk museum.
- Lillehammer, G. (2004). Kulturminnevernforskning - hvor nyttig? *Primitive tider*, 7(1)81-94.
- Lindstrøm, L. (2002). Tankar om den reflexiva fältarkeologins förutsetningar. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.144-151). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Lipe, W. D. (1984). Value and the meaning in cultural resources av. I H. Cleere (Red.), *Approaches to the Archaeological Heritage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lucas, G. (2000). *Critical approaches to fieldwork: Contemporary and historical archaeological practice*. London: Routledge. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uisbib/detail.action?docID=165861>.
- Løken, T. (2005). *Maskinell flateavdekking: Historikk og potensial* (AmS-Varia 43). Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger.
- Macdonald, S. (1996). Theorizing museums: An introduction I S. Macdonald & G. Fyfe (Red.), *Theorizing museums: Representing identity and diversity in a changing world* (Sociological review monograph 43, s. 1-18). Oxford: Blackwell.
- Macdonald, S. (2002). *Behind the scenes at The Science Museum*. Oxford: Berg.
- Macdonald, S. (2006). Collecting Practices. I S. Macdonald (Red.), *A Companion to Museum Studies* (s. 81-97). Malden: Blackwell Publishing Ltd.
- Macdonald, S. & Basu, P. (2007). Introduction: Experiments in Exhibition, Ethnography, Art, and Science. I S. Macdonald & P. Basu (Red.), *Exhibition Experiments* (s. 1-24). Malden: Blackwell.
- Macdonald, S. (2008). *Companion to Museum Studies*. Chichester: Wiley.
- Macdonald, S. & Fyfe, G. (Red.). (1996). *Theorizing museums: Representing identity and diversity in a changing world*. Oxford: Blackwell.

- Macdonald, S., Gerbich, C. & Von Oswald, M. (2018). No museum is an island: Ethnography beyond methodological containerism. *Museum and society*, 16(2), 138-156.
- MacLeod, S., Austin, T., Hale, J. & Hing-Kay, O. H. (2018). Introduction: The future of museum and gallery design. I S. MacLeod, T. Austin, J. Hale & O. H. Hing-Kay (Red.), *The future of museum and gallery design: Purpose, process, perception* (s. 1-11). Abingdon: Routledge.
- Madsen, T. (2003). At gøre arkeologi. Refleksjoner over udgravningen som videnskabelig praksis. *Arkæologisk Forum*, 8(1),12-20.
- Martens, J. & Ravn, M. (Red.). (2016). *Pløyejord som kontekst: Nye utfordringer for forskning, forvaltning og formidling - artikkelsamling*. Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo, Portal.
- Massey, D. (1993). Power-geometry and a progressive sense of place. I J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson & L. Tickner (Red.), *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change* (s. 59-69). London: Routledge.
- Massey, D. (1997). En global stedsfølelse (R. B. Myklebust, Overs.). I J. Aspen, J. Pløger, R. B. Myklebust & K. O. Eliassen (Red.), *På sporet av byen : lesninger av senmoderne byliv* (s. 306-318). Oslo: Spartacus.
- Massey, D. (2005). *For space*. London: Sage.
- Maurstad, A. & Hauan, M. A. (Red.). (2012). *Museologi på norsk: Universitetsmuseenes gjøren*. Trondheim: Akademika forlag.
- Maxwell, J. A. (2009). Designing a Qualitative Study. I L. Bickman & D. J. Rog (Red.), *The SAGE Handbook of Applied Social Research Methods* (s. 214-250). London: Sage.
- Merriman, N. (1991). *Beyond the glass case: The past, the heritage and the public in Britain*. Leicester: Leicester University Press.
- Merriman, N. (2004a). Introduction: Diversity and dissonance in public archaeology. I N. Merriman (Red.), *Public Archaeology*. <https://doi.org/10.4324/9780203646052>
- Merriman, N. (2004b). Involving the public in museum archaeology. I N. Merriman (Red.), *Public Archaeology*. London: Routledge Ltd. <https://doi.org/10.4324/9780203646052>
- Mikaelsson, L. & Stegane, I. (Red.). (1992). *Leve og skrive: Artikler om livshistorier*. Bergen: Senter for humanistisk kvinneforskning, Universitetet i Bergen.
- Modest, W. (2013). Co-curating with Teenagers at the Horniman Museum. I V. Golding & W. Modest (Red.), *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration* (s. 98-109). London: Bloomsbury UK.
- Mol, A. M. (2002). *The Body Multiple. Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.

- Moolman, H. J. (1996). Site museums: Their origins, definition and categorisation. *Museum Management and Curatorship*, 15(4), 387-400. <https://doi.org/10.1080/09647779609515499>
- Moser, S. (2007). On Disciplinary Culture: Archaeology as Fieldwork and Its Gendered Associations. *Journal of Archaeological Method and Theory*, 14(3), 235-263. <https://doi.org/10.1007/s10816-007-9033-5>
- Moser, S. (2010). The Devil is in the Detail: Museum Displays and the Creation of Knowledge. *Museum Anthropology*, 33(1), 22-32. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1379.2010.01072.x>
- Moshenska, G. (2017a). Introduction: Public archaeology as practice and scholarship where archaeology meets the world. I G. Moshenska (Red.), *Key Concepts in Public Archaeology*. Hentet fra <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1vxm8r7.1>
- Moshenska, G. (2017b). *Key Concepts in Public Archaeology* UCL Press.
- Myhre, B. (1991). Theory in Scandinavian Archaeology since 1969. I Hodder, I. (ed), *Theory in Archaeology since 1969* (s. 161-186). London: Routledge.
- Nitter, M. & Pedersen, E. S. (Red.). (2009). *Tverrfaglige perspektiver* (AmS-varia 49). Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.
- Norark Norsk arkeologi. (2020). Kart over utgravninger. Hentet fra <http://www.norark.no/>
- Norsk rikskringkasting AS (NRK) 1. (1969). Pompel og Pilt. I B. Mykle & A. Mykle (Red.), *Reparatørene kommer, Reparatørene kommer og kommer, Reparatørene kommer igjen, Reparatørene kommer tilbake, Reparatørene kommer tilbake igjen*.
- Norsk rikskringkasting AS (NRK) P2. (2019, 20. august 2019 kl. 09:03). På jakt etter våre tidligste slektning (J. Hurum, T. Paulsen, I. Stenvold, I. Spilde, A. Synnevåg, A. Vaa & T. Ørmen, Overs.). I T. G. Eriksen (Red.), *Vår magiske virkelighet 2:6*: (s. 57 min). Norge: NRK. Hentet fra <https://radio.nrk.no/serie/ekko/sesong/201908/MDSP25016519>
- Nærøy, A. J. (2019). *Metallsøkerfunn i Rogaland 2003-2018: Rapport* (Oppdragsrapport 2019/10). Stavanger: Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger. Hentet fra <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2627913>
- Oldham, M. (2017). Bridging the Gap: Classification, Theory and Practice in Public Archaeology. *Public Archaeology*, 16(3-4), 214-229. <https://doi.org/10.1080/14655187.2017.1499398>
- Olsen, B. (1997). *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Olsen, B. (2003). Material culture after text: Re-membering things. *Norwegian archaeological review*, 36(2), 87-104.
<https://doi.org/10.1080/00293650310000650>
- Olsen, B. (2010). *In Defense of Things: Archaeology and the Ontology of Objects*. United States: Altamira Press.
- Olsen, B., Shanks, M., Webmoor, T. & Witmore, C. (2012). *Archaeology: The Discipline of Things*. Berkeley: University of California Press.
- Omland, A. (2004). Om det nyttige. *Primitive tider*, 7(1), 99-102.
- Pabst, K., Johansen, E. D. & Ipsen, M. (Red.). (2016). *Mot nye relasjoner mellom museum og samfunn*. Oslo: Norsk ICOM.
- Palmenfelt, U., Klein, B. & Kaivola-Bregenhøj, A. (Red.). (2006). *Narrating, doing, experiencing: Nordic folkloristic perspectives (Studia Fennica Folkloristica 16)*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Pearson, M. & Shanks, M. (2001). *Theatre/archaeology*. London: Routledge.
- Polanyi, M. & Sen, A. (2009). *The tacit dimension*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pripp, O. (2011). Refleksjon og etik. I L. Kaijser & M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (2. utg., s. 65-84). Lund: Studentlitteratur AB.
- Pripp, O. & Öhlander, M. (2011). Observation. I L. Kaijser & M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (2. utg., s.113-145). Lund: Studentlitteratur AB.
- Prøsch-Danielsen, L., Pedersen, E. S., Oma, K. A. & Petersson, H. (2020). *Røysen: Å utfordre etablerte kategorier i kulturminnevernet (AmS-Varia 61)*. Stavanger: Arkeologisk museum Universitetet i Stavanger.
- Pétursdóttir, Þ. (2020). Collaborative, Public, Participatory: Pros and Cons of an Open Archaeology, *Norwegian Archaeological Review*, 53(1), 1-4.
- Ravn, M. (2004). De danske arkæologiske museers vidensproduktion og dennes skiftende samfundsrelevans i et historisk perspektiv. I D. H. Christensen, R. Gade & V. M. Hansen (Red.), *Museernes historie og teori*. København: Københavns universitet.
- Ravn, M. (2013). It's about knowledge not systems: A contribution to a complex discussion of good, bad and ugly production of archaeological knowledge in Europe. *World Archaeology*, 45(4), 642-652.
<https://doi.org/10.1080/00438243.2013.823883>
- Repstad, P. (2007). *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rose, G. (2001). *Visual methodologies: An introduction to the interpretation of visual materials*. London: Sage.

- Rudebeck, E. (2002). Motsägelser och Nytänkande i svensk uppdragsarkeologi. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.36-43). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Sagrén, J. (2002). Misslycades den reflexiva metoden?. I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.82-88). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Sartre, J.-P. (2004). *The Imaginary: A Phenomenological Psychology of the Imagination (med Elkaim-Sartre, R. B. A. & Webber, J. Overs.)*. Florence: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203644102>
- Schadla-Hall, T. (2004). The comforts of unreason: The importance and relevance of alternative archaeology. I N. Merriman (Red.), *Public Archaeology*. <https://doi.org/10.4324/9780203646052>
- Schwanhäußer, A. (2016). *Sensing the City: A Companion to Urban Anthropology*. Basel: Walter de Gruyter GmbH. Hentet fra <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uisbib/detail.action?docID=4355747>
- Selberg, T. (2007). Mennesker og steder. Innledning. I N. Gilje & T. Selberg (Red.), *Kulturelle landskap: Sted, fortelling og materiell kultur* (s. 9-20). Bergen: Fagbokforlaget.
- Seremetakis, C. N. (1994). Implications. I *The Senses Still: Perception And Memory As Material Culture In Modernity*. <https://doi.org/10.4324/9780429314506-8>
- Shafernich, S. M. (1993). On-site museums, open-air museums, museum villages and living history museums: Reconstructions and period rooms in the United States and the United Kingdom. *Museum Management and Curatorship*, 12(1), 43-61. <https://doi.org/10.1080/09647779309515342>
- Shanks, M. (2007). Symmetrical archaeology. *World Archaeology*, 39(4), 589-596. <https://doi.org/10.1080/00438240701679676>
- Shanks, M. (2012). *The archaeological imagination*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Silverman, H. (Red.). (2006). *Archaeological site museums in Latin America*. Gainesville: University Press of Florida.
- Silverman, H. (2017). Archaeological site museums in Latin America. I R. Skeates (Red.), *Museums and archaeology* (s. 432-447). London: Routledge.
- Simon, N. (2010). *The participatory museum*. Santa Cruz: Museum 2.0.

- Simonetti, C. (2014). With the past under your feet: On the development of time concepts in archaeology. *Anuário Antropológico*, 39(2), 283-313. <https://doi.org/10.4000/aa.1306>
- Skeates, R. (2017a). Museums and archaeology. Principles, practice, and debates. I R. Skeates (Red.), *Museums and archaeology* (s. 1-39). London: Routledge.
- Skeates, R. (Red.). (2017b). *Museums and archaeology*. London: Routledge.
- Skeates, R., McDavid, C. & Carman, J. (2012a). Introduction: Questioning Archaeology's Place in the World. I R. Skeates, C. McDavid & J. Carman (Red.), *The Oxford handbook of public archaeology* (s. 1-10). Oxford: Oxford University Press.
- Skeates, R., McDavid, C. & Carman, J. (Red.). (2012b). *The Oxford handbook of public archaeology*. Oxford: Oxford University Press.
- Skyllberg, E. (2017). Without Museums With a Long-Term Perspective. Public Archaeology is at Risk of Becoming a Day-to-Day Event. *Current Swedish Archaeology*, 25(1),71-72.
- Sokolowski, R. (2000). *Introduction to phenomenology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soltvedt, E.-C. (2017). Planterester fra Ullandhaug forteller om mat og håndverk i folkevandringstid. *Frå haug ok heiðni: Tidsskrift for Rogalands arkeologiske forening*, (3), 50-53.
- Staff, B. M. (2017). Contradictory Policies. The Museum Law in Regard to the Regulations for Contract Archaeology, *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 61-64.
- Sundström, J. (2002). Fältarkeologiens reflexivitet - en fråga om flexibilitet? I Berggren, Å. & Burström, M. (Red.), *Reflexiv fältarkeologi? Återsken av ett seminarium*. (s.150-153). Stockholm: Riksantikvarieämbetet & Malmö Kulturmiljö.
- Svanberg, F. (2017). Museums and Archaeology in Sweden. Some Points on a Widening Gap, *Current Swedish Archaeology*, 25(1), 73-75.
- Swain, H. (2007). *An introduction to museum archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Synnestvedt, A. (2014). I ur och skur: Om exkursioner i den arkeologiska grundutbildningen. I H. Alexandersson, A. Andreeff & A. Bünz (Red.), *Med hjärta och hjärna. En vänbok till professor Elisabeth Arwill-Nordbladh* (s. 35-50). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Thomas, N. & Roberts, S. (2017, Oktober). Two million years of human stories. *Research Horizons: Material culture*, 34(Issue), s. 36-37.
- Tilley, C. (1989). Excavation as theatre. *Antiquity*, 63(239), 275-280. <https://doi.org/10.1017/S0003598X00075992>

- Tilley, C. (1994). *A phenomenology of landscape: Places, paths and monuments*. Oxford: Berg.
- TVNorge. (2019, 22.10.19). Åndenes makt. I *Utstillingene på Glåmdalsmuseet i Elverum gjenspeiler levevilkårene for folk i Hedmark og Våler fra 1600-tallet og fram til 1940. Men når deler av utstillingene våkner til liv i fysisk forstand, aner de ansatte uråd*. Norge: Discovery Norway,. Hentet fra https://www.dplay.no/programmer/andenes-makt?fbclid=IwAR1xpjKe3siWVnoaWichg_EasDxHwycQuYN1cyUWICc3WxOwaxtQ-3P6jtY
- Van Maanen, J. (1988). *Tales of the field: On writing ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Vassenden, A. & Andersson, M. (2015). Religious symbols on rearview mirrors: Displays of faith or hopes for safe travel? I R. Williams (Red.), *Seeing Religion. Towards a visual sociology of religion* (s. 85–102). New York: Routledge.
- Vergo, P. (1989). *The New museology*. London: Reaktion Books.
- Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur: En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.
- Webmoor, T. (2007). What about 'one more turn after the social' in archaeological reasoning? Taking things seriously. *World Archaeology: Debates in World Archaeology*, 39(4), 563-578. <https://doi.org/10.1080/00438240701679619>
- Wiestad, E. (2002). Stedets betydning. *Norsk Filosofisk tidsskrift*, 37(1-02), 106-116. http://www.idunn.no/nft/2002/01-02/stedets_betydning
- Winkley, F. (2016). Talking to Metal Detectorists in the Field: A Methodology for Analysing Motivations and Attitudes to Landscape. *Public Archaeology*, 15(4), 186-213. <https://doi.org/10.1080/14655187.2017.1359914>
- Witcomb, A. (2008). Interactivity: Thinking Beyond. I S. Macdonald (Red.), *Companion to Museum Studies* (s. 353-361). Chichester: Wiley.
- Witmore, C. L. (2007). Symmetrical archaeology: Excerpts of a manifesto. *World Archaeology*, 39(4), 546-562. <https://doi.org/10.1080/00438240701679411>
- Wylie, A. (2014). Community-Based Collaborative Archaeology. I E. Montuschi & N. Cartwright (Red.), *Philosophy of social science: A new introduction* (s. 68-82). Oxford: Oxford University Press.
- Yarrow, T. (2003). Artefactual Persons: The Relational Capacities of Persons and Things in the Practice of Excavation. *Norwegian archaeological review*, 36(1), 65-73. <https://doi.org/10.1080/00293650307296>

- Yarrow, T. (2006). Sites of Knowledge: Different ways of Knowing on an Archaeological Excavation. I M. Edgeworth (Red.), *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations* (Worlds of archaeology series, s. 20-32). Lanham: Altamira Press.
- Yarrow, T. (2008). In Context: Meaning, Materiality and Agency in the Process of Archaeological Recording. I C. Knappett & L. Malafouris (Red.), *Material agency: Towards a non-anthropocentric approach* (s. 121-137). Boston: Springer US.
- Yarrow, T. (2017). Where knowledge meets: Heritage expertise at the intersection of people, perspective, and place. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 23(S1), 95-109.
<https://doi.org/10.1111/1467-9655.12596>
- Öhlander, M. (2011). Analys. I L. Kaijser & M. Öhlander (Red.), *Etnologiskt fältarbete* (2. utg., s. 265-296). Lund: Studentlitteratur AB.
- Aarmo, B. (2019). *Metallsøking*. Trondheim: Museumsforlaget.
- Aarrestad, K. K. (2020). Museum objects in the marketplace. I P. Bjerregaard (Red.), *Exhibitions as Research* (s. 80-94). London: Routledge.
- Aase, T. H. & Fossåskaret, E. (2014). *Skapte virkeligheter: Om produksjon og tolkning av kvalitative data* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg

Vedlegg 1 Informasjon til informantene

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

DET MONTERLØSE MUSEUM

Bakgrunn og formål

I doktorgradsstudiet skal jeg se nærmere på feltarkeologien i forbindelse med vei-prosjektet f.eks. lokaliteter i forbindelse med «Rogfast» og bygningsarkeologien under arbeidet med konservering av middelalderbygningen «Stavanger domkirke». I studien følger jeg arbeidet ute i felt og arkeologisk materiale fra forvaltningsutgravning og bygningskonservering og dets vei inn i museets fagavdelinger.

Undersøkelsene tar utgangspunkt i en overbyggende problemstilling;
- Hvilke mekanismer er virksomme i forskningskommunikasjonen i det tverrfaglige feltet og i formidlingsprosesser med museets publikum?

Doktorgraden er tilknyttet Ph.D. programmet ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet ved Universitetet i Stavanger, UiS, med spesialisering i kultur og samfunn. Aktuelle informanter i forbindelse med undersøkelsene vil være ansatte ved avdelingene for fornminnevern, konservering, samling og formidling. Det vil avgrense seg til prosjektleder i felt, feltarkeolog, steinkonservator, samlingsforvalter, arkivarbeider eventuelt fotograf og bibliotekansatt. I den anledning forespørres (*informantens navn*) om å bistå som informant i prosjektet med bakgrunn i din stilling som (*informantens stilling*) i (*feltets lokalitet/navn*).

Hva innebærer deltakelse i studien?

Datainnsamlingen krever aktiv deltagelse (observasjon i felt i utgravningsperioden og intervju (ca. 1,5t x 2)) og eventuell innsamling av opplysninger fra andre kilder (plandokumenter, foredrag, prosjektrapport, forskningsrapport med mer). Tekst som produseres i forbindelse med observasjon og intervju, vil være tekst fra transkriberte intervju og observasjonsnotater, som også er arbeidsmaterialet for min analyse. Opplysningene som innhentes vil omhandle arbeid før under og etter feltarbeid, og spørsmålene vil omhandle elementer i planleggingsfasen, utgravnings- eller konserveringsfasen, forskningen og etterarbeidet etter endt feltarbeid ved museet.

Data vil registreres i form av 1) lydfiler fra lydopptak under intervju, 2) fotografier før, under og etter endt feltarbeid, samt 3) transkriberte intervju og observasjonsnotater i papirform/elektroniske filer. Etter endt intervju vil både lydfiler og transkriberte intervju være tilgjengelige for informanten. Mine undersøkelser vil involvere informanter fra utgravningsfelt(A) og konserveringsoppdrag ute i felt(B), og vil i enkelte tilfeller kunne omfatte informanter fra (C) museets samlinger, arkiv og formidling, i perioden 2016/2017/2018. For deg som er informant fra (*feltets lokalitet/navn*) vil dette kunne innebære (*forhold rundt intervju/observasjon for den aktuelle lokalitet*).

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun prosjektansvarlig(undertegnede) som vil ha tilgang til personopplysninger i lydfiler og transkriberte intervju i elektroniske filer og papirformat. Materialet vil bli sikret mot innsyn og lagres med tilhørende retningslinjer for fremtidig bruk, ved Arkeologisk Museum, Universitetet i

Vedlegg

Stavanger for å ivareta konfidensialitet. Underveis i prosjektet vil navneliste/koblingsnøkkel bli lagret på ekstern harddisk adskilt fra øvrige data; lydfiler med intervju og transkribert materiale i elektronisk form.

Etter endt prosjekt vil noe av informasjonen indirekte kunne knyttes til enkeltpersoner gjennom bakgrunnsopplysninger, f.eks. gjennom den posisjonen de har i prosjektet i kraft av sine stillinger. Det vil for ansatte ved Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, som er kjent med forvaltningsgravinger, konserveringsoppdrag og det arkeologiske materialets vei inn i museets fagavdelinger. Deltagerne vil til en viss grad kunne gjenkjennes i avhandlingen i kraft av sine stillinger. I slike situasjoner vil få et større ansvar overfor mine informanter for å redusere mulighet for gjenkjennelse og sikre størst mulig grad av anonymisering.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.12.18. Personopplysninger skal anonymiseres ved prosjektslutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Lise Johnsen og telefon +47 51 83 13 33, eller e-post lise.johnsen@uis.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 Temaguide

Intervjuguide/temaliste

Intervjuguide/temaliste tar utgangspunkt i undersøkelsens overbyggende problemstilling;

Hvilke mekanismer er virksomme i forskningskommunikasjonen i det tverrfaglige feltet og i formidlingsprosesser med museets publikum?

Undersøkelser skal omfatte ett utgravningsfelt (A) og ett konserveringsoppdrag ute i felt (B), og inkorporeringen av funn i museets (C) samlinger, arkiv og som del av formidling, i perioden 2016/2017/2018. Intervjuguide/temaliste er per dags dato utarbeidet på bakgrunn av de opplysninger om feltet som foreligger på nåværende tidspunkt. Disse vil bli utviklet underveis i analysen, tilpasses hvert enkelt felt og videreutvikles parallelt med observasjonsanalysene og intervjuer innenfor feltene.

(A) Utgravningsfelt

Arkeologiske utgravninger, veiprojekt, f.eks. Rogfast, (Avdeling for fornminnevern)

- Hva skjer på de eksterne kunnskapsarenaene som er etablert ved AM?
 - Åpninger opp for ny forskning i planleggingsfasen
 - Planlagte FoU aktiviteter, f.eks. involvering av skole og aktører i lokalsamfunnet
- Hva kjennetegner de eksterne kunnskapsarenaene i dag og hvilke mekanismer er etablert for å frembringe, sikre, bearbeide og videreformidle forskningen etablert ute i felt?
 - Planleggingsfasen
 - Undersøkelsesfasen
 - Oppsiktsvekkende og uventede funn
 - Avslutningsfasen
- Hvordan foregår forskernes møter med publikum?
 - Forskningsformidling i felt
- Hvordan utvikles forskningen i museumsfagfeltet?
 - Løpende forskning i felt
 - Bidrag til forskning nasjonalt og internasjonalt nivå

(B) Konserveringsoppdrag

Konservering av middelalderbygningen «Stavanger domkirke» (Avdeling for konservering)

- Hva skjer på de eksterne kunnskapsarenaene som er etablert ved AM?
 - Åpninger opp for ny forskning i planleggingsfasen
 - Planlagte FoU aktiviteter, f.eks. involvering av publikumsforedrag i feltet
- Hva kjennetegner de eksterne kunnskapsarenaene i dag og hvilke mekanismer er etablert for å frembringe, sikre, bearbeide og videreformidle forskningen etablert ute i felt?
 - Planleggingsfasen
 - Undersøkelsesfasen
 - Oppsiktsvekkende og uventede funn
 - Avslutningsfasen
- Hvordan foregår forskernes møter med publikum?
 - Forskningsformidling i felt
- Hvordan utvikles forskningen i museumsfagfeltet?

- Løpende forskning i felt
 - Bidrag til forskning både på nasjonalt og internasjonalt nivå

(C) Ny forskning og nye funn etter endt feltarbeid:

Ved ekstraordinære nye funn fra utgravninger og konserveringsoppdrag (alle avdelinger). Nye funn og ny forskning defineres som 1) løse kulturminner (f.eks. gjenstander), 2) metadata om faste kulturminner som lokalitet/funnstedet eller kirkebygg (f.eks. oppmålinger, 3D scanning etc.) og 3) eventuelle immaterielle kulturminner (f.eks. sagn etc.);

- Hvordan utvikles forskningen i museumsfagfeltet?
 - Forskernes involvering når kildematerialet kommer inn på museet
 - Planlagte FoU aktiviteter; for eksempel følge forskningen på klebersteinenes sporbarhet tilbake til klebersteinsbruddet
 - Inntaksprosessen
 - Katalogiseringsprosessen
 - Magasinering
 - Undersøkelser
 - Åpninger opp for ny forskning
 - Rapportskriving
 - Formidling internt og eksternt
 - Foredrag
 - Forskermøter innad på museet
 - Publisering
 - Bidrag til forskning både på nasjonalt og internasjonalt nivå

Vedlegg 3 Godkjenning fra NSD



Lise Johnsen
Arkeologisk Museum Universitetet i Stavanger
Peder Klows gate 301
4010 STAVANGER

Vår dato: 13.06.2016

Vår ref: 48748 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 24.05.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

48748 *Det monterløse museum*
Behandlingsansvarlig *Universitetet i Stavanger, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig *Lise Johnsen*

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstillende kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Belinda Gløppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gløppen Helle tlf: 55 58 28 74

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Personvernombudet for forskning



Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 48748

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

DATAINNSAMLING

I følge meldeskjemaet skal personopplysninger blant annet registreres ved bruk av lyd-, bilde- og/eller fotoopptak. Personvernombudet forutsetter at alle personer som fotograferes, filmes eller tas lydopptak av blir informert og samtykker til deltagelse i prosjektet.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data og personopplysninger i tråd med Universitetet i Stavanger sine retningslinjer for innsamling og videre behandling av forskningsdata og personopplysninger.

PUBLISERING

Det oppgis at personopplysninger skal publiseres. Personvernombudet legger til grunn at det foreligger eksplisitt samtykke fra den enkelte til dette. Vi anbefaler at deltakerne gis anledning til å lese igjennom egne opplysninger og godkjenne disse for publisering.

PROSJEKTLUTT OG ANONYMISERING

I meldeskjemaet/informasjonskrivet har dere informert om at forventet prosjektlutt er 31.12.2018. Ifølge meldeskjemaet skal dere da anonymisere innsamlde opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.

Vedlegg 4 Code Structure Report

Code Structure Report

05.09.2019 11.38

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Node			
Nodes			
Nodes\FORMIDLING		No	None
Nodes\INVOLVERING		No	None
Nodes\KOMMUNIKASJON		No	None
Nodes\KUNNSKAP		No	None
Nodes\METODISK NOTAT		No	None
Nodes\MØTE		No	None
Nodes\Å bruke gamle data		No	None
Nodes\Å diskutere underveis		No	None
Nodes\Å drive omvisning		No	None
Nodes\Å finne ut av gammel dokumentasjon		No	None
Nodes\Å forestille seg		No	None
Nodes\Å forklare		No	None
Nodes\Å formidle		No	None
Nodes\Å fortelle		No	None
Nodes\Å få meg seg inspirasjon		No	None
Nodes\Å gi		No	None
Nodes\Å gjøre informasjon tilgjengelig		No	None
Nodes\Å gjøre undersøkelser		No	None
Nodes\Å ha egne tanker		No	None
Nodes\Å ha et bra mannskap		No	None
Nodes\Å ha mannskap		No	None
Nodes\Å involvere		No	None
Nodes\Å knytte sammen informasjon		No	None
Nodes\Å komme forbi		No	None
Nodes\Å komme på besøk		No	None
Nodes\Å komme på spontan besøk		No	None
Nodes\Å legge om strategien		No	None
Nodes\Å luke ut		No	None
Nodes\Å reflektere sammen		No	None
Nodes\Å reflektere underveis		No	None
Nodes\Å samle inn rådata		No	None
Nodes\Å se		No	None

Vedlegg

05.09.2019 11:38

Hierarchical Name	Nickname	Aggregate	User Assigned Color
Nodes\Å sikre kunnskap		No	None
Nodes\Å sile		No	None
Nodes\Å skape bevissthet		No	None
Nodes\Å skrive rapport		No	None
Nodes\Å sortere data		No	None
Nodes\Å støtte på det uventede		No	None
Nodes\Å tenke		No	None
Nodes\Å tolke		No	None
Nodes\Å tolke sammen med feltarbeidene		No	None
Nodes\Å være behjelpelig		No	None
Nodes\Å være engasjert		No	None
Nodes\Å være i en prosess		No	None
Nodes\Å være interessert		No	None
Nodes\Å være med underveis		No	None
Nodes\Å være spontan		No	None
Nodes\Å være underveis i tolkningene		No	None

Vedlegg 5 Analysekjema

Vedlegg

TEMA	Tidspann	Content	Meningstretning og mulig betydning	Sub tema
12 FORMIDLING Vertskapsrollen Gjesterolle	17:04,3 - 18:58,7	Når, vi kom bort til høyden så var det en arkeolog som kom imot oss. Og, det var (stillingbetegnelse).	Vi kom bort til høyden og en arkeolog kom imot oss. Ny vert, (stillingbetegnelse), som fremstod som sentral i dagens vertskap.	Vert. Landskap omformet.
TID/ROM Reise Omforming Landskap		P41A01 tok gruppen med opp til et sted på høyden, der det var litt stubber, trestubber og knaus. Og, bakken var det ikke gress på. Den var dekket med jord. Små plastikkposer med spiker. Og, nå var det jo slik at prosjektleder tok seg god tid og kom med veldig mye informasjon. Og, nå, må jeg bare ta fritt fra hukommelsen. Det ble sagt at man hadde tre, i hvert fall to steiner.	Tok gruppen med opp til et sted. Et sted som nå var omformet av arkeologene. Ikke lenger visuelt sett den samme høyden som elevene kjenner fra før, i sitt eget nabolag. Grunnen var dekket av jord. Poser. Gjenstander som ikke hørte til landskapet, men som arkeologen hadde tatt med som del av sin dokumentasjonsprosess.	Utvalgte steder vises frem til publikum. Forklarar og forteller.
STED UTVALG FORMIDLING		Utsjalling Gjenstander for fremvisning og utstilling	Steinene ble trukket frem i formidlingen. Arkeologen gjorde elevene oppmerksom på en sirkel i grunnen like ved de tre steinene.	Utvalgte gjenstander vises frem til publikum. Veve struktur i jordsmonn inn i fortelling som et element.
VISUELLE Se etter AKTIV TOLKNING TOLKNINGSPART		Ja, det var en sirkel der. Det var litt mørkere der, i den sirkelen. Hen bøyde seg ned og tok fingrene ned i det. Og, her var grunnen nokså sort.	Arkeologen var den aktive som bøyde seg ned og tok i jorden og viste frem sotel. Vise publikum det som museets ansatte tolker her.	Aktiv fortolkning.
13 FORMIDLING INVOLVERING	18:58,7 - 19:30,9	Så, nderveis, så åpnet jobP41A01 for en mulighet for elevene for å stille spørsmål. Og, hadde en spørrende tilnærming i presentasjonen, da. Så, det med sot, det ble da vist til. Og, så ble det vist til disse her tre steinene.	Åpnet for at elevene kunne stille spørsmål.	Åpen formidling Spørsmål

Vedlegg

14 BESØK OMVISNING FORMIDLING	19:30 - 8 - 20:27,7	Vi beveget oss bortover til en slags benk. Det var satt opp en presenning. Under presenningen, så var det en modell. Og, på denne modellen, så viste P4/A01 et telt, steiner rundt teltet og at teltet var laget av skinn og tre. Og, det ble tatt linjer tilbake til den posten de allerede hadde vært på. Det bet jeg meg merke i.	Gruppen beveget seg bort til et nytt sted på høyden. Nytt sted som skulle vises frem. En benk med en modell. Bruk av modell for illustrasjon. Linjer trekkes fra et sted i området til et annet, som vises frem.	Forflytning i besøksområdet. Utstillingsområde. Nytt sted i utstillingen. Modell.
-------------------------------------	---------------------------	--	--	---

Vedlegg 6 Feltarbeidsoversikt

Vedlegg

Vedlegg 6 Feltarbeid oversikt

	Sesong 1				Sesong 2				Totalt	Utvalg
	A	B	C	D	E	F	G	H		
Forvaltningsutgravning*									8 prosjekt	4 prosjekt
Utgravningsteam	25 personer				25 personer				50 personer	25 personer
Familie	3 personer				7 personer				10 personer	3 personer
Kjentfolk	1 person 1 gruppe				3 personer				1 gruppe 4 personer	1 gruppe 1 person
Fremmedfolk	1 person 1 gruppe				1 personer				1 gruppe 2 personer	1 person
Skolebesøk	2 grupper				3 grupper				5 grupper	3 grupper
Observasjon	11				19				30	27
Intervju	1				1				2	2

)* Grupper eller antall personer i tilknytning til forvaltningsutgravningene de dagene jeg var til stede.

Utgravningsteam er her antall personer som i all hovedsak oppholdt seg ute på forvaltningsutgravningene.

Familie er her antall personer som i all hovedsak oppholdt seg inne på Våland/AM-UiS.

Kjentfolk er her antall personer aktører som var tilknyttet forvaltningsutgravningene gjennom prosjektplanen.

Fremmedfolk er her antall personer/grupper som knyttet seg til forvaltningsutgravningene underveis i prosjektene.

Skolebesøk er her antall grupper som ble tilknyttet forvaltningsutgravningene underveis i prosjektene.

Observasjon er her antall dager /arbeidsøkter ute i utgravningsfeltene med observasjon i form av «hang-around» metode eller gående intervjuer i form av «go-along» metode (jf.kap.3).

Intervju er her antall halvstrukturerte intervju ved museet: 2 x 1,5 timer: WS330161 og WS330173.

Sentrale informanter som jeg har snakket nærmere med utendørs eller intervjuet inne på museet er i stedet for fiktive navn blitt tildelt koder. Sentrale personer er referert til i avhandlingens analyser og tildelt følgende koder: P1IA01, P1IA06, P2IA02, P2IA03, P2IA06, P2IA07, P2IA09, P2IA10, P2IA14, P2IA15, P2EA05, P4IA01 og P4IA06.

Notater, logg- og dagbøker er her ONS1P0LO-0-1, ONS2P0LO-0-1, ONS1P1LO-0-3, ONS1P1LO-1-1, ONS1P1LO-1-5, ONS1P7LO-0-2, ONS2P2LO-2-1, ONS2P2LO-1-2, ONS2P2LO-1-3, ONS2P2-1-1, ONS2P2-2-1, ONS2P2-3-1, ONS2P2-3-2, ONS2P2-4-1, ONS2P2-4-2, ONS2P2-5-1, ONS2P2-7-1, ONS2P3-1-1, ONS2P4-1-1, ONS1P7LO-0-2, ONS2P9LO-4.2.

Vedlegg

Audio-dagbøker WS330140 - WS330146, WS330148 - WS330154, WS330156 - WS330160, WS330162 - WS330164, WS330166 og WS330172.

Digitale foto og lydfiler ble i prosjektperioden ordnet i NVIVO Pro11 og anonymiserte filer i prosjektmapper var sikret område (F). Anonymisert materialet i form av transkriberte audiodagbøker og intervju er arkivert i vitenskapelig arkiv ved AM-UiS. Logg og dagbøker er arkivert privat hos prosjektansvarlig Lise Johnsen. Dagbøkene/lydfilene tar utgangspunkt i og er transkribert jamfør fotoserie fra samme observasjons-/intervjudag. I avhandlingen har jeg referert til foto/-seriene DSC_2615, DSC_2855-2864, IMG 2608-IMG2613, IMG_1047, 1051-1055, 1057. Alle fotografier ble slettet ved prosjektslutt (jf. samtykkeerklæring, vedlegg 1), med unntak av et utvalg fotografier uten identifiserbare personer/personopplysninger jf. fig. 4-1, 4-2, 4-3, 5-1,5-2, 5-3, 5-4, 5-5, 6-1, 6-2, 6-3, 6-4, 6-5, 6-6, 6-7 og 6-8.